

פרקי ר' אליעזר

מ א ת

מיכאל היגער

מבוא

הנני מפרסם כאן פרקי דר"א, שהעתקתי מכ"י לרח"מ הורוויץ, וששלח לי בטובו ידידי הד"ר ר"א פריימאן. על השער נכתב: „כת"י מכיל מפרק ג' והלאה מספר פרקי ר' אליעזר העתקה משלשה כתבי יד אשר באוצר הספרים קאזאנאטא בעיר רומי בקיץ משנת תרל"ט לפ"ק 1879 חיים מאיר הלוי הורוויץ". בהעתקתו של הורוויץ, מפרק ג' עד סוף הספר הוא מכ"י ב', והשנויים של כ"י א', ג' (ראה לוח הסימנים) נרשמו בין השורות. אבל את שלשת הפרקים הראשונים וחלק מפרק רביעי העתיק הורוויץ מהכ"י כמו שהם, עמוד כנגד עמוד. בכמה מקומות מעיר הורוויץ שלא הביא את שנויי הנוסחאות מכ"י ג' משום שכבר העתיק אותם במקום אחר, בפדר"א דפ' ווארשא.

כתבי היד האלה מכילים שנויים חשובים בגרסאות וסדר המאמרים, וגם בסדר הפרקים. הם מכילים ג"כ מאמרים הרבה, ופרק שלם בסוף הספר, שאינם בנדפס.

בהעתקת הכ"י הלכתי בעקבות הורוויץ, והבאתי לראשונה את שלשה הפרקים הראשונים כמו שהם, עמוד כנגד עמוד. ומפרק ג' עד סוף הספר העתקתי מכ"י ב'. ואת השנויים של כ"י א' ג', וגם ד' (ראה לוח הסימנים), רשמתי בשנויי הנוסחאות. לא העתקתי את השנויים, שאינם חשובים, כמו מלא וחסר, 'ס או 'ן בסוף התיבה, מלים הבאות בראשי תיבות, וכיוצא בהם. ורק במקומות אחדים הגהתי בפנים לפי ג' כ"י א' וג', או לפי הסברא; ורמזתי על הגהות האלה בהערות. על טיבו של הספר, על יחסו לתלמוד והמדרשים, על המחבר, על הזמן שנסדר, על הראשונים והספרים שהשתמשו בו — על כל זה אי"ה במקום אחר.

לוח הסימנים בשנויי הנוסחאות

א'. כ"י קאזאנאטענסיא I. vi. I.

ב'. כ"י קאזאנאטענסיא 10. iv. I.

ג'. כ"י קאזאנאטענסיא 15. vii. I.

ד'. כ"י אחד שהשנויים שלו נרשמו על הגליון. השנויים נמצאים בפרק ו',

ובריש פרק ז'. ולפי דעת ר' משה לוצקי, המומחה למלאכת הכתב, השנויים האלה נרשמו מיד מעתיק אחר.

קאזאנאטענסיא 15. VII. ו. קאזאנאטענסיא 10. IV. ו. קאזאנאטענסיא 1. VI. ו.

בשם האל אשר ליעפים
גבורה אזור אתחיל לכתוב
פירקי ר' אליעזר

מעשה בר' אליעזר בן
הורקנוס וכו', חורשים הרבה
והיו חורשין על גבי המענה,
והיה הוא חורש בטרשין וכו',
אמ' לו אביו בני מפני מה אתה
בוכה וכו', הרי אתה חורש
עמנו על גבי המענה.

ישב לו על גבי המענה, אמ'
לו נתפייסת, אמ' לו לאו, אמ'
לו ולמה, אמ' לו איני בוכה
אלא שאני מבקש ללמוד תורה,
אמ' לו והרי בן עשרים ושמר
נה אתה ואתה מבקש ללמוד
תורה, אלא קח לך אשה והולד
בנים והולכתם לבית הספר.

עשה שתי שבתות וכו', עד
שנגלה אליו אליהו וי"ל, אמ'
לו בן הורקנוס מפני מה אתה
ביכה, אמר לו בן הורקנוס מפני
כה אתה בוכה (כפול בכי),
אמ' לו מפני שאני מבקש ללמוד
תורה וכו', עמד ועלה לירושלם
אצל רבן יוחנן בן זכאי ישב
לו וכו', אמ' לו שאני מבקש
ללמוד תורה וכו', מימין לא
למדת לא ק"ש ולא תפלה ולא
ברכת המזון, אמ' לו לאו,
עמד ולמדו שלשתן.

ישב לו והיה בוכה, אמ' לו
מפני מה אתה בוכה, אמ' לו
מפני שאני מבקש ללמוד תורה,
היה אומ' לו שתי הלכות כל
ימות השבת, והיה חוזר עליהם
ומדבקר, עשה שמונה ימים ולא
סעם כלום, עד שעלה ריח סיון
לפני רבן יוחנן בן זכאי והע'
מידו מלפניו, ישב והיה בוכה.
אמ' לו מפני מה אתה בוכה,
אמ' לו שהעמדתי מלפניך כאדם
שהוא מעמיד מלפניו [מוכה]

מעשה בר' אליעזר בן
הורקנוס שהיו לאביו חורשין
הרבה והיו חורשין על גבי
המענה וכו', עכשיו הרי אתה
חורש עמנו על גבי המענה.

ב. ישב לו על גבי המענה
וכו', אמ' לו אביו מפני מה
אתה [בוכה] שמא מצטער וכו',
על גבי המענה, אמר לו לאו,
אמר לו ולמה אתה בוכה, אמר
לו איני בוכה אלא שאני מבקש
ללמוד תורה, אמר לו והרי בן
שמונה ועשרים שנה אתה ואתה
מבקש ללמוד תורה, אלא קח
לך אשה והוליד בנים ואתה
מוליכן לבית הספר.

ג. עשה שתי שבתות שלא
טעם כלום עד שנגלה עליו
אליהו זכור לטוב אמר לו בן

הורקנוס מפני מה אתה בוכה,
אמר לו מפני שאני מבקש
ללמוד תורה, אמר לו אם אתה
מבקש ללמוד תורה, עלה לך
לירושלם אצל רבן יוחנן בן
זכאי, עמד ועלה לו אל ירר
שלם אצל רבן יוחנן בן זכאי,
ישב לפניו והיה בוכה, אמר
לו מפני מה אתה בוכה, אמר
לו מפני שאני מבקש ללמוד
תורה, אמר לו בן מי אתה,
לא רצה להגיד לו, אמר לו
מימין לא למדת לא קריית
שמע ולא תפלה ולא ברכת
המזון, אמר לו לאו, עמד ולמדו
שלשתן.

ד. ישב לו והיה בוכה, אמר
לו מפני מה אתה בוכה, אמר
לו מפני שאני מבקש ללמוד
תורה עמד ולמדו תורה, והיה
אומר לו ב' הלכות כל ימות
השבוע, ובשבת היה חוזר
עליהן ומדבקר.

ה. עשה שמנה ימים ולא

פרקי הרב ר' אליעזר הגדול
מעשה בר' אליעזר בן
הורקנוס שהיה לאביו חורשין
הרבה והיו חורשין על גבי
המענה וכו', אמר לו אביו בני
מפני מה אתה בוכה וכו'
בטרשין, לשעבר אם אתה
חורש בטרשין, עכשיו אתה
חורש על גבי המענה.

ב. ישב לו על גבי המענה
והיה בוכה, אמ' מפני מה אתה
בוכה, שמא מצטער אתה שאתה
חורש על גבי מענה, אמ' לו
לאו אמ' לו ולמה אתה בוכה,
אמ' לו איני בוכה אלא שאני
מבקש ללמוד תורה אמר לו
והלא בן עשרים ושמנה שנה
אתה וכו' אלא לך קח אשה
והוליד בנים ואת מוליכן לבית
הספר.

ג. עשה שתי שבתות שלא
טעם כלום עד שנגלה עליו
אליהו וי"ל, אמ' לו בן הורקנוס
מפני מה אתה בוכה, אמ' לו
שאני מבקש ללמוד תורה, אמ'
לו אם אתה מבקש ללמוד תורה
לך לירושלם אצל רבן יוחנן בן
זכאי, ועמד ועלה לירושל' אצל
רבן יוחנן בן זכאי, ישב לו
מה אתה בוכה, אמ' לו מפני
מבקש ללמוד תורה, אמ' לו
בן מי אתה ולא הגיד לו, אמ'
לו מימין לא למדת לא ברכת
ק"ש ולא תפלה ולא ברכת
המזון, אמ' לו לאו, ועמד
ולמדו שלשתן.

ד. ישב לו והיה בוכה, אמר
לו בני מפני מה אתה בוכה,
אמ' לו שאני מבקש ללמוד
תורה, והיה אומ' לו שתי
הלכות כל ימות השבת ובשבת
היה חוזר ומדבקר (ומבדקר?).

ה. עשה שמנה ימים ולא טעם כלום, עד שעלה ריח פיו לפני יוחנן והעמידו לפניו, ישב לו והיה בוכה, אמר לו כפני מה אתה בוכה, אמר לו שהעמדתי לפניך כאדם שהוא מעמיד מלפניו מוכה שחין, אמר לו בני כשם וכו' מפני, אמר לו בן מי אתה, אמ' לו בן הורקנוס אמר לו והרי אתה בן גדולי עולם, ולא היית מגיד לי, אמר לו חייך היום אתה סועד אצלי.

אמ' לו כבר סעדתי אצל אכסנאי שלי, אמ' לו ומי אכסנאי שלי, אמר לו הוא האכסנאי שלך, אמר לו ר' יהושע בן חנניא ורבי יוסי הכהן, שלח ושאל לפני אכסנאי שלי, אמר להם אצלכם סעד אליעזר היום, אמרו לאו, והרי יש שמנה ימים שלא טעם כלום, ר' יהושע בן חנניא ור' יוסי הכהן הלכו ואמרו לר' יהושע בן קרחה (!)

ו. ר' יהושע בן קרחה (!) ור' יוסי הכהן הלכו לר' יוחנן, הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום.

פרק ב

אמרו בניו של הורקנוס וכו', ועלה לו לירושלם לנדתו, ונמצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי וכו', נקרא שמו ציצית הכסת שהיה מיסב למעלה מגדולי ירושלם, אמרו עליו על נקדימון בן גוריון שהיה מזון שלש סאין קמח וכו' ואחד שהיה בירושלם, וכשעמדו הס' רקין ושרפו כל האוצרות מדרו ומצאו שהיו לו מזון שלש שנים לכל אחד ואחד שהיה בירושלם, אמרו על בן כלבא שבוע שהיה לו ארבע כירין של טחין בזהב, אמרו הרי אביו של ר' אליעזר בא אמר להם עשו אותו מקום והושיבו אותו אצל.

ב. נתן עיניו רבו ב' אל-

טעם כלום עד שעלה ריח פיו לפני רבן יוחנן והעמידו לפניו, ישב לו והיה בוכה, אמר לו כפני מה אתה בוכה, אמר לו שהעמדתי לפניך כאדם שהוא מעמיד מלפניו מוכה שחין, אמר לו בני כשם וכו' מפני, אמר לו בן מי אתה, אמ' לו בן הורקנוס אמר לו והרי אתה בן גדולי עולם, ולא היית מגיד לי, אמר לו חייך היום אתה סועד אצלי.

ו. אמר לו כבר סעדתי אצל אכסנאי שלי, אמר לו ומי הוא האכסנאי שלך, אמר לו ר' יהושע בן חנניא ורבי יוסי הכהן, שלח ושאל לפני אכסנאי שלי, אמר להם אצלכם סעד אליעזר היום, אמרו לאו, והרי יש שמנה ימים שלא טעם כלום, ר' יהושע בן חנניא ור' יוסי הכהן הלכו ואמרו לר' יהושע בן זכאי, הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום.

פרק שני

אמרו בניו וכו' לירושלם ונגדה את בנך אלעזר מנכסין, ועלה לו לירושלם לנדתו ונמצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי, והיו כל גדולי המ' דינה סועדים אצלו, שהיה כסב למעלה מגדולי ירושלם, אמרו עליו על נקדימון בן גוריון שהיו לו מזון שלש סאין קמח לכל אחד ואחד שחיה בירושלם, וכשעמדו הסיקריין ושרפו את כל האוצרות מדרו ומצאו שהיה לו מזון ג' שנים לכל אחד ואחד שהיה בירושלם, אמרו עליו על בן כלבא שבוע וכו' בית ארבעה כורין של גנות טחין בזהב, אמרו הרי אביו של ר' אליעזר בא, אמר להם עשו לו מקום ועשו לו מקום והושיבו אותו אצל, נתן עיניו רבו הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום, ר' יהושע בן חנניא ור' יוסי הכהן הלכו ואמרו לר' יהושע בן זכאי, הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום.

פרק שני

אמרו בניו של הורקנוס וכו' מנכסין, עלה לנדתו ומצא גדולי ירושלם שהיו סועדין אצלו, בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון וכו' וכו', שהיה כסב למעלה וכו', אמרו עליו על נקדימון בן גוריון שהיה לו וכו' לכל אחד ואחד שהיו בירושלם וכשעמדו הסיקריין ושרפו כל האוצרות, מדרו ומצאו לו מזון שלשה סאין קמח לכל אחד ואחד שהיה בירושלם, אמרו עליו על בן כלבא שבוע שהיה לו בית ארבעה כורין של גנות טחין בזהב, אמרו הרי אביו של ר' אליעזר בא, אמר להם עשו לו מקום ועשו לו מקום והושיבו אותו אצל, נתן עיניו רבו הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום, ר' יהושע בן חנניא ור' יוסי הכהן הלכו ואמרו לר' יהושע בן זכאי, הרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום.

לומר יותר ממה שקבלתי ממך, ב'ר' אליעזר, אמר לו אמור עזר וכו', יותר ממה שהוא
 אמ' לו אמשול לך משל למה, לנו דבר אחד מן התורה, אמ'
 הדבר דוכה למעיין זה שהיה, לו אמשול לך משל וכו', יותר
 גיבוע ומוציא מים יותר ממה, ממה שהוא מכניס כך איני
 שמכניסין בו, כך אתה יכול, יכול לומר דברי תורה יותר
 הימר יותר ממה שקבלת ממני, כמה שקבלתי ממך, אמ' לו
 אמ' לו שרא ממי אתה מתבייש, אמשול לך משל, למה את
 הרי אני אני (ב' פעמים בכתי') דומה, למעיין שהוא גובע וכו',
 עימד לי אצלי, עמד לו רבן, ויש בכחו להוציא יתר ממה
 ייתנן בן זכאי והלך לו לחוץ, שאינו נכנס לתוכו, כך אתה
 יהיה לו ר' אליעזר יושב ודר, יכול לומר דברי תורה יתר
 רש' ופניו מאירות כאור החמה, ממה שקבל משה מכניס וכו'
 רבי ואין אדם וכו' ואם לילה, מתביש, הרי אני עומד והולך
 הלכו ואמרו לו לרבן יוחנן בן, לי, עמד לו רבן יוחנן בן זכאי
 זכאי בוא וראה את אליעזר, והלך לו לחוץ והיה ר' אליעזר
 יושב ודורש, ופניו מאירות, וכן וכו' יוצאות בקרנות משה
 כאר החמה, וקרנותיו יוצאות, רבינו, ואין אדם יודע אם יום
 בקרנותיו של משה, ואין אדם, ואם לילה, בא מאחריו ונשק
 יודע אם יום ואם לילה, לו על ראשו וכו' ויעקב מי
 מאחריו ונשקו על ראשו, אמ' מחליצכם, אמ' הורקנוס
 אמ' אמ' אשריכם וכו' שיצא, יצא למי אמ' כך, אמרו לו
 מחליצכם, אמ' הורקנוס אביו, יצחק ויעקב ואלעזר בנך, אמ'
 לבי אמ' כך אברהם יצחק, להם וכן היה צריך לומר
 ייעקב, אמרו לו לאליעזר בנך, אשריכם וכו' היה צריך לומר
 אמ' ר' אליעזר יושב ודורש, אלא אשרי אני שיצא מחלצי
 יכו', אמ' לו בני לא כך באתי, דורש ואביו עמד על רגליו
 אלא לנדותך מנכסי, ועכשיו, ודורש ואביו עמד על רגל
 שבאתי וראיתי את כל השבח, רגל נבהל, אמ' לו אבא שב לך
 הזה, הרי אחיך מנודין מהם, לך, והרי איני שוה כאחד מהם
 יהם נתנין לך במתנה, אמ' לו, וראיני שוה כאחד מהם
 להרי אני שוה כאחד מהם אילו, וכו' ומלואה, ואלו כסף בקשתי
 קרקעות וכו' ומלואה כסף וזהב, היה לפניו ליתן לי, שני לי
 בקשתי מלפניו היה לפניו ליתן, הכסף ולי הזהב, אמר לא בק
 לי, שני לי הכסף ולי הזהב, שתי מהקב"ה אלא שאובה
 לא בקשתי מלפני הבה"ה אלא, לתורה בלבד, שני כל פקודי
 שאובה לתורה בלבד, שני כל ישראל, כל ישראל כל אורח
 שיקר שנאתי, כל ישראל כל אורח שקר
 שיקר שנאתי.

פרק שלישי

ר' אליעזר בן הורקנוס פתח
 מי ימלא גבורות וי' וי' שמעי
 כל תהלתו, וכו' יש לך אדם
 לדבר גבורותיו של הבה"ה, אף
 לא מלאכי השרת, אלא מקצת

פרק שלישי

ר' אליעזר בן וכו', וכו' יש
 לך אדם שיכול למלא גבורותיו
 של הקב"ה וכו' תהלתו, אף לא
 מלאכי השרת יכולין לספר אלא

שנאתי.

שמש יגון שמו, יגון עד שלא
נברא העולם, וכתוב אחר אימר
ואתה בית לחם אפרת מקדם,
עד שלא נברא העולם, מיד
נתייעץ הקב"ה בתורה ששמה
תושיה לבראות עולם, השיבה
ואמרה לו רכון כל העולם אם
אין צבא למלך ואין מלכה
למלך על מה הוא מולך, אם
אין עם לקלס המלך, אי זה
הוא כבודו של מלך, שבע
הקב"ה ועכב עליו, ואמרה
תורה בי נתייעץ הקב"ה לברך
את העולם, שנאמר לי עצה
ותושיה אני בינה לי גבירה,
מכאן אמרו כל מלכות שאין
לה יועצים אין מלכותה מלכות,
ממי אנו למדים ממלכות בית
דוד, שהיה לו יועצים, שנאמר
ויהונתן דוד דוד יועץ איש
מבין וסופר הוא, ולמלכות בית
דוד היו לו יועצים על שאר
בני אדם, על כמה וכמה שהיא
טובה להם, ושומע לעצה חכם,
ואומר ותשועה ברוב יועץ וכו',
ותהו וכו' מרחפת על פני
המים, שמים מאי זה מקום
נברא מאור לבושו שהוא
לבוש לקחו ופרש כשמלה וכו',
שאמר להם די, ונקרא אל שדי
שואמר לעולם די, שמאור
לבושו שנאמר עוטה אור
כשמלה.

מקצת גבורותיו ולדרוש במה
שעשה ובמה שעתיד לעשות,
למען יתרוכם שמו בבריותיו
שברא מסוף העולם ועד סופו,
שנא' דוד לדור ישבח מעשיו,
עד שלא היה העולם היה
הקב"ה הוא בשמו בלבד, ועלה
במחשבתו לבראות העולם, והיה
מחריבו את העולם ולא היה
עומד, משלו למה הדבר דומה
למלך שרוצה לבנות פלטרין
שלו, אם אינו מחריבו בארץ
יסודותיו ומוציאו ומובאיו אינו
מתחיל לבנות, כך הקב"ה היה
מחריבו לפניו את העולם ולא
היה עומד עד שברא את התשר
בה, שבעה דברים נבראו קודם
שנברא העולם ואלו הן התורה
וגהנם וגן עדן וכסא הכבוד
ובית המקדש והתשובה ושמו
של משיח, התורה מגין וכו',
מפעליו מאו, מאז עד שלא
נברא העולם, גהנם מגין וכו',
גן עדן מגין, שנא' וכו', כסא
הכבוד מגין שנאמר וכו', בית
המקדש מגין וכו', מרום מרא'
שון מקום מקדשינו מראשון
וכו', התשובה מגין, שנאמר
וכו', הרים יולדו ותחולל ארץ
ותבל וסמך ליה תשיב אנוש
עד דכא בטרם עד שלא נברא
העולם, שמו של משיח מגין,
שנא' יהי שמו לעולם לפני

לדרוש במה שעשה ובמה שע'
תיד לעשות, יתרוכם שמו של
הב"ה שברא מסוף העולם וכו',
מעשיו, עד שלא נברא וכו',
לברא את העולם, והיה מחריט
לפניו את העולם ולא היה
עומד, משל למה הדבר דומה
למלך שרוצה לבנות פלטרין,
אם אינו מחריט בארץ יסודו'
תיו ומובאיו אינו מתחיל, כך
הב"ה היה מחריט לפניו את
העולם ולא היה וכו', התורה
וגהנם וכו' ובית המקדש ושמו
של משיח והתשובה, התורה
מגין, דכתי' יי קנני וכו',
מפעליו מאו, הוי עד שלא נברא
העולם, גיהנם מגין, דכתי' כי
ערוך מאתמול תפתה, הוי עד
שלא נברא העולם, גן עדן מגין,
דכתיב ויטע יי אלהים גן
בעדן מקדם, הוי עד שלא נברא
העולם, כסא הכבוד מגין, דכתי'
כסא כבוד מרום מראשון, הוי
עד שלא נברא העולם, בית המ'
קדש מגין, דכתי' מרום מראשון
מקום מקדשינו, הוי עד שלא
נברא העולם, התשובה מגין,
דכתי' בטרם הרים יולדו, וסמך
ליה תשיב אנוש עד דכא ותא'
מר שובו בני אדם, הוי עד
שלא נברא העולם, שמו של
משיח מגין, דכתי' יהי שמו
לעולם לפני שמש יגון שמו,

הוי עד שלא נברא העולם,
וכתי' ואתה בית לחם אפרתה
צעיר להיות באלפי יהודה ממך
לי יצא להיות מושל בישראל
ומוצאותיו מקדם מימי עולם,
הוי עד שלא נברא העולם,
מיד נתייעץ הקב"ה בתורה וכו',
השיבה ואמרה רבון כל העו'
למים אם אין צבא למלך על
מה הוא מולך, וערב עליו,
ואמרה וכו' העולם, שני לי עצה
ותושיה אני בינה ולי גבירה,
מכאן אמרו כל מלכות וכו',

ממי אנו למדין וכו' מבין
וסופר, אם מלכות בית דוד
היו לה יועצים שאר בני אדם
שהוא טובה להם, שני ושומע
לעצה חכם ואומר ותשועה
ברוב יועץ.
שמונה דברים נבראו ביום
ראשון, ואלו הן, שמים וארץ
ואור וחושך ותהו ובוהו ורוח
ומים שני ורוח אלהים מרחפת
על פני המים (שמים), שמים
מאי זה מקום וכו', לקח ופרש
כשמלה וכו' להם די, ומגין

ממי אנו למדין וכו' מבין
וסופר, אם מלכות בית דוד
היו לה יועצים שאר בני אדם
שהוא טובה להם, שני ושומע
לעצה חכם ואומר ותשועה
ברוב יועץ.
שמונה דברים נבראו ביום
ראשון, ואלו הן, שמים וארץ
ואור וחושך ותהו ובוהו ורוח
ומים שני ורוח אלהים מרחפת
על פני המים (שמים), שמים
מאי זה מקום וכו', לקח ופרש
כשמלה וכו' להם די, ומגין

יכל בני אדם יושבים תחתיהם
כאהל, שני וימתחם כאהל
לשבת.
ארבע רוחות נבראו בעולם
רוח פינת מזרח, רוח פינת מע-
רב, רוח פינת צפון, רוח פינת
דרום, רוח פינת מזרח משם
האיר יוצא לעולם, רוח פינת
מערב משם אוצרות שלג ואו-
צרות ברד וקור וחרם יוצאין
לעולם, רוח פינת דרום משם
סילי ברכה וגשמי ברכה יוצאין
לעולם, רוח פינת צפון משם
חשך יוצא לעולם, דבר אחר
רוח פינת צפון בראו ולא גמרו,
שכל מי שיאמר שאני אלוה

וכו' למזיקים ולזיקים ולזועות
לרוחות ולשדים לברקים ולר-
עמים ומשם רעה וכו' הרעה.
בעשרה מאמדות נברא העולם,
ובשלשה כללן, שני יי' בחכמה
וכו' נעשה משכן, שני וימלא
אותו וכו', ובשלשתן נבנה בית
המקדש, שני וימלא את החכמה
ואת התבונה ואת הדעת, ובש-
לשתן עתיד הב"ה ליתן מתנות
טובות לישראל שני כי יי' יתן
חכמה, נהן אין כתי', אלא יתן,
ושלשתן נתנו למלך המשיח,
שני ונחה עליו רוח יי' רוח
חכמה ובינה רוח עצה וגבורה
רוח דעת ויראת יי'.

פרק רביעי
בשני ברא רקיע והמלאכים
ואשו של בשר ודם ואשה של
גיהנם, והלא שמים וארץ נבראו
ביום ראשון, שני בראשית ברא
אלהים, ואי זהו רקיע שנברא
ביום שני, ר' אליעז' אומ'
הרקיע שעל החיות ארבע, שני
ודמות על ראשי החיה רקיע
כעין הקרח הנורא נטוי על
ראשיהם מלמעלה, מהו כעין
הקרח הנורא כאבנים טובות
ומרגליות, והוא מאיר על כל
השמים כנר שהוא מאיר וכש'
מש שהוא מאיר בגבורתו בעת
צהרים.

פרקי ר' אליעזר בן הורקנוס

פרק שלישי (')

ר' אליעזר בן הורקנוס פתח מי ימלא גבורות ה' ומי (') ישמיע כל תהלתו,
וכי יש לך אדם (') שיכול (') למלא כל (') גבורותיו של הב"ה (') או להשמיע כל
תהלתו, אך (') לא מלאכי השרת יכולין לספר אלא מקצת גבורותיו, לדרוש במה
נעשה ובמה שעתידי לעשות, למען יתרומם שמו בבריותיו שברא מסוף העולם
ועד סופו, שני דור לדור ישבח מעשיך ('). עד שלא היה (') העולם היה הב"ה (')
הוא בשמו בלבד, ועלה במחשבתו (') לבראות העולם, והיה מחריבו (') את העולם
ולא היה עומד, משלו (') למה"ד למלך שרוצה לבנות פלטרין שלו, אם אינו
מחריבו (') בארץ יסודותיו ומוצאיו ומובאיו (') אינו מתחיל לבנות, כך הב"ה (')

- (1) בכ"י א': ג.
- (2) בכ"י א': ליחא.
- (3) בכ"י א': שהוא יכול.
- (4) בכ"י א': הקב"ה.
- (5) בכ"י א': אף.
- (6) בכ"י א': [וגו'].
- (7) בכ"י א': נברא.
- (8) בכ"י א': במחשבה.
- (9) בכ"י א': מחרוט לפניו.
- (10) בכ"י א': [משל].
- (11) בכ"י א': מחרוט.
- (12) בכ"י א': ומובאיו ומוצאיו.

היה מהריכו⁽¹⁾ לפניו את העולם ולא היה עומד עד שברא⁽²⁾ את התשובה, ז' דברים נבראו קודם שנברא⁽³⁾ העולם ואלו הן התורה וגיהנם וג'ע וכסא הכבוד וביהמ"ק והתשובה ושמו של משיח, התורה מניין, שנ' ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז⁽⁴⁾ עד שלא נברא העולם, גיהנם מניין, שנ' כי ערוך מאתמול הפתה, מאתמול עד שלא נברא⁽⁵⁾ העולם, ג'ע מניין, שנ' ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, מקדם עד⁽⁶⁾ שלא נברא העולם, כסא הכבוד מניין, שנ' נכון כסאך מאז מאז עד שלא נברא העולם, ביהמ"ק מניין שנ' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו, מראשון עד שלא נברא העולם, התשובה מניין, שנ' בטרם הרים יולדו ותהלל ארץ ותבל, וסמיך ליה תשב אנשי עד דכא, בטרם עד שלא נברא העולם, שמו של משיח מנין, שנ' יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו, ינון עד שלא נברא העולם, וכתוב⁽⁷⁾ אחר אומ' ואתה בית לחם אפרת⁽⁸⁾, מקדם עד שלא נברא העולם, מיד נתייעץ הב'ה⁽⁹⁾ בתורה ששמה תושיה לבראות עולם⁽¹⁰⁾, השיבה ואמרה לו רבון כל⁽¹¹⁾ העולם⁽¹²⁾ אם אין צבא למלך ואם אין⁽¹³⁾ מחנה למלך עד מה הוא מולך, אם אין עם לקלס למלך⁽¹⁴⁾ אי זה הוא כבודו של מלך, שמע הב'ה⁽¹⁵⁾ ועכב⁽¹⁶⁾ עליי, ואמרה תורה בי נתייעץ הב'ה⁽¹⁷⁾ לבריא⁽¹⁸⁾ העולם, שנ' לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה, מכאן אמרו כל מלכות שאין לה יועצים אין מלכותה מלכות, ממי אנו למדים⁽¹⁹⁾ ממלכות בית דוד, היה לו⁽²⁰⁾ יועצים, שנ' ויהונתן דוד⁽²¹⁾ דוד יועץ איש נבין וסופר הוא, ולמלכות בית דוד הי' לו יועצים על⁽²²⁾ שאר בני אדם על⁽²³⁾ כמה וכמה שהיא טובה להם⁽²⁴⁾, ושומע לעצה חכם, ואמר ותשועה ברוב יועץ, שמנה דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן שמים וארץ ואיר

(13) בכ"י א': שלא ברא.

(14) בכ"י א': "עד שלא נברא", במקום: קודם שנברא.

(15) בכ"י א': "קודם בריאת", במקום: עד שלא נברא.

(16) בכ"י א': וכתוב.

(17) בכ"י א': אפרתה וגו'.

(18) בכ"י א': העולם.

(19) בכ"י א': העולמים.

(20) בכ"י א': "ואין", במקום: ואם אין.

(21) בכ"י א': את המלך.

(22) בכ"י א': וערב.

(23) בכ"י א': לבראות את.

(24) בכ"י א': לובדין.

(25) בכ"י א': היו לה.

(26) ט"ס במקום: בן.

(27) בכ"י א': ליתא: שנ' ... על.

(28) בכ"י א': [ואחת].

(29) בכ"י א': להן שנ'.

והשך ותהו ובהו ורוח ומים, שנ' ורוח אלהים מרחפת על פני המים, שמים מאי זה מקום נבראו, מאור לבושו שהוא לבוש לקח ופרש כשלמה³⁰) והיו מותחין והולכין עד שאמ' ³¹) להן די, ונקרא אל שדי מי ³²) שאומ' לעולם ³³) די ³⁴) די, שמאיר לבושו ³⁵) שנ' עוטה אור כשלמה ³⁶) הארץ מאי זה מקום נבראת, משלג שתחת כסא כבודו ³⁷) לקח וזרק על המים ונקפאו המים ונעשו אפר ארץ, שנ' כי לשלג אמר ³⁸) הוי ארץ, קורקוס ³⁹) השמים במי אוקינוס הם אחוזים, שמימי אוקיאנוס עומדין בין קצות השמים ובין קצות הארץ וקצות השמים על מימי אוקיאנוס הן פרוסין, שנ' המקרה במים עליותיו ⁴⁰) תוכן של שמים כקופתא הוא ⁴¹) עולה למעלה כאהל, כקופתא ⁴²) דנדה ⁴³) שהיא פרוסה כאהל, וקצותה ⁴⁴) למטה ותוכה למעלה, ובני אדם יושבין בתוכה, רגליהן עומדים בארץ, וכלם בתוך האהל, כך הן השמים, קצתן ⁴⁵) למטה ותוכן למעלה וכל הבריות יושבים תחתיהן כאהל, שנ' וימתחם באהל לשבת, ארבע רוחות נבראו בעולם, רוח פנת המערב ⁴⁶) רוח פנת הצפון ⁴⁷) רוח פנת המזרח ⁴⁸) רוח פנת דרום ⁴⁹) רוח פנת המזרח משם ⁵⁰) יוצא האור ⁵¹) לכל ⁵²) העולם, רוח פנת הדרום משם טללי ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם, רוח פנת המערב ⁵³) אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמים יוצאין לעולם, רוח פנת צפון משם החשך יצא ⁵⁴) לעולם, רוח צפון ⁵⁵) בראו

30) בכ"י א' : כשלמה.

31) בכ"י א' : ששימע.

32) בכ"י א' : שאמ' לשמים.

33) בכ"י א' : [ועמדו ומניין].

34) בכ"י א' : [נעשו שמים].

35) בכ"י א' : [וגר].

36) בכ"י א' : הכבוד.

37) בכ"י א' : יאמר.

38) בכ"י א' : קרקוס.

39) בכ"י א' : [וגר].

40) בכ"י א' : היא

41) בכ"י א' : בקופתא.

42) בכ"י א' : כאהל כנדה.

43) בכ"י א' : וקצותיה.

44) בכ"י א' : קצותיהן.

45) בכ"י א' : המזרח.

46) בכ"י א' : הדרום.

47) בכ"י א' : המערב.

48) בכ"י א' : הצפון.

49) בכ"י א' : [אור].

50) בכ"י א' : מערבי משם.

51) בכ"י א' : יוצא.

52) בכ"י א' : הצפון.

ולא גמרו, שאמ' כל מי שהוא אומ' ⁽³⁾ שהוא אלוה יבא ויגמור את הפנה הזאת ⁽⁴⁾ וידעו ⁽⁵⁾ שהוא אלוה, ושם הוא מדור למזיקין ולזוועות והרוחות והשדים והברקים והרעמים, ומשם רעה יוצאה לעולם, שנ' מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ, בעשרה מאמרות נברא העולם, ובשלשה כללו, שנ' ה' ⁽⁶⁾ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו, ובשלשתן עושה ⁽⁷⁾, שנ' וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת, ובשלשתן נעשה ביהמ"ק, שנ' בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צור ⁽⁸⁾ חורש נחשת וברא ⁽⁹⁾ וימלא את החכמה ואת התבונה ואת הדעת, ובשלשתן ⁽¹⁰⁾ עתיד להבנות, שנ' בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ובדעת חרדים ⁽¹¹⁾ ימלאו ⁽¹²⁾ הו' ⁽¹³⁾ יקר ⁽¹⁴⁾ ונעים ⁽¹⁵⁾, ושלשתן ⁽¹⁶⁾ עתיד הב"ה ⁽¹⁷⁾ ליתן שלש ⁽¹⁸⁾ מתנות טובות לישר' ⁽¹⁹⁾, שנ' ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' ⁽²⁰⁾.

פרק רביעי ⁽¹⁾

בשני ברא הב"ה ⁽²⁾ את ⁽³⁾ הרקיע ⁽⁴⁾ והמלאכים ואשו של בשר ודם ואש ⁽⁵⁾ של גיהנם, והלא שמים וארץ נבראו ביום הראשון ⁽⁶⁾. שנ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ⁽⁷⁾, ואי זהו ⁽⁸⁾ רקיע שנברא ביום שני ⁽⁹⁾, ר' אליעזר אומ' הרקיע שעל ראשי החיות ארבע, שנ' ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח

(53) בכ"י א': שיאמר.

(54) בכ"י א': [שהנחתין].

(55) בכ"י א': [הכל].

(56) בכ"י א': י"י.

(57) בכ"י א': נעשה משכן.

(58) בכ"י א': צרי.

(59) בכ"י א': [אלן].

(60) בכ"י א': חרדין.

(61) בכ"י א': ימליאון.

(62) בכ"י א': ובשלשתן.

(63) בכ"י א': [שנ' כי י"י נתן חכמה אין כתיב כאן אלא כי י"י יתן חכמה מפיו

דעת ותבונה ושלשתן נתנו למלך המשיח].

(64) בכ"י א': "וכו", במקום: ויראת ה'.

(1) בכ"י א': ד'.

(2) בכ"י א': הקב"ה; ובכ"י ג' ליחא.

(3) בכ"י ג' ליחא.

(4) בכ"י ג': רקיע.

(5) בכ"י א': ואשו; בכ"י ג': ואשה.

(6) בכ"י א': ראשון.

(7) בכ"י ג' ליחא: את השמים ואת הארץ.

(8) בכ"י א': ואיזה הוא.

(9) בכ"י א': השני.

הנורא⁽¹⁰⁾. מה הוא⁽¹¹⁾ כעין הקרח הנורא, כאבנים טובות ומרגליות, והוא מאיר על כל השמים, כנר שהוא מאיר על כל⁽¹²⁾ הבית⁽¹³⁾, וכשמש שהוא מאיר בגבורתו בצהרים⁽¹⁴⁾, שנ' ונהורא עמיה⁽¹⁵⁾ שרי, וכמהו הן⁽¹⁶⁾ צדיקים⁽¹⁷⁾ עתידים להאיר לעתיד לבוא⁽¹⁸⁾, שנ' והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע⁽¹⁹⁾, ואלולי הוא⁽²⁰⁾ הרקיע⁽²¹⁾, היה העולם נבלע מן המים, שלמעלה⁽²²⁾ ממנו מים ולמטה⁽²³⁾ ממנו מים, והוא המבדיל⁽²⁴⁾ בין מים למים, שנ' ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים⁽²⁵⁾, והוא⁽²⁶⁾ מבדיל בין מים עליונים⁽²⁷⁾ למים תחתונים⁽²⁸⁾, המלאכים שנבראו ביום השני⁽²⁹⁾ כשהן נשלחין בדברו הן נעשין רוחות, שנ' עושה מלאכיו רוחות⁽³⁰⁾, וכשהן משרתין לפניו נעשין⁽³²⁾ אש⁽³³⁾, שנ' משרתיו אש לזהט, ד'⁽³⁵⁾ כתות של מלאכי השרת מהלכין⁽³⁶⁾ ומשרתין⁽³⁷⁾ לפני הב"ה⁽³⁸⁾, מחנה ראשונה של ימינו מיכאל⁽³⁹⁾.

-
- (10) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [נטי על ראשיהם מלמעלה].
 (11) בכ"י א': מהוא; בכ"י ג': מהו.
 (12) בכ"י א': "לכל", במקום: על כל.
 (13) בכ"י ג': ליחא; על כל הבית.
 (14) בכ"י ג': בעת צהרים.
 (15) בכ"י ג': עימיה.
 (16) בכ"י ג': ליחא.
 (17) בכ"י א'וג': הצדיקים.
 (18) בכ"י א': ליחא.
 (19) בכ"י ג': [ומצדיקי הרבים ככבים לעולם ועד].
 (20) בכ"י ג': ליחא.
 (21) בכ"י ג': [ההוא].
 (22) בכ"י ב': "של מעלה", והגהתי לפי ג' כ"י ג'.
 (23) בכ"י א': ושל למטה; בכ"י ג': שלמטה.
 (24) בכ"י א'וג': מבדיל.
 (25) בכ"י א': [ויהי מבדיל וכו' ועוד].
 (26) בכ"י א': [וגו'].
 (27) בכ"י ג': ויהי.
 (28) בכ"י א': התחתונים; בכ"י ג': העליונים.
 (29) בכ"י א': העליונים; בכ"י ג': התחתונים.
 (30) בכ"י א': שני.
 (31) בכ"י א': ליחא; שנ'... רוחות.
 (32) בכ"י ג': ליחא; רוחות שנ'... נעשין. ואפשר שנשמטו בט"ס מן "נעשין" עד "נעשין".
 (33) בכ"י א': לאש; בכ"י ג': מאש.
 (34) בכ"י א'וג': [עושה מלאכיו רוחות].
 (35) בכ"י א'וג': ארבע.
 (36) בכ"י א': משרתין; בכ"י ג': מקלסין.
 (37) בכ"י א': ומקלסין; בכ"י ג': ליחא.
 (38) בכ"י א': הקב"ה.
 (39) בכ"י א': מיכאל על ימינו; בכ"י ג': מיכאל מימינו.

מחנה שנייה של שמאלו גבריאֵל⁽⁴⁰⁾, מחנה שלישית מלפניו אוריאֵל⁽⁴¹⁾, מחנה רביעית של אחריו רפאל⁽⁴²⁾, ושכינתו⁽⁴³⁾ באמצע, והוא יושב על כסא רם ונשא, וכסא⁽⁴⁴⁾ גבוה ותלוי⁽⁴⁵⁾ למעלה באויר⁽⁴⁶⁾, ומראה כבודו כעין החשמל, ועטרת תגא⁽⁴⁷⁾ בראשו, וכתר שם המפורש במצחו⁽⁴⁸⁾, חציו אש וחציו ברד, מימינו חיים ומשמאלו מות⁽⁴⁹⁾, ושבת של אש⁽⁵⁰⁾ ופרוכת לפניו פרושה⁽⁵¹⁾, ועיניו משוטטות בכל הארץ, ושבעה מלכים⁽⁵²⁾ שנבראו תחלה משרתין לפניו לפני פנים מן הפרוכת, והדום רגליו באש וברד, ואש מתלקחת סביבות כסאו⁽⁵³⁾, וצדק ומשפט מכון כסאו, ודמות כסאו כענין⁽⁵⁴⁾ ספור⁽⁵⁵⁾ של ארבע רגלים, וארבע חיות קדש⁽⁵⁶⁾ קבועות בו⁽⁵⁷⁾ על כל רגל ורגל⁽⁵⁸⁾, ארבע פנים וארבע כנפים לאחד⁽⁵⁹⁾ מהן, שנ' וארבעה פנים⁽⁶⁰⁾ לאחת⁽⁶¹⁾, והם⁽⁶²⁾ הם הכרובים, כשהוא מדבר פני המזרח⁽⁶³⁾ מדבר מבין שני הכרובים פני אדם, וכשהוא מדבר פני הדרום⁽⁶⁴⁾ מדבר מבין⁽⁶⁵⁾ שני

(40) בכ"י א' וג': גבריאֵל על שמאלו.

(41) בכ"י א' וג': של אוריאֵל לפניו.

(42) בכ"י א' וג': של רפאל מאחריו.

(43) בכ"י א': [של הקב"ה]; בכ"י ג': [של הב"ה].

(44) בכ"י א': וכסאו; בכ"י ג' ליתא.

(45) בכ"י א': ותלול.

(46) בכ"י ג' ליתא; ותלוי למעלה באויר.

(47) בכ"י ג' ליתא.

(48) בכ"י ג': על מצחו.

(49) "מות" חסר בכ"י ב', והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(50) בכ"י א' וג': [בידו].

(51) בכ"י א' וג': פרוסה לפניו.

(52) בכ"י א' וג': מלאכים.

(53) בכ"י א': לכסאו.

(54) בכ"י א': כעין.

(55) בכ"י א': ספיר.

(56) בכ"י א': הקדש.

(57) בכ"י א' ליתא.

(58) בכ"י ג' ליתא; באש... ורגל, ואפשר שנשמט בט"ס מן "רגליו" עד "ורגל"

משום דמיון האותיות. וראה לקמן הערה 77.

(59) בכ"י א' וג': לאחת.

(60) בכ"י א': וארבע כנפים.

(61) בכ"י א': [מהן]; ובכ"י ג' ליתא: מהן... לאחת. ואפשר שנשמט בט"ס מן

"לאחת" עד "לאחת". וראה לקמן הערה 77.

(62) בכ"י א': והן; בכ"י ג': הם.

(63) בכ"י א' וג': מזרח.

(64) בכ"י ג': מערב.

(65) בכ"י א': בין.

הכרובים⁶⁶) פני השור⁶⁷), וכשהוא מדבר פני הצפון⁶⁸) מדבר מבין⁶⁹) שני הכרובים פני הנשר⁷⁰), ולעומתם האופנים וגלגלי מרכבה⁷¹), וכשהוא משקיף על הארץ מרכבותיו על האופנים, ומקול⁷²) זעקת⁷³) גלגלי⁷⁴) המרכבה ברקים ורעמים יוצאין לעולם, וכשהוא שר⁷⁵) בשמים רוכב על עב קל, וכשהוא ממחר⁷⁶) דואה⁷⁷) על כנפי רוח, שנ' וירכב על כרוב ויעוף⁷⁸) וירא⁷⁹) על כנפי רוח, והחיות עומדות אצל כסא כבודו ואינן יודעות מקום כבודו⁸⁰), והחיות עומדות באימה⁸¹) ברתת⁸²) ביוע, ומזיעות⁸³) פניהם נהר⁸⁴) אש מושך ויוצא לפניו⁸⁵), שנ' נהר⁸⁶) דינור⁸⁷) ונפק⁸⁸) מן קדמוהי⁸⁹), וכנפי גליזור⁹⁰) המלאך עומד אצל החיות שלא יאכל אש אוכלה אשן⁹¹) של מלאכים⁹²), ושני⁹³) שרפים עומדים

(66) בכ"י א' : כרובים.

(67) בכ"י א' : אריה [וכשהוא מדבר פני מערב מדבר מבין שני הכרובים פני שור]; בכ"י ג' : [וכשהוא מדבר פני דרום מדבר מבין שני הכרובים פני אריה].

(68) בכ"י ג' : צפון.

(69) בכ"י א' : בין.

(70) בכ"י ג' : נשר.

(71) בכ"י א' וג' : המרכבה.

(72) בכ"י א' : ומקום.

(73) בכ"י א' : צעקת.

(74) בכ"י ג' : ליתא.

(75) בכ"י ג' : בדבר.

(76) בכ"י ג' : דאה.

(77) בכ"י א' : ויעף ; בכ"י ג' : ויעף [וגו'] וצדק ומשפט מכון כסאו ודמות כסאו כאבן כפיר של ארבע רגלים וארבע חיות הקדש קבועין בו על כל רגל ורגל ארבעה פנים וארבעה כנפים והדום רגליו באש וברד ואש מתלקחת סביבות כסאין. ראה לעיל הערות 58, 61.

(78) בכ"י א' : וידא.

(79) בכ"י ג' : ליתא : וירא ... מקום כבודו.

(80) בכ"י א' : [וביראה] ; בכ"י ג' : [ביראה].

(81) בכ"י א' : וברתת.

(82) בכ"י א' וג' : ומזיעת.

(83) בכ"י א' וג' : [של].

(84) בכ"י ג' : מלפניו.

(85) בכ"י ג' : ונהר.

(86) בכ"י א' : [נגיד] ; בכ"י ג' : [נגד].

(87) בכ"י א' וג' : ונפיק.

(88) בכ"י א' : [וגו'].

(89) בכ"י א' : גליזור.

(90) בכ"י א' : שלא יאכילנו האש או אישן.

(91) בכ"י ג' : ליתא : וכנפי ... מלאכים.

(92) בכ"י א' : ושנים ; בכ"י ג' : שני.

אחד מימינו ואחד משמאלו, שש כנפים שש כנפים⁹³) לכל אחד ואחד, בשמים מכסים פניהם שלא יביטו פני השכינה⁹⁴) ובשמים מכסים רגליהם שלא יראו⁹⁵) לפני השכינה⁹⁶) לשכוח⁹⁷) עמידת רגל העגל⁹⁸), ובשמים מעופפין ומקלסין⁹⁹) ומעריצין ומקדישין, זה עונה וזה קורא¹⁰⁰), וזה עונה ואומר¹⁰¹) קדוש קדוש קדוש ה'¹⁰²) צבאות¹⁰³), והחיות עומדות אצל כסא כבודו ואינן יודעות מקום כבודו¹⁰⁴), ועונות¹⁰⁵) ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה' ממקומו, וישראל שהם גוי אחד בארץ מיוחדים שמו¹⁰⁶) הגדול¹⁰⁷) בכל יום ואומ'¹⁰⁸) שמע ישראל ה'¹⁰⁹) אלהינו ה'¹¹⁰) אחד, והוא משיב¹¹¹) לעמו¹¹²) ואומ'¹¹³) אני ה'¹¹⁴) אלהיכם המציל אתכם מכל צרה¹¹⁵).

בשלישי היתה כל¹¹⁶) הארץ כבקעה, והיו המים מכסים על פני הארץ, וכשיצא הדבר מפי הגבורה יקוו המים, על¹¹⁷) מקצות¹¹⁸) הארץ הרים וגבעות¹¹⁹) ונתפזרו על פני כל¹²⁰) הארץ ונעשים¹²¹) עמקים עמקים, ועלה תוכו¹²²) של

93) בכ"י א' וג' ליתא : שש כנפים.

94) בכ"י א' : שכינה.

95) בכ"י א' : ירא ; בכ"י ג' : יוכלו.

96) בכ"י ג' ליתא : לפני השכינה.

97) בכ"י ג' : להשגית.

98) בכ"י ג' : עגל.

99) בכ"י ג' ליתא.

100) בכ"י א' : [זה קורא] ; בכ"י ג' : זה קורא וזה עונה.

101) בכ"י א' : ואומרים ; בכ"י ג' : ואומרין.

102) בכ"י א' : יי.

103) בכ"י א' : [מלא כל הארץ כבודו].

104) בכ"י א' ליתא : והחיות ... כבודו.

105) בכ"י ג' ליתא.

106) בכ"י ג' : [תמיד].

107) בכ"י ג' ליתא.

108) בכ"י ג' : ועונים ואומרים.

109) בכ"י ג' : יי.

110) בכ"י ג' : [ואומ'].

111) בכ"י א' : [ישראל].

112) בכ"י ג' ליתא.

113) בכ"י א' וג' : יי.

114) בכ"י ג' : [פרק חמישין].

115) בכ"י ג' ליתא.

116) בכ"י א' : עלו.

117) בכ"י ג' : מקצת.

118) בכ"י ג' : ובקעות.

119) בכ"י א' : על כל פני.

120) בכ"י א' וג' : ונעשית.

121) בכ"י א' וג' : תוכה.

ארץ ונתגלגלו⁽¹²²⁾ המים ונקוו המים⁽¹¹²⁾ לעמקים, שנ' ולמקוה המים קרא ימים.
מיד נתגאו⁽¹²³⁾ המים ועלו⁽¹¹²⁾ לכסות⁽¹²⁴⁾ הארץ כבתחלה, עד שגער במ⁽¹²⁵⁾ הב"ה⁽¹²⁶⁾
וכנסם⁽¹²⁷⁾, ונתנם תחת כפות רגליו, ומדדן בשעלו⁽¹²⁸⁾ שלא לפחות ושלל⁽¹²⁹⁾
להוסיף, ועשה חול גדר⁽¹³⁰⁾ לים, כאדם שהוא עושה⁽¹³¹⁾ לכרמו, וכשהן עולין
יריאו⁽¹³²⁾ את החול לפניהם חוזרין⁽¹³³⁾ לאחוריהן, שנ' האותי לא תיראו נאם
ה'⁽¹³⁴⁾ וכו'⁽¹³⁵⁾, עד שלא נקוו המים נבראו תהומות, ואלו הן תהומות⁽¹³⁶⁾ אלו
שבתחת לארץ, שהארץ על פני המים הוא⁽¹³⁶⁾ מרוקעת כאניה⁽¹³⁷⁾ שהיא צפה על
פני המים⁽¹³⁸⁾, שנ' לרוקע הארץ על המים⁽¹³⁹⁾, ופתח פתח בגן⁽¹⁴⁰⁾ עדן שממנה
נטעו⁽¹⁴¹⁾ על פני כל הארץ כל מין עץ⁽¹⁴²⁾ אילן⁽¹⁴³⁾ עושין⁽¹⁴⁴⁾ פרי למינו וכל מין
עצב ודשא מהן ובהן זרעו⁽¹⁴⁵⁾, שנ' אשר זרעו בו על הארץ, וערך השלחן⁽¹⁴⁶⁾
לבריות עד שלא נבראו, שנ' תערוך לפני שלחן וכו'⁽¹⁴⁷⁾, כל המעינות עולין מן⁽¹⁴⁸⁾

-
- (122) בכ"י ג': ונתפזרו.
(123) בכ"י א': נתגאה.
(112) בכ"י א': [את].
(125) בכ"י ג': בהם.
(126) בכ"י א': הקב"ה.
(127) בכ"י א' וג': וכבשן.
(128) בכ"י א': [שנ' מי מדד וגו' וגזר עליהם].
(129) בכ"י א': ולא.
(130) בכ"י ג': גבול.
(131) בכ"י א' וג': [גדר].
(132) בכ"י ג': רואין.
(133) בכ"י א': חוזרים ; בכ"י ג': וחוזרין.
(134) בכ"י ג': [אם מפני לא תחילו אשר שמתו חול גבול לים חק עולם ולא יעברנו
וייגעשו ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברוהו].
(135) בכ"י א' וג': ליתא.
(136) בכ"י א' וג': התהומות.
(136א) בכ"י ג': היא.
(137) בכ"י א': כאנייה ; בכ"י ג': כאימה.
(138) בכ"י א': [כך היא הארץ מרוקעת על פני המים].
(139) בכ"י א': [וגו'].
(140) בכ"י א' וג': לגן.
(141) בכ"י ג': יוצא.
(142) בכ"י א': עצי.
(143) בכ"י ב': אינן.
(144) בכ"י א' וג': עושה.
(145) בכ"י א' וג': ליתא.
(146) בכ"י א' וג': שולחן.
(147) בכ"י א': וגו' ; בכ"י ג' ליתא.
(148) בכ"י ג' ליתא : עולין מן.

התהומות⁽¹⁴⁹⁾ להשקות את הבריות, ר' יהושע אומ' עסה⁽¹⁵⁰⁾ של ארץ⁽¹⁵¹⁾ ישראל⁽¹⁵²⁾ מהלך ששים שנה, ותהום⁽¹⁵³⁾ אחר⁽¹⁵⁴⁾ שהוא⁽¹⁵⁵⁾ אצל גיהנם נובע מים⁽¹⁵⁶⁾, ומוציא מים⁽¹⁵⁷⁾ תענוג לבני אדם, ר' יהודה אומ' פעם אחת בכל חדש⁽¹⁵⁸⁾ סליתות⁽¹⁵⁹⁾ עולין מן התהומות להשקות⁽¹⁶⁰⁾ פני כל הארץ⁽¹⁶¹⁾, שנ' ואד יעלה⁽¹⁶²⁾ מן הארץ והשקה פני האדמה, ר' יהודה אומר⁽¹⁶³⁾ העבים משמיעין את קול⁽¹⁶⁴⁾ צנורותיהן לימים, והימים משמיעין את קול צנורותיהן⁽¹⁶⁵⁾ לתהומות⁽¹⁶⁶⁾, ותהום אל תהום⁽¹⁶⁷⁾ קורא⁽¹⁶⁸⁾ לקול צנוריה, והעבים שואבים⁽¹⁶⁹⁾ מים מן התהומות, שנ' נעלה נשיאים⁽¹⁷⁰⁾, ובכל מקום⁽¹⁷¹⁾ שיפקוד⁽¹⁷²⁾ להם המלך שם הן מגשימין, ומיד⁽¹⁷³⁾ הארץ מעוברת וצמחה⁽¹⁷⁴⁾ כאשר אלמנה שהיא מעוברת מזונות⁽¹⁷⁵⁾, אבל כי רצה⁽¹⁷⁶⁾ הב'ה⁽¹⁷⁷⁾ לברך צמחה של ארץ⁽¹⁷⁸⁾ וליתן צדה⁽¹⁷⁹⁾ של בריות פותח

(149) בכ"י ג': והתהומות הם.

(150) בכ"י א': עוביה; בכ"י ג': עביה.

(151) בכ"י א': הארץ.

(152) בכ"י ג': תהום.

(153) בכ"י א' וג': אחד.

(154) בכ"י ג': שהיה.

(155) בכ"י ג': המים.

(156) בכ"י א' וג': המים.

(157) בכ"י א' וג': [וחדש].

(158) בכ"י א': סליתות; בכ"י ג': סליתות.

(159) בכ"י א': [את].

(160) בכ"י ג' ליתא: להשקות... הארץ.

(161) בכ"י א': ואיד יעלה וגו'.

(162) בכ"י א' ליתא: מן הארץ... אומר; בכ"י ג' ליתא: והשקה... אומר.

(163) בכ"י ג': הקול.

(164) בכ"י ג' ליתא: לימים... צנורותיהן, ואפשר שנשמט בט"ס מן "צנורותיהן"

עד "צנורותיהן".

(165) בכ"י א': לתהום.

(166) בכ"י א': "לתהום", במקום: אל תהום.

(167) בכ"י א': [לעלות ליתן מים לעבים שנ' תהום אל תהום קורא].

(168) בכ"י א': שואלין.

(169) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [בקצה הארץ ברוקים למטר עשה].

(170) בכ"י ג': יום.

(171) בכ"י א': שיפקוד; בכ"י ג': שיפקד.

(172) בכ"י ג': מיד.

(173) בכ"י ג': ושמחת.

(174) כן הוא בכ"י ג' ובכ"י ב': מזונות.

(175) בכ"י א': כשירצ'; בכ"י ג': כשירצה.

(176) בכ"י א': הקב"ה.

(177) בכ"י א': הארץ.

(178) בכ"י א': צידה; בכ"י ג': מזונם.

אוצר⁽¹⁷⁹⁾ הטוב שבגשמים⁽¹⁸⁰⁾ וממטיר על הארץ שהן מים זכרים ופרים⁽¹⁸¹⁾. ומיד הארץ מעוברת וצמחה⁽¹⁸²⁾ צמח⁽¹⁸³⁾ של ברכה. שני' יפתח ה'⁽¹⁸⁴⁾ לך את אוצרו הטוב את השמים.

פרק חמישי¹

ברביעי' חבר שני מאורות, ולא זה גדול מזה⁽²⁾. שוין בגובהן ובתארו ובאורן. שני' ויעש אלהים את שני המאורות⁽³⁾, נכנס תחרות ביניהן, זה אומ' לזה אני גדול ממך, וזה אומ' לזה אני גדול ממך, מה עשה הב"ה⁽⁴⁾ ליתן שלום ביניהם, הגדיל אחד והקטין האחר, שני' את המאור הגדול לממשלת ביום⁽⁵⁾ ואת המאור הקטן לממשלת בלילה⁽⁶⁾, כל הכוכבים משרתים לשבעה כוכבים של שעות, ואלה שמותן, חמה⁽⁷⁾, נוגה, ככב, לבנה, שבתאי⁽⁸⁾, צדק, מאדים, וסימן שמושן כצנ"ש חל"ם בלילות, חל"ם כצנ"ש בימים, כל"ש צמח"ן בשעות של לילות⁽⁹⁾, חנכ"ל שצ"ם בשעות של ימים, ביום ראשון ככב חמה⁽¹⁰⁾, ביום השני⁽¹¹⁾ צדק לבנה⁽¹²⁾, ביום השלישי⁽¹³⁾ נגה מאדים⁽¹⁴⁾ ביום הרביעי' שבתאי⁽⁸⁾ ככב⁽¹⁾ ביום החמישי חמה צדק⁽¹⁶⁾, ביום הששי לבנה נגה, ביום השביעי' מאדים שבתאי⁽⁸⁾.

(179) בכ"י ג': אוצרו.

(180) בכ"י א' וג': שבשמים.

(181) בכ"י א' ליתא "ופרים"; ובכ"י ג' ליתא: שהן ... ופרים.

(182) בכ"י א': וצמח.

(183) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': זרע.

(184) בכ"י ג': וי',

(1) בכ"י א': ה'; ובכ"י ג': ששי. (והורוויץ מעיר כאן: "מזה הכת"י כתבתי בפדר"א דפיס ווארשא" — ומשום זה לא הביא בפרקים הי"ו את השנויים מכ"י ג').

(2) בכ"י א': [ולא זה גדול מזה].

(3) בכ"י א': [וגו'].

(4) בכ"י א': הקב"ה.

(5) בכ"י א': [וגו'].

(6) בכ"י א' ליתא: ואת ... בלילה.

(7) כן הוא בכ"י א', ובכ"י ב': חנה.

(8) בכ"י א': שבת.

(9) בכ"י א' ליתא: חל"ם כצנ"ש ... לילות. ואפשר שנושט בט"ס כן "בלילות"

עד "לילות".

(10) בכ"י א': וחמה.

(11) בכ"י א': שני.

(12) בכ"י א': ולבנה.

(13) בכ"י א': שלישי.

(14) בכ"י א': וראדים; ובכ"י ב': ככב.

(15) בכ"י א': וכוכב.

(16) בכ"י א': צדק וחמה.

וכולן משרתים לשנים עשר מזלות שהם כנגד שנים עשר חדשים⁽¹⁷⁾, כל המזלות משרתים את ימות החמה, וימות חדש החמה שלשים יום ועשרים⁽¹⁸⁾ שעות ומחצה, וכל מזל ומזל משרת⁽¹⁹⁾ את יום⁽²⁰⁾ חדש החמה שני ימים ומחצה, שני מזלות להמשה ימים, השר המתחיל בראש חדש החמה הוא השר המשלים בסוף חדש החמה, הפותח הוא הסוגר, מחזור הגדול של חמה שמנה ועשרים שנה, ויש בו שבעה מחזורים קטנים יש בו⁽²¹⁾ מד' ד' שנים, וחשבון ימות שנת⁽²²⁾ החמה שס"ה יום⁽²³⁾ ורביע יום⁽²⁴⁾, תקופות⁽²⁵⁾ שנת החמה ד', וכל תקופה צ"א יום ושבעה⁽²⁶⁾ שעות ומחצה⁽²⁷⁾, ויש מהם צ"ב יום, ראשונה⁽²⁸⁾ של מחזור א"ג, שנה שניה כ"ב, שנה שלישית נא"ר⁽²⁹⁾, רביעית⁽³⁰⁾ ר"ד⁽³¹⁾, ארבעה ראשי תקופות לארבעה ראשי חדשים של ניסן נכנסת תחלת הלילה וחצי הלילה תחלת היום וחצי היום, ושאר התקופות ז"א גי"א ומ"ה טר"א, תקופה הראשונה של ניסן⁽³²⁾ נכנסת בראש שבתאי, תקופת תמוז בחצי שבתאי⁽³³⁾, תקופת תשרי נכנסת בראש שעת צדק, תקופת טבת בחציו של צדק⁽³⁴⁾, וכן כל שאר⁽³⁵⁾ התקופות בראשון כל שעות ובחציין של שעות, מחזור הראשון⁽³⁶⁾ נכנס בראש שעת שבתאי⁽³⁷⁾ (שצמח"ן⁽³⁸⁾)

(17) בכ"י א': "מזלות חדשי השנה", במקום: חדשים.

(18) בכ"י א': ועשר.

(19) כן הוא בכ"י א', ובכ"י ב' ליתא: משרת.

(20) בכ"י א': יומי.

(21) בכ"י א': ליתא: "יש בו".

(22) בכ"י א': ליתא.

(23) בכ"י א': ימים.

(24) בכ"י א': היום.

(25) בכ"י א': ותקופת.

(26) בכ"י א': ושבע.

(27) בכ"י א': [ראשי מחזורות של תקופת דב"ז הג"א, בין מחזור למחזור חמשה ימים ושש עשרה, תקופות של מחזור הקטן ארבע בכל שנה, יש מהם צ"א יום חי שעות ומחצה].

(28) בכ"י א': שנה ראשונה.

(29) בכ"י א': גא"ד.

(30) בכ"י א': שנה רביעית.

(31) בכ"י א': ד"ד.

(32) בכ"י א': ליתא: נכנסת... ניסן, ואפשר שנשמט בט"ס מן "ניסן" עד "ניסן",

אי מן "נכנסת" עד "נכנסת".

(33) בכ"י א': בחציו של שבת.

(34) בכ"י א': בחציו מצדק.

(35) בכ"י א': וכן שאר כל.

(36) בכ"י א': ראשון.

(37) בכ"י א': שבת.

(38) בכ"י א': ש"צ מח"ן.

כ"ל, מחזור השני נכנס בשעה⁽³⁹⁾ שלפניו בראש שעת צדק, מחזור השלישי נכנס בראש שעת מאדים, מחזור הרביעי נכנס בראש שעת חמה, מחזור החמישי⁽⁴⁰⁾ נכנס בראש שעת נוגה, מחזור הששי נכנס בראש שעת כוכב, מחזור השביעי נכנס בראש שעת⁽⁴¹⁾ לבנה, סוף שבעה שעות בסוף שבעה מחזורות⁽⁴²⁾ בסוף ל"ה ימים של מחזור הגדול של שמנה ועשרים⁽⁴³⁾ שנה חזרות⁽⁴⁴⁾ חלילה⁽⁴⁵⁾ לתחלת ליל רביעי, ולשעת שבתאי⁽⁴⁶⁾ בשעת⁽⁴⁷⁾ שנברא, ובשס"ו החמה עולה ויורד, קפ"ג⁽⁴⁸⁾ עולה ברוח מזרחית, וקפ"ג יורד ברוח מערבית, כנגד שס"ז⁽⁴⁹⁾ ימות שנת החמה, ובשס"ו החלונות יוצאות ונכנס במזרח, צ' בקרן דרומי⁽⁵⁰⁾, צ"א בקרן צפונית, וחלון אחד⁽⁵¹⁾ באמצע ושמו נוגה⁽⁵²⁾, תקופת תשרי מתחיל מחלון נוגה והולך וסובב בקרן דרומית, חלון אחד⁽⁵³⁾ עד שהוא מגיע לחלון בילגה, תקופת טבת מתחיל מחלון בילגה והולך וסובב וחוזר לאחוריו חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון תעלומה שבו האויר יוצא, שני ותעלומה יוציא אור, תקופת ניסן מתחיל מחלון תעלומה והולך וסובב בקרן צפונית חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון נועמן, תקופת תמוז מתחיל מחלון נועמן⁽⁵⁴⁾ והולך וסובב וחוזר לאחוריו⁽⁵⁵⁾ חלון אחר חלון עד שהוא מגיע לחלון חדר שבו הרוח⁽⁵⁶⁾ סופה יוצאה, שני מן החדר תבא⁽⁵⁷⁾ סופה וכו'⁽⁵⁸⁾, כאילו⁽⁵⁹⁾ שבמזרח היה יוצא וכנגדו במערב הוא נכנס, והשכינה לעולם במערב, ונכנס ומשתחווה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ואומ' רבון⁽⁶⁰⁾ העולמים עשיתי ככל אשר צויתני, החלון

(39) בכ"י א': השעה.

(40) בכ"י א': חמשי.

(41) בכ"י א': ליתא.

(42) בכ"י א': ו' מחזורים.

(43) בכ"י א': עשרים ושמנה.

(44) בכ"י א': חזור.

(45) בכ"י א': בשעה.

(46) בכ"י א': מאה ושמנים.

(47) בכ"י א': שלש מאות.

(48) בכ"י א': דרומית.

(49) בכ"י א': אחר.

(50) בכ"י א': ונוגה שמו.

(51) בכ"י א': אחר [חלון].

(52) בכ"י א': נעמי.

(53) בכ"י א': לאחוריו.

(54) בכ"י א': רוח.

(55) בכ"י א': תבוא.

(56) בכ"י א': וגוי.

(57) בכ"י א': באלו.

(58) בכ"י א': [כלו].

שבאמצע הרקיע שמו מזרים, ואינו יוצא ונכנס בו אלא⁵⁹) פעם אחת של מחזור גדול⁶⁰) שבו יוצא ביום שנברא בלילה במערב החמה, בתקופת תשרי ובתקופת טבת סובב בקרן דרומית ובמימי אוקיאנוס בין קצוות השמים לקצות⁶¹) הארץ שוקע, שהלילה גדולה והדרך גדולה עד שהוא מגיע לחלון שבמזרח, לחלון שהוא רוצה לצאת בו כולל⁶²) במערב החמה, בתקופת תשרי⁶³) ניסן ותמוז סובב בקרן צפונית⁶⁴) ובין מימי אוקיאנוס בין לקצות⁶⁵) השמים לקצות⁶⁶) הארץ, שהלילה קצורה⁶⁷) והדרך קצור⁶⁸) עד⁶⁹) שהוא מגיע לחלון שבמזרח לחלון שהוא רוצה לצאת בו, שנ' הולך אל דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום בתקופ' תשרי ובתקופת טבת, וסובב אל צפון בתקופת ניסן ובתקופת תמוז, סובב ששה חדשים בקרן דרומית⁷⁰), ששה חדשים בקרן צפונית, ועל חרבותיו⁷¹) לחלון שבמזרח שב הרוח החמה, שלש אותיות של השם כתוב על לבו, והמלאכים מנהגין⁷²) אותו, אלו⁷³) שמנהגין אותו ביום אין מנהגין⁷⁴) אותו בלילה, ואלו שמנהגין⁷⁵) אותו בלילה אין מנהגין⁷⁶) אותו ביום, והחמה רוכב ביורכבה⁷⁷) ועולה מעוטר כחתן, שנ' והוא כחתן יוצא מחופתו⁷⁸), החמה קרנותיו ורזיו המביטות למטה של אש, וקרנותיו ופניו המביטות למעלה של ברד, ואילולי הברד שהוא מכבה שלהבותיו של אש היה⁷⁹) העולם נבער באור⁸⁰), שנ' ואין וסתר מחמתו, ובחורף הופך את פניו של מעלה למטה, ואילולי האש שהוא מחמם

(59) כן הוא בכ"י א', ובכ"י ב' ליתא : אלא.

(60) בכ"י א' : הגדול

(61) בכ"י א' : לקצוות.

(62) בכ"י א' : יכולל.

(63) בכ"י א' : הצפונית.

(64) בכ"י א' : קצוות.

(65) בכ"י א' : לקצווי.

(66) בכ"י א' : קצרה.

(67) בכ"י א' : קצר.

(68) כן הוא בכ"י א', ובכ"י ב' : על.

(69) בכ"י א' : [וסובב].

(70) בכ"י א' : סביבותיו.

(71) בכ"י א' : מנהגים.

(72) כן הוא בכ"י א', ובכ"י ב' : את.

(73) בכ"י א' : מנהגין.

(74) בכ"י א' : שמנהגין.

(75) בכ"י א' : המרכבה.

(76) בכ"י א' : מחופתו [ישיש כגבור לרוץ אורח].

(77) בכ"י א' : באש.

סניו של ברד לא היה העולם יכול לעמוד מפני הקור, שני לפני קרתו מי יעמוד.
הן כל (" אלה") קצות דרכיו של חמה.

פרק ששי')

רבן יוחנן בן זכאי ורבן גמליאל ור' ישמעאל ור' אלעזר (" בן ערך ור'
אליעזר בן הורקנוס ור' עקיבה היו דורשין על מולד הלבנה, וכולם (" אמרו
דבר אחד, אמ' הב"ה (" נבראו (" שמים למכון כסא כבודו (" שני בדבר ה' ("
שמים נעשו, אבל בצבא (" יגיעה הרבה יגע, מה עשה הב"ה (" נפח באפיו נשמת
רוח חיים (" ונבראו כל צבא השמים, שני וברוח פיו כל צבאם, כל הככבים
המזלות (" נבראו בתחלת ליל (" רביעי, ולא קדם זה לזה אלא ב' (" ידות
שעה, לפיכך כל מעשה החמה במתינות, וכל מעשה הלבנה בזריזות, כל מה
שהחמה מהלכת י"ג יום וחומש (" כל ימות השנה (" הלבנה מהלכת כ"ח ("
ימים (" כל הימים משרתים לראש מולד לבנה (" ולאחריהן (" למפרע תחלת ("
ליל רביעי (" ראש מולד לבנה בשעת שבתאי (" וסימן שנ"ץ כמל"ח (" ולאחר
שלוש שנים של מחזור הקטן יום שלאחריה (" תחלת ליל שלישי ראש מולד

-
- (78) בכ"י א' : אלה.
(1) בכ"י א' : פרק ו' ; בכ"י ד' : שביעי.
(2) בכ"י א' : ור' אליעזר.
(3) בכ"י א' וד' : ליתא.
(4) בכ"י א' וד' : הקב"ה.
(5) בכ"י א' וד' : ונבראו.
(6) בכ"י א' : ליתא ; ובכ"י ד' : כבוד מלכותו.
(7) בכ"י א' : וי",
(8) בכ"י א' וד' : [השמים].
(9) בכ"י א' : רוח נשמת חיים ; בכ"י ד' : ברוח נשמת פיו.
(10) בכ"י ד' : [ושני המאורות].
(11) בכ"י ד' : לילה.
(12) בכ"י א' וד' : שתי.
(13) בכ"י א' : [יום].
(14) בכ"י א' : ליתא ; כל ימות השנה.
(15) בכ"י א' : במ"ח.
(16) בכ"י ד' : "לשנים עשר יום והלבנה מהלכת כל ימות השנה הלבנה מהלכת לשלושים
ימים", במקום : י"ג יום... ימים.
(17) בכ"י א' : הלבנה.
(18) בכ"י א' : לאחריהם ; בכ"י ד' : לאחריהן.
(19) בכ"י ד' : לתחלת.
(20) בכ"י ד' : [ושכן שנ"ץ במ"ל ח"ש].
(21) בכ"י א' : שבת.
(22) בכ"י ד' : ליתא ; "וסימן שנ"ץ כמל"ח".
(23) בכ"י א' : של אחרי.

לבנה בשעת נוגה, ולאחר שלש שנים של מחזור הקטן יום של אחריו⁽²⁴⁾ תחלת י" ליל שבת⁽²⁵⁾ ראש מולד לבנה בשעת מאדים⁽²⁷⁾, ולאחר שלש שנים של מחזור הקטן יום של אחריו⁽²⁸⁾ תחלת ליל ששי⁽²⁹⁾ ראש מולד של⁽³⁰⁾ לבנה בשעת לבנה⁽³¹⁾, ולאחר שלש שנים⁽³²⁾ של מחזור קטן⁽³³⁾ יום של אחריו תחלת ליל חמישי⁽³⁴⁾ ראש מולד לבנה בשעת שבתאי⁽³⁵⁾ בשעה⁽³⁶⁾ שנברא⁽³⁸⁾, מחזור הגדול של לבנה כ"א⁽³⁷⁾ שנה, וז' מחזורים קטנים יש בו מג' ג' שנים, וחשבון⁽³⁸⁾ ימות חדש לבנה כ"ט ימים וחצי וז'⁽³⁹⁾ ידות שעה וע"ג חלקים⁽⁴⁰⁾, וכל⁽⁴¹⁾ מזל ומזל משרת את ימות חדש⁽⁴²⁾ הלבנה⁽⁴³⁾ שני ימים ושמונה⁽⁴⁴⁾ שעות, שלש⁽⁴⁵⁾ מזלות לשבעה ימים, השר המתחיל בראש חדש לבנה הוא השר המשלים בסוף חדש לבנה, הלבנה⁽⁴⁶⁾ מתחדשת בכל מולד אחת בלילה אחת⁽⁴⁷⁾ ביום, וזה האות שלהם ויהי ערב ויהי

(24) בכ"י א' וד' : שלאחריו.

(25) בכ"י ד' : לתחלת.

(26) בכ"י א' : ראשון.

(27) בכ"י ד' : צדק.

(28) בכ"י א' וד' : שלאחריו.

(29) בכ"י א' : חמישי.

(30) בכ"י א' : ליתא.

(31) בכ"י א' : חמה.

(32) בכ"י א' : ג' שנה.

(33) בכ"י א' : הקטן.

(34) בכ"י א' : רביעי [חזור].

(35) בכ"י א' : [שבת].

(36) בכ"י ד', במקום "תחלת ליל ששי ... שנברא", הנוסח : "לתחלת לילי אחד בשבוע

מולד לבנה בשעת חמה ולאחר שלש שנים של מ... קטן יום שלאחריו לתחלת לילי שבת ראש מולד... עת מאדים ולאחר שלש שנים שלמחזור... יום שלאחריו לתחלת לילי ששי ראש מולד לבנה... עת לבנה ולאחר שלש שנים שלמחזור הקטן יום של... לתחילת לילי רביעי לשעת שבת בשעה שנברא". ויש להגיה את המאמרים בכ"י ב' לפי הסימן שני"ץ כמל"ח.

(37) בכ"י א' וד' : עשרים ואחת.

(38) בכ"י ד' : לכל מחזור חשבון.

(39) בכ"י א' וד' : עשרים ותשעה ימים ומחצה ושתי.

(40) בכ"י ד' : ליתא : וע"ג חלקים.

(41) בכ"י ד' : כל.

(42) בכ"י א' : החדש.

(43) בכ"י א' : מהלבנה ; בכ"י ד' : לבנה.

(44) בכ"י ד' : ... ע.

(45) בכ"י ד' : שלשה.

(46) בכ"י ד' : [הוא הפותח והוא הסוגר].

(47) בכ"י א' : ואחת ; בכ"י ד' : ואחד.

בקר, בין ראש מולד⁽⁴⁸⁾ לראש⁽⁴⁹⁾ הבאה ארבעה ימים שמנה⁽⁵⁰⁾ שעות ותתע"ו חלקים⁽⁵¹⁾, מחזור⁽⁵²⁾ קטן⁽⁵³⁾ למחזור הקטן⁽⁵⁴⁾ שלשה⁽⁵⁵⁾ עשר יום ושני אלפים ותרי"ט חלקים, בזמן שהחמה⁽⁵⁶⁾ מהלכת בקרן דרומית⁽⁵⁷⁾ הלבנה מהלכת בקרן צפונית⁽⁵⁸⁾, ובזמן שהחמה מהלכת בקרן צפונית הלבנה מהלכת בקרן דרומית⁽⁵⁹⁾, וכל השעות משרתים לראש מולד לבנה לאחריהם למפרע של"ך נחמ"ץ⁽⁶⁰⁾, בשעה⁽⁶¹⁾ ראשונה תחלת ליל רביעי ראש מולד לבנה בשעת שבתאי⁽⁶²⁾, ובשעה השנייה⁽⁶³⁾ ראש מולד לבנה בשעת לבנה, ובשנה השלישית בשעה⁽⁶⁴⁾ של אחריה ראש מולד לבנה בשעת כוכב⁽⁶⁵⁾, ובשנה הרביעית⁽⁶⁶⁾ ראש מולד לבנה בשעת נוגה, ובשנה החמישית בשעה של אחריה ראש מולד לבנה⁽⁶⁷⁾ בשעת חמה, ובשנה הששית⁽⁶⁸⁾ ראש מולד לבנה⁽⁶⁹⁾ בשעת מאדים, ובשנה השביעית בשעה של אחריה⁽⁷⁰⁾ ראש מולד לבנה בשעת צדק, בשעה של אחריה ושנה השלישית והחמישית⁽⁷¹⁾ כהשביעית⁽⁷²⁾, וכן עד שלשה פעמים השעות הללו משרתות⁽⁷³⁾ לראש מולד לבנה לאחריה⁽⁷⁴⁾ עד אחד ועשרים⁽⁷⁵⁾ שנה של מחזור, כל המזלות

(48) בכ"י א' : [לבנה].

(49) בכ"י א' ליתא.

(50) בכ"י א' וד' : ושמנה.

(51) בכ"י ד' ליתא : ותתע"ו חלקים.

(52) בכ"י ד' : ממחזור.

(53) בכ"י א' וד' : הקטן.

(54) בכ"י ד' : הגדול.

(55) מכאן עד המאמר לקמן, אין הלבנה חסרה מן הרקיע, חסר בכ"י ד'. ראה לקמן

הערה 89.

(56) בכ"י א' : שחמה.

(57) בכ"י א' : צפונית.

(58) בכ"י א' : דרומית.

(59) בכ"י א' ליתא : ובזמן ... דרומית.

(60) בכ"י א' ליתא : של"ך נחמ"ץ.

(61) בכ"י א' : לפי שבשנה.

(62) בכ"י א' : שנייה.

(63) בכ"י א' : בשנה.

(64) בכ"י א' : [חמה].

(65) בכ"י א' : הרביעית.

(66) בכ"י א' : הלבנה.

(67) בכ"י א' : השביעית.

(68) בכ"י א' : שלאחריה.

(69) בכ"י א' : והחמשי.

(70) בכ"י א' : כהשביעית.

(71) בכ"י א' : משרתים.

(72) בכ"י א' : עד לאחריהם.

(73) בכ"י א' : עשרים ואחת.

משרתים ללבנה בלילה מארבע פנות העולם, שלשה בצפון ושלשה בדרום ושלשה במזרח ושלשה במערב, וכל השעות משרתות ללבנה בלילה מארבע פנות העולם, שנים⁽⁷⁴⁾ בדרום⁽⁷⁵⁾ ושנים⁽⁷⁶⁾ בצפון ושנים⁽⁷⁷⁾ במזרח ושנים⁽⁷⁸⁾ במערב, ובשעה שהוא מתחיל לשרת בדרום גומר במערב, וכן לכל סביבותיו, כל מאורי אור הגדולים נתונים בדרום חוץ מן העולם⁽⁷⁹⁾ שהוא נתונה בצפון, והמזיקין המהלכים בקרקע, והמלאכים שנופלו ממקום קדושתן מן השמים עולין לשמוע דבר אחד מאחורי הפרגוד ומתרפין בשבט של ראש וחוזרין למקומן, עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים יתרים ימות⁽⁸⁰⁾ החמה מימות י⁽⁸¹⁾ הלבנה, והעבור נכנס להשנות ימות שנת החמה עם ימות שנת⁽⁸²⁾ הלבנה, והחמה והלבנה מתחילין⁽⁸³⁾ מראש חדיש ניסן, החמה מהלך לפניו בתקופותיו, וטלה מתחיל מלפניו⁽⁸⁴⁾ ביום, וכל המזלות משרתין אחריו כדרכיו⁽⁸⁵⁾ והלבנה מהלכת מאחריה⁽⁸⁶⁾, וטלה מתחיל לפניו לשרת⁽⁸⁷⁾ בלילה, וכל המזלות משרתין אחריו כדרכן, עד שנת מחזור הקטן, עד שנת העבור בא העבור דוחה לראש⁽⁸⁸⁾ מולד לבנה⁽⁸⁹⁾, ועומד בראש חדש שבט, וכן⁽⁹⁰⁾ י"ב עבורים, החמה והלבנה⁽⁹¹⁾ שוים בתחלת ליל רביעי ובשעת שבתאי⁽⁹²⁾ בשעת⁽⁹³⁾ שנבראו, אין בין מולד למולד אלא שלשים יום⁽⁹⁴⁾ ושש שעות וכו' ידות שעה וע"ג חלקים, אין הלבנה חסרה מן הרקיע⁽⁹⁵⁾ אלא כהריפת⁽⁹⁶⁾ עין, אפילו יש בה⁽⁹⁷⁾ כמלא החוט⁽⁹⁸⁾ סיבבת במזרח ובמערב, אין כח בעין לראות⁽⁹⁹⁾

(74) בכ"י א': שנים.

(75) בכ"י א': בדרון.

(76) בכ"י א': ושנים.

(77) בכ"י א': העגולה.

(78) בכ"י א': [שנת].

(79) בכ"י א': שנות.

(80) בכ"י א': התחילו.

(81) בכ"י א': לשרת לפניו.

(82) בכ"י א': כדרכן.

(83) בכ"י א': לאחריה.

(84) בכ"י א': לרא ; ובכ"י ב' : לד"א.

(85) בכ"י א': הלבנה.

(86) בכ"י א': [עד].

(87) בכ"י א': הלבנה והחמה.

(88) בכ"י א': בשעה.

(89) ע"כ חסר בכ"י ד', ראה לעיל הערה 55.

(90) בכ"י א': כהרף.

(91) בכ"י א': אפילו ישבה ; בכ"י ד' : אפילו בה.

(92) בכ"י א': כמלא חוט השערה.

(93) בכ"י ד' : [את].

הלבנה עד שמנה שעות גדולים, שהם שני⁹⁴ שעות בכל שעה ושעה⁹⁵, בין ראש⁹⁶ מולד⁹⁷ לבנה בין סוף⁹⁸ מולד⁹⁹ לבנה, וחשבון¹⁰⁰ ימות שנת הלבנה שני¹⁰¹ ימים ושליש יום¹⁰² ותתע"ו חלקים¹⁰³, וכל¹⁰⁴ השעות של חדש לבנה תש"ח שעות ושני¹⁰⁵ ידות שעה, וכל השעות¹⁰⁶ של שנה¹⁰⁷ שמנה¹⁰⁸ אלפים ותק"ד שעות ותתע"ו חלקים¹⁰⁹, וכל¹¹⁰ המזלות משרתים למולד הלבנה ולתולדות בני אדם, ועליהם העולם עומד, וכל מי שהוא חכם ומבין¹¹¹ היא מכין מולד לבנה ותולדות¹¹² בני אדם, ועליהם הכתוב¹¹³ אומר והיו לאותות¹¹⁴ אלו¹¹⁵ השעות הללו, לא ימושו משרתים לחמה ביום וללבנה בלילה, בשלשה מחזורות של חמה ובארבעה¹¹⁶ מחזורות של לבנה פ"ד שנה שהיא¹¹⁷ שעה אחת¹¹⁸ של ה"ב¹¹⁹, באים החמה והלבנה שוים בתחלת¹²⁰ ליל רביעי ובשעת שבתאי¹²¹ בשעה שנבראו, ובשעה¹²² ששלהבת לבנה¹²³ מגעת לחמה ביום במעלות

(94) בכ"י א': שהן שתיים.

(95) בכ"י ד': ליתא: גדולים... ושעה.

(96) בכ"י ד': במולד.

(97) בכ"י א': ובין סוף; בכ"י ד': בין בסוף.

(98) בכ"י ד': ליתא.

(99) בכ"י ד': וחשבון.

(100) בכ"י א': היום.

(101) בכ"י א' וד': ליתא: ותתע"ו חלקים.

(102) בכ"י ד': כל.

(103) בכ"י א' וד': ושתי.

(104) בכ"י ד': כל שעות.

(105) בכ"י א' וד': שנת הלבנה.

(106) בכ"י א': שמונת.

(107) בכ"י א' וד': ליתא: ותתע"ו חלקים.

(108) בכ"י ד': מהם.

(109) בכ"י ד': ולתולדות.

(110) בכ"י ד': הוא.

(111) בכ"י ד': [ולמו' ולימים ושנים].

(112) בכ"י א' וד': ליתא.

(113) בכ"י א': ובארבע; בכ"י ד': בארבע.

(114) בכ"י א': [מיומו].

(115) בכ"י א': הקב"ה.

(116) בכ"י ד': ושבים לתחלת.

(117) בכ"י א' וד': שבת.

(118) בכ"י א': ובשעת; בכ"י ד': בשעת.

(119) בכ"י ד': הלבנה.

ששים¹²⁰) עובר בתוכה ומכה את אורו¹²¹). ר' נהוראי אומ' גזירת מלך הוא¹²²) כשישראל חוטאין ואינן מעבירין את השנה כראוי הב"ה¹²³) עושה ברחמיו ומכה את החמה ושולח רוגזו¹²⁴) על אומות העולם, שנ' כה אמר ה' אל דרך הגוים לא¹²⁵) תלמדו ומאותות השמים אל תחתו¹²⁶), כשם שאין אור הלבנה מושל באור החמה¹²⁷), ולא אור החמה מושל באור הלבנה בלילה, כד אינון¹²⁸) מושלים, לא מנין הלבנה ביום ולא מנין החמה בלילה, ולא ישיגו גבול רעהו, מדור הלבנה בין ענן לערפל עשויות שני¹²⁹) קערות כפיות¹³⁰) זו על¹³¹) זו, וכשהיה מולד לבנה¹³²) אלו שני עננים הופכים ברוח מזרחית¹³³), והוא יוצא מבין שניהם כמין שפוד¹³⁴), בלילה הראשון מדה אחת, בלילה¹³⁵) השנית מדה שנית¹³⁶), וכן עד חציו של חדש¹³⁷) שהוא מתגלה כלן¹³⁸), ומחציו של חדש אותם¹³⁹) שני עננים הופכין את פניהם ברוח מערבית¹⁴⁰) פונה¹⁴¹) לבנה שהוא יוצא בו מתחלת¹⁴²), מתחיל ונכנס ומתכסה בו¹⁴³) שניהם, בלילה הראשון מדה אחת, בשנית¹⁴⁴) מדה שנית¹⁴⁵).

- (120 בכ"י ב': ששום. והגהתי לפי ג' כ"י א' וד'.
 (121 בכ"י א': [ובשעה ששלהבת חמה מגעת ללבנה בלילה במעלות ארבעים עובר בתוכה ומכה את אורו]; בכ"י ד': [בשעה ששלהבת חמה מגעת ללבנה בלילה ... מעלות ארבעים עובר בתוכו ומכה את אורו]. ואפשר שבכ"י ב' נשמט בט"ס מן "אורו" עד "אורו".
 (122 בכ"י א': היא.
 (123 בכ"י א' וד': הקב"ה.
 (124 בכ"י א': ושופך רגזו.
 (125 בכ"י א' ליתא: אל ... לא. ובכ"י ד': "אל", במקום: לא.
 (126 בכ"י א': [וגו]; בכ"י ד': [בני יחתו הגוים מהמה].
 (127 בכ"י א': [ביום].
 (128 בכ"י ד': כך אינון.
 (129 בכ"י א': עשויות כמין שתי; בכ"י ד': עשוין כמו שתי.
 (130 בכ"י א': כסויות.
 (131 בכ"י א': [גב].
 (132 בכ"י א': וכשהיה מולד הלבנה; בכ"י ד': והוא ב"ן שניהן כשגולד לבנה.
 (133 בכ"י ד': הופכין את פניהן לרוח מערבית.
 (134 בכ"י ד': "שופר", והשוה מס' סופרים, פרק ו', סימן א' ב', הוצ' מ. היגער, ושנויי הגנוסחאות והערות היגער שם.
 (135 בכ"י א': בליל.
 (136 בכ"י ד': שני.
 (137 בכ"י א': [עד].
 (138 בכ"י א': כלו.
 (139 בכ"י ד' ליתא: שהוא ... אותם.
 (140 בכ"י ד': מזרחית.
 (141 בכ"י א': פנת; בכ"י ד': פינת.
 (142 בכ"י ד': "שיצא מעולה", במקום: שהוא ... מתחלת.
 (143 בכ"י ד': בין.
 (144 בכ"י א': בלילה השנית; בכ"י ד': בלילה השני.
 (145 בכ"י א': השנית.

וכן עד סוף החדש עד שהוא מתכסה¹⁴⁶ כלו, ומנין¹⁴⁷ שהוא נתון בו בין¹⁴⁸ שני עננים, שנ' בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו¹⁴⁹, ומנין¹⁵⁰ שהוא מתכסה כולו¹⁵¹, שנ' תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו¹⁵², בכסא ביום שמתכסה¹⁵³ כלו תקעו¹⁵⁴ בחדש שופר.

פרק שביעי¹

בשמנה² ועשרים³ באלול⁴ נבראו חמה ולבנה, ומניין⁵ שנים וחדשים⁶ וימים ולילות וקצים⁷ ותקופות ומחזורות⁸ ועבורים היו לפני ה' ב' והיה מעבר את השנה ואח"כ מסרם לאדם הראשון בגן עדן, שנ' זה ספר תולדות אדם, מנין עולין⁹ בו¹¹ תולדות בני אדם, וחיה¹² מסר לחנוך ונכנס תוך¹³ העבור ועבר את השנה, שנ' עוד כל ימי הארץ זרע וקציר¹⁵, זרע זו תקופת תשרי, קציר זו¹⁶ תקופת ניסן, קור זו¹⁸ תקופת טבת, חום זו¹⁹ תקופת תמוז, קיץ בעתו וחורף בעתו, מנין החמה ביום ומנין הלבנה בלילה לא ישובותו, ונח מסר

146 בכ"י ד': עד שיתכסה.

147 בכ"י ד': מנין.

148 בכ"י א': שהוא נתון בין; בכ"י ד': שהוא מבין.

149 בכ"י א': [וגו].

150 בכ"י א': ומנין; בכ"י ד': מנין.

151 בכ"י א' ליתא.

152 בכ"י א' וד': חגיגה.

153 בכ"י ד': „איוה יום טוב שהיא מתכסה“, במקום: בכסא ביום שמתכסה.

154 בכ"י ד': בתקעו.

1 בכ"י א': ד'; בכ"י ג' וד': שמיני.

2 על הגליון: [כ"י ד'] חסר עד פרק י'.

3 בכ"י א': בעשרים ושמנה; בכ"י ג': בעשרים ושמנה; בכ"י ד': בעשרים...

4 בכ"י ב': ואלול. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

5 בכ"י א': ומנין; בכ"י ג': ומנין [שהם].

6 בכ"י ג': חדשים.

7 בכ"י א' וג': וקיצים.

8 בכ"י א': ומחזורים.

9 בכ"י א': הקב"ה.

10 בכ"י א' וג': עולם.

11 בכ"י א' ליתא; ובכ"י ג': לכל.

12 בכ"י א' וג': ואדם.

13 בכ"י ג': בסוד.

14 בכ"י א' וג': [ויתהלך חנוך את האלהים, ויתהלך חנוך בדרכי מניין עולם שמסר

אלהים לאדם, וחנוך מסר לנח ונכנס בסוד העבור ועיבר את השנה שנ']. ובכ"י ב' נשמט זה ב"ס מן „שנ" עד „שנ"“.

15 בכ"י א': [וכו']; בכ"י ג': וקור וחום וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישובותו.

16 בכ"י א': זה.

לשם, ונכנס בסוד העבור, ועבר את השנה ונקרא כהן⁽¹⁷⁾, שנ' ומלכי צדק מלך שלם⁽¹⁸⁾, וכי שם בן נח כהן היה, אלא שהיה בכור והיה משרת לאלהיו⁽¹⁹⁾ ביום ובלילה לפי⁽²⁰⁾ נקרא כהן⁽²¹⁾, שנ' נשבע ה'⁽²²⁾ ולא ינחם אתה כהן⁽²³⁾, ומנין שמסר שם לאברהם, שנ' על דברתי מלכי צדק, ואברהם מסר ליצחק ונכנס בסוד העבור⁽²⁴⁾ ועבר את השנה לאחר⁽²⁵⁾ ניותו של אברהם אבינו, שנ' ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, על⁽²⁶⁾ ידי שנכנס בסוד העבור ועבר את השנה וברכו⁽²⁷⁾ ברכת עולם, ונתן⁽²⁸⁾ לייעקב את כל הברכות, ומסר לו סוד⁽²⁹⁾ העבור, וכשיצא יעקב לחוצה לארץ בקש לעבר את השנה בחוצה לארץ⁽³⁰⁾, הרי יצחק⁽³¹⁾ עבר את השנה, שנ' וירא⁽³²⁾ אלהים אל⁽³³⁾ יעקב עוד בבאו⁽³⁴⁾ מפדן ארם וכו'⁽³⁵⁾, למה⁽³⁶⁾ עוד, אלא שפעם ראשונה נגלה עליו ומנעו מלעבר את השנה בחוצה לארץ, וכשבא לארץ אמ' לו הבה יעקב קום עבר את השנה, שנ' וירא אלהים אל⁽³⁷⁾ יעקב עוד⁽³⁸⁾, על ידי שנכנס בו⁽³⁹⁾ סוד⁽⁴⁰⁾ העבור וברכו⁽⁴¹⁾ ברכת עולם, ויעקב מסר ליוסף ולאחיו סוד העבור, והיו מעבדין את השנה בארץ⁽⁴²⁾, מת יוסף ואחיו ונתמעטו

(17) בכ"י ג' : [אתה כהן לעולם].

(18) בכ"י א' : [וגו'].

(19) בכ"י א' : את השם [והיו].

(20) בכ"י א' : לפיכך.

(21) בכ"י א' : [ושם מסר לאברהם ונכנס בסוד העבור ועיבר את השנה ונקרא כהן].

ובכ"י ב' נשמט בטיס מן "כהן" עד "כהן".

(22) בכ"י א' : יי'.
(23) בכ"י א' : [וגו']. ובכ"י ג' ליתא : שנ' ומלכי ... אתה כהן.

(24) בכ"י ג' ליתא : ונכנס בסוד העבור.

(25) בכ"י ג' : אחר.

(26) בכ"י א' : ועל.

(27) בכ"י א' : וברכו ; בכ"י ג' : ברכו.

(28) בכ"י א' : ויצחק נתן ; בכ"י ג' : ויצחק מסר.

(29) בכ"י א' : יסוד ; בכ"י ג' : את סוד.

(30) בכ"י א' : [אמ' לו הקב"ה אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ] ; בכ"י ג' :

[אמ' לו הבה יעקב אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ].

(31) בכ"י א' : [אביך בארץ] ; בכ"י ג' : [אביך בארץ הוא].

(32) בכ"י ג' : ויירא.

(33) בכ"י ג' : את.

(34) בכ"י א' וג' : בבואו.

(35) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' : ויברך אותו.

(36) בכ"י ג' : ולמה.

(37) בכ"י ג' : [ויברך אותו].

(38) בכ"י א' וג' ליתא.

(39) בכ"י א' וג' : בסוד.

(40) בכ"י ג' : ברכו.

(41) בכ"י א' וג' : [מצרים].

העבורים מִיִּשְׂרָאֵל⁽⁴²⁾ בַּמִּצְרִים, שֶׁנִּי וַיִּמָּט יוֹסֵף וְכָל אַחֲיוֹ וְכָל הַדּוֹר הַהוּא, וְכַשֵּׁם שֶׁנִּתְמַעֲטוּ הָעֶבְרִיִּים מִיִּשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ מִצְרַיִם⁽⁴³⁾, כֹּךְ⁽⁴⁴⁾ הֵם עֵתִידִים לִהְיוֹת מִתְמַעֲטִים⁽⁴⁵⁾ בְּכוֹף מַלְכוּת רַב־עֵיט⁽⁴⁶⁾, שֶׁנִּי וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בָּאָרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, מִהוּ לֵאמֹר אֲמֹר לָהֶם⁽⁴⁷⁾ עַד עַכְשָׁיו הִיא לִי⁽⁴⁸⁾ סוּד הָעֶבְרִי, מִכָּאן וְאֵילָךְ שֶׁלֹּהֵן⁽⁴⁹⁾ הוּא, לַעֲבֹר⁽⁵⁰⁾ אֶת הַשָּׁנָה⁽⁵¹⁾ בָּאָרֶץ⁽⁵²⁾, גָּלוּ בִּבְבֶל וְהָיוּ מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה עַל יְדֵי הַנִּשְׁאָר בָּאָרֶץ... שֶׁגָּלוּ כֻלָּם וְלֹא נִשְׁאָר אֶחָד מֵהֶם בָּאָרֶץ, הָיוּ⁽⁵³⁾ מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה בִּבְבֶל, עֲלֶה עֲזָרָא וְכָל הַקָּהָל עִמּוֹ, וּבִקֵּשׁ יַחְזֻקָאֵל לַעֲבֹר אֶת הַשָּׁנָה בַּחוּצָה לָאָרֶץ⁽⁵⁴⁾, אֲמַי לוֹ הִבֵּי⁽⁵⁵⁾ יַחְזֻקָאֵל אֵין לָךְ רִשּׁוֹת לַעֲבֹר אֶת הַשָּׁנָה בַּחוּצָה לָאָרֶץ, הָרִי יִשְׂרָאֵל אַחִיךָ⁽⁵⁶⁾ יַעֲבִרוּ אֶת הַשָּׁנָה בָּאָרֶץ⁽⁵⁷⁾, מִכָּאן אֲמָרוּ⁽⁵⁸⁾ צְדִיקִים וְחֹכְמִים בַּחוּצָה לָאָרֶץ וְרוּעָה⁽⁵⁹⁾ צֹאן וּבֹקֵר⁽⁶⁰⁾ בָּאָרֶץ⁽⁶¹⁾, אֲפִי⁽⁶²⁾ נְבִיאִים בַּחוּצָה לָאָרֶץ וְהַדְּיוֹטוֹת שֶׁהֵן⁽⁶³⁾ בָּאָרֶץ⁽⁶⁴⁾, שֶׁנִּי בֶן אָדָם⁽⁶⁵⁾ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים עַל אֲדָמָתָם, שֶׁלֹּהֵם הִיא לַעֲבֹר אֶת הַשָּׁנָה, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים⁽⁶⁶⁾ מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה עַל הָאֵלֶּנוֹת

(42) בְּכִי ג': לִישְׂרָאֵל.

(43) בְּכִי ג': לִיתָא: שֶׁנִּי ... מִצְרַיִם.

(44) בְּכִי ג': וְכֹךְ.

(45) בְּכִי א': לִיתָא.

(46) בְּכִי א': [עַד שִׁיבָא אֵלֵיהּ זִל, וְכַשֵּׁם שֶׁנִּגְלָה הַקִּבְיָה עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בַּמִּצְרִים כֹּךְ הוּא עֲחִיד לְהַגְלוֹת עֲלֵיהֶם בְּכוֹף מַלְכוּת הַרְבִּיעִית].

(47) בְּכִי א': אֵלֵיהֶם.

(48) בְּכִי א' וְג': אֲצִלִּי הִיא.

(49) בְּכִי א' וְג': שְׁלָכֶם.

(50) בְּכִי ג': [בִּו].

(51) בְּכִי א' וְג': [וְכֹךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל נוֹהֲגִין לַעֲבֹר אֶת הַשָּׁנָה].

(52) בְּכִי ג': לִיתָא.

(53) בְּכִי א': וְהָיוּ.

(54) בְּכִי א' וְג': בִּבְבֶל.

(55) בְּכִי א': הַקִּבְיָה.

(56) בְּכִי ג': [בָּאָרֶץ].

(57) בְּכִי א' וְג': לִיתָא.

(58) בְּכִי א' וְג': [אֲפִי].

(59) בְּכִי ג': וְרוּעִי.

(60) בְּכִי ג': לִיתָא.

(61) בְּכִי א': [אֵין מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלָא עַל יְדֵי רוּעָה צֹאן]; בְּכִי ג': [אֵין מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלָא עַל יְדֵי רוּעִי צֹאן וּבֹקֵר].

(62) בְּכִי א': וְאֲפִי.

(63) בְּכִי ג': לִיתָא.

(64) בְּכִי א': [אֵין מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלָא עַל יְדֵי הַדְּיוֹטוֹת שֶׁהֵן בָּאָרֶץ]; בְּכִי ג':

[אֵין מַעֲבִירִין אֶת הַשָּׁנָה אֲלָא עַל פִּי הַדְּיוֹטוֹת שֶׁבָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל].

(65) בְּכִי ג': לִיתָא: בֶּן אָדָם.

(66) בְּכִי ג': סִימְנִין.

ועל העשבים ועל התקופה, הגיעו שנים ולא הגיע אחד מהן⁶⁷, אין מעברין את השנה לא על האילנות ולא על⁶⁸ העשבים, הגיע אחד מהן⁶⁹ ולא הגיעו שנים, מעברין את השנה על התקופה, אם נכנסת⁷⁰ תקופת טבת מעשרים יום⁷¹ של חדש ולמעלה מעברין⁷² את השנה, מחזור העבור י"ט שנה וז' מחזורין קטנים⁷³ י"ב בו, מהן⁷⁴ מג', מהן⁷⁵ מב', שלש של שנים, שלש של שלש, גו"ה י"א י"ד י"ז י"ט, שנים משלשה⁷⁶, בשלשה מעברין את השנה, ר' אליעזר אומ' בעשרה, שנ' אלהים נצב בעדת אל, ואם נתמעטו⁷⁷ מעשרה לפי שהן מועטין⁷⁸ מביאין ספר תורה לפניהם⁷⁹, ונעשין⁸⁰ גורן עגולה ויושבין הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו, ונותנין את פניהם למטה בארץ ועומדין⁸¹ ופורשין את כפיהן לפני אביהן שבשמים, וראש ישיבה מזכיר את השם, ושומעין בת קול בלשון⁸² הזה, וידבר ה'⁸³ אל משה לאמר, ואם מעון הדור אין שומעין מאומה כביכול אינו יכול לשכון כבודו⁸⁴ ושכינתו⁸⁵ ביניהם, ואשריהן⁸⁶ העומדין במקום ההוא בשעה ההיא⁸⁷, שנ' אשרי העם יודעי תרועה ה'⁸⁸ באור פניך יהלכון⁸⁹, באור פניך⁹⁰ פניו של הב"ה הן מהלכין, בראש חדש ניסן גגלה הב"ה⁹¹ על משה

(67) בכ"י א' וג' ליתא.

(68) בכ"י א' ליתא.

(69) בכ"י א' ליתא : „אחד מהן“ ; בכ"י ג' ליתא : מהן.

(70) בכ"י א' וג' : נכנסה.

(71) בכ"י א' וג' : ימים.

(72) בכ"י א' וג' : של חדש טבת ולמטה אין מעברין.

(73) בכ"י ג' ליתא.

(74) בכ"י ג' : מהם.

(75) בכ"י א' : מהם ; בכ"י ג' : ומהם.

(76) במקום „שלש של שנים... משלשה“, הנוסח בכ"י א' : שלש שנים שלש שנים

שלש שנים ; ובכ"י ג' : שלש שנים שלש שנים ושנים שלש שנים שלש שנים שלשה.

(77) בכ"י א' : [מהן].

(78) בכ"י א' וג' : שהם מעוטין.

(79) בכ"י ג' : עמהם [ופורסין אותו לפניהם].

(80) בכ"י ג' : [כמין].

(81) בכ"י ג' : ליתא.

(82) בכ"י א' וג' : כלשון.

(83) בכ"י א' וג' : י"י.

(84) בכ"י ג' ליתא.

(85) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : שכינתו.

(86) בכ"י א' : ואשריהם ; בכ"י ג' : ואשרי.

(87) בכ"י ג' : ההוא.

(88) בכ"י ג' : י"י.

(89) בכ"י א' : „וגו“, במקום : פניך יהלכון.

(90) בכ"י א' ליתא.

(91) בכ"י א' : הקב"ה.

ועל' אהרן⁽²⁾ בארץ⁽³⁾, והיה⁽⁴⁾ שנת חמש עשרה שנה של מחזור הגדול של לבנה ושנת שש עשרה שנה של מחזור העבור, מכאן ואילך המנה⁽⁵⁾ יהיה לכם.

פרק שמיני⁽¹⁾

בחמישי השריץ מן המים כל מין⁽²⁾ עוף כנף זכרים ונקבות טהורים וטמאים⁽³⁾, ובשני סימנים מטהרין בזיפאק⁽⁴⁾ ובקרקבן נקלף, ר' אליעזר אומ' אף באצבע יתירה, ושני⁽⁵⁾ מיני עופות נבראו⁽⁶⁾ ונבחרו⁽⁷⁾ לקרבן עולה, ואלו הן תור ובני⁽⁸⁾ יונה, והשריץ מן המים כל מין דגים זכרים ונקבות טהורים וטמאים⁽⁹⁾, ובשני סימנים הן⁽¹⁰⁾ מטהרין בסנפיר וקשקשת, ואם⁽¹¹⁾ אין להן הז⁽¹²⁾ טמאין, בחמישי השריץ מן המים⁽¹³⁾ כל מין⁽¹⁴⁾ חגבים זכרים ונקבות טהורים וטמאים, בשני⁽¹⁵⁾ סימנים הם⁽¹⁶⁾ מטהרים, בכרעים ארוכים שהם מקפצין על הארץ ובכנפים שהם מכסין⁽¹⁷⁾ כל⁽¹⁸⁾ הגוף הן מטהרין, ואלו⁽¹⁹⁾ ששרצו מן המים דגים וחגבים בלא שחיטה, העוף אינו נאכל אלא בשחיטה, אבל⁽²⁰⁾ אלו שנבראו מן המים אין⁽²¹⁾ דמן טעון⁽²²⁾ לכסות בעפר, ואלו שנבראו מן הארץ⁽²³⁾ דמן לשפוך כמים, ר' אליעזר אומ' לא על המים בלבד אמ' ישרצו המים⁽²⁴⁾, אלא⁽²⁵⁾ על⁽²⁶⁾

(92) בכ"י א' : למשה ולאהרן :

(93) בכ"י א' וג' : [מצרים].

(94) בכ"י ג' : ליתא.

(95) בכ"י א' : תמנה.

(1) בכ"י א' : ח' ; בכ"י ג' : תשיעי.

(2) בכ"י א' : ליתא.

(3) בכ"י ג' : טמאין וטהורין.

(4) בכ"י א' וג' : בזפק.

(5) בכ"י א' : שני.

(6) בכ"י א' : ליתא.

(7) בכ"י א' וג' : נבחרו.

(8) בכ"י א' : וכן.

(9) בכ"י ג' : ליתא : טהורים וטמאים.

(10) בכ"י ג' : ליתא.

(11) בכ"י ג' : אם.

(12) בכ"י א' : השמים.

(13) בכ"י ג' : מיני.

(14) בכ"י א' וג' : ובשני.

(15) בכ"י א' וג' : [את].

(16) בכ"י ב' : אלא. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(17) בכ"י א' וג' : אלא.

(18) בכ"י א' וג' : ליתא.

(19) בכ"י ג' : המים.

(20) בכ"י ג' : [אף].

(21) בכ"י א' : ליתא.

האומות⁽²²⁾ שנמשלו כמים⁽²³⁾, שנ' הוי המון עמים רבים כהמות⁽²⁴⁾ הים⁽²⁵⁾ ימים⁽²⁶⁾ המיון וכו'⁽²⁷⁾, וכשם ששרצו המים ביום החמישי⁽²⁸⁾ כך עתידין אומות העולם להשריץ בעולם החמישי⁽²⁹⁾ ונלחמו אלו עם אלו להשחית, שנ' וכתתו⁽³⁰⁾ גוי בגוי ועיר⁽³¹⁾ בעיר⁽³²⁾, ומה⁽³³⁾ כתוב⁽³⁴⁾ אחריו ישועת⁽³⁵⁾ ישראל, שנ' ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם⁽³⁶⁾, כל הנהרות המהלכים על הארץ הם ברוכין⁽³⁷⁾ כשהם מהלכין על הארץ⁽³⁸⁾ וטובים ומתוקים, ויש מהן הנאה⁽³⁹⁾ לעולם, ירדו לים הם רעים⁽⁴⁰⁾ ונארים⁽⁴¹⁾ ומרורים ואין בהם⁽⁴²⁾ הנאה לעולם, ולמה⁽⁴³⁾ הם דומים לישראל, כשישראל⁽⁴⁴⁾ בטוחים בצל יוצרם ועושים רצונו של ה' הב"ה⁽⁴⁵⁾ הם ברוכים וטובים ומתוקים, ויש מהם הנאה לעולם, ובשבילן העולם עומד, אנשים מישראל⁽⁴⁶⁾ שסרן⁽⁴⁷⁾ מאחרי⁽⁴⁸⁾ יוצרם ובטחו⁽⁴⁹⁾ בחקות הגוים, הם רעים⁽⁵⁰⁾ ונארים⁽⁵¹⁾

(22) בכ"י א': העופות.

(23) בכ"י ג': למים.

(24) בכ"י ג': כהמון.

(25) בכ"י א' וג': ליתא.

(26) בכ"י א' ליתא.

(27) בכ"י א': וג'; בכ"י ג': ושאון לאומים כשאין מים כבירים ישאון.

(28) בכ"י א': ביום חמישי; בכ"י ג': בחמישי.

(29) בכ"י ג': חמישי.

(30) בכ"י א': ונלחמו.

(31) בכ"י ג': עיר.

(32) בכ"י ג': [ממלכה בממלכה].

(33) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': מה.

(34) בכ"י ג': כתי.

(35) בכ"י א': ישועות; בכ"י ג': תשועת.

(36) בכ"י א': ידכם; בכ"י ג': [כי יש שכל לפעולתכם, חזקו ויאמץ לבבכם כל

המהלכים לייסין].

(37) בכ"י א' וג': ליתא; הם ברוכין.

(38) בכ"י א': [הם מבורכין]; בכ"י ג': [הם ברוכים].

(39) בכ"י א': ברכה.

(40) בכ"י ג' ליתא.

(41) בכ"י א': ומאריים; בכ"י ג': נאריים.

(42) בכ"י ג': מהם.

(43) בכ"י ג': למה.

(44) בכ"י א': כשהם.

(45) בכ"י א' וג': ליתא; של ה' הב"ה.

(46) בכ"י א': „אבל כשישראל“, במקום: אנשים מישראל.

(47) בכ"י א': סרים; בכ"י ג': שסרו.

(48) בכ"י ג': אחרי.

(49) בכ"י א': והולכים; בכ"י ג': בוטחים.

(50) בכ"י ג': נאריים.

ומרודין⁵¹), ואין בהם⁵² הנאה לעולם, וכשם שבנימי⁵³ הנהרות מאכל מיני⁵⁴ הים, כך הם מאכל לאשה⁵⁵ של גהנם, וכל הגשמים היוורדים⁵⁶ בים⁵⁷ זרע הם לכל אשר בהם⁵⁸, ומהם הדגים נזונים⁵⁹, בחמישי נהפכו המים במצרים לדם, בחמישי יצאו אבותינו ממצרים⁶⁰, בו ביום⁶¹ עמדו מימי⁶² הירדן מפני ארון ברית העולם⁶³, בו ביום סתר⁶⁴ חזקיהו⁶⁵ את⁶⁶ המעינות שהיו בירושלם, שנ' הוא חזקיהו⁶⁷ אשר סתם⁶⁸ מי גיחון העליון, בחמישי השריץ מן המים לויתן ונחש בריה, ומדורו במים התחתונים, ובין ספירותיו⁶⁹ הבריה התיכון של ארץ עומד, וכל התנינים הגדולים שבים⁷⁰ מזונות⁷¹ של לויתן, ובכל יום ויום הוא⁷² פותח את פיו והתנין הגדול שבא יומו פורח ונוס⁷³ ונכנס לתוך פיו של לויתן, והתנין הגדול שבא יומו הב"ה⁷⁴ משחק בו, שנ' לויתן זה יצרת לשחק בו⁷⁵, ר' מנא⁷⁶ אומ' אלו שנבראו מן הארץ פרים ורבים בארץ, ואלו ששרצו מן המים פרים ורבים במים, חוץ מן כל עוף⁷⁷ כנף שבריותו⁷⁸ מן המים ופרה

-
- (51) בכ"י א': ומאורים; בכ"י ג': ומרורים.
 (52) בכ"י א': בהן; בכ"י ג': מהם.
 (53) בכ"י א': וג'; שמימים.
 (54) בכ"י א': למי; בכ"י ג': למימים.
 (55) בכ"י א': לאש.
 (56) בכ"י א': וג' ליתא.
 (57) בכ"י א': ביום.
 (58) בכ"י ג': "למיכר הים", במקום: לכל אשר בהם.
 (59) בכ"י א': נתונים; בכ"י ג': מזווגים.
 (60) בכ"י ג' ליתא: בחמישי נהפכו ... במצרים.
 (61) בכ"י ג': [נקרע ים סוף כשיצאו ישראל ממצרים, בו ביום].
 (62) בכ"י ג': מי.
 (63) בכ"י א': וג' י"י.
 (64) בכ"י א': וג': סתם.
 (65) בכ"י א': וג': חזקיהו.
 (66) בכ"י א': וג' [כל].
 (67) בכ"י א': יחזקיהו.
 (68) בכ"י ג': [את].
 (69) בכ"י ג': ובין שתי ספירותיו.
 (70) בכ"י ב': שנים, והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.
 (71) בכ"י ג': מזונם.
 (72) בכ"י א': וטס; בכ"י ג': וטש.
 (73) בכ"י א': הקב"ה.
 (74) בכ"י ג' ליתא: והתנין ... בו.
 (75) בכ"י א': ר' מנא.
 (76) בכ"י א': חוץ כל מין עוף; בכ"י ג': חוץ מכל מיני עוף.
 (77) בכ"י ג': שבריותו.

ורבה בארץ⁽⁷⁸⁾, שנ' והעוף יירב בארץ, ואלו ששרצו מן המים פרים ורבים
בבצים⁽⁷⁹⁾, ואלו שנבראו מן הארץ פרים ורבים כולד⁽⁸⁰⁾.

פרק תשיעי⁽¹⁾

בחימי ברח יונה מפני אלהיו⁽²⁾, ולמה ברח מפני⁽³⁾ שפעם אחת⁽⁴⁾ שלחו⁽⁵⁾
להשיב את⁽⁶⁾ גבול ישראל ועמדו דבריו⁽⁷⁾, שנ' הוא השיב את⁽⁸⁾ גבול ישראל⁽⁹⁾
פעם שנייה שלחו לירושלם⁽¹⁰⁾ להחריבה ועשה הב"ה⁽¹¹⁾ כרוב⁽¹²⁾ רחמיו וניחם⁽¹³⁾
על הרעה⁽¹⁴⁾ ולא חרבה⁽¹⁵⁾, והיו קוראין⁽¹⁶⁾ אותו נביא שקר⁽¹⁷⁾, פעם שלישית
שלחו על נינוה⁽¹⁸⁾ להחריבה, דן דין יונה⁽¹⁹⁾ בינו לבין עצמו ואמ'⁽²⁰⁾ יודע אני
שהגוים קריבי⁽²¹⁾ תשובה הן עכשו הן עושין תשובה⁽²²⁾, והב"ה⁽²³⁾ שולח רוגזו⁽²⁴⁾
על ישראל ולא עיד אלא⁽²⁵⁾ די⁽²⁶⁾ שישראל קורין אותי נביא שקר⁽²⁷⁾ אלא אף

(78) בכ"י א': ופורה ורובה על הארץ.

(79) בכ"י ג': כבצים.

(80) בכ"י א': בוולדות.

(1) בכ"י א': ט'; בכ"י ג': עשירי.

(2) בכ"י א': אליהו.

(3) בכ"י א' וג': אלא.

(4) בכ"י א' וג': ראשונה.

(5) בכ"י א': שילחו.

(6) בכ"י ג': אל.

(7) בכ"י ג': דברים.

(8) בכ"י א' ליתא.

(9) בכ"י ג': אל ירושלם.

(10) בכ"י א': הקב"ה.

(11) בכ"י א': ברוב.

(12) בכ"י א': ונחם.

(13) בכ"י ג' ליתא: וניחם על הרעה.

(14) בכ"י ג': ולא החריבה.

(15) בכ"י ג': קורין.

(16) בכ"י ג': השקר.

(17) בכ"י א': לנזח; בכ"י ג': אל נינוה.

(18) בכ"י ג': דן יונה דין.

(19) בכ"י א' וג': אמ'.

(20) בכ"י ג': קרובי.

(21) בכ"י ג' ליתא: הן עכשו... תשובה. ואפשר שנשמט בט"ס מן "תשובה" עד

"תשובה".

(22) בכ"י א': והקב"ה.

(23) בכ"י ג': רגזו.

(24) בכ"י א': [לא].

(25) בכ"י ג' ליתא.

(26) בכ"י א' וג': השקר.

אומות העולם, הרי אני⁽²⁷⁾ בורח מלפניו למקום⁽²⁸⁾ שלא⁽²⁹⁾ נראה⁽³⁰⁾ כבודו שם⁽³¹⁾,
 אם אעלה לשמים נאמר על השמים כבודו, ועל⁽³²⁾ הארץ מלא כל הארץ כבודו, הרי
 אני⁽²⁷⁾ בורח מלפניו⁽³³⁾ שלא⁽²⁹⁾ נראה⁽³⁴⁾ כבודו שם⁽³⁵⁾, ירד לו יונה אל יפו⁽³⁶⁾,
 ולא מצא⁽³⁷⁾ מרכב אניה לירד בה, והאניה שירד בה יונה היתה רחוקה מיפו מהלך
 ב' ימים לנסות את יונה, מה עשה הב"ה⁽³⁸⁾ הביא עליה סער גדול⁽³⁹⁾ והחזירה אל
 יפו⁽⁴⁰⁾, וראה יונה ושמח לבו⁽⁴¹⁾, ואמר עכשו אני יודע שדרכי מיושרת לפני,
 אמ' להם אבוא⁽⁴²⁾ עמכם באניה, אמרו לו הרי אנו הולכים⁽⁴³⁾ לאי ים תרשישה,
 אמ' להם אבוא⁽⁴²⁾ עמכם⁽⁴⁴⁾, ודרך כל אניות⁽⁴⁵⁾ כשאדם⁽⁴⁶⁾ יוצא מהן הוא⁽⁴⁷⁾ נותן
 שכר, ויונה בשמחת לבו⁽⁴⁸⁾ הקדים ונתן שכר, שנ' ויקם יונה לברוח תרשישה⁽⁴⁹⁾
 מלפני ה'⁽⁵⁰⁾, פרשו מהלך יום אחד ובא עליהם סער גדול בים מימינם ומשמאלם,
 ויטאו⁽⁵¹⁾ כל האניות עוברות⁽⁵²⁾ ושבות בשלום⁽⁵³⁾ בשתיקת⁽⁵⁴⁾ הים, והאניה

-
- (27) בכ"י ג': הריני.
 (28) בכ"י א': ולמקום.
 (29) בכ"י ג': שאין.
 (30) בכ"י א': נאר'; בכ"י ג' ליתא.
 (31) בכ"י ג': שם כבודו.
 (32) בכ"י ג': על.
 (33) בכ"י א' וג': לים.
 (34) בכ"י א': נאמי; בכ"י ג' ליתא.
 (35) בכ"י א' וג': שם כבודו.
 (36) בכ"י א': ירד לים יפו; בכ"י ג': ירד לו ליפו.
 (37) בכ"י א' וג': [שם].
 (38) בכ"י א': הקב"ה; בכ"י ג' ליתא; מה עשה הב"ה.
 (39) בכ"י א' וג': סער גדול; בים; ובכ"י ב': ספר גדול.
 (40) בכ"י א' וג': "ליפו", במקום: אל יפו.
 (41) בכ"י א' וג': בלב.
 (42) בכ"י א': נבוא; בכ"י ג': אבא.
 (43) בכ"י ג': בורחים.
 (44) בכ"י ג' ליתא.
 (45) בכ"י א' וג': האניות.
 (46) בכ"י ג': כאדם.
 (47) בכ"י א' וג': ליתא.
 (48) בכ"י ג': לב.
 (49) בכ"י י"י וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה
 לבא עמהם תרשישה.
 (50) בכ"י א': י"י וגו'; בכ"י ג': י"י.
 (51) בכ"י ג': ודרך.
 (52) בכ"י ג': שבאות.
 (53) בכ"י ג': בשתיקה.

שִׁירָד בַּה יוֹנָה הִיתָה בַּצְרָה⁽¹⁾ גְּדוּלָּה וַחֲשֹׁבָה⁽²⁾ לַהֲשֹׁבֵר, שֵׁנִי וְהִי⁽³⁾ הִטִּיל רוּחַ גְּדוּלָּה אֶל הַיָּם⁽⁴⁾, רִי הִנִּינָא אוּמִי⁽⁵⁾ מִשְׁבָּעִים לְשׁוֹנוֹת הָיוּ⁽⁶⁾ בְּאַנְיָה⁽⁷⁾ וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיוּ⁽⁸⁾ אֱלֹהֵיו בִּידּוֹ, וְאוּמִי⁽⁹⁾ וְהִיָּה⁽¹⁰⁾ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲנֶה וַיִּצִּיל אוֹתָנוּ מִן הַצָּרָה הַזֹּאת הַיָּא הָאֱלֹהִים וַעֲמַדּוּ וּקְרָאוּ בִּשְׁם ה' אֱלֹהֵיו⁽¹¹⁾ וְלֹא הוֹעִילוּ מֵאוּמָה⁽¹²⁾, יוֹנָה⁽¹³⁾ בַּצָּרָת נַפְשׁוֹ נִרְדַּם וַיִּשָּׁן לוֹ, בֹּא⁽¹⁴⁾ אֵלָיו רֵב הַחֹבֵל אֲמַר לוֹ, הֲרִי אֲנִי עֹזְמִידִין בֵּין מוֹת לְחַיִּים וְאַתָּה נִרְדַּם וַיִּשָּׁן, מֵאִי זֶה⁽¹⁵⁾ עִם אַתָּה, אֲמַר לֵהֶם עֲבָרִי אֲנִכִּי, אֲמָרוּ לוֹ וְהִלֵּא שְׁמַעְנוּ שְׁאֵלָהּ הָעֲבָרִים גְּדוּל⁽¹⁶⁾, קוּם קְרֹא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוּלִי יַעֲשֶׂה לָנוּ⁽¹⁷⁾ כְּכֹל פְּלֹאוֹתָיו כְּמוֹ⁽¹⁸⁾ שְׁעָשָׂה לָכֶם בַּיָּם סוּף, אֲמַר לֵהֶם בְּשִׁבְלִי בָּאָה לָכֶם⁽¹⁹⁾ הַצָּרָה הַזֹּאת⁽²⁰⁾ עֲלֵיכֶם, שְׁאוּנִי וְהִטִּילוּנִי אֶל הַיָּם⁽²¹⁾ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם, רִי שְׁמַעוֹן אוּמִי לֹא קָבְלוּ⁽²²⁾ הָאֲנָשִׁים עֲלֵיהֶם⁽²³⁾ לְהַשְׁלִיךְ⁽²⁴⁾ יוֹנָה לַיָּם וְהִפִּילוּ גּוֹרֵלוֹת⁽²⁵⁾ עֲלֵיהֶם וְנִפְל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה, מֶה עָשׂוּ⁽²⁶⁾ נָטְלוּ⁽²⁷⁾ כָּל הַכִּלִּים אֲשֶׁר בְּאַנְיָה וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתָם לַיָּם⁽²⁸⁾ לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא הוֹעִילוּ מֵאוּמָה, בִּקְשׁוּ לַחֲזוֹר לִיבִשָּׁה⁽²⁹⁾ וְלֹא יָכְלוּ, מֶה עָשׂוּ נָטְלוּ אֶת יוֹנָה וַעֲמַדּוּ⁽³⁰⁾ עַל גְּבִי הַסְּפִינָה⁽³¹⁾ וְאָמְרוּ

(54) בְּכִיִּי ג': בַּה צָרָה.

(55) בְּכִיִּי א': לִיתָא ; בְּכִיִּי ג': עַד.

(56) בְּכִיִּי א': וְגִי ; וַיִּנִּי.

(57) בְּכִיִּי ג': [וְגִי].

(58) בְּכִיִּי א': אֲמַר.

(59) בְּכִיִּי א': וְגִי ; [שֵׁם].

(60) בְּכִיִּי ג': בַּסְּפִינָה.

(61) בְּכִיִּי א': לִיתָא ; בְּכִיִּי ג': מֶהֱם.

(62) בְּכִיִּי ג': וְאֲמָרוּ.

(63) בְּכִיִּי א': „אִישׁ בְּאַלְהִיּוֹ“, בְּמָקוֹם „בִּשְׁם ה' אֱלֹהֵיו“ ; בְּכִיִּי ג': אִישׁ בִּשְׁם אֱלֹהֵיו.

(64) בְּכִיִּי א': וַיּוֹנָה.

(65) בְּכִיִּי ג': וַיִּקְרַב.

(66) בְּכִיִּי א': בְּאִיזָה.

(67) בְּכִיִּי א': וְגִי ; [הוּא].

(68) בְּכִיִּי א': לִיתָא ; בְּכִיִּי ג': יִשְׁלוּה לָנוּ.

(69) בְּכִיִּי א': וְגִי לִיתָא ; בָּאָה לָכֶם.

(70) בְּכִיִּי א': וְגִי ; [בָּאָה].

(71) בְּכִיִּי ג': [שְׁנֵי שְׁאוּנֵי וְהִטִּילוּנִי אֶל הַיָּם].

(72) בְּכִיִּי א': [עֲלֵיהֶם].

(73) בְּכִיִּי א': וְגִי ; [אֶת].

(74) בְּכִיִּי א': אֶת הַגּוֹרֵלוֹת.

(75) בְּכִיִּי ג': [לָו].

(76) בְּכִיִּי א': לָקְחוּ אֶת.

(77) בְּכִיִּי א': וְגִי ; בַּיָּם.

(78) בְּכִיִּי א': הִיבִשָּׁה ; בְּכִיִּי ג': אֶת הִיבִשָּׁה.

(79) בְּכִיִּי א': וַעֲמַדּוּהָ.

(80) בְּכִיִּי א': סְפִינָה.

אלהי עולם ה' ⁽¹⁾ אל תתן עלינו דם נקי שאין אנו יודעין מה טיבו של איש ⁽²⁾ זה, הוא אומ' בפיו ⁽³⁾ בשבילו ⁽⁴⁾ באה ⁽⁵⁾ הצרה הזאת עלינו ⁽⁶⁾, הטילו אותו עד ארכובותיו ועמד הים מועפו, לקחו אותו אצלן והים היה ⁽⁷⁾ הולך ⁽⁸⁾ וסוער ⁽⁹⁾ עליהם, הטילו אותו עד צוארו ⁽¹⁰⁾ ועמד הים ⁽¹¹⁾ מועפו, לקחו ⁽¹²⁾ אותו אצלן והים ⁽¹³⁾ הולך וסוער עליהם עד ⁽¹⁴⁾ שהטילוהו כלו ⁽¹⁵⁾ לים ⁽¹⁶⁾, ומיד שתק הים מועפו, שנ' וישאו את יונה ויטילוהו אל הים ⁽¹⁷⁾, וימן ה' דג גדול לבלוע את יונה, ר' טרפון אומ' ממונה היה ⁽¹⁸⁾ מששת ימי בראשית לבלוע את יונה, שנ' וימן ה' ⁽¹⁹⁾ דג גדול ⁽²⁰⁾, ונכנס לתוך פיו כאדם שנכנס ⁽²¹⁾ בבית ⁽²²⁾ הכנסת גדולה ⁽²³⁾ ועמד ⁽²⁴⁾, והיו שתי עיניו של דג כחלונות אמפומיות ⁽²⁵⁾ מאירות ליונה, ר' מאיר אומ' מרגלית אחת היתה ⁽²⁶⁾ תלויה במעיו של דג והיתה מאירה ליונה כשמש הזה שהוא מאיר ⁽²⁷⁾ בגבורתו ⁽²⁸⁾ בצהריים, והיה רואה יונה ⁽²⁹⁾ כל מה שבים ויבתהומות ⁽³⁰⁾, שנ' אור זרוע לצדיק ⁽³¹⁾, אמ' לו הדג ליונה ⁽³²⁾ אין אתה יודע שבא ⁽³³⁾ יומי ⁽³⁴⁾ להאכל לתוך ⁽³⁵⁾ פיו של לויתן, אמ' לו הולכני אצלו ואני

(81) בכ"י א' וג': י"י.

(82) בכ"י א' ליתא.

(83) בכ"י א': הוא בפיו אומ'; בכ"י ג': "שאומ", במקום: הוא אומ' בפיו.

(84) בכ"י ג': בשבילי.

(85) בכ"י א' וג': באה עליכם.

(86) בכ"י ג': סוער.

(87) בכ"י ג': טיבורו.

(88) בכ"י ג': נטלו.

(89) בכ"י ג': והיה.

(90) בכ"י א': שהטילו אותו את כלו; בכ"י ג': הטילו אותו כולו.

(91) בכ"י א': ויטילו אל הים וגו'; בכ"י ג': ויטילוהו את הים ויעמוד הים מועפו.

(92) בכ"י א': [הדג הזה].

(93) בכ"י א': י"י.

(94) בכ"י א': "וגו", במקום: "דג גדול", ובכ"י ג' ליתא: לבלוע... גדול. ואפשר

שנשמט בט"ס מן "גדול" עד "גדול".

(95) בכ"י א' וג': שהוא נכנס.

(96) בכ"י א' וג': לבית.

(97) בכ"י א' וג': הגדולה.

(98) בכ"י א': אפומיות; בכ"י ג': אטומות.

(99) בכ"י ג' ליתא: הנה שהוא מאיר.

(100) בכ"י א': בגבורותיו; בכ"י ג': בגבורות.

(101) בכ"י א': והיה יונה רואה.

(102) בכ"י א': כל מה שבשמים ויבתהומות; בכ"י ג': כל מה שבים ויבתהומות.

(103) בכ"י א': [ולישרי לב שמחה].

(104) בכ"י ג': שבאת.

(105) בכ"י א': בתוך.

מציל אותך ואת נפשי מפיו ¹⁰⁶ אצל לוייתך, אמ' לו, לוייתך בשבילך ירדתי ¹⁰⁷ (לראות את ¹⁰⁸ מדורך בים, ולא עוד אלא שאני מוכן ¹⁰⁹) לירד וליתן חבל בלשונך ולעלות ¹¹⁰ אותך ¹¹¹ לסעודה גדולה של צדיקים, הראהו חותמו של אברהם ¹¹², הביט ¹¹³ לברית, וראה לוייתך יונה ¹¹⁴, וברח מלפניו ¹¹⁵ יונה מהלך שני ימים, אמ' לו הרי הצלתיך מפיו של לוייתך, הראני ¹¹⁶ מה שבים ובתהומות ¹¹⁷, והראהו נהר גדול של מימי אוקיאנוס, שנ' ונהר ¹¹⁸ יסובבני, והראהו שבילי ים ¹¹⁹ סוף שעברו ישראל בתוכם ¹²⁰, שנ' סוף חבוש לראשי, וראהו ¹²¹ מקום שנשברי ¹²² הים וגליו יוצאין, שנ' כל משברין וגליך עלי עברו, והראהו עמודי ¹²³ ארץ במכונה ¹²⁴, שנ' הארץ ¹²⁵ בריחיה ¹²⁶ בעדי לעולם, והראהו שאל תחתית, שנ' ותעל משחת חיי, והראהו גיהנם שנ' מבטן שאל שועתי, והראהו ¹²⁷ תחת היכל ה' ¹²⁸, שנ' לקצבי ¹²⁹ הרים ירדתי, מכאן אנו למדים שירושלם על ¹³⁰ שבעה הרים היא ¹³¹ עומדת, וראה שם אבן שתיה קבועה בתהומות, וראה שם ¹³² בני קרח עומדין ומתפללין עליה ¹³³, אמרו לו ליונה הרי אתה עומד תחת היכל ה' ¹³⁴ התפלל ואתה ¹³⁵ נענה מיד ¹³⁶ אמ' לו ¹³⁷ לדג עמוד במקום עומדך ¹³⁸ שאני

(106) בכ"י א': והוליכו לו ; בכ"י ג' : הוליכו.

(107) בכ"י ג' : באחי.

(108) בכ"י א' וג' : עתיד.

(109) בכ"י ג' : ולהעלות.

(110) בכ"י א' : [ולעשות אותך].

(111) בכ"י א' : [אבינו ואמ']; בכ"י ג' : [אבינו].

(112) בכ"י א' : הבט.

(113) בכ"י א' : מפני.

(114) בכ"י ג' : [כל].

(115) בכ"י א' וג' : ושבתהומות.

(116) בכ"י א' : נהר.

(117) בכ"י א' : הים.

(118) בכ"י א' : בתוכו.

(119) בכ"י א' : והראהו.

(120) בכ"י א' וג' : שמשברי.

(121) בכ"י א' : [של].

(122) בכ"י א' : ומכוניה.

(123) בכ"י ג' : והארץ.

(124) בכ"י א' : בריחה.

(125) בכ"י ג' : [ירושלם].

(126) בכ"י א' : יי.

(127) בכ"י א' וג' : לקצוי.

(128) בכ"י ג' : תחת.

(129) בכ"י א' : ואת ; בכ"י ג' : ומיד אתה.

(130) בכ"י ג' : עמדיך.

מבקש תפלה להתפלל⁽¹³¹⁾, ועמד⁽¹³²⁾ הדג והתחיל יונה להתפלל⁽¹³³⁾ לפני ה'ב"ה⁽¹³⁴⁾ ואמ' רבון כל העולמים נקראת⁽¹³⁵⁾ ממית ומחיה הרי הגיעה⁽¹³⁶⁾ נפשי למות⁽¹³⁷⁾ החייני⁽¹³⁸⁾, ולא נענה עד שיצא הדבר הזה מפיו⁽¹³⁹⁾, אשר נדרתי אשלמה אשר נדרתי להעלות את⁽¹⁴⁰⁾ לוייתן ולעשותו⁽¹⁴¹⁾ לפניך אשלם⁽¹⁴²⁾ ביום ישועות⁽¹⁴³⁾ ישראל, שנ' ואני בקול תודה אזבחה לך⁽¹⁴⁴⁾, מיד רמז ה'ב"ה⁽¹⁴⁵⁾ לדג והקיא את יונה⁽¹⁴⁶⁾ ליבשה, שנ' ויאמר ה' לדג ויקא את יונה⁽¹⁴⁷⁾, והמלחים ראו⁽¹⁴⁸⁾ את כל⁽¹⁴⁹⁾ האותות והנסים והנפלאות הגדולים⁽¹⁵⁰⁾ שעשה ה'ב"ה⁽¹⁵¹⁾ עם יונה ועמדו⁽¹⁵²⁾ והשליכו איש את⁽¹⁵³⁾ אלהיו, שנ' משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו, וחזרו ליפו ועלו לירושלם ומלו את בשר ערלתם, שנ' ויראו⁽¹⁵⁴⁾ האנשים יראה גדולה את ה'⁽¹⁵⁵⁾ ויזבחו זבח לה'⁽¹⁵⁶⁾, וכי זבחו זבח⁽¹⁵⁷⁾ אלא זה⁽¹⁵⁸⁾ דם ברית מילה שהוא כדם זבח, ונדרו איש להביא את בניו ואת כל אשר לו לאלהי⁽¹⁵⁹⁾ יונה ונדרו ושלמו, ועליהם הוא אימר על הגרים⁽¹⁶⁰⁾ גרי צדק⁽¹⁶¹⁾.

-
- (131) בכ"י ג' : להתפלל תפלה.
 (132) בכ"י ג' : עמד.
 (133) בכ"י א' : מתפלל.
 (134) בכ"י א' : הקב"ה.
 (135) בכ"י א' : נקראתה [מוריד ומעלה הרי ירדתי העלני נקראת] ; בכ"י ג' : [מוריד ובעלה הרי ירדתי העלני נקראת].
 (136) בכ"י א' וג' : הגיע.
 (137) בכ"י ג' : למיתה.
 (138) בכ"י א' : [את].
 (139) בכ"י א' : ולעשות ; בכ"י ג' : ולתן סעודה.
 (140) בכ"י ג' : אשלמה.
 (141) בכ"י ג' : ישועת.
 (142) בכ"י א' : [וגו'] ; בכ"י ג' : [אשר נדרתי אשלמה ישועתה ליי].
 (143) בכ"י ג' : „אותו", במקום : את יונה.
 (144) בכ"י א' : [אל היבשה] ; ובכ"י ג' : ליתא : שנ' ... יונה.
 (145) בכ"י א' : וראו המלחים ; בכ"י ג' : מיד ויראו המלחים.
 (146) בכ"י ג' : ויראו.
 (147) בכ"י א' וג' : ליי.
 (148) בכ"י ג' : זבח זבחו.
 (149) בכ"י א' : לאלוהי.
 (150) בכ"י ג' : [ועל].
 (151) בכ"י ג' : הצדק.

פרקי ר' אליעזר

מ א ת

מיכאל היגער

מוקדש לידידי הפרופ' ד"ר ראובן גורדיס
בכבוד והוקרה.

(המשך)

פרק עשירי¹

בששי הוציא מן הארץ כל² בהמות זכרים ונקבות טהורים וטמאים,
ובשני סימנים הן³ מטהרים⁴ במעלה⁵ גרה ובמפריסי פרסה, ושלשה מיני
בהמה נבחרו לקרבן עולה, ואלו⁶ הן שור וכשב⁷ ועז, וכל מין בהמה טהורה
שאינה נבלה וטריפה בשדה מותר לאכלו, חוץ משלשה דברים⁸ ואלו הן החלב
והדם וגיד⁹ הגשה, שנ¹⁰ כירק עשב נתתי לכם את כל, בששי הוציא מן הארץ
שבעה¹¹ חיות טהורות, שחיתתן¹² ואכילתן כעוף, ואלו הן איל וצבי ויחמור
וכו'¹³, וכללן¹⁴ שחיתתן ואכילתן כעוף¹⁵, ושאר כל החיות¹⁶ שבשדה כלן

- (1) בכ"י א': י'; בכ"י ג': אחד עשר.
- (2) בכ"י א': [מין] ; בכ"י ג': [מיני].
- (3) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': הם.
- (4) בכ"י א': טהורים [ובשני סימנים טמאים והטהורים הם]; בכ"י ג': מיטהרין.
- (5) בכ"י ג': במדלה (או : במבלה).
- (6) בכ"י ג': אלו.
- (7) בכ"י א': וכבש.
- (8) בכ"י א' ליתא.
- (9) בכ"י א' וג': והגיד.
- (10) בכ"י א': [כין].
- (11) בכ"י א' וג': שבע.
- (12) בכ"י ג': ששחיתתן.
- (13) בכ"י א': וגו'.
- (14) בכ"י א': וכולן.
- (15) בכ"י ג' ליתא : ואלו ... כעוף.
- (16) בכ"י א': חיות.

טמאין¹⁷). והוציא מן הארץ מן שקצים ורמשים כלם טמאים, ואלו שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ, וכשהם¹⁸ חוזרין¹⁹ ומגיעים²⁰ לעפרם למקום שנבראו, שנאמ' תוסף רוחם יגעון²¹, וכתוב ורוח²² הבהמה היורדת²³ למטה לארץ, בששי הוציא מן הארץ בהמות שהוא רבוץ בהררי אלף, ובכל²⁴ יום ויום באלף²⁵ הרים מרעיתו ובלילה הן נצמחין מאליהן, כאילו לא נגע בם, שנ' כי בול הרים ישאו לו²⁶ ומימי הירדן להשקותו²⁷, שמימי²⁸ הירדן סובבין לכל²⁹ הארץ³⁰, חציין למעלה מן הארץ, וחציין למטה מן הארץ, שנ' כי יגיח ירדן³¹ אל³² פיהו, והוא מוכן ליום זבח³³ וסעודה גדולה של צדיקים, שנ' העשו³⁴ יגש³⁵ חרבו, אמ' הב' לתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותינו, אמרה³⁶ לפניו רבון כל העולמים האדם שלך³⁷ לעשות קצר ימים ושבע רוגז ובא³⁸ לידי חטא, ואם אין³⁹ אתה מאריך את⁴⁰ אפך עמו ראוי הוא כאילו לא⁴¹ בא לעולם, אמר לה

17 בכ"י ג': ואלו הן איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר וכולן שחיטתם ואכילתן כעוף.

18 בכ"י ג': כשהם.

19 בכ"י א': חוזרים ; בכ"י ג': נגועין.

20 כ"ה בכ"י א': בכ"י ב' : ומנועים ; ובכ"י ג' : וחוזרין.

21 בכ"י א': ואל עפרם ישובון וכת"י ; בכ"י ג' : ואל עפרם ישובון ואומ'.

22 בכ"י ג': רוח.

23 בכ"י א' וג': [היא].

24 בכ"י ג': בכל.

25 בכ"י ג': אלף.

26 בכ"י ג': וכל חית השדה ישחקו שם.

27 בכ"י ג' ליתא : ומימי הירדן להשקותו.

28 בכ"י ג': ומימי.

29 בכ"י א': את כל.

30 בכ"י ג': ארץ ישראל.

31 בכ"י ג' : [יבטח].

32 בכ"י א': ירק.

33 בכ"י א': על.

34 בכ"י א': הובח ; בכ"י ג': צח.

35 בכ"י ג': העושו.

36 בכ"י א': יגיש.

37 בכ"י ג': [התורה].

38 בכ"י ג': "שאתה עתיד", במקום : שלך.

39 בכ"י ג': ויצא.

40 בכ"י ג': "ואין", במקום : ואם אין.

41 בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : לו.

42 בכ"י ג' : "שלא", במקום : כאילו לא.

ועל חנם נקראתי⁽¹⁾ ארך אפים ורב חסד, התחיל מקבץ⁽²⁾ עפרו של אדם הראשון מארבע פנות⁽³⁾ העולם⁽⁴⁾ אלא אמ' הב'ה שאם יבא אדם⁽⁵⁾ מן המזרח למערב או⁽⁶⁾ מן⁽⁷⁾ מן⁽⁸⁾ המערב למזרח ויגיע⁽⁹⁾ קצו להפטר מן העולם שלא תאמר הארץ אין עפר גופך משלי חזור למקום שנבראת, אלא ללמדך שבכל⁽¹⁰⁾ מקום ומקום⁽¹¹⁾ שאדם הולך ובא והגיע קצו להפטר מן העולם משם הוא⁽¹²⁾ עפר גופו, לשם⁽¹³⁾ הוא חוזר לעפר⁽¹⁴⁾, שנ' כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ושנים עשר⁽¹⁵⁾ שעות⁽¹⁶⁾ היסם, בשעה ראשונה הוצבר⁽¹⁷⁾ עפרו של אדם, בשנייה גבלו, בשלישית רקמו, ברביעית נזרקה⁽¹⁸⁾ בו נשמה, בחמישית קם על רגליו⁽¹⁹⁾, בששית קרא שמות, בשביעית נודמנה⁽²⁰⁾ לו חוה⁽²¹⁾, בשמינית נצטוו על פירות⁽²²⁾, בתשיעית⁽²³⁾ עלו למטה⁽²⁴⁾ שנים וירדו ארבעה, בעשירית עבר על⁽²⁵⁾ צויו⁽²⁶⁾, באחד⁽²⁷⁾ עשר נדון, בשנים עשר⁽²⁸⁾ נתגרש, שנא' ויגרש את האדם, וגבל⁽²⁹⁾

(43) בכ"י א': וגי': נקראת.

(44) בכ"י א': מקפץ ; בכ"י ג': לקבץ.

(45) בכ"י ג': רוחות.

(46) בכ"י א': הארץ [אדום] שחור לבן ירקרק זה הגוף ולמה מארבע פנות העולם ; בכ"י

ג': [אדום] שחור לבן ירקרק זה הגוף ולמה מארבע פינות העולם.

(46א) בכ"י א': אדם יבא.

(47) בכ"י ג': ליתא.

(48) בכ"י א': ליתא ; בכ"י ג': ומן.

(49) בכ"י א': וגי': ויגע.

(50) בכ"י ג': שכל.

(51) בכ"י א': וגי': ליתא.

(52) בכ"י א': וגי': הוא.

(53) בכ"י א': וגי': ולשם.

(54) בכ"י א': שתיים עשרה ; בכ"י ג': וי"ב.

(55) בכ"י א': [היה] ; בכ"י ג': [הוין].

(56) בכ"י א': וגי': צבר.

(57) בכ"י ג': זרק.

(58) בכ"י א': רגלו.

(59) בכ"י א': וגי': נודחגה.

(60) בכ"י א': [אשתו].

(61) בכ"י א': וגי': [האילון].

(62) בכ"י ג': בתשיעי.

(63) בכ"י א': על המטה.

(64) בכ"י א': עליו.

(65) בכ"י ג': ציחי.

(66) בכ"י א': באחת.

(67) בכ"י א': בשתיים עשרה.

(68) בכ"י ג': וגיבול.

גוש¹¹) עפרו¹²) של אדם הראשון במקום טהור בטבור¹³) הארץ. רקמו¹⁴) ותכנו¹⁵). ורוח נשמה¹⁶) לא היתה בו, מה עשה הב"ה¹⁷) נפח ברוח נשמת¹⁸) היים, ועמד אדם¹⁹) והיה מסתכל²⁰) כלפי מעלה²¹) ומטה²²) וראה²³) כל הבריות שברא הב"ה²⁴) והיה תמה בלבו התחיל משבח ומפאר ליוצרו ואמר²⁵) מה רבו מעשך ה'²⁶) קם על רגליו והיה בתואר כדמות²⁷) אלהים, והיתה²⁸) קומתו מן המזרח למערב, שנ' אחור וקדם יצרתני²⁹). אחור זה מערב וקדם זה קדמה³⁰) מזרחה³¹). וראו אותו³²) כל הבריות ונתייראו מלפניו³³) סבורין שהוא בוראן ובאו להשתחוות לפניו³⁴). אמר להם³⁵) אדם מה³⁶) באתם להשתחוות³⁷) באנו³⁸). בואו³⁹) אני ואתם ונלך⁴⁰) ונלביש גאות ועזו ונמליך עלינו למי שבראנו ואם⁴¹) אין עם ממליכים את המלך הוא ממליך⁴²) עצמו ואם⁴³) אין עם מקלסים את המלך⁴⁴) המלך מקלס את עצמו⁴⁵). באותה שעה פתח אדם את פיו וענו כל

-
- 69) בכ"י א': עפר.
70) בכ"י א' וג': בטיבור.
71) בכ"י א': ריקמו.
72) בכ"י א' וג': ותקנו.
73) בכ"י א': וגשמה.
74) בכ"י א': הקב"ה.
75) בכ"י א' וג': [פיו ונזרקה בו נשמה שנ' ויפח באפיו נשמת].
76) בכ"י א': [והסתכל] ; בכ"י ג': [ונסתכל].
77) בכ"י א' ליתא : והיה מסתכל.
78) בכ"י א': [ולמעלה].
79) בכ"י א': ולמטה.
80) בכ"י ג': [את].
81) בכ"י א': ואומ'.
82) בכ"י א' וג': י"י.
83) בכ"י א': בדמות ; בכ"י ג': ובדמות.
84) בכ"י א' וג': והיה.
85) בכ"י א': צרתני וגו' ; בכ"י ג': צרתני.
86) בכ"י א': מזרח.
87) בכ"י א': ממנו [כל הבריות].
88) בכ"י א' וג': לו.
89) בכ"י א': למה ; בכ"י ג': [הבריות].
90) בכ"י א' וג': [לן].
91) בכ"י א': באו.
92) בכ"י א': אם.
93) בכ"י ג' ליתא : ונמליך... ממליך.
94) בכ"י ג': את עצמו אם.
95) בכ"י א' ליתא : הוא... המלך. ואפשר שנשמט בט"ס מן "המלך" עד "המלך".
96) בכ"י א': המלך עצמו מקלס לעצמו.

הבריות אחריו והלבישו⁹⁷) גאות ועוז והמליכו עליהן ליוצרן ואמרו ה' ⁹⁸) (מלך גאות לבש⁹⁹). עשרה מלכים¹⁰⁰) (משלו¹⁰¹) מסוף העולם ועד סופו. מלך ראשון¹⁰²) זה הב' ¹⁰³) (הוא מושל בשמים ובארץ, ועלה¹⁰⁴) במחשבתו¹⁰⁵) להקים מלכים על הארץ, שנ' הוא ¹⁰⁶) (מהשנא עדניא¹⁰⁷) וזמניא¹⁰⁸). המלך השני זה נמרוד שמשל מסוף העולם ועד סופו, שהיו כל הבריות יושבין במקום אחד יראים ממי המבול ונמרוד היה עליהם¹⁰⁹) מלך, שנא' ותהי¹¹⁰) ממלאכתו¹¹¹) בבל וכו'¹¹²). המלך השלישי זה ¹¹³) (יוסף שמשל מסוף העולם ועד סופו, שנ' וכל הארץ באו מצרימה¹¹⁴). באו ¹¹⁵) (מצרים אין כתיב כאן¹¹⁶) אלא ¹¹⁷) (מצרימה, היו¹¹⁸) המס שלהם ומנחותיהם לשבור בר ¹¹⁹) (מיוסף¹²⁰). שארבעים¹²¹). שנה היה משנה למלך וארבעים¹²²) שנה ¹²³) (מלך לעצמו, שנ' ויקם מלך חדש על מצרים, המלך הרביעי זה שלמה שמשל מסוף העולם ועד סופו, שנ' ושלמה היה מושל בכל הממלכות¹²⁴). ואומר והמה¹²⁵) מביאים איש מנחתו, המלך החמשי זה אחאב שמלך¹²⁶) מסוף העולם ועד

-
- (97) בכ"י א': והלביש.
 (98) בכ"י ג': [לרש י"י עוז וגו'].
 (99) בכ"י א': מלכו ומשלו; בכ"י ג': מלכו.
 (100) בכ"י א': מלך הראשון; בכ"י ג': המלך הראשון.
 (101) בכ"י ג': ליחא; ובארץ ועלה.
 (102) בכ"י ג': במחשבה.
 (103) בכ"י ג': והוא.
 (104) בכ"י ג': עידניא.
 (105) בכ"י א': וזימנא; בכ"י ג': וזימניא [מהעדא מלכין ומהקם מלכין].
 (106) בכ"י ג': עליהם היה.
 (107) בכ"י א' וג': [ראשית].
 (108) בכ"י ג': מלכותו.
 (109) בכ"י א' וג': וגו'.
 (110) בכ"י א': הוא.
 (111) בכ"י ג': [לשבור את יוסף].
 (112) בכ"י ג': בא.
 (113) בכ"י ג': [באו].
 (114) בכ"י א': [מביאין]; בכ"י ג': והיו [מביאין].
 (115) בכ"י א': לשבור אל יוסף; בכ"י ג': לשבור את יוסף.
 (116) בכ"י א': שארבע.
 (117) בכ"י ג': ומשנה.
 (118) בכ"י א': המלכות.
 (119) בכ"י ב': הרוה.
 (120) בכ"י א' וג': שמשל.

סופו, שנ' חי ה' ⁽¹²¹⁾ אלהיך אם יש גוי וממלכה וכו' ⁽¹²²⁾, והיו כל שרי אפרכיות ⁽¹²³⁾ כבושים תחתיו והיו ⁽¹²⁴⁾ משלחין ומביאין ⁽¹²⁵⁾ המס שלהם ⁽¹²⁶⁾ ומנחותיהם לאחאב ⁽¹²⁷⁾, והיו כל שרי ⁽⁸⁾ אפרכיות של עולם אינם אלא מאתים ושנים ושלשים ⁽¹²⁷⁾ שנ' ויפקד ⁽¹²⁸⁾ את נערי ⁽¹²⁹⁾ שרי המדינות ויהיו מאתים שנים ושלשים ⁽¹³⁰⁾, המלך הששי זה נבוכדנצר ⁽¹³¹⁾ שמשל מסוף ⁽¹³²⁾ העולם ועד סופו ⁽¹³³⁾, ולא עוד אלא שמשל אפי' ⁽¹⁷⁾ על ⁽¹³⁴⁾ חיות ⁽¹³⁵⁾ השדה ⁽⁸⁾ ובעוף השמים, ולא היו יכולין לפתוח את פיהם חוץ מרשותו של נבוכד נצר ⁽¹³⁶⁾, שנ' ובכל די דיירין ⁽¹³⁶⁾ בני אנשא ⁽¹³⁷⁾ חיות ⁽¹³⁸⁾ ברא ועוף שמיא יהא ⁽¹³⁹⁾ בידך וכו' ⁽¹⁴⁰⁾, המלך השביעי זה כורש ⁽¹⁴¹⁾ שמשל ⁽¹⁴²⁾ מסוף העולם ועד סופו, שנ' כה אמר מלך פרס ⁽¹⁴³⁾, ואחשורוש מלך בחציו של עולם, והלא אין חציו של עולם אלא מאה וששה עשר ⁽¹⁴⁴⁾ אפרכיות, ובזכותה ⁽¹⁴⁵⁾ של אסתר נתוספו ⁽¹⁴⁶⁾ י"א ⁽¹⁴⁷⁾ אפרכיות, שנ' ⁽¹⁴⁸⁾ המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה

-
- (121) בכ"י ג': י"י.
 (122) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': אשר לא שלח אדוני שם לבקשך.
 (123) בכ"י ג': העולם.
 (124) בכ"י ג': ליתא; כבושים תחתיו והיו.
 (125) בכ"י א': שולחין ומביאים; בכ"י ב': משלחין ומביאין; בכ"י ג': מביאין ומשלחין.
 (126) בכ"י א': להם.
 (127) בכ"י א': ושלשים ושנים.
 (128) בכ"י ג': ויפקדו.
 (129) בכ"י א': נערו.
 (130) בכ"י ג': ושלשים ושנים.
 (131) בכ"י א': נבוכד נצר; בכ"י ג': נבוכד נאצר.
 (132) בכ"י ג': בכל.
 (133) בכ"י ג': ליתא; ועד סופו.
 (134) בכ"י א': בחיות; בכ"י ג': בחית.
 (135) בכ"י ג': נבוכדנאצר.
 (136) בכ"י א': "דאירין", במקום: די דיירין.
 (137) בכ"י א': אינשא.
 (138) בכ"י ג': חיוות.
 (139) בכ"י א': וגו'; יהב.
 (140) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': והשלטך בכלהון.
 (141) בכ"י ג': [מלך פרס].
 (142) בכ"י ג': שמלך.
 (143) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': "כל ממלכות הארץ נתן לי אלהים", במקום: כה ... פרס.
 (144) בכ"י א': וגו'; ושש עשרה.
 (145) בכ"י ג': בזכותה.
 (146) בכ"י א': [לה]; בכ"י ג': [לן].
 (147) בכ"י א': אחת עשרה.
 (148) בכ"י א': וגו'; [הוא אחשורוש].

מדינה⁽¹⁴⁹⁾, המלך השמיני הוא אלכסנדר⁽¹⁵⁰⁾ מוקדון⁽¹⁵¹⁾ שמלך⁽¹⁵²⁾ מסוף העולם ועד סופו, שנ' והני⁽¹⁵³⁾ הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל⁽¹⁵⁴⁾ הארץ, על פני הארץ⁽¹⁵⁵⁾ אין כתיב⁽¹⁵⁶⁾ כאן אלא על פני כל הארץ, ולא עוד אלא שרצה⁽¹⁵⁷⁾ לעלות⁽¹⁵⁸⁾ לשמים⁽¹⁵⁹⁾ ולידע⁽¹⁶⁰⁾ מה בשמים⁽¹⁶¹⁾ ולירד⁽¹⁶²⁾ בתהומות⁽¹⁶³⁾ ולידע⁽¹⁶⁴⁾ מה שבתהומות⁽¹⁶⁵⁾, ולא עוד אלא שבקש לילך לקצות⁽¹⁶⁶⁾ הארץ ולידע⁽¹⁶⁷⁾ מה שבקצות⁽¹⁶⁸⁾ הארץ, וחצה הב"ה⁽¹⁶⁹⁾ את מלכותו לארבע רוחות העולם⁽¹⁷⁰⁾, המלך התשיעי זה מלך המשיח שהוא עתיד למשול מסוף העולם ועד סופו, שנ' וירד מים עד⁽¹⁷¹⁾ ים, וכתיב⁽¹⁷²⁾ אחר⁽¹⁷³⁾ אומר ואבנא רומחת⁽¹⁷⁴⁾ לצלמא הוות⁽¹⁷⁵⁾ לטור רב⁽¹⁷⁶⁾ ומלאת כל ארעא, המלך העשירי חוזרת⁽¹⁷⁷⁾ המלוכה⁽¹⁷⁸⁾ לבעליה, מי שהיה ראשון מלך הוא יהיה אחרון מלך⁽¹⁷⁹⁾, שנאמ' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים⁽¹⁸⁰⁾, וכתיב והיה ה' י⁽¹⁸¹⁾, למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' י⁽¹⁸²⁾ אחד ושמו אחד⁽¹⁸³⁾.

-
- 149 בכ"י א' ליתא : שבע... מדינה.
 150 בכ"י א' : אלכסנדרוש.
 151 בכ"י א' וג' : מקדון.
 152 בכ"י א' וג' : שמשל.
 153 בכ"י א' וג' : ואני.
 154 בכ"י א' וג' ליתא : על פני הארץ.
 155 בכ"י א' : כתי.
 156 בכ"י א' : כשרצה.
 157 בכ"י ג' : לידע.
 158 בכ"י א' וג' : שבשמים.
 159 בכ"י א' : אל התהומות.
 160 בכ"י ג' : בתהומות.
 161 בכ"י א' : בקצות.
 162 בכ"י א' : שבקצות.
 163 בכ"י א' וג' : השמים.
 164 בכ"י א' : ועד.
 165 בכ"י א' וג' : וכתי.
 166 בכ"י א' : אחד.
 167 בכ"י א' : דימתח ; בכ"י ג' : די מתח.
 168 בכ"י א' וג' : הות.
 169 בכ"י א' : לטורב.
 170 בכ"י א' : חוזורות.
 171 בכ"י ג' : המלכות.
 172 בכ"י א' וג' ליתא : ומבלעדי אין אלהים.
 173 בכ"י א' ליתא : ביום... ושמו אחד.

פרק אחד עשר⁽¹⁾

חבה יתירה חבב⁽²⁾ הב"ה⁽³⁾ לאדם⁽⁴⁾ הראשון שבראו⁽⁵⁾ במקום טהור במקום⁽⁶⁾ בית המקדש והכניסו לאפדנו, שנ' ויקח ה'⁽⁷⁾ אלהים את האדם ויניחהו⁽⁸⁾ בגן עדן⁽⁹⁾, מאי זה⁽¹⁰⁾ מקום לקחו מבית⁽¹¹⁾ המקדש והכניסו לפלטין⁽¹²⁾ שלו זה גן⁽¹³⁾ עדן, שנ' ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ושמא⁽¹⁴⁾ תאמר כי יש מלאכה בגן עדן לפתח ולשדד את⁽¹⁵⁾ האדמה⁽¹⁶⁾, ולא⁽¹⁷⁾ כל האלנות נצמחין מאליהן, או⁽¹⁸⁾ שמא⁽¹⁹⁾ תאמר יש מלאכה⁽²⁰⁾ בגן עדן להשקות את הגן, והלא כבר⁽²¹⁾ נהר יוצא מעדן להשקות⁽²²⁾ את הגן שנ' ונהר יוצא מעדן וכו'⁽²³⁾, ומה הלשון הזה לעבדה ולשמרה, לא אמר לעבדה ולשמרה⁽²⁴⁾ אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור את כל מצותיה, שנ' לשמור⁽²⁵⁾ את דרך עץ החיים, ואין עץ חיים אלא תורה, שנ' עץ עץ חיים היא למחזיקים בה, והיה אדם מטיל בגן עדן כאחד ממלאכי השרת, אמר הב"ה⁽²⁶⁾ אני יחיד בעולמי, אף זה⁽²⁷⁾ יחיד בעולמו⁽²⁸⁾, אני אין פריה ורביה לפני,

-
- (1) בכ"י א': י"א ; בכ"י ג': שנים עשר.
 - (2) בכ"י ג': חיבה.
 - (3) בכ"י א': הקב"ה.
 - (4) בכ"י א': את אדם.
 - (5) בכ"י ג': שנבראו [בקומה].
 - (6) בכ"י א': ובמקום.
 - (7) בכ"י א': יי.
 - (8) בכ"י ג': וינחהו.
 - (9) בכ"י ג': [לעבדה ולשמרה].
 - (10) בכ"י א': מאיזה.
 - (11) בכ"י א' וג': ממקום בית.
 - (12) בכ"י א' וג': לפלטין.
 - (13) בכ"י ג' ליתא.
 - (14) בכ"י א': שמא ; בכ"י ג': שלא.
 - (15) בכ"י ג': אדמה.
 - (16) בכ"י א' וג': והלא.
 - (17) בכ"י ג': ושמא.
 - (18) בכ"י ג': מלאכה יש.
 - (19) בכ"י א' וג' ליתא.
 - (20) בכ"י א' וג': נהר מושך ויוצא מעדן ומשקה.
 - (21) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': להשקות את הגן.
 - (22) בכ"י א': לא ... ולשמרה.
 - (23) בכ"י א': ולשמור.
 - (24) בכ"י ג': "והוא", במקום : אף זה.
 - (25) בכ"י א': בעולמי.

אף זה ⁽²⁴⁾ אין פריה ורביה לפניו ⁽²⁵⁾, הוא שבראנו, לא טוב היות האדם לבדו ⁽²⁶⁾, ר' יהודה אומר אם זכה לא לנגדו כנגדו ⁽²⁷⁾, ואם לא לנגדו ⁽²⁸⁾, וכיון ששמעה הארץ הלשון הזה ⁽²⁹⁾ עוד ⁽³⁰⁾ רעה ורעשה ⁽³¹⁾ ואמרה לפני ⁽³²⁾ בוראה ⁽³³⁾, רבון ⁽³⁴⁾ העולמים ⁽³⁵⁾, אין לי ⁽³⁶⁾ כח לזון צאנו של אדם, אמר לה הב"ה ⁽³⁷⁾ אני ואתה נזון צאנו של אדם, וחצו בין ⁽³⁸⁾ שניהם, הלילה של הב"ה ⁽³⁹⁾ והיום לארץ, מה עשה הב"ה ⁽⁴⁰⁾ ברא שנת ⁽⁴¹⁾ חיים ואדם שוכב וישן והוא מזונו ורפואתו וחיים ⁽⁴²⁾ לו ומנוח לו, שנ' ישנתי אז ינוח לי, והב"ה ⁽⁴³⁾ סומך ⁽⁴⁴⁾ עם ⁽⁴⁵⁾ הארץ ומשקה אותה והיא נותנת פירותיה ⁽⁴⁶⁾ מזון לכל הבריות, אבל מזונותיו של אדם הראשון בעצבון תאכלנה ⁽⁴⁷⁾ כל ימי חייו, חס הב"ה על אדם הראשון ⁽⁴⁸⁾ שלא להכאיבו ⁽⁴⁹⁾ והפיל עליו שינת תרדמה וישן לו ולקח עצם מצלעותיו ובשר מלבו ועשאה עזר והעמידה כנגדו, והקיצו ⁽⁵⁰⁾ משינתו וראה ⁽⁵¹⁾ אותה שהיא עומדת כנגדו ⁽⁵²⁾ ואמר זאת הפעם ⁽⁵³⁾ עצם מעצמי ובשר מבשרי, עד שהיה לבדו נקרא שמו ⁽⁵⁴⁾ אדם, ר' יהודה אומ' על שם אדמה שלוקח ממנה נקרא שמו אדם, ר' יהושע בן קרח אומ'

(26) בכ"י ג': [לעתיד יאמרו כל הבריות הואיל ואין פריה ורביה לפניו].

(27) בכ"י ג': שנ' ויאמר י"י אלהים לא טוב היות וגו' אעשה לו עזר כנגדו.

(28) בכ"י א': אם זכה לו ואם לאו לנגדו ; בכ"י ג': אם זכה לו לא זכה כנגדו.

(29) בכ"י א' וג' ליתא : ואם לאו לנגדו.

(30) בכ"י ג': אותו לשון.

(31) בכ"י א': "תורה ותושיה", במקום: רעה ורעשה.

(32) בכ"י ג': לפניו.

(33) בכ"י א' וג': [כל].

(34) בכ"י ג': [אני].

(35) בכ"י א' וג': בי.

(36) בכ"י א': "להקב"ה"; בכ"י ג': "להב"ה", במקום: של הב"ה.

(37) בכ"י א': שינת.

(38) בכ"י ג': חיים.

(39) בכ"י א': והקב"ה.

(40) בכ"י א' וג': [את].

(41) בכ"י א': פירותיה.

(42) בכ"י ג': תאכלנה.

(43) בכ"י ג': וזהב"ה חס עליו.

(44) בכ"י ג': להבאישו.

(45) בכ"י ג': הקיצו.

(46) בכ"י א': וכשראה.

(47) בכ"י ג' ליתא : וראה ... כנגדו.

(48) בכ"י א': זו הפעם האשה ; בכ"י ג': זאת האשה.

על שם בשר ודם נקרא שמו⁴⁹), ומשבנה לו עזר אש שמו והוא אש⁵⁰), מה עשה הקב"ה⁵¹ נתן שמו⁵² יו"ד ה"א⁵³ יה⁵⁴), אמר⁵⁵ אם הולכים⁵⁶ בדרכי ושומרים⁵⁷ מצותי הרי שמי נתון ביניהם ומציל אותם מכל צרה, ואם לאו אני⁵⁸ נוטל את⁵⁹ שמי מביניהם והם נעשים⁶⁰ אש⁶¹) והאש אוכלת אש, שנ' כי אש היא עד אבדון תאכל ובכל תבואתי תשרש⁶²), עשר חופות עשה הב"ה⁶³ לאדם הראשון בגן עדן וכלם של אבנים טובות ומרגליות ושל זהב, והלא לחתן⁶⁴ אין עושין לו אלא⁶⁵ חופה אחת, ולמלך עושין לו⁶⁶ שלש חופות, ולחלוק⁶⁷ כבוד לאדם הראשון עשה לו⁶⁸ הב"ה⁶⁹ עשר⁷⁰ בגן עדן, שנ' בעדן גן אלהים הייתה⁷¹ כל אבן יקרה⁷²), הרי אלו עשר חופות, והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדין בנקבים מלאכת הפוך⁷³ ונקבין⁷⁴), כך⁷⁵ ביום שנברא בו אדם הראשון שנ' ביום הבראך כוננו⁷⁶), אמ' הב"ה למלאכי השרת בואו⁷⁷ ונגמול הסד לאזים

-
- (49) בכ"י א' ליתא : ר' יהושע ... שמו ; ובכ"י ג' : [אדם].
 (50) בכ"י א' : ולאחר שנתן לו עזר נקרא שמו איש ולעזרו אשה ; בכ"י ג' : ומשבנה לו עזר קרא שמו איש והוא אש והוא אש.
 (51) בכ"י ג' : הב"ה.
 (52) בכ"י א' וג' : ביניהם.
 (53) בכ"י א' : [שהוא].
 (54) בכ"י א' : ואמ'.
 (55) בכ"י א' וג' : [הם].
 (56) בכ"י א' : [כל].
 (57) בכ"י א' : הרי אני ; בכ"י ג' : הריני.
 (58) בכ"י א' : "ונעשין", במקום : והם נעשים.
 (59) בכ"י ג' : [ואש].
 (60) בכ"י א' וג' ליתא : "ובכל תבואתי תשרש". ועל הגליון : "בכתי מאוחרת"; "איוב ל"א י"ב".
 (61) בכ"י א' וג' : כל חתן.
 (62) בכ"י ג' ליתא : אין ... אלא.
 (63) בכ"י א' ליתא : "לו" ; בכ"י ג' ליתא : עושין לו.
 (64) בכ"י ג' : אלא כדי לחלוק.
 (65) בכ"י א' : [חופות] ; בכ"י ג' : [חופות לאדם הראשון].
 (66) בכ"י ג' : היית.
 (67) בכ"י א' : [וגו'] ; בכ"י ג' : [מסוכתיך אודם פטרה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ססיר נופך ובריקת וזהב מלאכת תופיך ונקביך כך ביום הבראך כוננו].
 (68) בכ"י א' : תופיך.
 (69) בכ"י א' : ונקביך.
 (70) בכ"י א' : כך.
 (71) בכ"י ג' ליתא : הרי ... כוננו. ואפשר שנשמט בט"ס מן "כוננו" עד "כוננו".
 ראה לעיל הערה 67.
 (72) בכ"י א' : [וגרד].

הראשון ולעזרו שעל מדת גמילות⁽²⁾ חסדים⁽³⁾ העולם⁽⁴⁾ עומד, אמ' הב"ה⁽⁵⁾ חביבה גמילות חסדים מזבחים ועולות שישראל עתידין להקריב לפניו⁽⁶⁾ על גבי המזבח, שנ' כי חסד הפצתי ולא זבח, והיו מלאכי השרת מהלכין⁽⁷⁾ והולכין⁽⁸⁾ לפניו כמו רועים המשמרים את החופות⁽⁹⁾, שנ' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך⁽¹⁰⁾, ואין דרך זו⁽¹¹⁾ אלא דרך חתנים, והב"ה⁽¹²⁾ כחתן⁽¹³⁾, מה דרכו של חתן⁽¹⁴⁾ לעמוד⁽¹⁵⁾ ולברך⁽¹⁶⁾ לכלה בתוך חופתה, כך הב"ה⁽¹⁷⁾ עמד ובירך⁽¹⁸⁾ לאדם ולעזרו שנ' ויברך אותם אלהים.

פרק שנים עשר⁽¹⁾

הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, אמרו מלאכי השרת⁽²⁾ לפני הב"ה⁽³⁾ רבון כל⁽⁴⁾ העולמים מה אדם ותדעוהו אדם להבל דמה, אין לו⁽⁵⁾ אלא⁽⁶⁾ עפרו⁽⁷⁾ משלו, אמר להם מה שאתם כלכם מקלסים אותי בעליונים הוא מייחד אותי⁽⁸⁾ בתחתונים, ולא עוד אלא יכולים אתם⁽⁹⁾ לעמוד ולקרות⁽¹⁰⁾ שמות לכל הבריות שבראתי, ועמדו⁽¹¹⁾ ולא יכלו, מיד עמד אדם⁽¹²⁾

-
- (73) בכ"י א' ליתא.
 (74) בכ"י א' וג': חסד.
 (75) בכ"י א' וג': לפני.
 (76) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': עומדים.
 (77) בכ"י א': החופה.
 (78) בכ"י א' ליתא: לשמרך בכל דרכיך.
 (79) בכ"י א': זה; בכ"י ג' ליתא.
 (80) בכ"י א' וג': כחון.
 (81) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': חון.
 (82) בכ"י א' וג': עומד.
 (83) בכ"י א' וג': ומברך.
 (84) בכ"י א': וברך.
 (1) בכ"י א': י"ב; בכ"י ג': שלשה עשר.
 (2) בכ"י א': "מלאכים", במקום: מלאכי השרת.
 (3) בכ"י א': הקב"ה.
 (4) בכ"י א' ליתא.
 (5) בכ"י א' וג': ליתא.
 (6) בכ"י א' וג': על.
 (7) בכ"י א' וג': עפר.
 (8) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': את שמי.
 (9) בכ"י ג': שאין אתם יכולין.
 (10) בכ"י א': ולקראת; בכ"י ג': וליקרא.
 (11) בכ"י ג': עמדו.
 (12) בכ"י א': [הראשון].

וקרא שמות לכל¹³). שנ' ויקרא אדם¹⁴) שמות לכל הבהמה¹⁵). וכאן כיון¹⁶) שראו מלאכי השרת¹⁷) שבו לאחוריהם¹⁸). אמרו מלאכי השרת¹⁹) אם אין אנו באים בעצה על אדם זה²⁰) שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין בו, והיה סמאל שר גדול בשמים, והחיות²¹) מארבע כנפים, ושרפים²²) משש²³) כנפים, וסמאל משנים עשר²⁴) כנפים²⁵), מה עשה סמאל לקח²⁶) כת שלו וירד וראה²⁷) כל הבריות שברא הב"ה²⁸) בעולמו²⁹) ולא מצא בהם חכם להרע כנחש³⁰), שנ' והנחש היה ערום³¹), והיה דמותו³²) כמין נמל³³) ועלה ורכב עליו, והתורה היתה³⁴) צועקת ואומרת³⁵), מה סמאל³⁶) עכשו נברא העולם עת³⁷) למרוד במרום³⁸) בעת³⁹) במרום תמיד⁴⁰), רבון כל⁴¹) העולמים תשחק לסוסו ולרכבו⁴²), משל למה הדבר דומה לאדם שיש בו⁴³) רוח רעה כל מעשים⁴⁴) שהוא עושה וכל דברים שהוא מדבר

-
- (13) בכ"י א' וג': [בריותיו].
 (14) בכ"י ג': האדם.
 (15) בכ"י א': הבהמות ; בכ"י ג' ליתא : לכל הבהמה.
 (16) בכ"י א' וג': "וכיון", במקום : וכאן כיון.
 (17) בכ"י ג': [כן].
 (18) בכ"י ג': חזרו לאחריהם.
 (19) בכ"י ג': [לפני הב"ה].
 (20) בכ"י ג' ליתא.
 (21) בכ"י ג': מחיות.
 (22) בכ"י ג': [משרפים].
 (23) בכ"י א' וג': [שש].
 (24) בכ"י א': משתים עשרה.
 (25) בכ"י ג' ליתא : וסמאל... כנפים.
 (26) בכ"י ג': [את].
 (27) בכ"י א': בעולם.
 (28) בכ"י ג': בריה חכם כנחש להרע.
 (29) בכ"י א': [מכל חית השדה] ; בכ"י ג' ליתא : שנ'... ערום.
 (30) בכ"י ג': דומה.
 (31) בכ"י א': גמל.
 (32) בכ"י א' וג': והיתה התורה.
 (33) בכ"י א': [בזה].
 (34) כ"ה בכ"י ג' ; ובכ"י ב' : עד.
 (35) בכ"י א': [שנ'] ; בכ"י ג' : במקום [שנ'].
 (36) בכ"י ג' : כעת.
 (37) בכ"י א' וג': תמריא.
 (38) בכ"י א': לסוס ולרכב ; בכ"י ג' : לסוס ולרכבו.
 (39) בכ"י ג' : "שהיה לו", במקום : שיש בו.
 (40) בכ"י א': מעשה.

נדעתו הוא מדבר⁽⁴¹⁾, והלא אינו עושה אלא מדעת רוח רעה שיש עליו, כך⁽⁴²⁾ הנחש כל מעשים⁽⁴³⁾ שעשה וכל דברים⁽⁴⁴⁾ שדבר לא דבר אלא מדעתו של סמאל, עליו⁽⁴⁵⁾ הכתוב אומר ברעתו⁽⁴⁶⁾ ידחה רעה⁽⁴⁷⁾, משל למה הדבר דומה למלך שנשא אשה והשליטה על כל מה⁽⁴⁸⁾ שיש⁽⁴⁹⁾ לו, אמ'⁽⁵⁰⁾ לה הרי כל מה שיש לי⁽⁵¹⁾ בידך⁽⁵²⁾, חוץ מן הבית הזה שהיא מלאה עקרבים, ובא זקן אחד⁽⁵³⁾ אצלה כגון שואל חומץ, אמר⁽⁵⁴⁾ לה⁽⁵⁵⁾ נהוג עמך⁽⁵⁶⁾, אמרה לו יפה⁽⁵⁷⁾ תלמיד⁽⁵⁸⁾ נהוג עמי, שהשליטני על כל מה שיש לו, אמר לי הרי כל מה שיש לי⁽⁵⁹⁾ בידך חוץ מן הבית הזה שהיא מלאה עקרבים, אמר לה והרי⁽⁶⁰⁾ כל קוזמיא⁽⁶¹⁾ של⁽⁶²⁾ המלך⁽⁶³⁾ הרי הן בחבית הזה⁽⁶⁴⁾, אלא שהוא מבקש לישא אשה⁽⁶⁵⁾ אחרת וליתנם⁽⁶⁶⁾ לה, המלך הזה⁽⁶⁷⁾ הוא⁽⁶⁸⁾ אדם הראשון, והאשה זו חוה, שואל⁽⁶⁹⁾ חומץ זו⁽⁷⁰⁾ הנחש, ועליהם הכתוב אומ'⁽⁷¹⁾ שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו⁽⁷²⁾ קום, דן דין נחש בינו לבין עצמו ואמ', אם הולך אני ואומ' לאדם יודע אני שאינו שומע לי שהאיש לעולם קשה, שנ' והאיש⁽⁷³⁾ רע⁽⁷⁴⁾ מעללים⁽⁷⁵⁾, אלא הולך אני ואומר לחוה שהאשה⁽⁷⁶⁾ שאני יודע שהיא שומעת לי, שהנשים נשמעות לכל הבריות⁽⁷⁷⁾, שנ'

(41) בכ"י ג': ליתא: מדעתו הוא מדבר.

(42) בכ"י א': כל ; בכ"י ג': כן.

(43) בכ"י א': המעשים.

(44) בכ"י א': הדברים.

(45) בכ"י ג': ועליו.

(46) בכ"י א' וג': בדעתו.

(47) בכ"י א': רשע.

(48) בכ"י א': אשר.

(49) בכ"י ג': ואמ'.

(50) בכ"י א': בידך.

(51) בכ"י א': [היא בוועלך].

(52) בכ"י ג': [המלך יפה].

(53) בכ"י א': [נתון].

(54) בכ"י א' וג': והלא.

(55) בכ"י א': גנזיו ; בכ"י ג': הוזמי.

(56) בכ"י א': מלך.

(57) בכ"י א': בבית הזה ; בכ"י ג': בבית זה.

(58) בכ"י א': וליתנה.

(59) בכ"י ג': זה.

(60) בכ"י ג': זקן שואל.

(61) בכ"י א' וג': זה.

(62) בכ"י ג': יוכלו.

(63) בכ"י א' ליתא : שנ' והאיש.

(64) בכ"י א': רוע ; בכ"י ג': קשה.

פתיות ובל⁶⁵) ידעה מה, והלך הנחש ואמר לאשה⁶⁶) וכי אתם מצווים על פירות האילן, אמר להן⁶⁷) הן, שנ' ומפרי העץ אשר בתוך הגן, כיון⁶⁸) ששמע הנחש דבריה של חוה מצא לו⁶⁹) פתח להכנס⁷⁰), אמ' לה⁷¹) אין צווי זה אלא עין הרע⁷²), כי בשעה שאתם אוכלים ממנו תהיו⁷³) כמהו⁷⁴) אלהים⁷⁵), מה הוא⁷⁶) בורא⁷⁷) יחיד שני⁷⁸) עולמות⁷⁹), אף אתם יכולים לבראות⁸⁰), עולמות ולהחריב עולמות, מה הוא⁸¹) ממית ומחיה אף אתם יכולים להמית ולהחיות, שנ' כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם⁸²).

פרק שלשה עשר¹

והנחש שהולך²) ונגע³) באילן, והאילן⁴) צווח⁵) ואמר⁶) רשע אל תגע בי⁷), שנ' אל תביאני⁸) רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני⁹), הלך הנחש ואמ'

(65) בכ"י ג': בל.

(66) בכ"י ג': לאשה ואמ'.

(67) בכ"י א' וג': אמרה לו.

(68) בכ"י א' וג': וכיון.

(69) בכ"י ג': להיכנס לה.

(70) בכ"י ג': ציווי רע.

(71) בכ"י ג': ותהיו.

(72) בכ"י ג': כאלהים.

(73) בכ"י א': מהו.

(74) בכ"י ג': בונה.

(75) בכ"י א' וג': ליתא : יחיד שני.

(76) בכ"י א' וג': [ומחריב עולמות].

(77) בכ"י א': לברואות ; בכ"י ג': לברוא.

(78) בכ"י ג': [והייתם כאלהים יודעים].

(1) בכ"י א': יג ; בכ"י ג': ארבעה עשר.

(2) בכ"י א' וג': והלך הנחש.

(3) בכ"י א': נגע.

(4) בכ"י א': התחיל ; בכ"י ג': התחיל האילן.

(5) בכ"י א': [האילן].

(6) בכ"י א': ואומ' ; בכ"י ג' ליתא.

(7) בכ"י ג': [רשע אל תיגע בי].

(8) בכ"י א' וג': תבואני.

(9) בכ"י ג': תנידני.

לאשה הרי נגעתי בו ולא מתי¹⁰ אף את¹¹ תגעתי¹² בו ולא תמותי¹³, והלכה
האשה ונגעה בו¹⁴ באילן וראתה¹⁵ מלאך המות¹⁶ בא כנגדה, אמרה¹⁷ אוי לי
שנגעתי¹⁸ עכשיו אנכי¹⁹ מתה והב²⁰ עושה אשה²¹ אחרת ונותנה²²
לאדם²³ אלא²⁴ אנכי²⁵ גורמת לו²⁶ שיאכל עמי, אם²⁷ אמות²⁸ נמות
שנינו ואם אחיה²⁹ נחיה שנינו³⁰, ולקחה³¹ מפירות האילן ואכלה ונתנה
לאישה³², כיון שאכל אדם³³ מפירות האילן ראה את³⁴ עצמו ערום ונפקחו³⁵
עיניו וקהו³⁶ שיניו, אמ' לה³⁷ מהו³⁸ שהאכלתני שעניני נפקחו³⁹ וקהו שיני⁴⁰
עלי⁴¹, כשם שקהו שיני⁴² כן⁴³ יקהו שיני כל הדורות.

-
- (10) בכ"י א': מתתי ; בכ"י ג': מותתי.
(11) בכ"י א' וג': אתה.
(12) בכ"י ג': תיגע.
(13) בכ"י ג': המות.
(14) בכ"י ג' ליתא.
(15) בכ"י א': וראת.
(16) בכ"י א': מות.
(17) בכ"י ג': ואמרה.
(18) בכ"י א' ליתא : „שנגעתי"; בכ"י ג' ליתא : אוי לי שנגעתי
(19) בכ"י א' וג': אני.
(20) בכ"י א': והקב²⁰.
(21) בכ"י א' ליתא .
(22) בכ"י א': ונותנת.
(23) בכ"י א': [הראשון].
(24) בכ"י ג': [הרי].
(25) בכ"י ג': ואם.
(26) בכ"י א' וג': נמות.
(27) בכ"י א': נחיה.
(28) בכ"י ג' ליתא: ואם... שנינו.
(29) בכ"י ג': לקחה.
(30) בכ"י ג': [שיאכל עמה שני ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאשה עמה ויאכל].
(31) בכ"י ג': [הראשון].
(32) בכ"י ג': ונתפקחו.
(33) בכ"י ג': וכהו.
(34) בכ"י א': לו.
(35) בכ"י ג': מה.
(36) בכ"י ג': שנתפקחו עיני.
(37) בכ"י ג': [אמרה לו מפרי העץ אמ' לה].
(38) בכ"י א': [כך] ; בכ"י ג' ליתא : עלי.
(39) בכ"י א': שיניך ; בכ"י ג': שיני עלי.
(40) בכ"י א' וג': כך.

פרק ארבעה עשר⁽¹⁾

עשרה⁽¹⁾ ירידות ירד הב"ה⁽²⁾ על הארץ, ואלו הן אחת בגן עדן, ואחת בדור הפלגה, ואחת בסדום, ואחת בסנה, ואחת במצרים⁽³⁾, ואחת בסיני⁽⁴⁾, ואחת בנקרת הצור, ושנים⁽⁵⁾ באהל מועד, ואחת לעתיד לבא, אחת בגן עדן מניין, שנ' וישמעו⁽⁶⁾ את קול ה'⁽⁷⁾ אלהים מתהלך בגן, וכתיב דודי ירד לגנו לערוגת הבושם⁽⁸⁾, ישב⁽⁹⁾ בדין ושפט בדין, אמר לו מפני מה את⁽¹⁰⁾ ברחת מלפני, אמר⁽¹¹⁾ את קולך שמעתי⁽¹²⁾ בגן⁽¹³⁾ ואירא כי ערום אנכי⁽¹⁴⁾ ואחבא, מה היה לבושו של אדם הראשון עור צפורן וענן כבוד המכסה עליו, וכיון⁽¹⁵⁾ שאכל מפירות האילן נפשט עורו⁽¹⁶⁾ וצפורן⁽¹⁷⁾ מעליו, ונסתלקה ענן כבוד⁽¹⁸⁾ מעליו וראה עצמו ערום, שנ' ויאמר מי הגיד לך כי ערום אתה⁽¹⁹⁾, אמר אדם לפני הב"ה⁽²⁰⁾ רבון כל העולמים כשהייתי לבדי לא חטאתי לך אלא שהאשה⁽²¹⁾ שהבאת אצלי⁽²²⁾ היא הדיחה אותי⁽²³⁾ מדרכיך⁽²⁴⁾, שנ' האשה אשר נתת⁽²⁵⁾ עמדי

-
- (1) בכ"י א': י"ד ; בכ"י ג': חמשה עשר.
 - (2) בכ"י א' וג': עשר.
 - (3) בכ"י א': הקב"ה.
 - (4) בכ"י ג': בסיני.
 - (5) בכ"י ג': במצרים.
 - (6) בכ"י א' וג': ושתיים.
 - (7) בכ"י א': וישמע.
 - (8) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': י"י.
 - (9) בכ"י א': [וגו'] ; בכ"י ג' ליתא : לערוגת הבושם.
 - (10) בכ"י ג': ירד.
 - (11) בכ"י א' וג' ליתא.
 - (12) בכ"י ג': [לן].
 - (13) בכ"י ג': [ורעדו עצמותי שנ' את קולך שמעתי].
 - (14) בכ"י א': [ורעדו עצמותי שנ' את קולך שמעתי].
 - (15) בכ"י ג': [מפועלי מצויי וממעשי שנ' ואירא כי ערום אנכי].
 - (16) בכ"י ג': כיון.
 - (17) בכ"י א' וג': עור.
 - (18) בכ"י א' וג': צפורן.
 - (19) בכ"י ג': ונסתלק ענן הכבוד.
 - (20) בכ"י ג': [המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת].
 - (21) בכ"י א' וג': אבל האשה.
 - (22) בכ"י א': לי.
 - (23) בכ"י ג': הדיחני.
 - (24) בכ"י א': מדרכך.
 - (25) בכ"י א': נתתה.

וכו' ⁽²⁶⁾). קרא הב"ה ⁽²⁷⁾ לאשה ואמ' לה לא דיך שחטאת את עצמך אלא שחטאת ⁽²⁸⁾ את אדם ⁽²⁹⁾). אמרה לפניו רבון כל ⁽³⁰⁾ העולמים הנחש הסיח ⁽³¹⁾ דעתי לחטא ⁽³²⁾ לפניך, שנ' הנחש השיאני ⁽³³⁾ ואוכל, והביא שלשתן ונתן עליהם גזר דין מתשעה ⁽³⁴⁾ קללות ומות, והפיל ⁽³⁵⁾ את סמאל ואת כת שלו ממקום קדושתן מן השמים, וקצץ רגליו של נחש, ופקד ⁽³⁶⁾ עליו להיות משיט את ⁽³⁷⁾ עורו ומצטער אחת לשבעה ⁽³⁸⁾ שנים בעצבון גדול, ואררו שיהיה ⁽³⁹⁾ שואף במיעיו, ומזונו נהפך ⁽⁴⁰⁾ במיעיו ⁽⁴¹⁾ לעפר, ומרורת ⁽⁴²⁾ פתנים מות בפיהו תתן ⁽⁴³⁾ שנאה בינו לבין בני ⁽⁴⁴⁾ האשה שהיו רוצצין ⁽⁴⁵⁾ את ראשו, ואחר ממנו המות ⁽⁴⁶⁾, ונתן לאשה מתשע קללות ומות ⁽⁴⁷⁾, ענוי ⁽⁴⁸⁾ לידה, וענוי דם בתולים, וענוי הריון ⁽⁴⁹⁾, וענוי גדול בנים, ומכסה ⁽⁵⁰⁾ את ראשה כאבל, ואינה מגלחת אותה ⁽⁵¹⁾ כי אם בזנות, ורצע את ⁽⁵²⁾ אזנה כעבד עולם וכשפחה משרתת בעלה ⁽⁵³⁾, ואינה נאמנת בעדות ⁽⁵⁴⁾, ואחר כל אלו ⁽⁵⁵⁾ מות ⁽⁵⁶⁾, והוציא דומיס ⁽⁵⁷⁾

(26) בכ"י א': וגו' ; בכ"י ג': ליתא.

(27) בכ"י א': שהחטיאה ; בכ"י ג': שהחטאת.

(28) בכ"י א': האדם ; בכ"י ג': אדם הראשון.

(29) בכ"י א' ליתא.

(30) בכ"י א': הסיע את.

(31) בכ"י א': לחטאת.

(32) בכ"י א': הישיאני.

(33) בכ"י א' וגו' : מתשע.

(34) בכ"י א': והטיל.

(35) בכ"י א': ופקס.

(36) בכ"י א' וגו' : לשבע.

(37) בכ"י ג': יהיה.

(38) בכ"י א' וגו' : מתהפך.

(39) בכ"י ג' ליתא.

(40) בכ"י א': ומרורות.

(41) כ"ה בכ"י א': ובכ"י ב': לה.

(42) בכ"י א': שיהיו מרצצין ; בכ"י ג': שיהיו רוצצים.

(43) בכ"י א' וגו' : ואחר כל אלה מות.

(44) בכ"י ג': [ענינו דם נדתה].

(45) בכ"י ג': ועינוי.

(46) בכ"י ג' ליתא : וענוי דם... הריון.

(47) כ"ה בכ"י ג'. ובכ"י ב': ומכרית.

(48) בכ"י ג': לבעלה.

(49) בכ"י ג': לעדות.

(50) בכ"י ג': אלה.

(51) בכ"י א' ליתא : ונתן לאישה... מית.

(52) בכ"י א' וגו' : דימוס.

לאדם מט' קללות⁵³) ומות, וקצר⁵⁴) כחו, וקצר⁵⁵) קומתו, טומאת הזב⁵⁶), טומאת הקרי, טומאת תשמיש⁵⁷) המטה⁵⁸), זורע⁵⁹) חטים וקוצר קוצים⁶⁰), ומאכלו⁶¹) בעשב⁶²) הארץ כבהמה, לחמו בדאבה⁶³), מזונותיו⁶⁴) בזיע, ואחר כל אלו⁶⁵) מות, אם אדם חטא מה חטא⁶⁶) ארץ⁶⁷) שנאררה, אלא על שלא הגיד⁶⁸) את⁶⁹) מעשיה⁷⁰), לפיכך⁷¹) נאררה, ובשעה⁷²) שבני אדם חוטאין בעבירות הקלות⁷³), הוא מכה פירותיה של ארץ בעבור⁷⁴) בני אדם, שנ' ארורה האדמה בעבורך⁷⁵).

פרק חמשה עשר⁷⁶)

ר' אליעזר⁷⁷) אומר אני שמעתי באזני ה'⁷⁸) צבאות מדבר, ומה דבר, אמר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע, אמר הב"ה⁷⁹) הרי שני דרכים הללו נתתי לכם⁸⁰) לישראל אחת של טובה ואחת של רעה, של טובה של⁸¹) חיים, של⁸²) רעה של⁸³) מות, של טובה יש בה שני דרכים אחת של צדקה

-
- (53) בכ"י א': קצר ; בכ"י ג': קוצר.
 (54) בכ"י ג': הזוב.
 (55) בכ"י ג': התשמיש.
 (56) בכ"י א': זרע.
 (57) בכ"י א': מאכלו.
 (58) בכ"י ג': עשב.
 (59) בכ"י א' וג': בדאגה.
 (60) בכ"י א': ממתיו.
 (61) בכ"י א' וג': אלה.
 (62) בכ"י א': חטאת ; בכ"י ג': חטאה.
 (63) בכ"י ג': הארץ.
 (64) בכ"י ג': אלא הגידה.
 (65) בכ"י א': מעשה הנחש ; בכ"י ג': המעשה.
 (66) בכ"י ג': ולפיכך.
 (67) בכ"י א': ובשעת.
 (68) בכ"י א': החמורות [הוא שולח מגפה לבני אדם ובשעה שבני חוטאין בעבירות קלות].
 (69) בכ"י ג': [עון].
 (70) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [בעצבון תאכלינה כל ימי חיך].
 (1) בכ"י א': טו'; ובכ"י ג': ששה עשר (והורמיץ מעיר כאן : "כתבתי בגליון פדר"א דפוס ווארשא" — ומשום זה לא הביא בפרק זה את השנויים מכ"י ג').

- (2) בכ"י א': ר' אליעזר.
 (3) בכ"י א': י"י.
 (4) בכ"י א': הקב"ה.
 (5) בכ"י א': להם.
 (6) בכ"י א': ליחא.
 (7) בכ"י א': ושל.

ואחת של חסד, ואליהו זכור לטוב ממוצע בין שני¹) דרכים הללו, כשיבא אדם להכנס, אליהו זכור לטוב²) מכריז עליו ואומר, פתחו שערים ויבא גוי צדיקי' שומר אמונים, בא שמואל הנביא³) ועמד לו בין שתי הדרכים⁴) הללו, אמר⁵) באי זה⁶) מהם אלך, אם הולך⁷) בשל צדקה, של חסד⁸) טובה הימנה⁹) , אלא מעיד אני את¹⁰) השמים ואת הארץ¹¹) שאיני מניח את אחד מהם¹²) , אמר¹³) הבה¹⁴) , שמואל את¹⁵) נתת את עצמך על שני דרכים הטובות הללו וחייך¹⁶) שאני נותן לך שלש מתנות טובות, ללמדך שכל מי שהוא¹⁷) עושה¹⁸) צדקה וגמילות חסדים¹⁹) יורש שלשה מתנות טובות, ואלו הן חיים וצדקה וכבוד, שג' רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה²⁰) וכבוד, ושל רעה יש בה ארבעה פתחים, על כל פתח ופתח שבעה מלאכים עומדים, ארבעה מבחוץ ושלשה²¹) מבפנים, אלו שבחוץ רחמנים, ואלו שבפנים אכזרים, כשיבא אדם להכנס²²) , הרחמנים²³) מקדימין²⁴) אותו²⁵) מה לך ולאש הזו²⁶) , מה לך ולגחלים הללו, שמע לנו ושוב, אם שמע להם²⁷) מוטב, ואם לאו²⁸) אומר להם²⁹) בהם³⁰) חיי, ואמרו לו הרי

- (8) בכ"י א': שתי.
- (9) בכ"י א': ז"ל.
- (10) בכ"י א': הרמתי.
- (11) בכ"י א': שני דרכים.
- (12) בכ"י א': באיזה.
- (13) בכ"י א': [אני].
- (14) בכ"י א': [טובה ממנה אם אלך אני בשל חסד של צדקה].
- (15) בכ"י א': ממנה.
- (16) בכ"י א': עלי.
- (17) בכ"י א': שמים וארץ.
- (18) בכ"י א': מהך.
- (19) בכ"י א': [לון].
- (20) בכ"י א': אתה.
- (21) בכ"י א': חייך.
- (22) בכ"י א': שעושה.
- (23) בכ"י א': ועושה גמילות חסד.
- (24) בכ"י א': [וכבוד מוצא אין כתוב כאן אלא ימצא חיים צדקה].
- (25) בכ"י א': ושלש.
- (26) בכ"י א': ליתא : ואלו ... להכנס.
- (27) בכ"י א': הם.
- (28) בכ"י א': מקדימין.
- (29) בכ"י א': [ואומרים לן].
- (30) בכ"י א': ולאשה הזאת.
- (31) בכ"י א': להן [ושב הרין].
- (32) בכ"י א': [הוא].
- (33) בכ"י א': להן.
- (34) בכ"י א': בהן.

נכנסת לפתח ראשון אל תכנס לפתח שני, אם רוצה לכנס לפתח שני⁽³⁵⁾, הרחמנין מקדימין ואומרין⁽³⁶⁾ לו, מה לך להיות מחוק מתורת אלהיך, אין⁽³⁷⁾ מוטב לך להיות חקוק בתורת אלהיך ולא מחוק, שמע לנו ושוב, אם שומע⁽³⁸⁾ להם ושב הרי מוטב, ואם לאו הרי⁽³⁹⁾ הוא אומר להם בהם חיי, אמר⁽⁴⁰⁾ לו הרי נכנסת לפתח שני אל תכנס לפתח שלישי, בא להכנס בפתח השלישי⁽⁴¹⁾, הרחמנין מקדימין⁽⁴²⁾ אותו ואומרין לו מה לך⁽⁴³⁾ להיות⁽⁴⁴⁾ קוראין אותך⁽⁴⁵⁾ טהור ולא טמא, שמע לנו ושוב, אם שמע⁽⁴⁶⁾ להן הרי⁽⁴⁷⁾ מוטב ואם לאו הוא⁽⁴⁸⁾ אומר להם בהם⁽⁴⁹⁾ חיי, אמרו הרי נכנסת לפתח שלישי אל תכנס לפתח רביעי⁽⁵⁰⁾, בא ליכנס בפתח הרביעי⁽⁵¹⁾, הרחמנין מקדימין⁽⁵²⁾ אותו ואומרין לו הרי נכנסת בכל⁽⁵³⁾ הפתחים הללו ולא שמעת ושבת תשוב, עד⁽⁵⁴⁾ עכשיו הב"ה⁽⁵⁵⁾ מקבל שבים, ועד עכשיו הב"ה⁽⁵⁶⁾ מוחל לעונות⁽⁵⁷⁾ וסולח, ואומר בכל יום שובו בני אדם, שנ' תשוב⁽⁵⁸⁾ אנוש עד דכא⁽⁵⁹⁾, אמרו אכזריים⁽⁶⁰⁾ הואיל ולא שמע לראשונים יוציא⁽⁶¹⁾ רוחו, שנ' תצא רוחו ישוב לאדמתו, ועליהם הוא אומר על שלשים ועל רבעים⁽⁶²⁾ לשונאי, וכתוב⁽⁶³⁾ אחר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם⁽⁶⁴⁾ גבר, וכן הוא קורא לאליעזר, אמר לו

(35) בכ"י א' ליתא : אם ... שני.

(36) בכ"י א': הרחמין מקדימין [אותו בא להכנס] ואומרין.

(37) בכ"י א' הלא.

(38) בכ"י א': שמע.

(39) בכ"י א': אמרו.

(40) בכ"י א': לפתח שלישי.

(41) כ"ה בכ"י א'; ובכ"י ב': לה.

(42) בכ"י א': [בורחין ממך].

(43) בכ"י א': וקוראים לך [טמא לו מוטב לך להיות קוראים].

(44) בכ"י א' ליתא : אמרו ... רביעי.

(45) בכ"י א': בא לכנס לפתח רביעי [אמרו לו הרי נכנסת לפתח שלישי אל תכנס

לפתח רביעי].

(46) בכ"י א': הרחמין מקדימין.

(47) בכ"י א': לכל.

(48) בכ"י א': ועד.

(49) בכ"י א': עור.

(50) בכ"י א': תשב.

(51) בכ"י א': [וגו'].

(52) בכ"י א': האכזרים.

(53) בכ"י א': נוציא את.

(54) בכ"י א': רביעים.

(55) בכ"י א': וכת'.
(56) בכ"י א': על.

הב"ה¹) אליעזר אתה עשית את עצמך כחוט המשולש שנ' (') והחוט (') המשולש לא במהרה ינתק, אף אני קורא עליך הפסוק הזה תמים תהיה עם ה' אלהיך, אל תהי קורא כן אלא תמים תהיה עם ה' אלהיך²).

פרק ששה עשר¹

על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, על התורה מניין שנ' אם לא בריתי יומם ולילה וכו'²), ואומר (') לא ימוש ספר התורה הזה מפידך³), על העבודה מניין שנ' ותפלת (') ישרים רצונו, על (') גמילות חסדים מניין שנ' כי חסד חפצתי ולא זבח, על העושה גמילות (') חסדים לחתנים מניין⁴), אנו למדים מהב"ה (') שגמל חסד לאדם⁵ (') הראשון⁶) ולעזרו, אמ' הב"ה⁷) חביבה עלי (') חסד מזבחתי ועולות ישראל (') חביבין (') ועתידין (') להקריב לפני על גבי המזבח, שנ' כי חסד חפצתי ולא זבח⁸), ר' יוסי אומר שבעת⁹) ימי המשתה ממי אנו למדין מיעקב אבינו¹⁰) כשנשא (') את לאה עשה שבעת¹¹) ימי המשתה ושמחה, שנ' מלא שבוע זאת וכו'¹²), ר' שמעון אומר כתב

(57) בכ"י א': וחוט.

(58) בכ"י א' ליתא: אל... אלהיך.

(1) בכ"י א': יו' ; בכ"י ג': שבעה עשר.

(2) בכ"י א' וג': חוקית שמים וארץ לא שבת.

(3) בכ"י א': ואין ברית אלא תורה וכתו' אחר אומ'.

(4) בכ"י ג': [והגית בו יומם ולילה].

(5) בכ"י א': ותפילת.

(6) בכ"י א': ועל.

(7) בכ"י א': גמילת.

(8) בכ"י ג' ליתא: שנ' כי... מניין. ואפשר שנשמט בט"ס מ"מניין" עד "מניין".

(9) בכ"י א': מהקב"ה.

(10) בכ"י א': לאברהם ולאדם.

(11) בכ"י א' וג' ליתא.

(12) בכ"י א': הקב"ה [למלאכי השרת ביאו ונגמול חסד לאדם ולעזרו וירד הקב"ה

ומלאכי השרת לגמול חסד לאדם ולעזרו אמ' הקב"ה]; בכ"י ג': [למלאכי השרת בואו ונגמול חסד לאדם הראשון וירד הב"ה ומלאכי השרת אבר הב"ה].

(13) בכ"י ג' [כדת].

(14) בכ"י א' ליתא.

(15) בכ"י א': שעתידין ישראל; בכ"י ג': עתידין.

(16) בכ"י א': [וגו'].

(17) בכ"י ג' ליתא.

(18) בכ"י א': [יעקב]; בכ"י ג': [יעקב אבינו].

(19) בכ"י א': כנשא.

(20) בכ"י ג': שבעה.

אברהם¹¹) אבינו את כל אשר לו ליצחק, שנ' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולקח הכתב ונתנו ביד עבדו אליעזר¹²), אמר הואיל והכתב בידו¹³) כל ממונו¹⁴) בידי¹⁵) לילך ולהשתבח בבית¹⁶) אביו¹⁷) ובמשפחתו¹⁸), מקרית ארבע עד¹⁹) חרן מהלך שבעה עשר²⁰) יום, ובג' שעות בא העבד לחרן, והיה העבד תמה בלבו ואמר²¹) היום יצאתי והיום באתי, שנ' ואבא²²) היום אל העין, ר' אבהו אמ'²³) רצה הב"ה²⁴) לגמול חסד ליצחק ושלח מלאך לפני אליעזר²⁵) ונקפצה²⁶) הדרך עליו²⁷) ובג' שעות בא העבד לחרן, והכל²⁸) לפני²⁹) הב"ה³⁰), ובת מלכים שלא יצאה³¹) לשאוב מימים³²) ימימה³³), יצאה³⁴) לשאוב מימים³⁵) באותה שעה³⁶), והנערה שלא היתה יודעת מי הוא³⁷) האיש קבלה עליה להזדוג ליצחק, למה³⁸) שהיתה³⁹) ראויה⁴⁰) ממעי אמה, שנ' במאזנים⁴¹) לעלות המה מהבל יחד, וענו לבן ובתואל הואיל והדבר יצא מפי הגבורה אין אנו יכולין⁴²) לעכב, שנ' ויען לבן

-
- (21) בכ"י ג': לאליעזר [עבדו חזר].
 (22) בכ"י א': ביד.
 (23) בכ"י א': ממנו ; בכ"י ג': ממוני.
 (24) בכ"י ג': בידו.
 (25) בכ"י ג': אמו.
 (26) בכ"י א': ובמשפחה.
 (27) בכ"י ג': ועד.
 (28) בכ"י א': שבע עשרה.
 (29) בכ"י א': ואומ'.
 (30) בכ"י א': ואבוא.
 (31) בכ"י א': הקב"ה.
 (32) בכ"י ג': לאליעזר לפני.
 (33) בכ"י ג': [עליו].
 (34) בכ"י א': לפניו ; בכ"י ג' ליתא.
 (35) בכ"י א' וג': [צפוי].
 (36) בכ"י ג': מלפני.
 (37) בכ"י ג': ירדה [מעולם].
 (38) בכ"י א' וג': מיס.
 (39) בכ"י א': מימיה ; בכ"י ג' ליתא.
 (40) בכ"י א': יצאתה ; בכ"י ג': ירדה.
 (41) בכ"י ג' ליתא : לשאוב מיס.
 (42) בכ"י ג': באותו היום.
 (43) בכ"י ג': "מהר", במקום : מי הוא.
 (44) בכ"י ג': במה.
 (45) בכ"י א': [לו].
 (46) בכ"י ג': [לו].
 (47) בכ"י א': ממאזנים.
 (48) בכ"י ג': "לא נוכל", במקום : אין אנו יכולין.

ובתואל ויאמרו וכו' (י) הנה רבקה לפניך קח ולך (י). והשכים (י). העבד בבקר וראה את (י) מלאך (י) עומד וממתין לו בחוץ, אמר להם (י) אל תאחרו אותי שהרי האיש שבא אתמול עמי והצליח דרכי הרי הוא עומד וממתין לי בחוץ, שנ' ויאמר אליהם (י) אל תאחרו אותי וה' (י) הצליח דרכי, אכלו ושתו משתה רבקה, וכחזון שהוא עומד ומברך לכלה בתוך חופתה, כן (י) עמדו וברכו את רבקה אחותם ליצחק (י), שנ' (י) ויברכו את רבקה אחותם (י) ויאמרו לה וכו' (י), בששה (י) שעות מהיום (י) יצא העבד מהארץ (י) ולקח את רבקה ואת דבורה מניקתה והרכיב אותן (י) על הגמלים, ובשביל שלא יתייחד עם הנערה בלילה נקפצה הארץ (י) לפניו, ובשלשה (י) שעות בא העבד לחברון לעת תפלת המנחת ערב (י), ויצא יצחק (י) להתפלל תפלת המנחה (י) וראה (י) הגמלים באים, שנ' ויצא יצחק לשוחר בשדה וכו' (י), ר' שמעון אומ' אמר אברהם ליצחק בנו העבד הזה חשד (י) על כל (י) עריות (י) שבתורה, העבד הזה מרמה בו (י), שנ' כנען בידו מאזני מרמה (י), ראה שמא נגע בצנור (י),

(49) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': מי"י יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב.

(50) בכ"י א': [וכו'].

(51) בכ"י ג': השכים.

(52) בכ"י א' וגו': המלאך.

(53) בכ"י ג': "שנ' ", במקום : אמר להם.

(54) בכ"י א' וגו' ליתא : ויאמר אליהם.

(55) בכ"י א' וגו' וי"י.

(56) בכ"י א' וגו' כך.

(57) בכ"י ג': [אחותינו את היי].

(58) בכ"י א': אחותינו וגו', ובכ"י ג' ליתא : ויברכו... וכו'.

(59) בכ"י א' וגו': בשש.

(60) בכ"י א' וגו': ביום.

(61) בכ"י א': מחרן [והלך] : בכ"י ג': מחרן.

(62) בכ"י א': אותם.

(63) בכ"י א': לו הדרך.

(64) בכ"י א': ובשלוש ; בכ"י ג': ובשלש.

(65) בכ"י א': מנחת הערב ; בכ"י ג': מנחת ערב [שנ'].

(66) בכ"י ג': [לשוחר בשדה לפנות ערב].

(67) בכ"י א': מנחה.

(68) בכ"י א': [את].

(69) בכ"י א': לעת ערב וגו'; בכ"י ג' ליתא : להתפלל... וכו'.

(70) בכ"י א' וגו': חשוד.

(71) בכ"י א': עכרות ; בכ"י ג': העבירות.

(72) בכ"י ג': בידו.

(73) בכ"י א': [לעשק אהב] ; בכ"י ג': [לעשוק אהב אני ירא].

(74) בכ"י ג': בצנור [אלא].

תביא⁷⁵ הנערה האהלה⁷⁶ ותוציא בתוליה⁷⁷ באצבע אם טהורה⁷⁸ בבתוליה⁷⁹ הרי היא⁸⁰ לך לאשה ממעי אמה⁸¹, והוציא⁸² את בתוליה⁸³ באצבע⁸⁴ והראם⁸⁵ לאברהם אביו ואחר כך לקחה⁸⁶ לאשה⁸⁷, שנ' ויביאה יצחק האוהלה⁸⁸ שרה אמו, וינחם יצחק אחרי אמו שהיו מעשה רבקה דומין למעשה שרה, וכך היו ישראל נהוגין⁸⁹ להוציא את בתולי הנערה⁹⁰, שנ' ולקח⁹¹ אבי הנערה ואמה והוציאו וכו'⁹², זקן עבדו⁹³ של אברהם והיה עבדו⁹⁴ אליעזר, ומהיכן היה עבדו אלא שכיון⁹⁵ שיצא מאור כשדים באו⁹⁶ כל גדולי הדור⁹⁷ ליתן⁹⁸ לו מתנות ולקח נמרוד⁹⁹ עבדו אליעזר ונתנו לו¹⁰⁰ עבד¹⁰¹ עולם, וכשגמל חסד ליצחק הוציאו לחירות ונתן לו הבה¹⁰² שכרו¹⁰³ בעולם הזה¹⁰⁴ וקיימו¹⁰⁵ למלך והוא¹⁰⁶ עוג מלך הבשן¹⁰⁷, ר' יוסי אומ' שבעת ימי המשתה¹⁰⁸ ממי¹⁰⁹ אנו¹¹⁰ למדין מיעקב אבינו שעשה שבעת ימי המשתה¹¹¹ ושמחה ולקח את לאה,

-
- 75 בכ"י א': והביא [את]; בכ"י ג': הבא.
 76 בכ"י א': והוציא את בתוליה; בכ"י ג': והוצא בתולותיה.
 77 בכ"י א' וג': [היא].
 78 בכ"י ג': בבתולותיה.
 79 בכ"י ג': [והכניסה האהלה].
 80 בכ"י א': והראה.
 81 בכ"י א': הבתולים; בכ"י ג': בתולותיה.
 82 בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': והראה אותו.
 83 בכ"י א': [לן].
 84 בכ"י ג': ויביאה יצחק האהלה.
 85 בכ"י א' וג': נהוגין.
 86 בכ"י ג': [באצבע].
 87 בכ"י ג': ולקחו.
 88 בכ"י א' וג': בכ"י ג': את בתולי הנערה.
 89 בכ"י א': [של]; בכ"י ג': ביתו.
 90 בכ"י א' וג': כיון.
 91 בכ"י א': בא.
 92 בכ"י א' וג': מלכות.
 93 בכ"י ג': ונתנו.
 94 בכ"י א' וג': [את].
 95 בכ"י א': וכתבו לו; בכ"י ג': וכתבו לו כתב.
 96 בכ"י א': שכר; בכ"י ג': את שכרו.
 97 בכ"י ג': [בשביל שלא יהא שכר טוב לרשעים לעתיד לבא].
 98 בכ"י א': והקימו; בכ"י ג': יתקימו.
 99 בכ"י א': [היה].
 100 על הגליון: אליעזר הוא עוג מלך הבשן.
 101 בכ"י ג': [מניין].
 102 בכ"י ב': אני.
 103 בכ"י ג': משתה.

ועוד הוסיף שבעה¹⁰⁴) ימים אחרים משתה ושלחה ולקח את רחל, שנ' ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה, אמ' ¹⁰⁵ה' ¹⁰⁶אתם גמלתם חסד עם יעקב עבדי ¹⁰⁷ואני ¹⁰⁸אתן שכרכם לבניכם ¹⁰⁹לעתיד לבא ¹¹⁰כי בו נתן ה' ¹¹¹תשועה לאדם, שבעת ימי המשתה ממי ¹¹²אנו למדין משמשון נזיר אלהים כשירד לארץ פלשתים ולקח לו ¹¹³אשה ועשה שבעת ימי משתה ושמחה, שנ' ויהי כראותם ¹¹⁴אותו ויקח ¹¹⁵שלשים מרעים ויהיו ¹¹⁶אתו, מה היו עושים אתו ¹¹⁷, היו אוכלין ושותין ושמחין, שנ' ויאמר להם שמשון אחודה נא לכם חידה, וכתוב אחר אומ' ¹¹⁸ולא יכלו להגיד את ¹¹⁹החידה שלשת ימים, החתן דומה למלך מה המלך הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה ¹²⁰, כך חתן ¹²¹הכל ¹²²מקלסין אותו שבעת ימי המשתה, מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן ¹²³לובש בגדי כבוד, מה המלך שמחה ומשתה ¹²⁴לפניו כל הימים, כך החתן ¹²⁵שמחה ומשתה ¹²⁶לפניו כל ¹²⁷שבעת ימים ¹²⁸, מה ¹²⁹המלך אינו יוצא לשוק ¹³⁰לבדו ¹³¹, כך החתן ¹³²אינו יוצא לשוק לבדו, מה המלך פניו מאירות כאור החמה, כך חתן ¹³³פניו מאירות כאור החמה, שנ' והוא כחתן יוצא מחופתו ¹³⁴.

104) בכ"י ג': שבעת.

105) בכ"י א': [להם].

106) בכ"י א': אני ; בכ"י ג': אף אני.

107) בכ"י א': [שלא יהיה שכר לרשעים] ; בכ"י ג': [כדי שלא יהא שכר טוב לרשעים].

108) בכ"י א': [שנ'] ; בכ"י ג': [וכתי'].

109) בכ"י א' וג': ימי.

100) על הגליון : אליעזר הוא עוג מלך הבשן.

111) בכ"י א': בראותם.

112) בכ"י א': ויקחו.

113) בכ"י ג': וישבו.

114) בכ"י א': עושים אותו.

115) בכ"י ג' ליתא : וכתוב אחר אומ'.

116) בכ"י א' וג' ליתא : שבעת ימי המשתה.

117) בכ"י א' וג': החתן.

118) בכ"י א': חתן.

119) בכ"י ג': עושה משתה ושמחה.

120) בכ"י ג': משתה ושמחה.

121) בכ"י א': הימים ; בכ"י ג': ימי המשתה [מה החתן אינו יוצא].

122) בכ"י א': ומה.

123) בכ"י א': בשוק.

124) בכ"י ג': [ופניו מאירות כאור החמה].

125) בכ"י ג' ליתא : אינו ... חתן.

פרק שבעה עשר^א

על הרעה גמילות^ב חסדים^ג לאבלים, וגמילות חסדים^ד לאבלים^ה מניין, אנו למדין מהמקום^ו שהוא גמל^ז חסד^ח למשה^ט רבינו^י עליו השלום^{יא} שקברו בידו^{יב}, ואלולי שהדבר כתוב^{יג} אי אפשר לאמרו^{יד}, שנ' ויקבור אותו בגאי^{טו} בארץ מואב^{טז}, רבן גמליאל בנו של ר' יהודה אומר לא למשה לבדו גמל הב"ה^{יז} אלא אף לאהרן, כשעלו להור^{יח} ההר^{יט} היו נדונין^כ כל שבטי ישראל^{כא} ואומרין משה ואלעזר הניחו^{כב} אהרן בהר ההר^{כג} וירדו להם ולא האמינו כי גוע אהרן^{כד} וגמלו לו חסד^{כה}, מה עשה הב"ה^{כו} נטל ארונו של אהרן והעביר מעל מחנה^{כז} ישראל וראו כל ישראל^{כח} את^{כט} ארונו טס^ל ופורח^{לא}

-
- (1) בכ"י א': י"ז ; בכ"י ג': שמונה עשר.
 - (2) בכ"י ג' : „על העבודה ועל גמילות חסדים“, במקום : על הרעה גמילות.
 - (3) בכ"י א' וג': חסד.
 - (4) בכ"י ג': חסד.
 - (5) בכ"י א' ליתא : וגמילות חסדים לאבלים.
 - (6) בכ"י ג' : מן המקום.
 - (7) בכ"י ב' : גומל.
 - (8) בכ"י א' וג': [לבדן].
 - (9) בכ"י ג' : [עבדן].
 - (10) בכ"י א' : עבדו ; בכ"י ג' ליתא.
 - (11) בכ"י א' וג' ליתא : עליו השלום.
 - (12) בכ"י א' : וקברו בידו ; בכ"י ג' : וקברו שנ' ויקבור אותו בגאי.
 - (13) בכ"י ג' : כתי'.
 - (14) בכ"י א' וג' : לאומר.
 - (15) בכ"י א' : בגאי.
 - (16) בכ"י א' : „וגו“, במקום : במואב ; בכ"י ג' ליתא : בגאי בארץ מואב.
 - (17) בכ"י א' וג' ליתא.
 - (18) בכ"י ג' : לראש.
 - (19) בכ"י א' : ההור.
 - (20) בכ"י ג' ליתא.
 - (21) בכ"י ג' : [מרננין].
 - (22) בכ"י א' וג' : [את].
 - (23א) בכ"י א' ליתא : בהר ההר ; בכ"י ג' : בהור ההר.
 - (23) בכ"י א' : ולגמול חסד ; בכ"י ג' : שלא גמלו חסד [שנ' ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל].
 - (24) בכ"י א' : הקב"ה.
 - (25) בכ"י ג' : והעבירו מעל למחנה.
 - (26) בכ"י ג' : העדה.
 - (27) בכ"י א' ליתא : והעביר ... טס ; בכ"י ג' ליתא : טס.
 - (28) בכ"י א' וג' : פורח.

באוויר והאמינו כי גוע אהרן" וגמלו לו" חסד" האנשים והנשים והטף, למה שהיה אהרן" רודף" שלום ואוהב" שלום ועובר על" מחנה ישראל בכל יום ונותן שלום בין איש לאשתו ובין אדם" לחבירו". לפי" גמלו לו חסד". שנ' ויבכו את אהרן" שלשים יום" כל בית ישראל, ר' יוסי" אומ' שבעת ימי האבל מניין אנו למדין מיעקב אבינו שכך עשה לו יוסף בנו, שנ' ויעש לאביו אבל שבעת ימים, גמילות חסדים" מניין אנו למדין לאבלים" מאיובל" שהיתה" ביתה סמוך" לשוק וכל מת שהיה עובר בשוק" היתה יוצאת מתוך ביתה ומכה בכפי ידיה ומקוננת בפיה ומהלכת עשרה" צעדות, וכל חתן שהיה עובר" בשוק היתה יוצאה מתוך ביתה ומצלצלת" בכפי ידיה ומקלסת בפיה ומהלכת עשר צעדות, ונתנבא" עליה אליהו זכור לטוב" הכלבים יאכלו את איובל בחלק" יורעאל", והאברים שהיו גומלי חסד" לא שלטו" הכלבים

-
- (29) בכ"י ג': [שנ' ויבכו את אהרן, למשה גמלו חסד האנשים בלבד שנ' ויבכו בני ישראל את משה, לאהרן גמלו חסד].
- (30) בכ"י ג': אוהב.
- (31) בכ"י ג': ורודף.
- (32) בכ"י א' וג': בכל.
- (33) בכ"י ג': בין איש.
- (34) בכ"י א' וג': לרעהו.
- (35) בכ"י א' וג': לפיכך.
- (36) בכ"י א': [כל ישראל]; בכ"י ג': [כל בית ישראל].
- (37) בכ"י א': אהרון.
- (38) בכ"י א' ליתא: שלשים איש.
- (39) בכ"י א': ר' יוסף.
- (40) בכ"י א' וג': חסד [לאבלים].
- (41) בכ"י א': מן איובל [בת אתבעל].
- (42) בכ"י א' וג': היתה.
- (43) בכ"י ג': קרוב.
- (44) בכ"י ג': "שהיתה שם", במקום: שהיה עובר בשוק.
- (45) בכ"י א' וג': עשר.
- (46) בכ"י ג': יוצא.
- (47) בכ"י ג': ומסלסלת.
- (48) בכ"י ג': ומתנבא.
- (49) בכ"י א' וג': ז"ל.
- (50) בכ"י ג': בעמק.
- (51) בכ"י א': יורעל.
- (52) בכ"י א': גומלים חסדים; בכ"י ג': גומלין חסד.
- (53) בכ"י ג': [בהם].

בהם⁵⁰), שנ' וילכו לקברה ולא מצאו בה וכו' ⁵¹), גמילות ⁵²) חסד לאבלים ⁵³) מנין
 אנו למדין מאנשי יבש גלעד, כיון שנהרג שאול ובניו אמרו אנשי יבש גלעד אותו
 האיש שהצילנו מחרפת בני עמון אין אנו חייבין לגמול לו חסד, ועמדו כל
 הגבורים שבהם והלכו כל הלילה לחומת בית שן ⁵⁴) ולקחו את גופת שאול ואת
 גופת בניו מחומת ⁵⁵) בית שן, שנ' ויקומו כל אנשי חיל ⁵⁶) כל הלילה ⁵⁷), לאבלים
 מנחמין בלחם וביין שנ' תנו שכר ⁵⁸) ויין למרי נפש, אנשי יבש גלעד היו גומלין
 חסד עם שאול ובניו ⁵⁹) אף אני ⁶⁰) נותן לכם ⁶¹) שכרכם ולבניכם לעתיד לבא
 כשעתיד הבה ⁶²) לקבץ את ישראל מארבע פינות העולם, ראשון הוא מקבץ
 חצי ⁶³) שבט מנשה, שנ' לי גלעד ולי מנשה, ואחר כך אפרים, שנ' אפרים ⁶⁴) מעוז
 ראשי, ואחר כך יהודה, שנ' יהודה מחוקקי ⁶⁵), לי גלעד זה אחאב מלך ישראל ⁶⁶)
 שמת ברמת ⁶⁷) גלעד, ולי מנשה כמשמעו ⁶⁸), אפרים מעוז ראשי ⁶⁹) זה ירבעם ⁷⁰),
 יהודה מחוקקי זה אחיתופל, מואב סיר רחצי זה גחזי, על אדום אשליך נעלי זה
 דואג, על ⁷¹) פלשת התרועעי ⁷²), אמר הבה ⁷³) עלי לפלש להם זכות ולעשותם
 רועים ⁷⁴) אלו ואלו, ר' פנחס אומ' ⁷⁵) שלש שנים ⁷⁶) שנהרג שאול ובניו בא רעב

54) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': כי אם הגולגולת והרגלים וכפות הידים.

55) בכ"י א': גמילת.

56) בכ"י ג': למתים.

57) בכ"י א': לחומות בית שאן ; בכ"י ג': [שנ' ויקומו כל איש חיל וילכו כל הלילה].

58) בכ"י א': מחומות.

59) בכ"י א': חייל.

60) בכ"י ג' ליתא : ולקחו... הלילה.

61) בכ"י א' וג': [לאובד].

62) בכ"י ג': ועם בניו.

63) בכ"י ג': ואף אני [אמר הבה].

64) בכ"י ג': את.

65) בכ"י א' ליתא : שנ' אפרים.

66) בכ"י ג' ליתא : ולי ... מחוקקי.

67) בכ"י ג' ליתא : מלך ישראל.

68) בכ"י א' וג': ברמות.

69) בכ"י ג': [ואחר כך].

70) בכ"י ג': [ואחר כך יהודה מחוקקי לי גלעד זה אחאב שמת ברמות גלעד ולי מנשה

כמשמעו אפרים מעוז ראשי].

71) בכ"י א': [בן נבט].

72) בכ"י א' וג': עלי.

73) בכ"י ג': אתרוע.

74) בכ"י ג': רעים.

75) בכ"י א': אמר.

76) בכ"י א' וג': לאחר שלשים שנה.

בימי דוד שלשה⁷⁷) שנים שנה אחר שנה, שנ' ויהי רעב בימי⁷⁸) דוד שלש שנים⁷⁹), ולמה שנה אחר שנה, בראשונה⁸⁰) עלו כל ישראל לרגלים, אמר להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם שהם⁸¹) עובדי ע"ז, שבעון ע"ז הגשמים עוצרים⁸²), שנ' השמרו לכם פן יפתה לבבכם⁸³), מה כתיב⁸⁴) אחריו⁸⁵) וחרה אף ה'⁸⁶) בכם⁸⁷), יצאו⁸⁸) ובדקו ולא מצאו, בשנה שנייה⁸⁹) עלו כל ישראל לרגלים, אמ' להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם⁹⁰) מגלה⁹¹) עריות, שבעון מגלה עריות⁹²) הגשמים נעצרים, שנ' ותחניפי ארץ בזנותיך⁹³), מה כתוב⁹⁴) אחריו וימנעו רביבים ומלקוש לא היה⁹⁵), יצאו⁹⁶) ובדקו ולא מצאו, בשנה השלישית עלו כל ישראל לרגלים, אמ' להם דוד צאו וראו אם⁹⁷) יש בכם בני אדם⁹⁸) שופכי דמים, שבעון שופכי דמים הגשמים נעצרים שנ' ולא⁹⁹) תחניפו את הארץ¹⁰⁰), יצאו¹⁰¹) ובדקו ולא מצאו, אמ' להם דוד מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בי¹⁰²), מיד¹⁰³) עמד¹⁰⁴) והתפלל¹⁰⁵) לפני ה' הב"ה¹⁰⁶) על שואל, אינו¹⁰⁷)

-
- 77) בכ"י א' וג': שלש.
 78) בכ"י א': במי.
 79) בכ"י א': "וגו'", במקום : שלש שנים.
 80) בכ"י א': בשנה ראשונה ; בכ"י ג': בשנה הראשונה.
 81) בכ"י א' וג': נעצרים.
 82) בכ"י א': [וגו'].
 83) בכ"י א': כתי.
 84) בכ"י ג': [ועצר את השמים].
 85) בכ"י א': יי.
 86) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג' ליתא : וחרה ... בכם.
 87) בכ"י א': השניה ; בכ"י ג': השניה.
 88) בכ"י ג' ליתא : בני אדם.
 89) בכ"י ג' : מגלי.
 90) בכ"י א': כי בעון העריות ; בכ"י ג': שבעון גילוי עריות.
 91) בכ"י א': בתזונותיך ; בכ"י ג': בזנותך.
 92) בכ"י א' וג': כתי.
 93) בכ"י א': [שלא היה גשם].
 94) בכ"י א' וג': שמא.
 95) בכ"י א' ליתא : "אדם" ; בכ"י ג' ליתא : בני אדם.
 96) בכ"י א': לא.
 97) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [כי הדם הוא יחניף את הארץ].
 98) בכ"י ב': בו.
 99) בכ"י א' וג': [דוד].
 100) בכ"י א' : ונתפלל.
 101) בכ"י א': הקב"ה [והגיד לו הקב"ה כי העון היה].
 102) בכ"י ג': אמ' איני.

שאל שנמשח בשמן המשחה, אינו שאל שבימיו לא נעשתה ע"ז בישראל¹⁰³), אינו¹⁰⁴ שאל שחלקו¹⁰⁵ שמואל הנביא, ואתם¹⁰⁶ בארץ והם¹⁰⁷ בחוצה¹⁰⁸ לארץ, מיד עמד דוד ונכנס לכל¹⁰⁹ זקני ישראל וגדליהן ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאל ויהונתן בנו¹¹⁰ שלא משלה בהם רמה, שנ' שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה¹¹¹), ונטלו את עצמות¹¹² שאל ויהונתן בנו¹¹³ ונתנו אותם¹¹⁴ בתוך ארון המת, ועברו את הירדן, שנ' ויקברו את עצמות שאל ויהונתן בנו ויעש כל¹¹⁵ אשר צוה המלך, מה¹¹⁶ צוה המלך צוה¹¹⁷ להיות מעבירין ארונו של שאל¹¹⁸ בכל גבול שבטו¹¹⁹), והיה¹²⁰ השבט שהיה נכנס בו¹²¹ ארונו של שאל היו יוצאים הם ונשיהם ובניהם¹²² ובנותיהן וגומלים חסד עם שאל ועם בנו¹²³ כדי¹²⁴ שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסד¹²⁵), וכן עשה¹²⁶ עד שבא לארץ¹²⁷ אחוזתו¹²⁸ לגבול¹²⁹ ישראל¹³⁰ בארץ בנימין בירושלים¹³¹), שנ' ויקברו את עצמות¹³² שאל ויהונתן בנו בארץ בנימין¹³³ בסביב¹³⁴ ירושלם, וכיון שראה הב"ה¹³⁵ שגמלו חסד כל ישראל

(103) בכ"י א' וג' ליתא: אינו שאל שבימיו ... בישראל.

(104) בכ"י ג': איני.

(105) בכ"י א' וג': [עם].

(106) בכ"י ג': אותם.

(107) בכ"י א' וג': והוא.

(108) בכ"י א': חוצה.

(109) בכ"י א': ונכנס כל; בכ"י ג': ונכנס את כל.

(110) בכ"י ג' ליתא: אחת ... נשברה.

(111) בכ"י ג': "אותם", במקום: את עצמות.

(112) בכ"י ג' ליתא: שאל ויהונתן בנו.

(113) בכ"י ג': "ונתנום", במקום: ונתנו אותם.

(114) בכ"י א': ועשו ככל; בכ"י ג': ויעשו ככל.

(115) בכ"י ג': [מצוה].

(116) בכ"י ג': יוסף.

(117) בכ"י א' וג': שבט ושבט.

(118) בכ"י ג': "שם", במקום: נכנס בו.

(119) בכ"י ג': ובניהם ונשיהם.

(120) בכ"י א' וג': בניו.

(121) בכ"י א' ליתא.

(122) בכ"י ג': חסדים.

(123) בכ"י א': לארץ ישראל, בכ"י ג': לגבול ארץ.

(124) בכ"י א': באחוזתו.

(125) בכ"י א': ירושלים; בכ"י ג': ירושלם.

(126) בכ"י א' וג': בסביב.

מיד²⁰) נתמלא רחמים ונתן מטר על הארץ. שנ' ויעתר¹²¹) אלהים לארץ¹²²) אחרי כן. ר' נתנאל אומ' שלש מאות שנה עד שלא נולד יאשיהו¹²³) שמו¹²⁴), ובן שמנה שנים מלך, וכי נער של¹²⁵) שמנה שנים מה¹²⁶) דעתו, והלא¹²⁷) מאס את האלילים ושבר את המצבות וגדע את הפסילים¹²⁸) וכתת את¹²⁹) האשרים¹³⁰), והיה זכותו מבהקת¹³¹) לפני כסא הכבוד¹³²), ובשביל הרעה שהיו ישראל¹³³) עושין בסתר נאסף הצדיק, שנא' כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ונאספו כל יהודה¹³⁴) וירמיהו¹³⁵) הנביא לגמול הסד ליאשיהו, שנ' ויקונן ירמיהו על יאשיהו, ר' לוי¹³⁶) אומ' השרים אלו¹³⁷) הלויים שהיו¹³⁸) עומדין¹³⁹) על הדוכן בשיר¹⁴⁰), והשרות אלו נשותיהן¹⁴¹), ר' שמעון אומ' לא¹⁴²) על הלויים ולא על נשותיהן¹⁴³) בלבד הן אמרו¹⁴⁴) אלא גם¹⁴⁵) על הנשים החכמות¹⁴⁶), שנ' כה אמר ה'¹⁴⁷) התבוננו וקראו למקוננות¹⁴⁸) ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי¹⁴⁹), מכאן התקינו¹⁵⁰)

127) בכ"י ג': [י"ן].

128) בכ"י א': על הארץ.

129) בכ"י א' וג': [נקרא].

130) בכ"י א': [שנ'] הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו; בכ"י ג': [שנ'] כי הנה בן

נולד לבית דוד יאשיהו שמו].

131) בכ"י א' וג': בן.

132) בכ"י א': מהו.

133) בכ"י א' וג': אלא.

134) בכ"י ג': האשרים והפסילים.

135) בכ"י ג' ליתא : וכתת את האשרים.

136) בכ"י ג': מובהקת.

137) בכ"י ג': "הב"ה", במקום : כסא הכבוד.

138) בכ"י ג': ישראל.

139) בכ"י א': וירמיה.

140) בכ"י א' וג': ר' מאיר.

141) בכ"י א': הם.

142) בכ"י א': שהם ; בכ"י ג' ליתא.

143) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : העומדים.

144) בכ"י ג' ליתא : על הדוכן בשיר.

145) בכ"י א': נשיהם ; בכ"י ג' : נשותיהם.

146) בכ"י א' ליתא : הן אמרו ; ובכ"י ג' : "אמרו בלבד", במקום : בלבד הן אמרו.

147) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : אף.

148) בכ"י ג' : חכמות.

149) בכ"י א' וג' : י"י.

150) בכ"י ג' : [ותבואנה].

151) בכ"י א' ליתא : ותמהרנה ... נהי ; בכ"י ג' : [ותרדנה].

152) בכ"י א' : תקנו.

חכמים¹⁵³) שיהיו¹⁵⁴) עושין כן לכל זקני ישראל ולגדוליהן¹⁵⁵), שנ' ויתנם לחוק לישראל¹⁵⁶), ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הב"ה¹⁵⁷), וכשבנה¹⁵⁸) בית המקדש בנה שני שערים אחד¹⁵⁹) לחתנים ואחד¹⁶⁰) לאבלים ולמנוודים, והיו¹⁶¹) ישראל הולכים בשבתות¹⁶²) ויושבין בין שני שערים הללו, והנכנס בשער¹⁶³) חתנים¹⁶⁴) היו יודעין שהוא חתן, והיו אומרים לו השוכן בבית הזה¹⁶⁵) ישמחך בבנים ובבנות, והנכנס בשער האבלים¹⁶⁶) והיה¹⁶⁷) שפמו מכוסה והיו¹⁶⁸) יודעין שהוא אבל, והיו אומרים לו השוכן בבית זה¹⁶⁹) ינחמך, והנכנס בשער האבלים¹⁷⁰) ולא היה¹⁷¹) שפמו מכוסה היו יודעין שהוא מנודה והיו אומרים לו השוכן בבית הזה¹⁷²) יתן¹⁷³) בלבך לשמוע דברי חבירך¹⁷⁴) ויתן בלב חבירך¹⁷⁵) לסלוח לך¹⁷⁶) ויקריבוך¹⁷⁷) אצלם¹⁷⁸) כדי שיצאו¹⁷⁹) כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים, ומיום¹⁸⁰) שנחרב¹⁸¹) בית המקדש התקינו חכמים ז"ל¹⁸²) שיהיו¹⁸³) חתנים ואבלים הולכין לבית הכנסת¹⁸⁴) ולבתי מדרשות ואנשי המקום

-
- 153) בכ"י ג': חז"ל.
 154) בכ"י ג': שיהו.
 155) בכ"י א': וגדוליהן ; בכ"י ג': וגדוליהם.
 156) בכ"י א' וג': על ישראל.
 157) בכ"י א' ליתא : לפני הב"ה.
 158) בכ"י ג': [שלמה].
 159) בכ"י ג': אחת.
 160) בכ"י ג': ואחת.
 161) בכ"י א': [כל] ; בכ"י ג': שהיו.
 162) בכ"י ג': לשער.
 163) בכ"י א' : החתנים.
 164) בכ"י א': זה ; בכ"י ג': "המקום", במקום : השוכן בבית הזה.
 165) בכ"י ג': אבלים.
 166) בכ"י ג': היו.
 167) בכ"י ג': הזה.
 168) בכ"י ג': "ואין", במקום : ולא היה.
 169) בכ"י א' ליתא : ישמחך... הזה.
 170) בכ"י א': [השם].
 171) בכ"י א': דבר חבירך.
 172) בכ"י א': בלבב חבירך.
 173) בכ"י א' ליתא : לסלוח לך.
 174) בכ"י א': שיקרבוך.
 175) בכ"י א': שיצא.
 176) בכ"י א': ומשחרב ; בכ"י ג': וכשחרב.
 177) בכ"י ג': "חז"ל", במקום : חכמים ז"ל.
 178) בכ"י ג': שיהו.
 179) בכ"י ג': לבתי כנסיות.

רואים את החתן ושמחים עמו ורואין את האבל ויושבין לארץ¹⁸⁰) כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים, ועליהם הוא¹⁸¹) אומ' ברוך אתה ה'¹⁸²) נותן שכר טוב לגומלי חסדים.

פרק שמנה עשר¹)

עשרה דברים נבראו בין השמשות, פי הארץ, ופי²) הבאר, ופי האתון³). וקשת⁴), והמן⁵), והשמיר⁶), והכתב, והמכתב, והלוחות⁷), ואילו של אברהם אבינו⁸), בשבעה⁹) שעות ביום נכנס אדם הראשון לגן עדן, והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו ומרקדין¹⁰) לפניו ומכניסין אותו לגן עדן, ובין השמשות בערב¹¹) שבת גורש ויצא, והיו מלאכי השרת קוראין עליו ואומרינ' אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, כבהמה נדמה אין כתיב כאן אלא נדמו¹²) שניהם, בא יום השבת ונעשה סניגור לאדם הראשון, אמר לפניו רבון כל העולמים כל¹³) ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם¹⁴) ואתה¹⁵) מתחיל ממני¹⁶) , זו היא קדושת¹⁷) זו¹⁸) היא ברכת¹⁹) , שנ' ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו, ובזכות²⁰)

180) בכ"י א': ויושבין עמו על ארץ ; בכ"י ג': ויושבין עמו לארץ.

181) בכ"י ג': הכתר.

182) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : יי.

1) בכ"י א': י"ח ; בכ"י ג': תשעה עשר.

2) בכ"י א': פי.

3) בכ"י ג' ליתא : ופי האתון.

4) בכ"י א' וג': והקשת.

5) בכ"י א' ליתא.

6) בכ"י ג' ליתא.

7) בכ"י ג': [וכו].

8) בכ"י א': בשבע.

9) בכ"י ג': ומוקדין.

10) בכ"י א': לערב.

11) בכ"י א': אלא כבהמות נדמו ; בכ"י ג': אלא נדמו כבהמות.

12) בכ"י א' וג': בששת.

13) בכ"י א': לעולם.

14) בכ"י א' וג': ובי אתה.

15) בכ"י א' וג' ליתא.

16) בכ"י א': קדושתו.

17) בכ"י א': וזו.

18) בכ"י א': ברכתו.

19) בכ"י ב': וברכות.

יום שבת²⁰) נצל אדם²¹) מדינה של גיהנם, וראה אדם²²) כחה²³) של שבת אמר לא²⁴) חנם ברך²⁵) הב"ה²⁶) וקדש²⁷) את יום השבת²⁸), התחיל משורר²⁹) ומזמר ליום השבת ואמ' מזמור שיר ליום השבת³⁰), ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי³¹) העולמים³²), טוב להודות לה'³³), אמ' אדם הראשון ממני³⁴) ילמדו כל הדורות שכל מי שהוא³⁵) משורר ומזמר³⁶) לשם עליון ומודה פשעיו בבית דין³⁷) ועוזב ניצל³⁸) מדינה של גיהנם, שנ' טוב להודות לה'³⁹), להגיד בבקר חסדך⁴⁰), אמ' אדם הראשון⁴¹) כל⁴²) באי העולם הזה⁴³) שהוא דומה ללילה⁴⁴) וכל⁴⁵) באי העולם הבא⁴⁶) שהוא דומה לבקר⁴⁷) יגידו⁴⁸) אמונתו וחסדו של הב"ה⁴⁹) שעשה עמי והצילני מדינה של גיהנם, שנ' להגיד בבקר חסדך⁵⁰) ואמונתך בלילות⁵¹).

20) בכ"י א' וג': השבת.

21) בכ"י א': [הראשון].

22) בכ"י ב': אותם. והגהתי לפי ג' כ"י ג'.

23) בכ"י ב': נוחה (או : ונחה), והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

24) כ"ה בכ"י ג'. ובכ"י א' : לא [על] ; ובכ"י ב' : לו.

25) בכ"י א' : בירך.

26) בכ"י א' : הקב"ה.

27) בכ"י ג' : [וקדש].

28) בכ"י ג' : משמר [ומקדש].

29) בכ"י א' : [ר'] שמעון אומ' המזמור הזה אמ' אדם הראשון וגשתכח לכל הדורות עד שבא משה רבינו וחדשו על שמו מזמור שיר ליום השבת]; בכ"י ג' : [ר'] שמעון אומ' המזמור הזה אדם הראשון אמרו וגשתכח בכל הדורות עד שבא משה וחדשו על שמו מזמור שיר ליום השבת].

30) בכ"י א' : לחי.

31) בכ"י ג' : עולם.

32) בכ"י א' וג' : ליי.

33) בכ"י א' : בי.

34) בכ"י א' : שמזמר ומשורר.

35) בכ"י א' וג' : ליתא : בבית דין.

36) בכ"י א' : נוצל.

37) בכ"י א' : [וגו] ; בכ"י ג' : ליי.

38) בכ"י א' : חסדיך.

39) בכ"י א' : ליתא : הראשון ; ובכ"י ג' : ליתא : אמ' אדם הראשון.

40) בכ"י ג' : לכל.

41) בכ"י א' : העולם זה ; בכ"י ג' : עולם הבא.

42) בכ"י ג' : לבקר [ואמונתך בלילות].

43) בכ"י ג' : עולם הזה.

44) בכ"י ג' : ללילה.

45) בכ"י ג' : כולם יגידו ויאמרו.

46) בכ"י א' : [וגו] ; בכ"י ג' : [עלי עשור ועלי גבל].

כל עדות נאמנת" לישׂראל בעשרה, הכנור שהיה מנגן בו דוד בעשרה נבלים, עדות המת בעשרה, עדות ברכת השם בעשרה, עדות ברית מילה בעשרה, עדות חליצה בעשרה, שנ' ויקח בועז עשרה אנשים"א, אמר הב"ה"א אני רוצה לישראל"א הגיון בפיהם"א בנבל"א וכנור, שנ"א עלי הגיון בכנור"א, כי שמחתני ה' "א בפעלך"א, אמ' אדם"א שמחני הב"ה"א והכניסני לגן עדן והראני מקום אכילת"א צדיקים"א בגן עדן, והראני ד' מלכיות"א משלן ואבדן"א, והראני דוד"א בן"א ישי שימשלו"א לעתיד לבא, ולקחתי"א משנותי שבעים שנה והוספתי"א על ימיו, שנ' ימים על ימי מלך תוסיף, אמ' הב"ה ימים על ימי מלך"א, אף אני מוסיף על שנותיו לעתיד לבא כמו דוד ודור, שנ' שנותיו כמו דוד ודור"א ונתתי רנן ושבח לאל במעשיו, שנ' במעשה ידיך ארנן"א מה גדלו מעשיך ה' "א, והתחיל אדם מפאר ומהלל לשם עליון ואמ' "א מה גדלו מעשיך ה' "א, אבל עמקו מחשבותיך בתהום רבה מאד"א, שנ' מאד עמקו מחשבותיך, איש בער לא ידע, כל אדם מישראל שהוא בער ולא למד בינה"א, חכמי ישראל

-
- (47) בכ"י א': נאמנה.
 (48) בכ"י א': [מזקני העיר וגו'].
 (49) בכ"י א' וג': מישׂראל.
 (50) בכ"י א' וג': פיהם.
 (51) בכ"י ג': כנבל.
 (52) בכ"י ג': [עלי עשור ועלי נבל].
 (53) בכ"י א': וכנור ; בכ"י ג': בכינור.
 (54) בכ"י א' וג': יי.
 (55) בכ"י א': בפעליך.
 (56) בכ"י א': האדם.
 (57) בכ"י א' וג': שכונת.
 (58) בכ"י א': הצדיקים.
 (59) בכ"י א': ארבע מלכות.
 (60) בכ"י א': מושלים ואבדן ; בכ"י ג': מושלין ואובדין.
 (61) בכ"י א': תורבן.
 (62) בכ"י א' וג': ומשלו.
 (63) בכ"י ג': ולקח.
 (64) בכ"י ג': ונתוספו.
 (65) בכ"י א': [לן].
 (66) בכ"י א': [תוסיף].
 (67) בכ"י ג' ליתא : שנ' . . . ודור.
 (68) בכ"י א': יי ; בכ"י ג': יי [מאד עמקו מחשבותיך].
 (69) בכ"י א': ואומ'.
 (70) בכ"י א' וג': למאד.
 (71) בכ"י ג': בינה.

ילמדוהו דרכי⁽⁷²⁾ תורה, שנ' בינו בוערים בעם, אבל אדם נקי⁽⁷³⁾ באמות העולם⁽⁷⁴⁾ הוא כסיל, למה שאינו יודע דברי תורה, שנ' וכסיל לא יבין את זאת בפרוה רשעים כמו עשב⁽⁷⁵⁾ לכסות את פני כל הארץ, והציצו כל⁽⁷⁶⁾ עובדי ע"ז שהן וכל⁽⁷⁷⁾ מעשיהן⁽⁷⁸⁾ און רע⁽⁷⁹⁾ לימות המשיח, שלא הרבן⁽⁸⁰⁾ הב"ה⁽⁸¹⁾ אלא לאבדן מן העולם הזה ומן העולם הבא⁽⁸²⁾, שנ' להשמדם עדי עד, ואתה⁽⁸³⁾ מרום לעולם ה'⁽⁸⁴⁾, ראה⁽⁸⁵⁾ דוד שרבו⁽⁸⁶⁾ הרשעים⁽⁸⁷⁾ כמו עשב לכסות את פני כל הארץ⁽⁸⁸⁾, והציצו כל עובדי⁽⁸⁹⁾ ע"ז⁽⁹⁰⁾ שהן ומעשיהן הבל⁽⁹¹⁾ יתפרדו כמוץ לפני רוח, שנ' יתפרדו כל פועלי און ותרים כראם קרני⁽⁹²⁾, מה הראם קרנות⁽⁹³⁾ גבוהות מכל הבהמה⁽⁹⁴⁾ והוא מנגח לימינו ולשמאלו כך מנחם בן עמיאל בן יוסף קרנותיו גבוהות⁽⁹⁵⁾ מכל מלך והוא עתיד לנגח לארבע רוחות העולם⁽⁹⁶⁾, ועליו אמ' משה הפסוק הזה⁽⁹⁷⁾ בכור שור הדר לו וקרני ראם קרניו⁽⁹⁸⁾ ועליו יתיצבו כל המלכים

-
- (72) בכ"י ג': דברי.
 (73) בכ"י א': בקי ; בכ"י ג' ליתא.
 (74) בכ"י א': [ובחכמותיהן] ; בכ"י ג' ליתא.
 (75) בכ"י א': [וגו'] אמת י"י שאתה רואה את הרשעים שהם כמו עשב ; בכ"י ג': [אמת אתה י"י שאתה רואה את הרשעים שרבו כמו עשב].
 (76) בכ"י א': ומעשיהן ; בכ"י ג': ומעשיהם.
 (77) בכ"י ג': „אינם", במקום : און רע.
 (78) בכ"י א': האריכין ; בכ"י ב': חרבן ; בכ"י ג': הרבם.
 (79) בכ"י ג' ליתא : הוה ... הבא.
 (80) בכ"י א': אתה.
 (81) בכ"י א': י"י ; בכ"י ג' ליתא.
 (82) בכ"י א': יראה.
 (83) בכ"י א': שורש.
 (84) בכ"י ג': רשעים.
 (85) בכ"י ג' ליתא : לכסות ... הארץ.
 (86) בכ"י ג': אמ' והציצו כל פועלי און ועובדי.
 (87) בכ"י א': [שהן ומעשיהם און ולא אמ' הללויה עד שראה שהם עתידים להשמד מן העולם הזה ומן העולם הבא ואמ' הללויה שנ' יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם וגו'] מלך מרום בעליונים ובתחתונים שנ' ואתה מרום לעולם י"י כי הגה אויבך י"י אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים נתת כל אויבך עלינו עול קשה על צוארינו אבל אנו יודעין].
 (88) בכ"י א': און.
 (89) בכ"י א': [בלותי בשמן וגו'].
 (90) בכ"י א': קרנותיו.
 (91) בכ"י א': בהמה.
 (92) בכ"י א': רמות וגבוהות.
 (93) בכ"י א': השמים.
 (94) בכ"י א': [שנ'].
 (95) בכ"י א': [וגו'].

להרגו⁹⁶) שנ' יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד⁹⁷). וישראל שבארץ בצרה גדולה אבל צרתן כזית רענן בלוחי, שנ' בלוחי בשמן רענן ותבט עיני בשורי⁹⁸). ישראל שבארץ רואין במפלת שונאיהן, שנ' ותבט עיני⁹⁹) בשורי, ואלו שהן¹⁰⁰) עתידין לבא עליהן ישמעו אונן¹⁰¹) באבדן, שנ' בקמים עלי מרעים תשמענה אזני צדיק כתמר יפרח, מה תמר זה נאה בכל מראה¹⁰²), כל¹⁰³) פירותיו¹⁰⁴) נאים ומתוקנים¹⁰⁵) לפני ה' הב"ה, שנ' צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישגא¹⁰⁶), מה הארו¹⁰⁷) הזה שרשיו מרובים למטה בארץ אפי' ארבע¹⁰⁸) רוחות¹⁰⁹) באות¹¹⁰) עליו¹¹¹) אין מזיוין¹¹²) אותו ממקומו שנ' כארו בלבנון ישגא¹¹³) שתולים בבית ה'¹¹⁴) כשעתיד ה' הב"ה¹¹⁵) לקבץ את ישראל¹¹⁶) מארבע¹¹⁷) פנות העולם כגון¹¹⁸) הזה שהוא שותל את ברושיו מערוגה לערוגה¹¹⁹), כך עתיד ה' הב"ה¹²⁰) לקבץ אותם¹²¹) מארץ טמאה לארץ טהורה, שנ' שתולים בבית ה'¹²²), וכעשב הזה

96) בכ"י א': להורגו.

97) בכ"י א': "וגו", במקום : ורוזנים נוסדו יחד.

98) בכ"י א' ליתא : בלוחי שנ'.

99) בכ"י א': [וכר].

100) בכ"י ג' ליתא : ומעשיהן הבל... ותבט עיני.

101) בכ"י א': שהם ; בכ"י ג' ליתא.

102) בכ"י א': אוננים ; בכ"י ג': אונם.

103) בכ"י ג': מראה בכל מראה.

104) בכ"י א': ובכל ; בכ"י ג' ליתא.

105) בכ"י א': פירותיה שהם ; בכ"י ג': ופירותיה כולם.

106) בכ"י א' וג': ומתוקים [כך בן דוד נאה במראהו ובכבודו וכל מעשיו טובים

ומתוקים].

107) בכ"י א': "וגו", במקום: כארו בלבנון ישגא.

108) בכ"י א': האדם.

109) בכ"י א': כל.

110) בכ"י א' וג': [שבעולם].

111) בכ"י ג': [ונושבות].

112) בכ"י א': עליו ; בכ"י ג': בו.

113) בכ"י ג': מזיוות.

114) בכ"י ג': ישגה.

115) בכ"י א': "וגו", במקום : שתולים בבית ה'.

116) בכ"י ג': [מארבע רוחות השמים].

117) בכ"י ג': ומארבע.

118) בכ"י א': כגון ; בכ"י ג' : כגון הגנן.

119) בכ"י א': [לערוגה].

120) בכ"י ג': את ישראל [מארבע פינות העולם].

121) בכ"י א' וג': יי,

יפריחו ויצמחו¹²²) בבית המקדש, שנ' ¹²³) בחצרות בית ¹²⁴) אלהינו יפריחו עוד ינובון בשיבה, מה השיבה הזו¹²⁵) הדר וכבוד לזקנים, כך יהיו בהדר וכבוד לפני הב"ה¹²⁶). דשנים¹²⁷) ורעננים יהיו להגיד כי ישר ה' ¹²⁸). כל אלה למה להגיד ולשנן מעשיו של הב"ה¹²⁹) שהוא ¹³⁰) צדיק וישר ואין עול ¹³¹). שנ' ¹³²) ולא עולתה בו ¹³³).

פרק תשעה עשר ¹

בית שמאי אומר¹) שמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ, שנ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ²), ובית ³) הלל אומר ⁴) הארץ ⁵) נבראת תחלה ואחר כך שמים, שנ' לפני הארץ יסדת ומעשי ⁶) ידיך שמים, בית שמאי אומר ⁷) השמים ⁸) נבראו תחלה ואחר כך הארץ, שנ' אלה תולדות השמים ⁹), ובית ¹⁰) הלל אומר ¹¹) הארץ נבראת תחלה ואחר כך השמים ¹²), שנ' ביום עשות ה' ¹³) אלהים ¹⁴) ארץ ושמים, בית שמאי אומר ¹⁵) שמים נבראו תחלה, שנ' ויכלו ¹⁶) השמים והארץ וכל צבאם ¹⁷), בית הלל אומר¹⁸) הארץ ¹⁹) נבראת תחלה ואחר כך שמים ²⁰), שנ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים, בית שמאי אומר השמים ²¹) נבראו תחלה

-
- 122) בכ"י ג': יפריחו וישמחו.
 123) בכ"י א' ליתא: וכעשב... שנ'.
 124) בכ"י א' וג': שנ' דשנים.
 125) בכ"י ג': [שהוא].
 126) בכ"י ג': אין עמל.
 127) בכ"י א': [צורין]; בכ"י ג' ליתא.
 128) בכ"י ג': [ברוך הוא וברוך שמו].
 1) בכ"י א': י"ט; בכ"י ג': עשרים.
 2) בכ"י א': אומרים; בכ"י ג': אומרי.
 3) בכ"י א' ליתא: ואת הארץ.
 4) בכ"י א': בית.
 5) בכ"י א' וג': אומי.
 6) בכ"י ג': ארץ.
 7) בכ"י א': ומעשה.
 8) בכ"י א': אומי.
 9) בכ"י א': שמים.
 10) בכ"י א': [והארץ].
 11) בכ"י א': שמים; ובכ"י ג' ליתא: שנ' לפנים... ואחר כך השמים.
 12) בכ"י א' וג': י"י.
 13) בכ"י א' ליתא.
 14) בכ"י א': ויכלו.
 15) בכ"י א' ליתא: וכל צבאם; בכ"י ג' ליתא: בית שמאי... צבאם.
 16) בכ"י א' וג' ליתא: ואחר כך שמים.
 17) בכ"י א' וג': אומי שמים.

ואחר כך הארץ¹⁸). שנ' כה אמר ה' (שמים כסאי והארץ הדום רגלי, נכנס¹⁹) תחרות ביניהם²⁰) עד ששרתה²¹) עליהם (עליהם)²²) רוח הקדש והסכימו אלו לאלו²³) שניהם²⁴) נבראו בשעה אחת ורגע אחד²⁵). מה עשה²⁶) הב' (פשט יד ימינו ונטה²⁷) שמים²⁸) ופשט יד שמאלו ויסד ארץ, שנ' אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים²⁹). יחדיו שניהם נבראו, שנ' (ויכלו³⁰) השמים והארץ וכל צבאם³¹). וכי שמים וארץ כלו מלהיות³²) ומלעמוד³³) עוד³⁴). והלא כתוב³⁵) עליהם כה אמר ה' (שמים כסאי והארץ הדום רגלי, אלא שכלו מפעל³⁶) ומצווי³⁷). לכך נאמר בהם³⁸) ויכלו³⁹) השמים והארץ⁴⁰). אמר⁴¹) ישראל לפני⁴²) הב' (רבונו כל העולמים⁴³) שמים וארץ כליתה⁴⁴) ממלאכת ומפעל⁴⁵) ומצווי, רחמיה וחסדיך אל תכלא⁴⁶). שאם תכלא⁴⁷) רחמיה וחסדיך אין⁴⁸)

-
- (18) בכ"י א' וג' ליתא: ואחר כך הארץ.
 (19) בכ"י א': ונכנס.
 (20) בכ"י א' וג': [על הדבר הזה].
 (21) בכ"י א' וג': ששרת.
 (22) בכ"י א' וג' ליתא.
 (23) בכ"י א' וג': עם אלו.
 (24) בכ"י א': ששניהם.
 (25) בכ"י א': וברגע אחת; בכ"י ג': וברגע אחד.
 (26) בכ"י א': הקב"ה.
 (27) בכ"י א': השמים.
 (28) בכ"י א': [קורא אני אליהם וכי יחדיו נבראו שניהם]; בכ"י ג': [קורא אני אליהם יעמדו יחדיו יחדיו נבראו שניהם].
 (29) בכ"י ג' ליתא.
 (30) בכ"י ג' ליתא: וכל צבאם.
 (31) בכ"י ג': מלעמוד.
 (32) בכ"י ג': [ומלהיות].
 (33) בכ"י ג': כתי.
 (34) בכ"י א': [קדם וממלאכת].
 (35) בכ"י א': ומצוי; בכ"י ג': ומצוי.
 (36) בכ"י ג': ויכלו.
 (37) בכ"י א' וג': אמרו.
 (38) בכ"י א': להקב"ה.
 (39) בכ"י ג' ליתא: רבונו כל העולמים.
 (40) כ"ה בכ"י א': בכ"י ג': כליתו; ובכ"י ליתא.
 (41) בכ"י א': ממלכת ומפעל; בכ"י ג': מפועל וממלאכה.
 (42) בכ"י א': לא תכלה; בכ"י ג': אל תכלה.
 (43) בכ"י א' וג': תכלה.
 (44) בכ"י א' וג': [אנו יכולין לעמוד שעל רחמיה וחסדיך]

העולם עומד, שנ' כי ההרים ימושו⁴⁴) והגבעות⁴⁵) תמוטינה⁴⁶). ואומר זכור רחמיך ה' (וחסדיך⁴⁷). ויכל⁴⁸) ביום השביעי⁴⁹). שבע⁵⁰) חנוכות⁵¹) ברא הבה⁵²). ששה⁵³) מהם חנך, ואחת⁵⁴) שמורה לדורות, ברא יום ראשון וגמר מלאכתו⁵⁵) והניחו⁵⁶). שנ' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, ברא יום שני וגמר⁵⁷) מלאכתו וחנכו, שנ' ויהי ערב ויהי בקר יום שני, וכן עד ששת ימי המעשה, ברא יום שביעי⁵⁸) שלא למלאכה שלא⁵⁹) נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר, למה, הוא⁶⁰) שמור לדורות, שנ' ויהי⁶¹) יום אחד הוא יודע לה⁶²) לא יום ולא לילה⁶³). משל למה הדבר דומה לאדם שהיה לו כלי חמוד⁶⁴) ולא רצה להנחילו אלא לבנו⁶⁵). כך הבה⁶⁶). יום ברכה וקדושה שהיה⁶⁷) לפניו לא רצה להנחילו אלא לבנו⁶⁸) לישראל, תדע לך שהוא כן, בא וראה כשיצאו⁶⁹) ישראל ממצרים⁷⁰) עד שלא נתן להם את התורה הנחילו⁷¹) את השבת, ושני⁷²) שבתות שבתו ישראל עד

-
- (45) בכי א': וגבעות.
 (46) בכי א': [וחסדי מאתך לא תמוט]; בכי ג': תמוטנה [וחסדי מאתך לא ימוש].
 (47) בכי א': יי.
 (48) בכי א': [כי מעולם המה וגו']; בכי ג': [כי מעולם המה].
 (49) בכי א' וג': [אלהים].
 (50) בכי ג': השבעי.
 (51) בכי ג': שבעה.
 (52) בכי א': חנוכות; בכי ג': חנוכין.
 (53) בכי א' וג': שש.
 (54) בכי ג': [מהם].
 (55) בכי א': כל מלאכה; בכי ג': את כל מלאכתו.
 (56) בכי א' וג': וחנכו.
 (57) בכי א': [כל]; בכי ג': [את כל].
 (58) בכי א' וג': השביעי.
 (59) בכי ג': ולא.
 (60) בכי א': שהוא.
 (61) בכי א' וג': והיה.
 (62) בכי א' וג': ליי.
 (63) בכי ג': [והיה לעת ערב יהיה אור].
 (64) בכי א': חמדה; בכי ג': חמד.
 (65) בכי ג': [העובד אותו].
 (66) בכי א': כשהיה הזמן שיצאו.
 (67) בכי ג': בני ישראל מארץ מצרים.
 (68) בכי א' וג': הנחילו.
 (69) בכי א': ושתי.

שלא נתן להם את התורה⁽⁷⁰⁾, שנ' ומצות וחקים⁽⁷¹⁾ ותורה צוית⁽⁷²⁾ להם ביד⁽⁷³⁾ עבדיך⁽⁷⁴⁾, הב"ה⁽⁷⁵⁾ שימר⁽⁷⁶⁾ וקדש את השבת, וישראל⁽⁷⁷⁾ אינן חייבין אלא⁽⁷⁸⁾ לשמור ולקדש את השבת⁽⁷⁹⁾ תדע לך שהוא כן, בא וראה כשהיה נותן⁽⁸⁰⁾ להם את המן ארבעים שנה במדבר⁽⁸¹⁾ היה נותן להם בששת ימי המעשה ובשבת לא היה נותן להם, ואם⁽⁸²⁾ תאמר שלא⁽⁸³⁾ היה לו⁽⁸⁴⁾ כח ליתן לישראל⁽⁸⁵⁾ מן⁽⁸⁶⁾ בכל יום ויום, לכן לא היה נותן לישראל מן בשבת, אינו כן כי כח השם אינו כלה לעולם⁽⁸⁷⁾ אלא⁽⁸⁸⁾ ששבת לפניו לפיכך היה נותן⁽⁸⁹⁾ להם בששי לחם יומים, שנ' ראו כי ה'⁽⁹⁰⁾ נתן לכם את השבת⁽⁹¹⁾, וכיון⁽⁹²⁾ שראו העם⁽⁹³⁾ ששבת⁽⁹⁴⁾ לפניו שבתו גם⁽⁹⁵⁾ הם, שנ' וישבתו העם ביום השביעי, ויברך אלהים את יום השביעי⁽⁹⁶⁾, הב"ה ברך וקדש את יום השביעי⁽⁹⁷⁾, וישראל אינן חייבין אלא לשמור ולקדש את⁽⁹⁸⁾ השבת, מכאן אמרו כל המברך ומקדש על היין בלילי שבתות⁽⁹⁹⁾ מאריכין לו⁽¹⁰⁰⁾

-
- (70) בכ"י א': [שנ' ואת שבת קדשך הודעת להם ואחר כך נתת להם את התורה];
 בכ"י ג': [שנ' ואת שבת קדשך הודעת להם ואחר כך נתן להם את התורה].
 (71) בכ"י א' וג': וחוקים.
 (72) בכ"י א': צויתה.
 (73) בכ"י א' וג': [משה].
 (74) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': עבדיך.
 (75) בכ"י ג': שמר.
 (76) בכ"י א': ישראל.
 (77) בכ"י א': אל.
 (78) בכ"י ג' ליתא; ולקדש את השבת.
 (79) בכ"י ג': "כשנתן", במקום: כשהיה נותן.
 (80) בכ"י ג' ליתא; ארבעים שנה במדבר.
 (81) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': ושמא.
 (82) בכ"י ג': לא.
 (83) בכ"י א': בו.
 (84) בכ"י א' וג': להם.
 (85) בכ"י א' וג' ליתא; ויום... לעולם.
 (86) בכ"י ג': שלא.
 (87) בכ"י ג': [על כן הוא נותן לכם ביום השישי לחם יומים].
 (88) בכ"י א': מכאן; בכ"י ג': כיון.
 (89) בכ"י ג': ישראל.
 (90) בכ"י ג': שיש שבת.
 (91) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [ויקדש אותו].
 (92) בכ"י א' וג': השבת.
 (93) בכ"י ג': [יום].
 (94) בכ"י ג': שבת.
 (95) בכ"י א': "מאריך", במקום: מאריכין לו.

ימיו⁹⁶) בעולם הזה ולעולם⁹⁷) הבא. שנ' כי בי⁹⁸) ירבו ימיו בעולם הזה ולעולם
הבא⁹⁹) ויוסיפו לך שנות חיים לעתיד לבא¹⁰⁰) ושמרתם את¹⁰¹) השבת, מה היא
שמירתה¹⁰²) של שבת שלא לעשות בה מלאכה ושלא להבעיר בה אש¹⁰³) ומלצאת
ומלבא¹⁰⁴) חוץ מתחום¹⁰⁵) שבת¹⁰⁶) אפי' רגל אחד¹⁰⁷), מלהביא¹⁰⁸) בידו¹⁰⁹) כל
דבר שאינו מזומן¹¹⁰) ומזון בהמתו, זו היא שמירתה¹¹¹) של שבת, שנ' ושמרו
בני ישראל את השבת ביני ובין בני ישראל¹¹²), אמר הב"ה¹¹³) השבת¹¹⁴) נתתי
להם לישראל אות היא¹¹⁵) ביני לבינם¹¹⁶) שבששת ימי המעשה פעלתי את¹¹⁷)
העולם ובשבת נחת, לפי¹¹⁸) נתתי להם לישראל ששת ימי המעשה ובשבת יום
מנוחה¹¹⁹) וקדושה¹²⁰) לי ולהם, לכך נאמר ביני ובין בני ישראל אות היא
לעולם¹²¹), שבעה רקיעים ברא הב"ה¹²²) ומכלם לא בחר¹²³) למכון כסא¹²⁴)
כבודו¹²⁵) אלא ערכות¹²⁶), שנ' סולו לרוכב בערבות¹²⁷), שבעה ארצות ברא

(96) בכ"י ג': [ושנותיו].

(97) בכ"י א': ובעולם.

(98) בכ"י ג': ירבו ימיו ויוסיפו לך שנות חיים].

(99) בכ"י א' וג' ליתא: ולעולם הבא.

(100) בכ"י א' וג': לעולם הבא.

(101) בכ"י ג': [יום].

(102) בכ"י א': שמירה.

(103) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': את האש.

(104) בכ"י א': ולבוא; בכ"י ג' ליתא.

(105) בכ"י א' וג': לתחום.

(106) בכ"י א': בשבת ; בכ"י ג' ליתא.

(107) בכ"י א' וג': אחת.

(108) בכ"י ג': ומלהביא.

(109) בכ"י א' וג': מזונו.

(110) בכ"י א' ליתא : ביני... ישראל.

(111) בכ"י א': [הזה].

(112) בכ"י א': וביניכם ; בכ"י ג': וביניהם.

(113) בכ"י א' וג': [כל].

(114) בכ"י א' וג': לפיכך.

(115) בכ"י א' וג': ברכה.

(116) בכ"י ג': [היא].

(117) בכ"י א': "וגו", במקום : אות היא לעולם.

(118) בכ"י ג': [אלא בערבות].

(119) בכ"י ג': כסאו.

(120) בכ"י א': כבוד מלכותו.

(121) בכ"י ג' ליתא : כבודו אלא ערבות.

(122) בכ"י ג': [ביה שמו ועלו לפניו].

הב"ה¹²⁶) ומכלם לא בחר אלא ארץ¹²⁷) ישראל, שנ' תמיד עיני ה'¹²⁸) אלהיך בה¹²⁹) מראשית השנה ועד אחרית השנה¹³⁰), וכתוב אחד¹³¹) אומר¹³²) לא אראה יה¹³³) בארץ החיים, שבעה מדברות ברא הב"ה¹³⁴) ומכלם¹³⁵) לא בחר אלא הר¹³⁶) סיני ליתן בו את¹³⁷) התורה¹³⁸), שנ' ההר בחר¹³⁹) אלהים לשבתו, שבעה ימים ברא הב"ה¹⁴⁰) ומכלם לא בחר אלא ים כנרת והנחילו לשבט נפתלי, שנ' נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'¹⁴¹), מה הוא¹⁴²) ברכת ה'¹⁴³) שברכו והורישו¹⁴⁴) ים ודרום¹⁴⁵) ירשה, שבעה עולמות ברא הב"ה¹⁴⁶), ששה¹⁴⁷) עולמות לצאת ולבא למלחמה¹⁴⁸) ושלוש, ועולם השביעי כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים¹⁴⁹), שבעה נירות נעשו בבית¹⁵⁰) המקדש, ונר¹⁵¹) של שבת היה מאיר כנגד ששתן שנ' אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנירות¹⁵²), שבעה ימים ברא הב"ה¹⁵³) ומכלם לא בחר אלא יום השביעי, שנ' ויברך אלהים את יום השביעי, שכל מי שמשמר¹⁵⁴) את¹⁵⁵) השבת אשריו¹⁵⁶) בעולם הזה ואשריו¹⁵⁷) בעולם הבא, שנ' אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה¹⁵⁸) שומר שבת מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו על כל¹⁵⁹) פשעיו.

-
- (123) בכ"י ג': בארץ.
 (124) בכ"י א': [וגו].
 (125) בכ"י א' וג' ליתא : מראשית ... השנה.
 (126) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : אחר.
 (127) בכ"י ג' : [אמרת].
 (128) בכ"י א' וג' : [יה].
 (129) בכ"י א' וג' : ובכולם.
 (130) בכ"י א' וג' : מדבר.
 (131) בכ"י ג' : תורה.
 (132) בכ"י א' וג' : חמד.
 (133) בכ"י א' : השם.
 (134) בכ"י א' : מהו.
 (135) בכ"י ג' ליתא : מה הוא ... להורישו.
 (136) בכ"י א' : [שנ' ים ודרום].
 (137) בכ"י א' : שש.
 (138) בכ"י ג' : במלחמה.
 (139) בכ"י ג' : העולם.
 (140) כ"ה בכ"י א. ובכ"י ב : בית.
 (141) בכ"י ג' : ונירו.
 (142) בכ"י א' : "וגו", במקום : יאירו שבעת הנירות.
 (143) בכ"י א' וג' : וכל מי שהוא משמר.
 (144) בכ"י ג' : [יום].
 (145) בכ"י א' : אשרו.
 (146) בכ"י א' : ואשרו.
 (147) בכ"י א' : "וגו", במקום : וכן אדם יחזיק בה.

פרק עשרים¹

ויגרש את האדם, גורש² ויוצא³ לו חוץ לגן⁴ עדן בהר המוריה, ששער
גן עדן סמוך להר המוריה⁵, ששם⁶ לקחו ומשם⁷ החזירו למקום שלוקח⁸,
שנ' ולעבוד⁹ את האדמה אשר לוקח משם¹⁰, ר' יהודה אומר אדם הראשון¹¹
שמר את השבת ראשון¹² בעליונים ואדם¹³ שמר את השבת¹⁴ בתחתונים,
והיה יום¹⁵ השבת¹⁶ משמרו מכל רע ומנחמו מכל שרעפי¹⁷ לבו שנ' ברוב
שרעפי¹⁸ בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי¹⁹, ר' יהושע בן קרחא²⁰ אומר מן
האילן שנתחבאו²¹ תחתיו²² לקחו עלים²³ ותפרו, שנ' ויתפרו עלה תאנה²⁴,
ר' אלעאי²⁵ אומר מן העור שהפשיט הנחש לקח הב"ה²⁶ ועשה להם²⁷ כתונת²⁸
עור וילבישם²⁹, בין השמשות של שבת היה אדם מהרהר בלבו והיה³⁰ אומר³¹

-
- (1) בכ"י א': כ'; בכ"י ג': כ"א.
 - (2) בכ"י ג': ליתא.
 - (3) בכ"י א': ויצא ; בכ"י ג': ויצא [מעדן וישם].
 - (4) בכ"י א': מגן.
 - (5) בכ"י ג' ליתא: בהר ... המוריה.
 - (6) בכ"י א' וג': משם.
 - (7) בכ"י א' וג': ולשם.
 - (8) בכ"י ג': [ממנו].
 - (9) בכ"י א' וג': לעבוד.
 - (10) בכ"י א' ליתא : אשר לוקח משם.
 - (11) בכ"י א': "הקב"ה" ; ובכ"י ג': "הב"ה", במקום : אדם הראשון.
 - (12) בכ"י א' ליתא ; ובכ"י ג': הראשון.
 - (13) בכ"י ג': [הראשון].
 - (14) בכ"י א': ליתא.
 - (15) בכ"י א': שבת.
 - (16) בכ"י א' וג': סרעפי.
 - (17) בכ"א א': "וגוי", במקום : תנחומיך ישעשעו נפשי.
 - (18) בכ"י ג': קרחא.
 - (19) בכ"י א': שנתח באו ; בכ"י ג': שנתחבאו.
 - (20) בכ"י א': ממנו.
 - (21) בכ"י ג': עלה.
 - (22) בכ"י א': תאניה ; בכ"י ג': תאניה.
 - (23) בכ"י א' וג': ר' אליעזר.
 - (24) בכ"י א': הקב"ה.
 - (25) בכ"י א': כתונת [כבוד לאדם ולעזרו, שני ויעש י"י אלהים וגו']; בכ"י ג':
[עור כבוד לאדם הראשון, שני ויעש י"י אלהים לאדם ולאשתו כתונות].
 - (26) בכ"י א' ליתא : עור וילבישם.
 - (27) בכ"י א' וג' ליתא.
 - (28) בכ"י א': ואמ'; בכ"י ג': ואומ'.

שמה הנחש שהתעה אותי יבא²⁹) וישופני עקב, ונשתלח לו עמוד של אש ולשמרו ולהאיר לו³⁰) (מכל רע, ראה³¹) אדם²) עמוד של אש ושמש³²) בלבו, ופשט את ידו³³) לאור האש³⁴) ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש, וכשהרחיק את ידיו מאור האש אמר עכשיו אני יודע³⁵) שנבדל יום הקדש מיום החול, למה שאין להבעיר אש ביום השבת, ובאותה שעה אמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם³⁶) המבדיל בין קדש לחול³⁷), ואם אין לו³⁸) יין³⁹) פושט את⁴⁰) ידיו⁴¹) לאור האש ומסתכל בצפורניו⁴²) שהן לבנות מן⁴³) הגוף ואמר⁴⁴) ברוך אתה ה'⁴⁵) בורא מאורי האש, וכיון שמרחיק⁴⁶) מן האש אומ' ברוך אתה ה'⁴⁷) המבדיל בין קדש לחול, ואם היה בדרך פושט את⁴⁸) ידיו⁴⁹) לאור הכוכבים שהן של אש ואומ' ברוך אתה ה' אמ"ה⁵⁰) בורא מאורי האש, ואם יתקדרו שמים⁵¹) תולה אבן מן החוץ ואומ' ברוך אתה ה' אמ"ה⁵²) בורא מאורי האש⁵³), ר' יצחק⁵⁴) אומר כל מי שאינו מבדיל במוצאי שבת או⁵⁵) שומע מן

-
- (29) בכ"י א' וג': [בערב].
 (30) בכ"י א': להאיר לו ולשומרו ; בכ"י ג': להאיר לו ולשמרו.
 (31) בכ"י ג': כיון שראה.
 (32) סכ"י ג': שמת.
 (33) בכ"י א' וג': ידיו.
 (34) בכ"י ג': הגר.
 (35) בכ"י ג': אני יודע עכשיו.
 (36) בכ"י א': ליתא : אלהינו מלך העולם.
 (37) בכ"י א': [ובין אור לחושך, ר' מונא אמ' כיצד חייב אדם להבדיל בכוס של יין באור האש ואומ' בורא מאורי האש, וכיון שהוא מרחיק את ידו מן האש אומ' בא"י המבדיל בין קדש לחול].
 (38) בכ"י ב': "יד", והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.
 (39) בכ"י א': ידו.
 (40) בכ"י ג': בצפורניו.
 (41) בכ"י א': מכל.
 (42) בכ"י א' וג': ואומ'.
 (43) בכ"י א': "וכו'", במקום : ברוך אתה ה' ; בכ"י ג': ברוך אתה השם.
 (44) בכ"י א': שהרחיק את ידו ; בכ"י ג': שהרחיק ידיו.
 (45) בכ"י א' ליתא : ברוך אתה ה'.
 (46) בכ"י א' ליתא : ברוך אתה ה' אמ"ה.
 (47) בכ"י ג' ליתא : ואם יתקדרו שמים.
 (48) בכ"י ג' ליתא : ברוך אתה ה' אמ"ה.
 (49) בכ"י א' ליתא : ואם יתקדרו ... האש.
 (50) בכ"י א' וג': ר' צדוק.
 (51) בכ"י א': [אינו].

המבדילים אינו רואה סימן ברכה לעולם, וכל מי⁵² שהוא מבדיל במוצאי שבתות⁵³ או שומע מן⁵⁴ המבדילים⁵⁵, הב"ה⁵⁶ קורא לו קדוש⁵⁷ ומצילו מצרת העמים⁵⁸, שנ' ⁵⁹ והייתם⁶⁰ קדושים כי קדוש אני ה'⁶¹, באחד בשבת נכנס אדם⁶² במימי⁶³ גיחון העליון⁶⁴ עד שהמים הגיעו⁶⁵ עד צוארו והיה מתענה שבע שבתות ימים עד שנעשה גופו כמין ירוקה, ואמ' אדם לפני הב"ה⁶⁶ רבון כל העולמים העבר נא⁶⁷ חטאתי מעלי וקבל את⁶⁸ תשובתי⁶⁹ וילמדו כל הדורות שיש תשובה, מה עשה הב"ה⁷⁰ פשט את⁷¹ יד ימינו וקבל את⁷² תשובתו⁷³ והעביר את⁷⁴ חטאתו⁷⁵ מעליו, שנ' חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי⁷⁶ סלה מן העולם הזה והעולם⁷⁷ הבא, ישב האדם⁷⁸ ודרש בלבו ואמר ידעתי כי מות ישופני⁷⁹ ובית מועד לכל חי⁸⁰, אמ' אדם עד שאני בעודי⁸¹ אבנה לי בית⁸² מלון לרבצי⁸³ ואשב⁸⁴ ובנה בית מלון לרבצו⁸⁵ חוץ להר המוריה, אמ' אדם מה הלוחות על ידי שהן עתידין להכתב באצבע של⁸⁶ הב"ה⁸⁷ עתידין מימי הירדן לברוח מפניהם⁸⁸, גופי שגבלו⁸⁹

52 בכ"י ג' ליתא: שאינו מבדיל ... וכל מי. ואפשר שושמט בט"ס מן "כל מי" עד "וכל מי".

53 בכ"י א': שבת.

54 בכ"י ג': בין.

55 בכ"י ג': [הב"מ — או : הק"מ — ...]. 855 בכ"י א': הקב"ה.

56 בכ"י א': קדש [ולסגולתו קדוש]; בכ"י ג': [ולסגולתו קדוש].

57 בכ"י ג': "מן הצרות", במקום : מצרת העמים.

58 בכ"י ג': [...].

59 בכ"י ג': [לי].

60 בכ"י א': "לי סגולה וגו'", במקום : קדושים ... ה'; ובכ"י ג' ליתא "ה".

61 בכ"י א' וג': במי.

62 בכ"י א' וג': שהגיעו המים.

63 בכ"י ג': תפלתי.

64 בכ"י ג': התשובה.

65 בכ"י א': הטאתו.

66 בכ"י א': "וגו'", במקום : ועוני לא כסיתי ; בכ"י ג': [אמרתי אודה עלי פשעי

ליי ואתה נשאת עון חטאתי סלה].

67 בכ"י א' וג': וסלע מן העולם.

68 בכ"י א' וג': אדם.

69 בכ"י ג': תשיביני.

70 בכ"י א' ליתא : ובית ... חי.

71 בכ"י ג': בעולם.

72 בכ"י א': לרבציני.

73 בכ"י א': וחשב ; בכ"י ג': וחצב.

74 בכ"י א': מפניו.

75 בכ"י א': גופו שגבלו ; בכ"י ב': גופו שנבלו. והגהתי לפי כ"י ג'.

שתי ידי ורוח נשמת פיו שנפח באפי⁶) לא⁷) על אחת כמה וכמה, יבואו לאחר מיתתי יקחו⁸) את עצמותי ויעשו להם ע"ז, אלא הרי אני⁹) מעמיק את ארוני למטה, מערה¹⁰) לפנים¹) מן המערה, לפיכך ניקראת מערת המכפלה שהיא כפולה, ושם נתון¹¹) אדם ועזרו אברהם ועזרו יצחק ועזרו יעקב ועזרו, לפיכך נקרא¹²) קרית ארבע על שם¹³) ארבע²) זוגות, ועליהם הכתוב אומר יבא¹⁴) שלום וינחו¹⁵) על משכבותם.

פרק אחד ועשרים¹)

ומפרי העץ אשר בתוך הגן, תני ר' זעירא ומפרי העץ אין העץ אלא²) אדם שנמשל לעץ³), שנ' כי האדם עץ השדה⁴), אשר בתוך הגן אין⁵) גן⁶) אלא⁷) אשה⁸) שנמשלה לגן⁹), שנ' גן נעול¹⁰) אחותי כלה¹¹), ואמר¹²) הגן ולא אמר אשה תפש לשון נקיה¹³), מה הגינה הזאת¹⁴) כל מה שנזרעה צמחה¹⁵) ומוציאה, כך

(76) בכ"י ב': באפיו ; בכ"י ג': בי, והגהתי לפי ג' כ"י א'.

(77) בכ"י א': ולא ; בכ"י ג' ליתא.

(78) בכ"י ג': ויקחו.

(79) בכ"י ג': הריני.

(80) בכ"י א': למטה למטה מהמערה.

(81) בכ"י א': הוא ניתן ; בכ"י ג': היה נתון.

(82) בכ"י א' וג': נקראת.

(83) בכ"י א': "לרמוז", במקום : על שם ; בכ"י ג' ליתא.

(84) בכ"י ג': יבוא.

(85) בכ"י א' וג': ינחו.

(1) בכ"י א': כ"א ; בכ"י ג': עשרים ושנים.

(2) בכ"י א': [זה].

(3) בכ"י א': כעץ.

(4) בכ"י א': [אשר בתוך הגן ואין בתוך אלא זה לשון נקי].

(5) בכ"י א': ואין.

(6) בכ"י ג': הגן.

(7) בכ"י א': [זה]; בכ"י ג': [לשון נקי אשר בתוך הגן אשר בתוך האשה ואין גן

אלא זו].

(8) בכ"י א': האשה ; בכ"י ג' ליתא.

(9) בכ"י א': כגן ; בכ"י ג': [עדן].

(10) בכ"י א': [וגו].

(11) בכ"י ג': [גן נעול].

(12) בכ"י א': [הנה].

(13) בכ"י ג' ליתא : ואמר ... נקיה.

(14) בכ"י ג': "וזו הגנה", במקום : מה הגינה הזאת.

(15) בכ"י ג': שנזרעת צומחת.

האשה הזאת¹⁶) כל מה שנורעה¹⁷) הרה ויולדת בבעילה¹⁸). בא אליה רוכב נחש ועברה¹⁹) את קין²⁰). ואחר כך בא אליה אדם ועברה את הבל, שנ' והאדם ידע את חוה אשתו²¹). מה²²) ידע שהיתה²³) מעוברת וראה את²⁴) דמותו שלא²⁵) מן התחתונים אלא מן העליונים, ואיתנביאת ואמרה²⁶) קניתי איש לה²⁷). ר' מיאשה²⁸) אומר נולד קין ואשתו תואמות²⁹) עמו, אמר לו ר' שמעון³⁰) והלא כתי'³¹) איש אשר יקח³²) את³³) אחותו³⁴) בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו³⁵). אלא מתוך דברים³⁶) דע לך שלא היו³⁷) נשים אחרות שישאו להן והתירן³⁸) להן, שנ' אמרתי עולם חסד יבנה³⁹). בחסד נבנה העולם עד שלא נתנה התורה⁴⁰). ר' יוסף⁴¹) אומר קין והבל תאומים היו⁴²) שנ' ותהר ותלד את קין, בההוא⁴³) שעתא אוסיפת למילד⁴⁴). ותוסף ללדת את אחיו את הבל ויהי קין איש אוהב⁴⁵) לזרוע ויהי הבל איש אוהב לרעות⁴⁶) צאן, זה נותן

-
- (16) בכ"י א' ליתא.
 (17) בכ"י ג': שנורעת.
 (18) בכ"י א': בעילה ; בכ"י ג': מבעלה.
 (19) בכ"י א': ועברה ; בכ"י ג': עברה.
 (20) בכ"י א' ליתא : את קין.
 (21) בכ"י א': "וגו", במקום : את חוה אשתו.
 (22) בכ"י א' וג': מהו.
 (23) בכ"י א': שהיית.
 (24) בכ"י א' וג': [היה].
 (25) בכ"י א': אמרה.
 (26) בכ"י א': ליי ; בכ"י ג': את יי.
 (27) בכ"י א': ר' מייאשא ; בכ"י ג': ר' מיישא.
 (28) בכ"י א': תאומתו ; בכ"י ג' ליתא.
 (29) בכ"י ג' ליתא : ר' שמעון.
 (30) בכ"י א': כבר נאמ'; בכ"י ג': נאמ'.
 (31) בכ"י ג': ישכב.
 (32) בכ"י א' וג': [וגו].
 (33) בכ"י א' וג' ליתא : בת אביו ... ערותו.
 (34) בכ"י ג': דברי.
 (35) בכ"י א': [להם].
 (36) בכ"י א': [השם].
 (37) בכ"י ג': בחסד יבנה [שמים].
 (38) בכ"י א': תורה.
 (39) בכ"י ג': ר' יוסי.
 (40) בכ"י א': הן ; בכ"י ג': הם.
 (41) בכ"י א' וג': בההיא.
 (42) בכ"י א': לילד.
 (43) בכ"י א' וג': [אדמה].
 (44) בכ"י ג': רועה.

ממלאכתו מאכל לזה⁽⁴⁵⁾, והגיע⁽⁴⁶⁾ לילו⁽⁴⁷⁾ יום טוב בפסח⁽⁴⁸⁾ וקרא אדם לבניו ואמר⁽⁴⁹⁾ להן⁽⁵⁰⁾ עתידין ישראל להקריב קרבנות פסחים⁽⁵¹⁾ הקריבו גם אתם לפני בוראכם⁽⁵²⁾, והביא קין⁽⁵³⁾ מותר מאכלו קליות זרע פשתן, והביא הבל מבכורות צאנו ומחלביהן כבשים שלא נגזזו לצמר, ונתעבה⁽⁵⁴⁾ מנחת קין ונתרצה⁽⁵⁵⁾ מנחת הבל, שנ' וישע ה'⁽⁵⁶⁾ אל הבל ואל מנחתו⁽⁵⁷⁾, ר' יהושע בן קרחא⁽⁵⁸⁾ אומר אמר הבה⁽⁵⁹⁾ חס ושלוש שלא⁽⁶⁰⁾ נתערבו⁽⁶¹⁾ מנחת הבל וקין⁽⁶²⁾ לעולם⁽⁶³⁾, אפי' בארג⁽⁶⁴⁾ בגד, שנ' לא תלבש שעטנז צמר ופשתים⁽⁶⁵⁾ יחדו⁽⁶⁶⁾ ואפילו⁽⁶⁷⁾ היא מדובקת⁽⁶⁸⁾ לא תעלה⁽⁶⁹⁾ עליך⁽⁷⁰⁾, ר' צדוק אומ' נכנסה שנאה⁽⁷¹⁾ בלבו⁽⁷²⁾ של קין על הבל אחיו על שנתרצה⁽⁷³⁾ מנחתו, ולא עוד אלא שהיתה תאומתו של הבל⁽⁷⁴⁾ יפה בנשים⁽⁷⁵⁾

(45) בכ"י א' וג': [זוה נותן ממלאכתו מאכל לזה].

(46) בכ"י ב': והגיעה. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(47) בכ"י א': לילה של; בכ"י ג': ליל.

(48) בכ"י ב': הפסח. והגהתי לפי ג' כ"י א'.

(49) בכ"י ג': [בלילה כזה].

(50) בכ"י א': להם [בוה]; בכ"י ג' ליחא.

(51) בכ"י ג': הפסחים.

(52) בכ"י א' וג': בוראכם.

(53) בכ"י ג' ליחא.

(54) בכ"י א' וג': ונתעכבה.

(55) בכ"י א': ונרצת; בכ"י ג': ונרצית.

(56) בכ"י א' וג': יי.

(57) בכ"י א': "וגו", במקום: אל הבל ואל מנחתו.

(58) בכ"י א' וג': קרחא.

(59) בכ"י א': הקב"ה.

(60) בכ"י ג': לא.

(61) בכ"י א': נתעכב (בגליון הכ"י נ"ל נתערב); בכ"י ג': יתערבו.

(62) בכ"י א' וג': קין והבל.

(63) בכ"י א': בארגי.

(64) בכ"י א': ופשתן.

(65) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': יחדיו.

(66) בכ"י א': אפי'.

(67) בכ"י ג': מוקרבת.

(68) בכ"י ג': יעלה.

(69) בכ"י א': [שנ' ובגד כלאים שעטנז וגו']; בכ"י ג': [שנ' ובגד כלאים ש'ע'ט'ג'ז לא יעלה עליך].

(70) בכ"י א': [נדולה].

(71) בכ"י א': שרצתה; בכ"י ג': שנרצית.

(72) בכ"י ג' ליחא: של הבל.

וחמד אותה בלבנו, ולא עוד אלא שאמר שאהרג⁷³) את הבל אחי ואקח את תאומתו ממנו⁷⁴), שנ' ויהי בהיותם בשדה⁷⁵), ואין שדה אלא אשה⁷⁶) שנמשלה לשדה, ולקח את האבן וטבעה במצחו של הבל והרגו⁷⁷), שנ' ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, ר' ⁷⁸) אומ' לא היה יודע קין שהנסתרות⁷⁹) גלויות לפני הבה"ה⁸⁰) ולקח נבלתו של הבל אחיו וטמנה בשדה, אמר לו הבה"ה⁸¹) אי הבל אחיך, אמר לפניו רבון כל העולמי' לא⁸²) שומר כרם ושדה שמתני ולא⁸³) שומר אחי⁸⁴), שנ' השמר⁸⁵) אחי אנכי, אמר לו הבה"ה⁸⁶) הרצחת וגם ירשת, קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה⁸⁷), ואתה אומ' השומר אחי אנכי⁸⁸), וכיון ששמע קין הדבר הזה נבהל, ואררו שיהיה נודד בארץ על שפיכות⁸⁹) דמים⁹⁰), ועל כן אמר קין לפני הבה"ה⁹¹) רבון כל העולמים גדול עוני מנשוא שאין בי⁹²) כופר, ונחשב לו הדבר הזה⁹³) בתשובה⁹⁴), שנ' ויאמר קין אל ה' ⁹⁵) גדול עוני מנשוא⁹⁶), ולא עוד אלא שאמר קין לפני הבה"ה⁹⁷) עכשו יעמד צדיק⁹⁸) בארץ ויזכור⁹⁹) שמך¹⁰⁰) עלי ויהרגני, מה עשה הבה"ה¹⁰¹) נטל אות¹⁰²) אחת מכ"ב אותיות ונתן על זרעו¹⁰³) של קין שלא יהרג, שנ' וישם ה' ¹⁰⁴) לקין אות¹⁰⁵), הכלב שהיה משמר¹⁰⁶) צאנו של הבל ¹⁰⁷)

-
- 73) בכ"י א' וג': אמי אהרוג.
 74) בכ"י א': השדה.
 75) בכ"י ג': באשה.
 76) בכ"י א' וג': ר' יוחנן.
 77) בכ"י ג': שנסתרות.
 78) בכ"י א' וג': ליתא.
 79) בכ"י א': [שמתני].
 80) בכ"י ג' ליתא : ולא שומר אחי.
 81) בכ"י ג': השומר.
 82) בכ"י א': הקבה ; בכ"י ג' ליתא.
 83) בכ"י א': "וגו", במקום : מן האדמה.
 84) בכ"י א' וג' ליתא : ואתה ... אנכי.
 85) בכ"י א': שפכות.
 86) בכ"י א' וג': ועל מות רע.
 87) בכ"י א' וג': בו.
 88) בכ"י א' וג': כתשובה.
 89) בכ"י א': "וגו", במקום : גדול עוני מנשוא.
 90) בכ"י א' וג': [אחד].
 91) בכ"י א': ויזכיר.
 92) בכ"י א' וג': [הגדול].
 93) בכ"י א' וג': זרועו.
 94) בכ"י א': [לבלתי וג'].
 95) בכ"י א': [את].
 96) בכ"י א' וג': [הוא].

היה משמר נבלתו מכל חיית השדה מכל⁹⁷ עוף השמים, והיה⁹⁸ אדם ועזרו⁹⁹ יושבים ובוכים¹⁰⁰ ומתאבלים עליו ולא היו יכולים¹⁰¹ מה לעשות¹⁰² שלא היו נהוגין בקבורה¹⁰³, עורב¹⁰⁴ אחד שמת רעהו אמר אלמוד¹⁰⁵ לאדם זה מה לעשות, מה עשה נטל¹⁰⁶ רעהו וחפר בארץ וטמנו לעיניהם וקברו, אמר אדם כעורב הזה אני עושה ונטל את¹⁰⁷ נבלתו של הכל וחפר בארץ וטמנה, ושלם הב"ה¹⁰⁸ לעורבים שכר טוב¹⁰⁹ בעולם הזה, ומה שכר טוב¹¹⁰ נתן להם, שהן¹¹¹ מולידין את בניהם ורואין אותם לבנים ובורחין¹¹² מלפניהם וסבורים¹¹³ שהם בני נחש, והב"ה¹¹⁴ מזמין להם יתושים¹¹⁵ ונותן¹¹⁶ להם¹¹⁷ מזונם¹¹⁸ ואוכלין¹¹⁹, שני מי יכין לעורב צידו¹²⁰, ולא עוד אלא קוראין¹²¹ ליתן¹²² מטר על¹²³ הארץ והב"ה¹²⁴ שומע לקולן¹²⁵ ושולח מטר על פני הארץ¹²⁶, שני נותן לבהמה לחמה¹²⁷ לבני עורב אשר יקראו¹²⁸.

-
- (97) בכ"י א' וג': ומכל.
 (98) בכ"י א': והיו.
 (99) בכ"י א': וזרעו; בכ"י ג': ואשתו.
 (100) בכ"י א': בוכים ויושבים; בכ"י ג': בוכים — ו"יושבים" ליתא שם.
 (101) בכ"י א': יודעים; בכ"י ג': יודעין.
 (102) בכ"י א': [מנבלת אחיו]; בכ"י ג': [להבל].
 (103) בכ"י א' ליתא: ... קבורה; בכ"י ג': ונוהגין בקבורה.
 (104) בכ"י א': ראו עורב; בכ"י ג': בא עורב.
 (105) בכ"י א': ואמי אני מלמד; בכ"י ג': ואמי אני אלמד.
 (106) בכ"י א': [את].
 (107) בכ"י ג': שכר טוב לעורבים.
 (108) בכ"י א' וג': כשהם.
 (109) בכ"י א': בורחין; בכ"י ג': בורחים.
 (110) בכ"י א': סבורין; בכ"י ג': סבורים.
 (111) בכ"י א': והאל.
 (112) בכ"י א' וג' ליתא: מזמין להם יתושים.
 (113) בכ"י א' וג': נותן.
 (114) בכ"י א': מזונו [בלא חסד]; בכ"י ג': מזונם [בלא חס].
 (115) בכ"י א': [וגו]; בכ"י ג': [כי ילדיו אל אל ישועין].
 (116) בכ"י א': שקוראין; בכ"י ג': שקורין.
 (117) בכ"י ג': [פני].
 (118) בכ"י א': והקב"ה.
 (119) בכ"י א': עושה שאילתם; בכ"י ג': עינה אותם.
 (120) בכ"י א' וג' ליתא: ושולח ... הארץ.
 (121) בכ"י ג': [לבהמה זו אימן של דובים שאין לה סדים להניק את בניה ומומן הב"ה מזונות מן אצבען עד שהן יכולין לאכל לחם].
 (122) בכ"י א': "וגו", במקום: אשר יקראו; בכ"י ג': [יקראו מטר].

פרק שנים ועשרים⁽¹⁾

ויחי אדם מאה ושלשים⁽²⁾ שנה ויולד בדמותו כצלמו⁽³⁾. מכאן אתה למד שלא היה קין לא מזרעו ולא⁽⁴⁾ מדמותו⁽⁵⁾ ולא כצלמו⁽⁶⁾ של אדם⁽⁷⁾. עד שנולד שת, והיה כדמותו וכצלמו⁽⁸⁾. מכאן אתה למד של"א הי"ה קי"ן⁽⁹⁾ של אדם⁽¹⁰⁾ אביו. שנ' ויולד כדמותו כצלמו⁽¹¹⁾. ר' שמעון אומר משת עלו ונתייחסו כה הדורות⁽¹²⁾ של⁽¹³⁾ צדיקים⁽¹⁴⁾ ומקין עלו ונתייחסו כל הדורות⁽¹⁵⁾ של⁽¹⁶⁾ רשעים⁽¹⁷⁾ המורדים והפושעים שמרדו⁽¹⁸⁾ בצורם ואמרו⁽¹⁹⁾ אין אנו צריכין לטיפת גשמיך⁽²⁰⁾ ולא ללכת בדרכיך. שנ' ויאמרו לאל⁽²¹⁾ סור ממנו⁽²²⁾. ר' מאיר אומר גלוי⁽²³⁾ ערוה היו מהלכין⁽²⁴⁾ דורות⁽²⁵⁾ של קין האנשים והנשים כבהמה⁽²⁶⁾ ומטמאין בכל זנות איש באמו ובבתו⁽²⁷⁾ ובאשת אחיו ובאשת רעהו⁽²⁸⁾ וברחובות⁽²⁹⁾ וביצר הרע

(1) בכ"י א': כ"ב ; בכ"י ג': עשרים ושלשה.

(2) בכ"י א' וג': שלשים ומאה.

(3) בכ"י א' וג': בצלמו.

(4) בכ"י ג' ליתא : לא מזרעו ולא.

(5) בכ"י ג': בדמותו.

(6) בכ"י א': מצלמו ; בכ"י ג': בצלמו.

(7) בכ"י א': [אביו].

(8) בכ"י א': בצלמו.

(9) הקוים על התיבות האלה הם סימני מחיקה.

(10) בכ"י ג' ליתא : עד שנולד ... של אדם. ואפשר שנשמט בט"ס מ"אדם" עד "אדם".

(11) בכ"י א' וג': בדמותו בצלמו.

(12) בכ"י א' וג': דורות.

(13) בכ"י ג' ליתא.

(14) בכ"י ג': הצדיקים.

(15) בכ"י ג': הרשעים (התועים?).

(16) בכ"י א': [לן].

(17) בכ"י ג': של גשמים.

(18) בכ"י ב': "לא", והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(19) בכ"י א' וג': [ודעת דרכיך לא חפצנו].

(20) בכ"י א' וג': [בשר].

(21) בכ"י א': [כל בני].

(22) בכ"י ג': דורו.

(23) בכ"י א' וג': כבהמות.

(24) בכ"י א': איש כבנו ובבתו ובאמו.

(25) בכ"י א' וג': [בגלוי]. ובכ"י ג' ליתא : ובאשת רעהו.

(26) בכ"י א': ברחובות.

של²⁷ (מחשבת²⁸) לבם, שנ' וירא ה'²⁹ כי רבה רעת האדם³⁰, ר'³¹ אומר³² המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים ראו³³ את בני³⁴ דורותיו של קין³⁵ גלויות³⁶ בשר ערוה³⁷ כוחלות³⁸ עיניהם כזונות³⁹ וטעו⁴⁰ אחריהם ולקחו מהן נשים, שנ'⁴¹ ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו⁴², ר' יהושע אומר המלאכים⁴³ אש לוהט⁴⁴ הם⁴⁵, שנ' משרתיו אש לוהט והוא בא ככעלת⁴⁶ בשר ודם ואינה נשרפת את הגוף, אלא בשעה שנפלו ממקום קדושתן חזר⁴⁷ כחן וקומתן כבני אדם ולבשו גוש ועפר⁴⁸, שנ' לבש⁴⁹ בשרי⁵⁰ רמה וגוש עפר, ר' יצחק⁵¹ אומר הענקים נולדו מהם⁵² המהלכין בשרירות לבם⁵³ ובגובה קומתם ומשלחים ידם⁵⁴ בכל גזל וחמס ובשפיכות⁵⁵ דמים⁵⁶, שנ' ושם ראינו את הנפילים⁵⁷, ואומר

(27) בכ"י א' וג' ליתא.

(28) בכ"י א': שבמחשבות ; בכ"י ג': שמחשבת.

(29) בכ"י ב': ח'; בכ"י ג': י"י.

(30) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [בארץ].

(31) בכ"י ג': ר' מאיר.

(32) בכ"י א': [ראו].

(33) בכ"י א': וראו.

(34) בכ"י א' וג': בנות.

(35) בכ"י א': [מהלכות].

(36) בכ"י ג': שגליות.

(37) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': ערותן.

(38) בכ"י א': [שהיו] כוחלות [על].

(39) בכ"י א': בזנות.

(40) בכ"י ג': ונתעו.

(41) בכ"י א': [ויראו בני האלהים].

(42) בכ"י א' ליתא : ויקחו ... בחרו.

(43) בכ"י א': מלאכי.

(44) בכ"י ג': לוהטים.

(45) בכ"י א': הן ; בכ"י ג' ליתא.

(46) בכ"י א': והאש בא ממעלה [ממקום קדושתם מן השמים]; בכ"י ג': והאש בא

בבעילת.

(47) בכ"י א' ליתא : בשר ... חזר.

(48) בכ"י א' וג': עפר.

(49) בכ"י א': "שולבש", במקום : שנ' לבש.

(50) בכ"י א': בשרו.

(51) בכ"י א' וג': ר' צדוק.

(52) בכ"י א': מהן נולדו הענקים ; בכ"י ג': כהם נולדו הענקים.

(53) בכ"י א': בזדונות לבן ; בכ"י ג': בגאות לבב.

(54) בכ"י ג': יד.

(55) בכ"י ג': ושפיכות.

(56) בכ"י ב': ימים, והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(57) בכ"י א': [וגו'].

הנפילים היו בארץ⁶⁰). ר' יהושע⁶¹) אומר ישראל נקראו בני האלהים, שנ' בנים אתם לה⁶²) אלהיכם, והמלאכים נקראו בני האלהים⁶³). שנ' ברוך יחד ככבי⁶⁴) בקר ויריעו כל בני אלהים⁶⁵). ואלו עד שהם⁶⁶) במקום קדושתן בשמים נקראו בני האלהים⁶⁷). שנ' וגם אחריכם אשר יבואו⁶⁸). ר' לוי אומר היו מולידים⁶⁹) בניהם והיו פרים⁷⁰) ורבים⁷¹) כמין שרץ גדול ששה בכל לידה, באותה שעה היו עומדין על רגליהם ומדברים בלשון הקדש⁷²) ומרקדין לפניהם כצאן, שנ' ישלחו כצאן עויליהם⁷³). אמר להם נח שובו מדרכיכם וממעשיכם⁷⁴) הרעים שלא יבא⁷⁵) עליכם את⁷⁶) מי המבול ויכרית⁷⁷) כל זרע בני⁷⁸) אדם, אמרו לו הרי אנו מונעים⁷⁹) עצמינו מפריה ורביה שלא להוציא זרע בני אדם, מה היו עושין⁸⁰) היו משחיתין מקום זרעם על הארץ שלא להוציא זרע בני אדם⁸¹). שנ' וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה⁸²). אמרו אם מי המבול מביא עלינו מן השמים⁸³) הרי אנו⁸⁴) גבוהים קומה⁸⁵) ואין המים גבוהים קומה⁸⁶) על⁸⁷) צוארינו, ואם מימי תהומות⁸⁸) מביא

(58) בכ"י ג': [בימים ההם].

(59) בכ"י א' וג': [כן קרחה].

(60) בכ"י א' וג': ליי.

(61) בכ"י א': אלהים.

(62) בכ"י א': כוכבי.

(63) בכ"י א': [ויש אומרי] אחר שהיו מן השמים ראוי לקרא להם בני אלהי שנ' גם אחרי כן יבואו בני האלהים אל בנות האדם].

(64) כ"ה בכ"י ג'. ובכ"י ב: שהיה. 64א) בכ"י ג': אלהים.

(65) בכ"י א' ליתא: ואלו ... יבואו ; בכ"י ג': „אחרי כן יבואו בני האלהים“, במקום :

אחריכם אשר יבואו.

(66) בכ"י א' וג': מולידים [את].

(67) בכ"י א' וג': „ופרים“, במקום : והיו פרים.

(68) בכ"י א': [בארץ].

(69) בכ"י א': אבותם.

(70) בכ"י א': עולהם ; בכ"י ג': עוליהם [ילדיהם ירקודו].

(71) בכ"י ג': יבואו.

(72) בכ"י א': ויכרת ; בכ"י ג': [את].

(73) בכ"י א' ליתא.

(74) בכ"י ג': הרי אנו עושין ומונעין את.

(75) בכ"י א': עושים [כשהיו באים על נשותיהם].

(76) בכ"י ג' ליתא : מה ... אדם. ואפשר שנשמט בט"ס מן „אדם“ עד „אדם“.

(77) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [כי השחית כל בשר].

(78) בכ"י ג' ליתא: מן השמים.

(79) בכ"י א': גבהינו רמה ; בכ"י ג': גבהי קומה.

(80) בכ"י א': „מגעים“ ; ובכ"י ג': „נוגעין אותנו“, במקום : גבוהים קומה.

(81) בכ"י א' וג': עד.

(82) בכ"י א' וג': מי התהומות.

עלינו יש בכפות⁸³ רגלינו לחתום⁸⁴ כל התהומות, מה עשו פשטו את⁸⁵ כפות רגליהם וחתמו את⁸⁶ כל התהומות, מה עשה הב"ה⁸⁷ הרתיח מימי⁸⁸ תהום⁸⁹ והיו עולין ושולקין את בשרם ופושטין את עורם מעליהם, שנ' בעת⁹⁰ יזורבו נצמתו בחומו נדעכו ממקומם, אל תקרי בחומו אלא בחומו⁹¹).

פרק שלש ועשרים¹

וזה אשר תעשה אותה, תני² ר' אושעיא³ באצבע הראה הב"ה⁴ לנח ואמר לו כזה וכזה תעשה אותה⁵ מאה וחמשים קנים⁶ צד אחד⁷ אורך ימינה⁸ של תיבה מאה וחמשים לצד אחד שמאלה⁹ שלשים ושלש¹⁰ קנים בצד רחבה בפנותה¹¹ לפני¹² לאחריה בצד רחבה¹³ ועשרים¹⁴ בתוך¹⁵, הרי¹⁶ אלו לאוצרות¹⁷ מאכל, אופניות¹⁸ לצד¹⁹ אורך ימינה של תיבה וחמשים אופניות²⁰ בצד אורך שמאלה של תיבה, והמכניסים²¹ אמת המים נפתחים ונסגרים, וכן ביציע התחתון, וכן במעלה

-
- (83) בכ"י ג': בכפי.
 - (84) בכ"י ג': [את].
 - (85) בכ"י א': הקב"ה.
 - (86) בכ"י א' וג': מי.
 - (87) בכ"י א': תהומות.
 - (88) בכ"י א': כעת.
 - (89) בכ"י א': בחומו; בכ"י ג': בחמימו.
 - (1) בכ"י א': כ"ג; בכ"י ג': עשרים וארבעה.
 - (2) בכ"י ג': תנא.
 - (3) בכ"י א' וג': ר' שמעיה.
 - (4) בכ"י א': חקב"ה.
 - (5) בכ"י א': עשה התיבה; בכ"י ג' ליתא: אותה.
 - (6) בכ"י ג' ליתא.
 - (7) בכ"י א' ליתא.
 - (8) בכ"י א': שמאלה; בכ"י ג': שמאל ושלשים ושישים גמל קינים לצד רחבה.
 - (9) בכ"י א' ליתא: מאה ... שמאלה.
 - (10) בכ"י א': ושלשים ושלשה.
 - (11) בכ"י א': בפנותיה.
 - (12) בכ"י א': "ועשרה בתים", במקום: בצד רחבה.
 - (13) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': [בתים].
 - (14) בכ"י ג': לתוך.
 - (15) בכ"י ג': אוצרות של.
 - (16) בכ"י א': כ"א וחמשה אפסניות; בכ"י ג': וחמשים אפסניות.
 - (17) בכ"י א' וג': בצד.
 - (18) בכ"י א': וחמשה אפסניות; בכ"י ג': וחמש אפסניות.
 - (19) בכ"י א': והמכניס; בכ"י ג': והמכניסין.

השנייה²⁰), וכן במעלה השלישית, מדור כל בהמה וחייה ביציע התחתון²¹) מדור כל עופות²²) במדור השנייה²³) מדור כל²⁴) השקצים²⁵) ובני אדם ביציע השלישית²⁶), מכאן אתה למד²⁷) ששלש מאות וששה ושישים²⁸) מיני בהמה²⁹) בארץ, ושלש מאות וששה ושישים³⁰) מיני עופות בארץ³¹), ושלש מאות וששה ושישים³²) מיני שקצים ורמשים³³) בארץ, וכן ביציע התחתונה³⁴), וכן במעלה השלישית, שני תחתיים שנים³⁵) ושלשיים³⁶) תעשיה³⁷), ר' תחנא³⁸) אומ' שנים וחמשים³⁹) היה נח מתעסק⁴⁰) ועושה⁴¹) בתיבה שישובו מדרכיהם⁴²) הרעים ולא שבו, ועד⁴³) שלא באו ימי⁴⁴) המבול היו הטמאין מרובים מן⁴⁵) הטהורים⁴⁶), וכשבאו מימי⁴⁷) המבול ורצה הבה⁴⁸) לרבות⁴⁹) את הטהורין ולמעט את הטמאין וקרא⁵⁰) לגח ואמר⁵¹)

-
- (20) בכ"י א': שניה.
 (21) בכ"י א': תחתון.
 (22) בכ"י א' וג': העופות.
 (23) בכ"י א': ביציע שנית ; בכ"י ג': מדור השניה.
 (24) בכ"י א' וג': ליתא.
 (25) בכ"י א': שקצים ורמשים ; בכ"י ג': שקצים.
 (26) בכ"י א': ביציע העליון ; בכ"י ג': מדור השלישית.
 (27) בכ"י א': לומד.
 (28) בכ"י א': ושישים וששה ; בכ"י ג': „ושישים", ושם ליתא : וששה.
 (29) בכ"י א': [וחיה].
 (30) בכ"י א': ושישים וששה בכ"י ג' ליתא : מיני ... ושישים.
 (31) בכ"י א': [כמו כן].
 (32) בכ"י ג': ושישים וששה.
 (33) בכ"י א' ליתא : ושלש ... מיני.
 (34) בכ"י א': תחתונה.
 (35) בכ"י א' וג': שניים.
 (36) בכ"י א': ושלשיים.
 (37) בכ"י א': תעשה ; בכ"י ג': תעשנה.
 (38) בכ"י א': ר' תהנא ; בכ"י ג': ר' תחומא.
 (39) בכ"י א' וג': חמשים ושנים שנה.
 (40) בכ"י א': עוסק ; בכ"י ג' ליתא.
 (41) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': עושה.
 (42) בכ"י א': [ומעשיהם].
 (43) בכ"י ג': עד.
 (44) בכ"י א': מי ; בכ"י ג': מימי.
 (45) בכ"י א': מהטהורין ; בכ"י ג': מטהורין.
 (46) בכ"י א': וכשבא מי.
 (47) בכ"י א': להרבות.
 (48) בכ"י א': וקוראין.
 (49) בכ"י א': ואומרין.

לו הבא אליך⁵⁰) אל התיבה מכל הבהמה⁵¹) הטמאה⁵²) שנים איש ואשתו⁵³), אמר נח לפני הקב"ה⁵⁴) רבון כל העולמים וכי יש כח בי⁵⁵) לקבצם⁵⁶) אל התיבה, וירדו⁵⁷) המלאכים הממונים על כל מין ומין והיו מקבצין אותם⁵⁸) אל התיבה, וירדו⁵⁹) המלאכים⁶⁰), ואת מזוניהם⁶¹) עמם, והיו באים מאליהן אליו⁶²), שנ' ויבאו אל נח⁶³) אל התיבה, כלומר היו באים מאליהם, ויבאו אל נח⁶⁴) אין כתיב⁶⁵) כאן⁶⁶) אלא ויבאו מאליהם⁶⁷), ר' מנא⁶⁸) אומר כיון שנכנסו כל הבריות בתיבה⁶⁹) סגר אותם⁷⁰) וחתם הב"ה⁷¹) בידו את שער התיבה שנ' ויסגור ה'⁷²) בעדו, ר' מאיר אומר אבן אחת⁷³) של מרגלית היתה תלוי⁷⁴) בתיבה והיתה מאירה לכל הבריות⁷⁵) שהיו בתיבה כנר שהוא מאיר בתוך הבית⁷⁶) וכשמש הזה שהוא מאיר בגבורתו⁷⁷) בצהרים, שנ' צוהר תעשה לתיבה⁷⁸), ר' צדוק אומר בעשרה במרחשון נכנסו כל הבריות

-
- (50) בכ"י א': הביא עליך.
 (51) בכ"י א': [הטהורה שבעה שבעה איש ואשתו ומכל הבהמה]; בכ"י ג': [הטהורה שבעה שבעה איש ואשתו].
 (52) בכ"י א': [כמו כן שנ' מכל הבהמה הטהורה וכו']; בכ"י ג' ליתא.
 (53) בכ"י א' וג' ליתא: שנים איש ואשתו.
 (54) בכ"י ג': הביה.
 (55) בכ"י א' וג': בי כח.
 (56) בכ"י א': [אלי].
 (57) בכ"י ג': [כל].
 (58) בכ"י א': [אלין]; בכ"י ג': אליו.
 (59) הקיום על התיבות, "וירדו המלאכים", הם לסימני מחיקה. ועל הגליון כאן: "פה יש הפסק חלק בכתיב כחצי שורה".
 (60) בכ"י א': ואת מזונותם; בכ"י ג': ואל מזונותם (ומכאן ועד המאמר, וקשר חוט בבריתו וסרטו, חסר בכ"י ג').
 (61) בכ"י א': אליו מאליהם.
 (62) בכ"י א': ויבואו אל נוח.
 (63) בכ"י א': "וגו", ושם ליתא: אל התיבה ... אל נח.
 (64) בכ"י א': כתוב.
 (65) בכ"י א': [ויבואו אל נח].
 (66) בכ"י א': אלא ויבוא וגו'.
 (67) בכ"י א': ר' מונא.
 (68) בכ"י א': כיון שנכנס נח ובניו ובא אל התיבה.
 (69) בכ"י א': יי.
 (70) בכ"י א': תלויה.
 (71) בכ"י א': לכל הבהמות והבריות.
 (72) בכ"י א': "לכל העולם", במקום: בתוך הבית.
 (73) בכ"י א' ליתא: וכשמש ... בגבורתו.
 (74) בכ"י א': [וגר].

לתיבה⁷⁵) ובשבעה⁷⁶) עשר בו ירדו מימי⁷⁷) המבול על הארץ מן השמים שהם מים זכרים ועלו מימי תהומות⁷⁸) שהם מים נקבות ונצמדו אלו עם אלו, וגברו להחריב את העולם, שנ' והמים גברו מאד⁷⁹) מאד⁸⁰) ונמחו⁸¹) כל היקומים אשר על פני האדמה⁸²). שנ' וימח את כל היקום, חוץ מנח ואשר אתו בתיבה שנ' וישאר אך נח, וחוק מעוג מלך הבשן שישב על עץ אחד תחת סילונית⁸³) של תיבה ונשבע לנח ולבניו שיהיה להם עבד עולם⁸⁴). מה עשה נח נקב חור אחד בתיבה והיה מושיט⁸⁵) לו מזונו בכל יום ויום, ונשאר⁸⁶) גם הוא, שנ' רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים⁸⁷). חוץ⁸⁸) מארץ ישראל שלא ירדה עליה מבול⁸⁹) מן השמים, אלא נתגלגלו המים מכל הארצות ונכנסו לתיבה⁹⁰). שנ' בן אדם אמור לה את ארץ לא מטהרה היא⁹¹). וישלח את העורב לידע⁹²) מה בעולם והלך ומצא נבלת אדם מושלכת בראשי ההרים וישב לו על מאכלו⁹³) ולא השיב בשליחתו⁹⁴) לשולחיו, שנ' וישלח את העורב וכו'⁹⁵) וישלח⁹⁶) את היונה לראות מה⁹⁷) בעולם והשיב שליחותיה⁹⁸) לשולחה, שנ' ותבא אליו היונה לעת ערב⁹⁹). ולמה עלה¹⁰⁰) זית טרף בפיה¹⁰¹). אלא שאמרה¹⁰²) היונה לפני הקב"ה רבון כל¹⁰³) העולמים יהיו מזונותי מרים

75) בכ"י א': אל התיבה.

76) בכ"י א': ובשבע.

77) בכ"י א': מי.

78) בכ"י א': ועל מן התהומות.

79) בכ"י א': [על הארץ].

80) בכ"י א': ונימחו.

81) בכ"י א': כל הארץ.

82) בכ"י א' ליתא : שישב ... סילונית.

83) בכ"י א': לעולם.

84) בכ"י א': מושכו.

85) בכ"י א': ונשא.

86) בכ"י א': "וגו". במקום : מיתר הרפאים.

87) בכ"י א': וחוק.

88) בכ"י א': שלא ירדו מי המבול עליהם.

89) בכ"י א': לתוכה.

90) בכ"י א': וגו' [וזאת ארץ ישראל].

91) בכ"י א': לדעת.

92) בכ"י א': וישבע ממאכלו.

93) בכ"י א': שליחתו.

94) בכ"י א': ושלח.

95) בכ"י א': שליחתה.

96) בכ"י א': [וגו].

97) בכ"י א': עלי.

98) בכ"י א': בפיה טרף.

99) בכ"י א': אמרה.

כוית¹⁰⁰) ובידו של הקב"ה¹⁰¹), ואל יהיו מתוקים כדבש ונתונים¹⁰²) ביד¹⁰³) בשר ודם, מכאן אמרו השולח דברים ביד טמא כאילו¹⁰⁴) שולח¹⁰⁵) דברים ביד כסיל, והשולח דברים ביד טהור כציר נאמן לשולחיו, ר' צדוק אומר י"ב חדש היו¹⁰⁶) כל הבריות¹⁰⁷) בתיבה והיה נח מתפלל¹⁰⁸) לפני ה' ואומר¹⁰⁹) רבון כל העולמים הוציאני¹¹⁰) ממסגר הזה כי עיפה¹¹¹) נפשי מריח אריות כי יכתירו לך צדיקים¹¹²) כתר מלכיות¹¹³) כי הצאתני מן המסגר הזה, שנ' הוציאה ממסגר¹¹⁴) ר' לויטס¹¹⁵) איש יבנה אומר כל הבאים בתיבה¹¹⁶) כשהיו באים הפריש הזכרים¹¹⁷) מן הנקבות, שנ' ויבא¹¹⁸) נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו¹¹⁹), הרי הזכרים¹²⁰) לצד אחד והנקבות¹²¹) לצד אחר, וכיון שיצא¹²²) מן התיבה הצמיד זכרים¹²³) עם הנקבות, שנ' צא מן התיבה אתה ואשתך, הרי איש ואשתו, ובניך¹²⁴) ונשי בניך אתך, ברכן¹²⁵) לפרות ולרבות בארץ שנ' ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו¹²⁶), ופרו ורבו בני נח והולידו בנים ותאומתן עמם¹²⁷), ומצא נח גפן

-
- 100) בכ"י א': מרורים כוית הזה.
 101) בכ"י א': „ומסורים בידך“, במקום : ובידו של הקב"ה.
 102) בכ"י א' ליתא : כדבש ונתונים.
 103) בכ"י א': וביד.
 104) בכ"י א': כשולח.
 105) בכ"י א': שנים עשר חדשים עשו.
 106) בכ"י א': הבהמות.
 107) בכ"י א': עומד ומתפלל.
 108) בכ"י א': [לפניו].
 109) בכ"י א': הוציאנו.
 110) בכ"י א': עיפה.
 111) בכ"י א': כל הצדיקים.
 112) בכ"י א': מלכותם.
 113) בכ"י א': [נפשי וגו'].
 114) בכ"י א': ר' לויטס.
 115) בכ"י א': לתיבה.
 116) בכ"י א': הפרש זכרים.
 117) בכ"י א': ויבוא.
 118) בכ"י א' ליתא : ואשתו ... אתו.
 119) בכ"י א': זכרים.
 120) בכ"י א': [ואשתו ונשי בניו הרי] הנקבות.
 121) בכ"י א': שיצאו.
 122) בכ"י א': הזכרים.
 123) בכ"י א': בניך.
 124) בכ"י א': [הקב"ה].
 125) בכ"י א' ליתא : ואת ... ורבו.
 126) בכ"י א': ותאומותיהם עמהם [ונשיהם].

אחד שגר שם ויצאת¹²⁷) מגן עדן ואשכלותיה עמה, ונטל מפירותיה ואכל ושמח בלבו, שנ' המשמח אלהים ואנשים, ונטע ממנה כרם¹²⁸) ובו ביום נשאת¹²⁹) שגשג¹³⁰) פירותיה, שנ' ביום נטעך תשגשגי ושתה¹³¹) יין ונתגל בתוך אהלו¹³²), ונכנס כנען וראה את¹³³) ערות נח וקשר חוט בבריתו וסרסו¹³⁴), ויצא לחוץ¹³⁵) והגיד לאחיו, ונכנס¹³⁶) חם וראה¹³⁷) ערותו¹³⁸) ולא שם¹³⁹) על לבו¹⁴⁰) לכסותו¹⁴¹) אלא ויגד¹⁴²) לשני אחיו בחוץ כמצחק באביו¹⁴³), וגערו בו שני¹⁴⁴) אחיו, מה עשו¹⁴⁵) לקחו בגד אחד שהיה פרוש לפניהם במזרחם עמם¹⁴⁶) את הדרור¹⁴⁷) של¹⁴⁸) מזרח¹⁴⁹) עמם¹⁵⁰) והלכו אחורנית וכסו את ערות אביהם, שנ' ויקח שם ויפת את השמלה¹⁵¹) והקיץ¹⁵²) נח מיינו וידע את אשר עשה לו¹⁵³) בנו הקטן של חם ואררו, שנא¹⁵⁴) ויאמר¹⁵⁵) ארור כנען¹⁵⁶), וישב¹⁵⁷) נח ודורש¹⁵⁸) בלבו ואמר הקב"ה¹⁵⁹) הצילני ממי המבול והוציאני מן¹⁶⁰) המסגר¹⁶¹) הזה ואיני¹⁶²) חייב להקריב לפניו קרבן ועולות, מה עשה נח¹⁶³)

-
- 127) בכ"י א': שגורשה ויצאתה.
 128) בכ"י א': ממנו כרם [בארץ].
 129) בכ"י א': נשתגשו.
 130) בכ"י א': [ממנה].
 131) בכ"י א': [שני] וישת מן היין וגו'.
 132) עד כאן חסר בכ"י ג'.
 133) בכ"י א': ונסכם.
 134) בכ"י א' וג': [את].
 135) בכ"י א': ערות נח.
 136) בכ"י ג': עלה.
 137) בכ"י א': לב [כבוד אב ואם]; בכ"י ג': [מצות כבוד].
 138) בכ"י א': יצא והגיד.
 139) בכ"י א' ליתא: כמצחק באביו.
 140) בכ"י א': [שני אחיו].
 141) בכ"י א' וג' ליתא: בגד ... עמם.
 142) בכ"י א': דרך; בכ"י ג': הרדיר.
 143) בכ"י ג': מזבח.
 144) בכ"י א': שניהם.
 145) בכ"י א': "וגו", במקום: את השמלה; בכ"י ג': [וישימו על שכם שניהם וגו'].
 146) בכ"י ג': ויקץ.
 147) בכ"י א': [ויקץ נח מינו].
 148) בכ"י א': [וגו].
 149) בכ"י א': ישב; בכ"י ג': ושב.
 150) בכ"י א': דורש; בכ"י ג': ודרש.
 151) בכ"י א': ממסגר.
 152) בכ"י א' וג': ואני.

לקח מן ⁽¹⁵³⁾ הבהמה הטהורה שור וכשב ⁽¹⁵⁴⁾ ומכל עוף ⁽¹⁵⁵⁾ הטהור תור ובני יונה
ובנה את המזבח הראשון שהקריבו ⁽¹⁵⁷⁾ עליו ⁽¹⁵⁶⁾ קין והבל, והקריב ארבעה עולות ⁽¹⁵⁸⁾.
שנ' ויבן נח מזבח לה' ⁽¹⁵⁹⁾, ויקח ⁽¹⁶⁰⁾ אין כתו' ⁽¹⁶¹⁾ כאן ⁽¹⁶²⁾, אלא ויעל ⁽¹⁶³⁾ עולות במזבח
ועלה ⁽¹⁶⁴⁾ ריח ניחוח לפני הקב"ה ⁽¹⁶⁵⁾ וערב עליו, שנ' וירח ה' ⁽¹⁶⁶⁾ את ריח הניחוח ⁽¹⁶⁷⁾
מה עשה הב"ה פשט יד ימינו ונשבע לנח שלא להעביר ⁽¹⁶⁸⁾ מי המבול על הארץ,
שנ' ⁽¹⁶⁹⁾ כי מי נח זאת לי ⁽¹⁷⁰⁾ אשר נשבעתי מעבור מי נח ⁽¹⁷¹⁾, ונתן אות בקשת או ⁽¹⁷²⁾
ברית שבועה בינו לבין העם ⁽¹⁷³⁾, שנ' את קשתי נתתי בענן ⁽¹⁷⁴⁾, וכן התקינו ⁽¹⁷⁵⁾
חכמים ⁽¹⁷⁶⁾ שיהיה ⁽¹⁷⁷⁾ שבועת נח בכל יום ויום ⁽¹⁷⁸⁾, שנ' למען ירכו ימיכם וימי
בניכם ⁽¹⁷⁹⁾, והביא נח ⁽¹⁸⁰⁾ לבניו ולבני בניו ובירך ⁽¹⁸¹⁾ אותם במנוחותיכם ⁽¹⁸²⁾ והנחילים
את ⁽¹⁸³⁾ הארץ, בירך ⁽¹⁸⁴⁾ לשם ובניו ⁽¹⁸⁵⁾ שחורים וטוים ⁽¹⁸⁶⁾ והנחילים את ⁽¹⁸⁷⁾ הארץ ⁽¹⁸⁸⁾

- (153) בכ"י א' וג': מכל.
(154) בכ"י ג': [ועז].
(155) בכ"י א' וג': העוף.
(1156) בכ"י א': ובן.
(157) בכ"י א': שהקריב.
(158) בכ"י א' וג': עולות ארבע.
(159) בכ"י א': ליי' [ויעל עולה במזבח]; בכ"י ג': ליי'.
(160) בכ"י א': כתי'.
(161) בכ"י ג': [ויקח].
(162) בכ"י ג': ויעל.
(163) בכ"י א' וג': יי'.
(164) בכ"י א': [וגו'].
(165) בכ"י ג': [עוד].
(166) בכ"י א' ליתא : מה עשה ... שנ'.
(167) בכ"י ג': [וגו'].
(168) בכ"י א' וג' ליתא : אשר ... נח.
(169) בכ"י א' וג': אות.
(170) בכ"י ג': העולם.
(171) בכ"י א': [וגו'].
(172) בכ"י א': כך הזכירו.
(173) בכ"י א': [והתקינו]; בכ"י ג': חז"ל.
(174) בכ"י א': שיהיו מזכירי; בכ"י ג': שיהו קורין.
(175) בכ"י א': [וגו', פרק כ"ד].
(176) בכ"י ג': וברך.
(177) בכ"י א' וג': במתנותיהם.
(178) בכ"י א' וג': [כל].
(179) בכ"י א' וג': ברך.
(180) בכ"י א' וג': ולבניו.
(181) בכ"י א': וגוים; בכ"י ג': וגאים.
(182) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': אל.
(183) בכ"י א' וג': ארץ.

נושבת, בירך¹⁷⁹) לחם ולבניו שחורים כעורב והנחילים תוך הים¹⁸⁴). ובירך¹⁸⁵) ליפת ולבניו כלם¹⁸⁶) והנחילים מדבר ושדותיו, אלה¹⁸⁷) הנחילים¹⁸⁸).

פרק ארבעה ועשרים¹

ר' אליעזר²) אומר היו מולידים את בניהם ופרין³) ורבין כמין⁴) שרץ גדול ששה בכל לידה, והיו כלם עם אחד ולב אחד ושפה אחת, שנ' ויהי כל הארץ שפה אחת⁵) ומאסו בארץ חמדה, שנ' ויהי בנסעם מקדם⁶) הלכו⁷) לארץ שנער ומצאו⁸) שם אבן⁹) גדולה ורחבת ידיים וכל המישור¹⁰) וישבו בה¹¹) שנ' וימצאו¹²) בקעה בארץ שנער¹³), ר' עקיבא¹⁴) אומ' השליכו מעליהם¹⁵) מלכות שמים והמליכו עליהם¹⁶) נמרוד עבד בן עבד, והלא כל בני חם עבדים הם¹⁷) ואוי¹⁸) לארץ שימלוך¹⁹) עבד, שנ' תחת²⁰) עבד כי ימלוך, ר' חכינאי²¹) אומ' גבור כח היה

(184) בכ"י א': חוף הים ; בכ"י ג': חוף ימים.

(185) בכ"י א': ברך ; בכ"י ג' ליתא.

(186) בכ"י א' וג': [לבנים].

(187) בכ"י א': [הנחלות אשר].

(188) בכ"י ג' ליתא : אלה הנחילים.

(1) בכ"י א' ליתא : פרק ארבעה ועשרים ; בכ"י ג': פרק עשרים וחמשה.

(2) בכ"י א': ר' אלעי.

(3) בכ"י א': זכרים.

(4) בכ"י ג': כמו.

(5) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [דברים אחדים].

(6) בכ"י א': [לבית אל].

(7) בכ"י א': והלכו.

(8) בכ"י א': וימצאו.

(9) בכ"י א': ארץ.

(10) בכ"י א': המשור.

(11) בכ"י א': שם ; בכ"י ג' ליתא : יכר ... בה.

(12) בכ"י א': [שם].

(13) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [וישבו שב].

(14) בכ"י א': ר' עקיבה.

(15) בכ"י ג': [עול].

(16) בכ"י א': [את].

(17) בכ"י ג': היו.

(18) בכ"י א': אוי.

(19) בכ"י א' וג': כי ימלוך.

(20) בכ"י ג': [שלוש רגזה ארץ תחת].

(21) בכ"י א': ר' חנינאי ; בכ"י ג': ר' חנינא.

נמרוד²²) שנ' וכוש ילד את נמרוד, ר' יהודה אומ' הכתונת שעשה הב"ה²³) לאדם ולאשתו²⁴) היו²⁵) עם נח ובניו²⁶) אל²⁷) התיבה²⁸), וכשיצאו²⁹) מן התיבה חם בן נח הוציאה³⁰) עמו והנחילה³¹) לנמרוד, ובשעה שהיה לובש אותם³²) כל בהמה וחיה³³) שהיו רואין³⁴) את הכתב³⁵) ובאין³⁶) וגופלים על פניהם לפניו, והיו בני אדם סבורין שהוא מכה³⁷) גבורתו³⁸), לפיכך³⁹) המליכו אותו עליהם מלך, שנ' על כן יאמר כנמרוד גבור ציד לפני ה'⁴⁰), א'⁴¹) נמרוד לעמו באו⁴²) ונבנה⁴³) לנו עיר גדולה ונשב בתוכה, פן נפוץ על פני כל הארץ כראשונים, ונבנה לנו⁴⁴) מגדל גדול⁴⁵) בתוכה⁴⁶) עולה⁴⁷) עד⁴⁸) לשמים שאין כחו של הב"ה⁴⁹) אלא במים, ונקנה לנו שם גדול⁵⁰) בארץ, שנ' ונעשה לנו שם, ר' פנחס אומ' לא היו⁵¹) שם אבנים לבנות את העיר ואת המגדל⁵²), ומה⁵³) היו עושין, היו מלבנים⁵⁴) לבנים

-
- (22) בכ"י ג': [וכוש ילד את נמרוד].
 (23) בכ"י א': הקב"ה.
 (24) בכ"י א': ליתא.
 (25) בכ"י א': היתה ; בכ"י ג': היה.
 (26) בכ"י א' וג' ליתא.
 (27) בכ"י א' וג': בתיבה.
 (28) בכ"י ג': וכשיצא.
 (29) בכ"י א': הוציאתה ; בכ"י ג': הוציאם.
 (30) בכ"י ג': והנחילם.
 (31) בכ"י א': אותה.
 (32) בכ"י א' וג': חיה [ועוף].
 (33) בכ"י א': שהיה רואה.
 (34) בכ"י א': אותה על נמרוד ; בכ"י ג': את הכתונת על נמרוד.
 (35) בכ"י א': באים ; בכ"י ג': [ורואין].
 (36) בכ"י א': עשה.
 (37) בכ"י א': מגבורתו ; בכ"י ג': [היה].
 (38) בכ"י ג': ולפיכך.
 (39) בכ"י ג': יי.
 (40) בכ"י א': אמ'.
 (41) בכ"י א': בואו ; בכ"י ג' ליתא.
 (42) בכ"י ג': נבנה.
 (43) בכ"י ג' ליתא.
 (44) בכ"י ג': בתוכו.
 (45) בכ"י א': ונעלה ; בכ"י ג': עול.
 (46) בכ"י א': השם.
 (47) בכ"י א': מגדל.
 (48) בכ"י ג': מה.
 (49) בכ"י א': מלבינים ; בכ"י ג': מלבנין.

ושורפים אותם כיוצר חרש עד שבנו⁵⁰ אותו⁵¹ גבוה כשבעה מילין⁵² מקנה⁵³ מעלת היו⁵⁴ לו במזרחו ובמערבו. ואלו שהיו מעלו⁵⁵ מעלין לבנים⁵⁶ היו עולין ממזרחו⁵⁷, ואלו שהיו יורדין היו יורדין ממערבו⁵⁸, ואם נפל אדם ומת לא היו שמים לבם⁵⁹ עליו, ואם נפלה לבנה היו יושבין ובוכין ואומרים⁶⁰ מתי⁶¹ תעלה אחרת תחתיה, ועבר אברהם⁶² בן תרח וראה אותם בונים את העיר ואת המגדל⁶³ וקללם בשם אלהים⁶⁴, שנ' בלע⁶⁵ פלג לשונם⁶⁶, ומאסו את⁶⁷ דבריו⁶⁸ כאבן מושלכת על גבי קרקע, והלא כל אבן בחור וטוב⁶⁹ אין נותנין אותו⁷⁰ אלא על פינת⁷¹ הבנין, ועליו הכתוב אומ' אבן מאסו הבונים⁷², ר' שמעון אומ' קרא הב"ה⁷³ לשבעים מלאכים הסובבים את⁷⁴ כסא מלכותו⁷⁵ ואמר⁷⁶ להם הב"ה⁷⁷ באו⁷⁸ ונרד⁷⁹ ונבלל⁸⁰ את שבעים גוים ואת שבעים לשונות⁸¹, ומניין שאמ'⁸²

-
- 50 בכ"י א': [מזרח].
 51 בכ"י ג': אותה.
 52 בכ"י ג': שבעה מיל [שכל].
 53 בכ"י ג': מקום.
 54 בכ"י ג': מעלות היה.
 55 בכ"י ג': [את] הלבנין.
 56 בכ"י א' ליתא : אותו גבוה ... ממזרחו ; בכ"י ג' : במזרחו.
 57 בכ"י ג' : במערבו.
 58 בכ"י א' : על לב.
 59 בכ"י א' : ואומרים [אוי גא לנו]; בכ"י ג' : „אוי לנו“, במקום : ואומרים.
 60 בכ"י א' וג': אימתי.
 61 בכ"י ג' : אברם.
 62 בכ"י א' : [ויהי לעיג עליהם].
 63 בכ"י א' : אלהיו.
 64 בכ"י א' וג': [י"י].
 65 בכ"י א' : [וגו'] ; בכ"י ג' : [כי ראיתי חמס וריב בעיר יומם ולילה יסובבוה על חומותיה ואון ועמל בקרבה].
 66 בכ"י א' : דברו.
 67 בכ"י א' : [אע"פ שהיא מושלכת אם היא טובה].
 68 בכ"י א' : אותה.
 69 בכ"י א' : פנת ; בכ"י ג' : פינות.
 70 בכ"י א' : [היתה לראש וגו'] ; בכ"י ג' : [היתה לראש פינה].
 71 בכ"י א' וג': כבודו.
 72 בכ"י א' : אמ'.
 73 בכ"י ג' : נרד.
 74 בכ"י א' : [לשונם].
 75 בכ"י א' : לשבעים לשונות ולשבעים גוים ; בכ"י ג' : את שבעים אומות וגוים את שבעים לשונות.
 76 בכ"י ג' : שהב"ה אמ'.

להם ⁽⁷⁷⁾ "שנ' הבה נרדה ⁽⁷⁸⁾ "הבה ⁽⁷⁹⁾ "ארדה אין כתיב ⁽⁸⁰⁾ "כאן אלא הבה ⁽⁸¹⁾ "נרדה. והפילו גורלות ביניהם ⁽⁸²⁾ "שנ' בהנחל ⁽⁸³⁾ "עליון גוים בהפרידו בני אדם ⁽⁸⁴⁾ "ונפל גורלו ⁽⁸⁵⁾ "של הבה ⁽⁸⁶⁾ "על אברהם ועל זרעו. שנ' כי חלק ה' ⁽⁸⁷⁾ "עמו יעקב חבל נחלתו ⁽⁸⁸⁾ "אמ' הבה ⁽⁸⁹⁾ "חבל וגורל שנפל עלי שרתה ⁽⁹⁰⁾ "נפשי ⁽⁹¹⁾ "בו ⁽⁹²⁾ "שנ' חבלים נפלו לי בנעמים וירד הבה ⁽⁹³⁾ "ושבעים המלאכים ⁽⁹⁴⁾ "הסובבים את ⁽⁹⁵⁾ "כסא כבודו ובלבל ⁽⁹⁶⁾ "לשונם לשבעים גוים ולשבעים לשון ⁽⁹⁷⁾ "ומניין שירד הבה ⁽⁹⁸⁾ "שנ' וירד ה' ⁽⁹⁹⁾ "לראות את העיר ואת המגדל ⁽¹⁰⁰⁾ "וזה ⁽¹⁰¹⁾ "ירידה שנייה ⁽¹⁰²⁾ "והיו רוצין לדבר איש בלשון רעהו ⁽¹⁰³⁾ "ולא היו מכירין איש לשון רעהו. מה ⁽¹⁰⁴⁾ "עשו לקחו איש חרבו ונלחמו אלו עם אלו למשחית. וחצי העולם שם נפל ⁽¹⁰⁵⁾ "בחרב. ומשם הפיצם ה' ⁽¹⁰⁶⁾ "על פני כל הארץ. שנ' ויפץ ה' ⁽¹⁰⁷⁾ "אותם ⁽¹⁰⁸⁾ "על פני כל הארץ ⁽¹⁰⁹⁾ "ר' מאיר אומ' עשו אחיו ⁽¹¹⁰⁾ "ראה את הכתונת של נמרוד וחמד אותה ⁽¹¹¹⁾ "בלבו והרגו ולקחה ⁽¹¹²⁾ "ממנו. ומניין שהיו ⁽¹¹³⁾ "חמודות בעיניו. שנ' ותקח רבקה את ⁽¹¹⁴⁾ "בגדי עשו בנה הגדול החמודות ⁽¹¹⁵⁾ ".

- (77) בכ"י א': [הקב"ה].
 (78) בכ"י א' ליתא: שנ' הבה נרדה.
 (79) בכ"י א': כתוב.
 (80) בכ"י א': [כל אחד ואחד גוי וכתבו ולשונו, ומניין שהפילו גורלות ביניהם].
 (81) בכ"י א': בהנחל.
 (82) בכ"י א': וגו', במקום: בהפרידו בני אדם.
 (83) בכ"י ג': הגורל.
 (84) בכ"י א': של הקב"ה; בכ"י ג' ליתא: של הבה.
 (85) בכ"י א' וג': יי.
 (86) בכ"י א' וג' ליתא: יעקב חבל נחלתו.
 (87) בכ"י א': רצתה; בכ"י ג': רציתי.
 (88) בכ"י ג': מלאכים.
 (89) בכ"י א': ובלבלו; בכ"י ג': ובלבלו [את].
 (90) בכ"י א' וג': לשונות.
 (91) בכ"י א': [אשר בנו וגו'].
 (92) בכ"י א': [היא].
 (93) בכ"י א': השנייה.
 (94) בכ"י א': כלשון רעהו.
 (95) בכ"י א': ומה.
 (96) בכ"י א': נפל שם; בכ"י ג': "שנפלו", במקום: שם נפל.
 (97) בכ"י א' וג': [משם].
 (98) בכ"י א': [ויחדלו לבנות העיר]; בכ"י ג' ליתא: על ... הארץ.
 (99) בכ"י א' וג': [של יעקב].
 (100) בכ"י ג': אותם.
 (101) בכ"י א': ולקחו; בכ"י ג': ולקחם.
 (102) בכ"י ג': שהם.
 (103) בכ"י ג' ליתא: ותקח רבקה את.
 (104) בכ"י א': "וגו", במקום: בנה הגדול החמודות.

וכל הלוֹבֵשׁ⁽¹⁰⁵⁾ אותם⁽¹⁰⁶⁾ נעשה גם⁽¹⁰⁷⁾ הוא גבור⁽¹⁰⁸⁾, שנ' ויהי עשו איש יודע ציד⁽¹⁰⁹⁾, וכשיצא⁽¹¹⁰⁾ יעקב מאת פני יצחק אביו אמ'⁽¹¹¹⁾ אין עשו הרשע⁽¹¹²⁾ כדאי⁽¹¹³⁾ ללבוש את⁽¹¹⁴⁾ הכתונת הללו⁽¹¹⁵⁾, מה עשה חפר בארץ וטמנה⁽¹¹⁶⁾, שנ' טמון⁽¹¹⁷⁾ בארץ חבלו⁽¹¹⁸⁾.

פרק חמשה ועשרים⁽¹⁾

ירידה שלישית⁽²⁾ שירד⁽³⁾ לסדום שנ' ארדה נא ואראה⁽⁴⁾, אמ' הב"ה⁽⁵⁾ דבר גדול שאני⁽⁶⁾ עתיד לעשות אני⁽⁷⁾ מגיד לאברהם אוהבי, שנ' וה' אמר⁽⁸⁾ המכסה אני מאברהם, ר' חנינא בן דוסא אומ' נגלה הב"ה ושלשה מלאכים על אברהם אבינו, שנ' וישא את⁽⁹⁾ עיניו וירא והתחיל⁽¹¹⁾ והנה שלשה אנשים⁽¹²⁾, התחיל מבשר⁽¹³⁾ אותו⁽¹⁴⁾ על הריון⁽¹⁵⁾ שרה אשתו, שנ' שוב⁽¹⁶⁾ אשוב אליך כעת חיה⁽¹⁷⁾,

(105) בכ"י א' וג': "וכשלבש", במקום: וכל הלוֹבֵשׁ.

(106) בכ"י א': אותה.

(107) בכ"י ג': במ.

(108) בכ"י א': [כחן].

(109) בכ"י א': [וגר].

(110) בכ"י א': ושיצא; בכ"י ג': וכי יצא.

(111) בכ"י ג': [בלבן].

(112) בכ"י א': כדי; בכ"י ג': כדאי.

(113) בכ"י א': הכתונת הזה; בכ"י ג': הכותנות הללו.

(114) בכ"י א' וג': וטמנה.

(115) בכ"י א': טמן.

(116) בכ"י א': חבלם [וגר]; בכ"י ג': [ומלכודתו עלי נתיב].

(1) בכ"י א': כ"ה; בכ"י ג': עשרים וששה.

(2) בכ"י א': השלישית.

(3) בכ"י א': [הקב"ה].

(4) בכ"י א': [וגר].

(5) בכ"י א': הקב"ה.

(6) בכ"י ג': אני.

(7) בכ"י ג': ואני.

(8) בכ"י ג': "ויאמר יי", במקום: וה' אמר.

(9) בכ"י א' ליתא: וה' אמר ... שני, ואפשר שנשמט בס"ס מן "שני" עד "שני".

(10) בכ"י א' וג' ליתא.

(11) בכ"י א' וג' ליתא, והקיום כאן הם לסימן מחיקה.

(12) בכ"י א': [וגר]; בכ"י ג': [נצבים עליו אחד].

(13) בכ"י ג': לבשר.

(14) בכ"י א' ליתא.

(15) בכ"י א': ההריון [של]; בכ"י ג': הוריון.

(16) בכ"י א': "למוע' הזה"; ובכ"י ג': "למועד", במקום: "שוב".

(17) בכ"י א': "וגוי", במקום: כעת חיה; בכ"י ג': [ולשרה בן].

ואחר כך" (הגיד לו את מעשה סדום שנ" ויאמר ה' צעקת" סדום ועמורת וכו'"), מכאן אתה למד שכל מי שרוצה" לדבר עם חברו דבר" שהוא לו גנאי" מתחיל" בדבר טוב וגומר בדבר רע" שאינו לרצון לו, מניין" אנו למדין מהב"ה" על אברהם" אבינו, התחיל מבשר אותו על הריון" אשתו שרה" וכו'"), ואחר כך הגיד" את מעשה סדום, שנ' ויאמר ה' זעקת" סדום ועמורה", התחיל מבקש" ומתחנן לפניו", רבון" העולמים כמות רשע" כן מות צדיק" האף תספה צדיק עם רשע, אמ' לו" הב"ה" אברהם בזכות צדיק" אסלח לסדום, שנ" אם אמצא בסדום חמשים צדיקים" אסלח לה" על" כל עונותיו", מכאן אמרו אם חמשים" בעולם בצדקתם העולם עומד", התחיל

-
- (18) בכ"י א': ואחר כך ; בכ"י ג': „ואחד“, „וכך“ ליתא שם.
 (19) בכ"י א': [וירא י"י כי רבת רעת האדם].
 (20) בכ"י א': ואמ' י"י זעקת.
 (21) בכ"י א' ליתא: ועמורה וכו'; בכ"י ג': „כי רבה“, במקום: וכו'.
 (22) בכ"י א': שהוא מבקש ; בכ"י ג': שמבקש.
 (23) בכ"י ג': דבר עם חבריו.
 (24) בכ"י א' וג': „גנאי לו“, במקום: לו גנאי.
 (25) בכ"י ג': [לן].
 (26) בכ"י א': ומכאן.
 (27) בכ"י א': מהקב"ה.
 (28) בכ"י א' וג': כשנגלה.
 (29) בכ"י ג' ליתא.
 (30) בכ"י א': ההריון ; בכ"י ג': הוריון.
 (31) בכ"י א': של שרה אשתו ; בכ"י ג': שרה אשתו.
 (32) בכ"י א' וג': [לן].
 (33) בכ"י א': י"י.
 (34) בכ"י א': צעקת.
 (35) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג' ליתא: שנ' ... ועמורה.
 (36) בכ"י א': ומבקש.
 (37) בכ"י א' וג': [על לוט בן אחיו אמ' לפניו].
 (38) בכ"י ג': [כל].
 (39) בכ"י א' וג': [הרשע].
 (40) בכ"י א': הצדיק [שנ']; בכ"י ג': הצדיק.
 (41) בכ"י א': הקב"ה ; בכ"י ג': הקדוש ברוך הוא [חיין].
 (42) בכ"י א': [אחד]; בכ"י ג': צדיקים.
 (43) בכ"י ג': [אנן].
 (44) בכ"י א' וג': עונותיה.
 (45) בכ"י א': אם יהיו חמשים צדיקים ; בכ"י ג': אם יהיו צדיקים חמשים.
 (46) בכ"י א': העולם מתקיים ועומד.

מבקש⁽¹⁾ ומתחנן לפניו עד שבא לעשרה. מכאן אמרו⁽²⁾ עשרה צדיקים במקום⁽³⁾ בצדקתם המקום נצול⁽⁴⁾. שני⁽⁵⁾ לא אשחית בעבור העשרה. ר' זעירא אומ' עשירי שלוח⁽⁶⁾ היו אנשי סדום מן הארץ הטמאה⁽⁷⁾ הטובה והשמנה שהיו שבים⁽⁸⁾ עליה שכל שצריך לעולם⁽⁹⁾ היו מוציאים⁽¹⁰⁾ ממנה. זהב היו מוציאים ממנו⁽¹¹⁾. שני ועפרות⁽¹²⁾ זהב לו. כסף היו מוציאים⁽¹³⁾ ממנה⁽¹⁴⁾. שני כי יש לכסף מוצא⁽¹⁵⁾. אבנים טובות⁽¹⁶⁾ היו מוציאים⁽¹⁷⁾ ממנה שני מקום ספיר אבניה. לחם היו מוציאים ממנה⁽¹⁸⁾. שני ארץ ממנה יצא לחם. ולא⁽¹⁹⁾ בטחו בצל יוצרם⁽²⁰⁾ אלא על רוב עשרם. והעושר דוחה את בעליו מיראת שמים. שני הבוטחים על חילם⁽²¹⁾. ר' נתנאל אומר אנשי סדום לא חסו⁽²²⁾ על כבוד קונם לשבור אוכל⁽²³⁾ לאורח⁽²⁴⁾ ולגר אלא סבבו⁽²⁵⁾ את⁽²⁶⁾ כל האילנות למעלה⁽²⁷⁾ מפירותיהם כדי שלא יהיו מסורין⁽²⁸⁾ אפילו לעוף⁽²⁹⁾ השמים. שני נתיב לא ידעו עיט. ר' יהושע בן קרחא⁽³⁰⁾ אומ' הקימו עליהם שופטים

(47) בכ"י א': ומבקש.

(48) בכ"י א': [אם יהיה]; בכ"י ג': [אם יהיו].

(49) בכ"י א': [אחד].

(50) בכ"י א': המקום ההוא עומד וניצל; בכ"י ג': המקום עומד.

(51) בכ"י א': [ויאמי יי].

(52) בכ"י ג' ליתא: לא אשחית ... שלוח.

(53) בכ"י א': יושבים; בכ"י ג': יושבין.

(54) בכ"י א' וג': צורך העולם.

(55) בכ"י א' וג': ממנה.

(56) בכ"י א': [זהב לו מהו ועפרות זהב לו בשעה שהיה אחד מהם מבקש ירק לקחת היה אומ' לעבדו לך וקח לי באיסר ירק והיה הולך ולוקח ומצא תחתיו מלא זהב הדא הוא דכתי' ועפרות]; בכ"י ג': [זהב לו בשעה שאחד מהם מבקש ליקח ירק היה אומ' לעבדו לך קח לי באיסר זהב והיה הולך ולוקח ומצא תחתיו מלא זהב שני ועפרות].

(57) בכ"י א': מוציאים.

(58) בכ"י א': והיו מוציאים ממנה כסף.

(59) בכ"י א': [וגו].

(60) בכ"י א' וג': [ומרגליות].

(61) בכ"י א' ליתא: שני מקום ... ממנה. ואפשר שנשמט בט"ס מן "ממנה" עד "ממנה".

(62) בכ"י א': לא.

(63) בכ"י א': יוצרין.

(64) בכ"י א': [ויברוך עשרם יתהללן].

(65) בכ"י ג': לא היו בוטחים.

(66) בכ"י ג': לשכר אבל.

(67) בכ"י ג': לאורח.

(68) בכ"י א': סבבו; בכ"י ג': סבבו.

(69) בכ"י ג': [אפין].

(70) בכ"י א': יהיה הנאה מסדום; בכ"י ג': יהו מוכרין.

(71) בכ"י ג': אף עוף.

(72) בכ"י א' וג': קרחא.

שופטי שקר וכל אורח⁷³) וגר שהיו נכנסים לסדום⁷⁴) היו עושקים אותם בדינים⁷⁵) ולוקחים ממנו⁷⁶) המעות⁷⁷) ומוציאין אותם ערומים, שנ' ואת הגר עשקו בלא משפט, והיו יושבין בטח⁷⁸) שאנן ושלן⁷⁹) בלי⁸⁰) פחד מלחמה מכל סביבותם⁸¹). שנ' בתייהם שלום מפחד⁸²), והיו שבעים בכל תבואות הארץ ולא הוחזק⁸³) ידם בפת⁸⁴) לא⁸⁵) לעני ולא⁸⁶) לאביון⁸⁷) שנ' הנה זה היה חטאת⁸⁸) סדום אחותיך גאון שבעתי לחם⁸⁹) וכו'⁹⁰), ר' יהודה אומ' הכריזו בסדום כל מי שהוא⁹¹) מחזיק⁹²) בפת לחם עני ואביון⁹³) ישרף באש, פליטת⁹⁴) בתו של לוט היתה נשואה לאחד מגדולי העיר⁹⁵) וראתה עני אחד⁹⁶) מדקדק⁹⁷) ברחוב העיר⁹⁸) ועגמה נפשה עליה, שנ' עגמה נפשי לאביון, מה עשתה⁹⁹) בכל יום היתה¹⁰⁰) יוצאה¹⁰¹) לשאוב¹⁰²) היתה¹⁰³) נותנת בכד שלה¹⁰⁴) מכל מזון ביתה ומאכלת¹⁰⁵) לאתו¹⁰⁶) עני¹⁰⁷), אמרו אנשי

73) בכ"י ג': אורח.

74) בכ"י ג': לשם.

75) בכ"י א' וג': בדינם.

76) בכ"י א' ליתא : ולוקחים ממנו.

77) בכ"י א': המעות ; בכ"י ג' ליתא : ולוקחים ממנו המעות.

78) בכ"י ג': [בשלחה].

79) בכ"י א': ושלום; בכ"י ג' ליתא: שאנן ושלן.

80) בכ"י א': בלא ; בכ"י ג': מכלי.

81) בכ"י א' וג': סביבותיהם.

82) בכ"י א': [וגו]; בכ"י ג': [ולא שבט אלוה עליהם].

83) בכ"י א': החזיקו [את]; בכ"י ג': החזיקו.

84) בכ"י א': [לחם] ; בכ"י ג': לתת פתם.

85) בכ"י א': אביון ; בכ"י ג': ולאביון.

86) בכ"י א' וג': עון.

87) בכ"י א': "וגו' וכל כך יד עני ואביון לא החזיקה", במקום : אחותיך ... לחם ;

בכ"י ג' : [ושלוח השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה].

88) בכ"י א' ליתא : מי שהיא.

89) בכ"י א': שמחזיק [יד עני] ; בכ"י ג': [ידו].

90) בכ"י א' ליתא : עני ואביון ; בכ"י ג': לעני ולאביון.

91) בכ"י א': סדום ; בכ"י ג': הדור.

92) בכ"י א': מדולדל ; בכ"י ג': מדוקדק.

93) בכ"י א': מה היתה עושה ; בכ"י ג': מה הייתה עושה.

94) בכ"י א': כשהיתה.

95) בכ"י ג': יוצאת.

96) בכ"י א' וג': [מים].

97) בכ"י ג': והיתה.

98) בכ"י א': ומאכילה.

99) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג': אחוה.

100) בכ"י א': לעני.

סדום העני הזה מאין הוא חי וכשידעו בדבר¹⁰¹) הוציאו אותה להשרף¹⁰²). אמרה רבון כל¹⁰³) העולמים עשה משפטי¹⁰⁴) ודיני¹⁰⁵) מאנשי¹⁰⁶) סדום¹⁰⁷), ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד¹⁰⁸), באותה שעה אמר הב"ה¹⁰⁹) ארדה נא ואראה¹¹⁰) אם כצעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום אהפוך יסודותיה למעלה ופניה למטה, שנ'¹¹¹) ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה¹¹²) הכצעקתם אין כתיב כאן¹¹³) אלא הכצעקתה, וכן¹¹⁴) הוא אומ' הולך את¹¹⁵) חכמים¹¹⁶) חכם, למה¹¹⁷) הוא דומה לאדם שהוא¹¹⁸) נכנס¹¹⁹) לבית המרקחים¹²⁰) אף על פי שלא לקח¹²¹) ולא נתן¹²²) ריח טוב לקח ויצא¹²³), כך כל מי שהוא¹²⁴) מהלך¹²⁵) עם¹²⁶) הצדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים, לכך נאמר¹²⁷) ורועה¹²⁸) כסילים ירוע, ד"ה הולך את חכמים יחכם זה לוט שהיה הולך¹²⁹) עם אברהם אבינו עליו השלום¹³⁰) ולמד מדרכיו

(101) בכ"י א': הרבר.

(102) בכ"י א': [באש]; בכ"י ג': הוציאה לישרף.

(103) בכ"י א': משפט.

(104) בכ"י א': באנשי.

(105) בכ"י ג' ליתא: מאנשי סדום.

(106) בכ"י ג': "הביה", במקום: כסא הכבוד.

(107) בכ"י א': [הכצעקתה].

(108) בכ"י ג' ליתא: ארדה נא ... שנ'. ואפשר שנשמט בט"ס מן "ארדה" עד "ארדה".

(109) בכ"י א' ליתא: הבאה ... כלה.

(110) בכ"י ג': לכך.

(111) בכ"י ג': אל.

(112) בכ"י א': [יחכם ורועה כסילים ירוע הולך את חכמים]; בכ"י ג': [יחכם ורועה

כסילים ירוע הולך אל חכמים].

(113) בכ"י ג': [יחכם למה].

(114) בכ"י א': שנכנס.

(115) בכ"י א': המרקחים.

(116) בכ"י א': לקחו; בכ"י ג': נתן.

(117) בכ"י א': [אלא]; בכ"י ג': [לקח כלום מכל מקום].

(118) בכ"י ג': והוציא [עמן].

(119) בכ"י א': שהולך.

(120) בכ"י ג': את.

(121) בכ"י א': [הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע למה הוא דומה לאדם

שהיה נכנס לבית אפורסקי אפי' לא לקח ולא נתן אלא ריח רע לקח ויצא כך כל מי שמהלך עם הרשעי' לוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים לכך נאמ']; בכ"י ג': [הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע למה הוא דומה לאדם שנכנס לבית הבורסקי אע"פ שלא נתן ולא לקח כלום מכל מקום ריח רע הוא קולט ומוציא עמו כך כל מי שהוא מהלך את הרשעים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים].

(122) בכ"י א': רועה.

(123) בכ"י א': שהיה מהלך; בכ"י ג': "שהלך", ו"שהיה" ליתא שם.

(124) בכ"י א' וג' ליתא: עליו השלום.

וממעשיו הטובים, אמר¹²⁵) מה עשה אברהם אבינו עליו השלום¹²⁶), עשה¹²⁷) ביתו
 בית קבול לחרון¹²⁸), וכל מי שהוא נכנס¹²⁹) ויצא¹³⁰) היה מקבלו¹³¹) ומאכילו¹³²)
 ומשקיהו, ואומר¹³³) להם¹³⁴) אמרו¹³⁵) אחד הוא אלהי אברהם בעולם, וכשבא לוט¹³⁶)
 כך¹³⁷) היה עושה, וכיון שהכריזו בסדום¹³⁸) כל מי שהוא מחזיק בידו¹³⁹) בפת לחם
 לעני ולאביון¹⁴⁰) ישרף באש והיה¹⁴¹) מתיירא מאנשי העיר מאנשי העי¹⁴²)
 מעשות¹⁴³) יום¹⁴⁴) ויעש¹⁴⁵) לילה שנ' ויבאו¹⁴⁶) שני המלאכים סדומה בערב ולוט
 יושב בשער סדום, ולמה היו יושב בשער סדום¹⁴⁷), אלא שהיה¹⁴⁸) מתיירא מאנשי
 העיר מעשות יומם¹⁴⁹), וראה שני המלאכים¹⁵⁰) מהלכים¹⁵¹) ברחוב העיר¹⁵²) והיה
 סבור שהם אורחי¹⁵³) הארץ ורץ לקראתם, אמ'¹⁵⁴) להם בואו ולינו¹⁵⁵) בתוך ביתי

-
- (125) בכ"י א': אמרו ; בכ"י ג' ליתא.
 (126) בכ"י א' ליתא : עליו השלום ; בכ"י ג' ליתא : אבינו עליו השלום.
 (127) בכ"י א' וג': [לו].
 (128) בכ"י א': "חיוץ מחכך", במקום : בית קבול לחרון.
 (129) בכ"י א': שהיה נכנס [לחרון].
 (130) בכ"י ג': ויוצא [לתוכן].
 (131) בכ"י א' וג': מאכילו.
 (132) בכ"י א': והיה אומ' ; בכ"י ג': ואמ'.
 (133) בכ"י א': לו ; בכ"י ג' ליתא.
 (134) בכ"י א' וג': [לסדום].
 (135) בכ"י א': כן.
 (136) בכ"י ג': אנשי סדום.
 (137) בכ"י א' וג': ידו.
 (138) בכ"י א': ואביון ; בכ"י ג' ליתא.
 (139) בכ"י ג': היה.
 (140) הקוים על המלות "מאנשי העי" הם לסימני מחיקה.
 (141) בכ"י א': לעשות.
 (142) בכ"י א' וג': יומם.
 (143) בכ"י א': ויעשה.
 (144) בכ"י א': ויבואו.
 (145) בכ"י א' ליתא : ולמה ... סדום.
 (146) בכ"י א': "על שהוא", במקום : אלא שהיה.
 (147) בכ"י א': [ויעש לילה] ; בכ"י ג' ליתא : שנ' ויבאו ... מעשות יומם.
 (148) בכ"י ג': מלאכים.
 (149) בכ"י ג': מהלכין.
 (150) בכ"י א': הדרך.
 (151) בכ"י א': ארחי.
 (152) בכ"י א' וג': ואמ'.
 (153) בכ"י א': לינו.

ואכלו ושתו לכו⁽¹⁵⁴⁾ לדרככם⁽¹⁵⁵⁾ לשלום⁽¹⁵⁶⁾, ולא קבלו האנשים עליהם⁽¹⁵⁷⁾ והחזיק בידם שלא ברצונם⁽¹⁵⁸⁾ לתוך ביתו, שנ' ויפצר בם מאד, ראה אותם אחד מאנשי העיר ורץ והגיד לכל אנשי העיר⁽¹⁵⁹⁾, ונקבצו⁽¹⁶⁰⁾ כלם⁽¹⁶¹⁾ כמנהגם⁽¹⁶²⁾ משכב⁽¹⁶³⁾ זכור כנשים⁽¹⁶⁴⁾, שנ' ויקראו⁽¹⁶⁵⁾ אל לוט ויאמרו לו⁽¹⁶⁶⁾, ומה⁽¹⁶⁷⁾ עשה לוט, כשם שנתן משה נפשו תחת העם כך נתן לו⁽¹⁶⁸⁾ את⁽¹⁶⁹⁾ שתי בנותיו תחת שני⁽¹⁷⁰⁾ המלאכים, שנ' הנה לי שתי בנות⁽¹⁷¹⁾, ולא קבלו עליהם אנשי העיר⁽¹⁷²⁾, מה עשו להם המלאכים הכו אותם בעורון⁽¹⁷³⁾ עד שעלה עמוד השחר⁽¹⁷⁴⁾, וכשם שהחזיק⁽¹⁷⁵⁾ לוט⁽¹⁷⁶⁾ בידיו⁽¹⁷⁷⁾ של המלאכים⁽¹⁷⁸⁾ והכניסם לתוך ביתו, כך החזיקו בידו וביד⁽¹⁷⁹⁾ אשתו וביד שתי בנותיו והוציאו אותם מחוץ⁽¹⁸⁰⁾ לעיר⁽¹⁸¹⁾, שנ' ויתמהמה ויחזיקו האנשים⁽¹⁸²⁾ אמ'⁽¹⁸³⁾ להם⁽¹⁸⁴⁾ אל תביטו לאחוריהם⁽¹⁸⁵⁾ שהרי ירדה שכינתו של הב'ה⁽¹⁸⁶⁾ להמטיר על סדום

-
- (154) בכ"י א' וג': ולכו.
 (155) בכ"י ג': לדרכים.
 (1156) בכ"י א': בשלום.
 (157) בכ"י א': עליהם האנשים.
 (158) בכ"י א' וג': כרצונם [והכניסם].
 (159) בכ"י א': סדום.
 (160) בכ"י א': ונתקבצו.
 (161) בכ"י א' וג': [אל פתח הבית].
 (162) בכ"י א' וג': לעשות מנהגם.
 (163) בכ"י א': במשכב.
 (164) בכ"י ג': [הוציאים אלינו ונדעה אותם].
 (165) בכ"י א': ויקרא.
 (166) בכ"י א': "וגו'", במקום: "ויאמרו לו"; בכ"י ג' ליתא: ויאמרו לו.
 (167) בכ"י ג': מה.
 (168) בכ"י א': לוט; בכ"י ג': משה.
 (169) בכ"י א': [וגו'].
 (170) בכ"י א' וג': "האנשים", במקום: אנשי העיר.
 (171) בכ"י א' וג': בסנורים.
 (172) בכ"י א': [הכל במדה]; בכ"י ג': [הכל במידה שאדם מודד בה מודדין לו].
 (173) בכ"י א': כשם שהחזיק; בכ"י ג': כשם שהוא החזיק.
 (174) בכ"י א' וג': בידם.
 (175) בכ"י א' וג': "שלא כרצונם", במקום: של המלאכים.
 (176) בכ"י ב': ובד. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.
 (177) בכ"י א' וג': חוץ.
 (178) בכ"י ג': [כמו].
 (179) בכ"י א': "וגו'", במקום: ויחזיקו האנשים; בכ"י ג': [בידו].
 (180) בכ"י א' וג': אמרו.
 (181) בכ"י ג': [האנשים].
 (182) בכ"י ג': אחריכם.

ועל עמורה גפרית ואש, עירית¹⁸³) אשתו של לוט נכמרו רחמה על בנותיה הנשואות¹⁸⁴) והביטה¹⁸⁵) לאחריה¹⁸⁶) לראות אם הולכות י"י אחריה אם לא י"י, וראת¹⁸⁷) אחרי השכינה¹⁸⁸) , ונעשית נציב מלח, שנ' ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח¹⁸⁹) .

(183) בכ"י א': אשעורית ס"א עידית.

(184) בכ"י א': [בסדום] ; בכ"י ג' ליתא.

(185) בכ"י ב': והביט. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.

(186) בכ"י ג': אחריה.

(187) בכ"י א': [הן] ; בכ"י ג': [הן] מהלכות.

(188) בכ"י א' וג': ואם לאו.

(189) בכ"י א' וג': וראתה.

(190) בכ"י א': "השכינה אחריה", במקום : אחרי השכינה.

(191) בכ"י א': "וגו", במקום : ותהי נציב מלח.

פרקי ר' אלעזר

מ א ת

דר. מיכאל היגער

מוקדש לזכרון ידידי הפרופ' ר' אהרן פריימאן ז"ל

(סוף)

פרק ששה ועשרים¹

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן, הנס הראשון כשנולד אברהם² בקשו כל גדולי מלכות³ והקוסמים להרגו⁴ ונחבא בבית הרן⁵ שלש עשרה שנה⁶, השמש ולא הירח, ולאחר שלש עשרה שנה יצא מבית הרן⁷ מדבר בלשון⁸ הקדש ומאס⁹ באלילים ומשקץ את הפסילים, ובטח בשם¹⁰ יוצרו ואמר¹¹ אשרי אדם בוטח בכך, הנס השני נחבש בבית האסורים עשרה¹² שנים שלשה בכותי ושלשה בבי דרי¹³, ולאחר¹⁴ עשר שנים שלחו והביאו אותו אצלו והשליכוהו¹⁵ לתוך כבשן האש¹⁶ ומלך¹⁷ הכבוד פשט יד ימינו והצילו מכבשן האש¹⁸, שנ' ויאמר אליו אני ה' ¹⁹ אשר הוצאתיך מאור כשדים²⁰, הנס השלישי²¹, טלטולו²² מבית אביו ומארץ מולדתו והביאו לחרן ושם מת תרח אביו ועתדי²³ אמו, והטלטול קשה לאדם יותר מכל²⁴, ומניין טלטולו²⁵, שנ' ויאמר ה' ²⁶ אל אברהם²⁷ לך לך²⁸, הנס הרביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא הביא הב' ²⁹ רעב בעולם אלא בימי³⁰ אברהם, ולא בכל הארצות אלא בארץ כנען, לנסותו ולהורידו למצרים, שנ' ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה³¹, הנס החמשי נלקח³² שרה אשתו לפרעה³³ לאשה, וכי יש אדם שרואה את אשתו נלקחה³⁴ לאיש אחר ואינו קורע את בגדיו, אלא שלא קרב אליה, ומניין שנלקחה שרה לפרעה לאשה, שנ' ויראו אותה שרי פרעה³⁵, ר' יהושע בן קרחא³⁶ אומר באותה הלילה³⁷ שנלקחה שרה³⁸ אמנו³⁹ ליל יום טוב הפסח⁴⁰ היה⁴¹, והביא הב' ⁴² על פרעה ועל ביתו נגעים גדולים להודיע⁴³ שכך הוא עתיד להכות את עם⁴⁴ ארצו, שנ' וינגע ה' ⁴⁵ את פרעה נגעים⁴⁶ גדולים⁴⁷ וכו'⁴⁸, במצרים כתיב עוד נגע אחד אביא⁴⁹ על⁵⁰ פרעה⁵¹, וכי נגעים היו והלא מכת גדולי⁵² מצרים היו והמכות נמשלו בנגעים⁵³, לכך נאמר וינגע ה' ⁵⁴ את⁵⁵ פרעה, וכו'⁵⁶, ר' יהושע בן קרחא⁵⁷ אומר שרה⁵⁸ היתה⁵⁹ אשת⁶⁰ פרעה⁶¹ מאהבתו אותה כתב לה בשטר כתובתה⁶² כל ממונו⁶³ בין כסף בין זהב⁶⁴ בין עבדים וקרקעות⁶⁵, וכתב לה את⁶⁶ ארץ גושן לאחוזתה, לפיכך ישבו⁶⁷ בני ישראל בארץ גושן בארץ

שרה אמם, וכתב לה את ⁽¹⁾ הגר בתו מפלגשו שפחה ⁽²⁾). ומניין שהייתה הגר בתו של פרעה מפלגשו ⁽³⁾, שנ' ושרי אשת אברם לא ילדה לו ⁽⁴⁾ וזה שפחה מצרית ושמם הגר ⁽⁵⁾, השכים פרעה בבקר ונבהל ⁽⁶⁾ שלא קרב אליה ושלח וקרא לאברהם ואמר ⁽⁷⁾ לו ⁽⁸⁾ הרי ⁽⁹⁾ אשתך שרי ⁽¹⁰⁾ לפניך וכל שטר כתובתה עמה קח ולך ואל תעמוד בארץ הזאת, שנ' ועתה הנה אשתך קח ולך, ויצו ⁽¹¹⁾ עליו פרעה אנשים ⁽¹²⁾ מעבור ⁽¹³⁾ אברהם לבא אל ארץ כנען גר ⁽¹⁴⁾ בארץ פלשתים להנפש שם והלך, והכל ⁽¹⁵⁾ צפוי לפני ה' ⁽¹⁶⁾, ושלח אבימלך ויקח ⁽¹⁷⁾ את שרה, סבור להעמיד ממנה בנים, שנ' וישלח אבימלך ויקח את שרה ⁽¹⁸⁾, ונעשה אבימלך וכל נקבות ביתו עקרות ואפי' ⁽¹⁹⁾ קדמאי לאבימלך ⁽²⁰⁾ עד ⁽²¹⁾ ביצי כנים עקרות, שנ' כי עצור עצר ה' ⁽²²⁾ וירד ⁽²³⁾ מיכאל המלאך ושלף את ⁽²⁴⁾ חרבו עליו ⁽²⁵⁾, אמר לו אבימלך זה דין אמת ומשפט אמת ⁽²⁶⁾ להרגני עד ⁽²⁷⁾ שלא ידעתי ⁽²⁸⁾, הגוי גם צדיק תהרגו, אמ' לו השב אשת האיש ⁽²⁹⁾ כי נביא הוא ⁽³⁰⁾, ר' יהושע בן קרחא אומ' ⁽³¹⁾ לר' טרפו ⁽³²⁾ כל ⁽³³⁾ מה שנתן אבימלך ⁽³⁴⁾ לאברהם בעבור ⁽³⁵⁾ שרה ⁽³⁶⁾ נתן, שנ' ויקח אבימלך צאן ובקר ויתן לאברהם, ועמד ⁽³⁷⁾ אברהם והיה מתפלל לפני ה' ⁽³⁸⁾, ואמר לפניו רבונו של עולם ⁽³⁹⁾ בראת את העולם לפריה ⁽⁴⁰⁾ ורביה אבימלך וכל נקבות ביתו יפרו וירבו ⁽⁴¹⁾ ונעתר לו ה' ⁽⁴²⁾, שנ' ויתפלל אברהם ⁽⁴³⁾ על אבימלך וירפא אלהים את אבימלך ואת אמהותיו וילדו ⁽⁴⁴⁾.

פרק שבעה ועשרים ⁽¹⁾

הנס הששי באו עליו ⁽²⁾ כל המלכים להרגו ⁽³⁾ ואמרו נתחיל ראשון בבן אחיו ואחר כך נתחיל לו ⁽⁴⁾ ובשביל לוט לקחו את כל ⁽⁵⁾ רכוש סדום ועמורה ⁽⁶⁾, שנ' ויקחו את לוט ורכישו ⁽⁷⁾ ובא מיכאל והגיד לאברהם, שנ' ויבא הפליט ויגד ⁽⁸⁾ לאברהם ⁽⁹⁾ העברי ⁽¹⁰⁾ ושל עולם הוא מגיד שנ' גם במדעך מלך ⁽¹¹⁾ אל תקלל כי עוף השמים יוליד הכל ⁽¹²⁾ ובעל כנפים יגיד דבר, ולמה נקרא שמו פליט, שבשעה שהוריד ⁽¹³⁾ ה' ⁽¹⁴⁾ סמאל ואת כת שלו ממקום קדושתו ⁽¹⁵⁾ מן השמים אחז בכנפיו של מיכאל להפילו עמו ופלטו ה' ⁽¹⁶⁾ מידו, לפיכך נקרא שמו פליט, ועליו אמר יחזקאל בא אלי הפליט מירושלם ⁽¹⁷⁾ הכתה ⁽¹⁸⁾ העיר וכו' ⁽¹⁹⁾, השכים אברהם בבקר ולקח את שלשת תלמידיו עמו ענר אשכול וממרא ואת אליעזר עבדו עמם ⁽²⁰⁾ ורדף אחריהם עד דן זו פעמים ⁽²¹⁾ שנ' וירדוף עד דן ושם נתעכב הצדיק ששם נאמר לו אברהם תהי ⁽²²⁾ יודע שמבני בניך עתידים לעבוד ע"ז ⁽²³⁾ שם ⁽²⁴⁾ שנ' ויעש ⁽²⁵⁾ שני עגלי זהב ויעש ⁽²⁶⁾ את האחד בבית אל ואת האחד בדן ושם הניח את ⁽²⁷⁾ שלשה ⁽²⁸⁾ תלמידיו ⁽²⁹⁾ ולקח את עבדו אליעזר ⁽³⁰⁾ שבמניין שמו ⁽³¹⁾ שמנה עשר ושלוש מאות וירדוף אחריהם עד משמאל לדמשק, שנא' וירדפם עד חובה ⁽³²⁾, שמואל הקטן אומ'

שם נחלקה^(*) הלילה שיצאו ישראל ממצרים הוא הלילה שהכה הב"ה את בכורי מצרים^(*), הוא^(*) הלילה שהכה אברהם^(*) את המלאכים ואת מחניהם עמם, שנ' ויחלק עליהם לילה^(*) הוא^(*) ועבדיו^(*), הלל הזקן אומ' לקח אברהם^(*) את כל רכוש^(*) סדום^(*) ועמורה^(*) ואת כל רכושו של^(*) לוט בן אחיו וחזר לשלום^(*) ולא נעדר^(*) לו^(*) אפי'^(*) אדם^(*) אחד שנ' וישב את^(*) הרכוש^(*) וגם את לוט ורכושו וכו'^(*), ר' מאיר^(*) אומ' אברהם התחיל ראשון לעשר^(*), לקח המעשר^(*) מכל מה שהשיב מן הרכוש של סדום ועמורה^(*) ואת כל מעשר רכוש לוט בן אחיו ונתן^(*) לשם בן נח, שנ' ויתן לו מעשר מכל, יצא שם בן נח לקראתו וראה את כל המעשים שעשה ואת כל הרכוש שהשיב והיה תמה בלבו, התחיל מהלל ומפאר ומשבח לשם^(*) עליון, ואומר ברוך אל עליון אשר מגן צריך^(*), עמד אברהם והיה מתפלל לפני הב"ה^(*) ואמ' רבון כל^(*) העלמים^(*) לא בכח ידי ולא בכח ימיני עשיתי את^(*) כל אלה אלא בכח ימינך שאתה מגן לי בעולם הזה ובעולם^(*) הבא, שנ' ואתה ה'^(*) מגן בעדי^(*) בעולם הזה, כבודי^(*) ומרים ראשי לעולם הבא, וענו העליונים ואמרו^(*) מגן אברהם^(*), הנס השביעי אחר הדברים האלה היה דבר ה'^(*) אל אברם במחזה לאמר^(*), לכל הנביאים נגלה^(*) בחזון, ולאברהם נגלה^(*) במראה החזון^(*), במראה מניין שנ' וירא אליו ה'^(*) באלוני ממרא, בחזון מניין שנ' אחר הדברים האלה היה דבר ה'^(*) אל אברם^(*) במחזה^(*) לאמר^(*), אמ'^(*) הב"ה^(*) לאברהם^(*) דע^(*) כי^(*) ימיני מגנת^(*) לך בכל מקום שאתה הולך כתרים לפני הפורענות, ונתת^(*) שכר טוב לך^(*) ולבניך^(*) בעולם הזה ובעולם הבא, שנ' שכרך הרבה מאד, ר' אומ' הוציא הב"ה^(*) לאברהם^(*) החוצה בלילי יום טוב הפסח, אמ' לו אברהם^(*) יש לך^(*) כח לספור כל צבא השמים, אמ' לפניו רבון כל^(*) העולמים וכי יש מספר לגדודיך, אמ' לו כך לא יספר^(*) זרעך מרוב שנ' ויאמר לו כה יהיה זרעך^(*), ר' אליעזר אומ' הראה הב"ה^(*) לאברהם אבינו בין הבתרים ארבע מלכיות מושלן ואבדן^(*), שנ' ויאמר^(*) אליו^(*) קחה לי עגלה משולשת וכו'^(*) עגלה משולשת זו מלכות^(*) שהיא כעגלה דשא^(*), עז מושלשת זו מלכות יון שנ'^(*) וצפיר העזים הגדיל^(*) עד^(*) מאד^(*), ואיל משולש זו מלכות מדי ופרס, שנ' האיל בעל הקרנים אשר ראיתי מלכי מדי ופרס^(*) ותור אלו בני ישמעאל אין הלשון הזה לשון תור אלא בלשון^(*) ארמית תור זה שור אין לארץ כשיצמד שור זכר עם נקבה יפתחו ויסדרו^(*) את^(*) כל המעמקים^(*) כדון אמ' חיותא^(*) רביעתא^(*), וגזול אלו ישראל שנמשלו כגזול שנ' יונתי בחגוי הסלע^(*), כי קולך ערב בתפלה, ומראך נאווה במעשים טובים, וגזול אלו ישראל שנמשלו בגזול^(*) שנ' אחת היא יונתי תמתי, ר' אחא בן^(*) יעקב אומ'^(*) לא נאמר לשון זה משולשת אלא^(*) גבורי כח, כמה דאמ'^(*) והחוט

המשולש לא במהרה ינתק, ר' מיאשא⁽¹⁾ אומ' ⁽²⁾ משולשים² אמ' ⁽³⁾ משולשים יהיו שלשה פעמים עתידין יהיו⁽⁴⁾ למשול בארץ ישראל פעם ראשונה כל אחד ואחד בפני עצמו פעם שנייה בשנים⁽⁵⁾ פעמים⁽⁶⁾ שלישית כלם כאחד להלחם על בית דוד, שנא' יתיצבו⁽⁷⁾ מלכי ארץ⁽⁸⁾, ר' יהושע אומ' לקח אברהם⁽⁹⁾ חרבו וכתר⁽¹⁰⁾ איתם⁽¹¹⁾ אחד לשנים שנ' ויקח לו⁽¹²⁾ את כל אלה ויבחר אותם בתוך⁽¹³⁾, ואלו⁽¹⁴⁾ לא בחר אותם לא היה העולם יכול לעמוד, אלא הואיל ובחר אותם תשש⁽¹⁵⁾ כחם והקריב כל בתר בתר לקראת רעהו שנ' ויתן איש בתרו לקראת רעהו⁽¹⁶⁾, וגו' בן יונה הניח בחיים⁽¹⁷⁾ שנ' ואת הצפור לא בחר, מכאן אתה למד שלא היה שם גו' אחר⁽¹⁸⁾ אלא בן יונה בלבד, ירד עליהם העיט⁽¹⁹⁾ לפזרן ולאבדן, ואין העיט זה⁽²⁰⁾ אלא בן⁽²¹⁾ דוד בן ישי שנמשל כעיט, שנ' העיט צבוע נחלתי לי וכו'⁽²²⁾, כצאת⁽²³⁾ השמש מן המזרח היה אברהם יושב ומניף עליהם בסודרו כדי שלא ימשול בם⁽²⁴⁾ העיט עד שיבא העורב⁽²⁵⁾, ר' אלעזר בן עזריה אומ' מכאן אתה למד⁽²⁶⁾ שאין מושלן של ארבע מלכיות הללו⁽²⁷⁾ אלא יום אחד מיומו של הב"ה⁽²⁸⁾, אמ' לו ר' אלעזר⁽²⁹⁾ בן ערך בודאי⁽³⁰⁾ כדברך שנ' נתנני⁽³¹⁾ שוממה כל היום דוה חוץ משתי ידות שעה, תדע לך שהוא כן בא וראה כשהחמה נוטה במערב⁽³²⁾ שתי ידות⁽³³⁾ תשש⁽³⁴⁾ אורו ואין נוגה לו⁽³⁵⁾, וכן⁽³⁶⁾ עד שלא יבא העורב⁽³⁷⁾ ישמח אורן של ישראל, שנ' והיה לעת ערב יהיה אור⁽³⁸⁾, עמד אברהם והיה מתפלל לפני הב"ה כדי שלא ישתעבדו בניו בארבע מלכיות הללו ונפלה עליו שנת תרדמה וישן לו⁽³⁹⁾, שנ' ותרדמה נפלה על אברם, וכי יש לך אדם שהוא יושב⁽⁴⁰⁾ וישן ויוכל להתפלל, אלא ללמדך שהיה אברם⁽⁴¹⁾ שוכב וישן מכח תפלה כדי שישתעבדו⁽⁴²⁾ ארבע⁽⁴³⁾ מלכיות הללו, שנ' והנה אימה חשכה⁽⁴⁴⁾ גדולה נופלת עליו, אימה זו מלכות אדום שנ' דחילא ואימתני⁽⁴⁵⁾ ותקיפא⁽⁴⁶⁾, חשכה⁽⁴⁷⁾ זו מלכות יון שהחשיכה⁽⁴⁸⁾ עיניהם של ישראל מכל מצות התורה⁽⁴⁹⁾, גדולה זו מלכות פרס⁽⁵⁰⁾ ומדי⁽⁵¹⁾ שגדלה למכור את⁽⁵²⁾ ישראל חנם, נופלת זו מלכות בבל שנפלה בידם⁽⁵³⁾ ישראל, עליו אלו ישמעאלים⁽⁵⁴⁾ שעליהם בן⁽⁵⁵⁾ דוד יצמח⁽⁵⁶⁾, שנ' אויביו אלביש בושת⁽⁵⁷⁾, ר' זעירא אומ' לא נבראו מלכיות⁽⁵⁸⁾ הללו אלא⁽⁵⁹⁾ עצים לגיהנם⁽⁶⁰⁾, שנ' והנה תנור עשן⁽⁶¹⁾ ולפיד⁽⁶²⁾ אש⁽⁶³⁾, ואין תנור אלא גיהנם שנמשלה כתנור⁽⁶⁴⁾, שנ' נאם⁽⁶⁵⁾ ה'⁽⁶⁶⁾ אשר איר לו בציון⁽⁶⁷⁾ בירושלם⁽⁶⁸⁾.

פרק שמנה ועשרים

הנט השמיני ויהי אברם בן תשעים ותשע שנה, אמ' לו הב"ה⁽¹⁾ עד עכשו לא היתה⁽²⁾ תמים אלא מול את בשר ערלתך מעליך ותהלך⁽³⁾ לפני והיה⁽⁴⁾

תמים⁶) שהערלה טמאה היא מכל הטמאות, שנ' (') כי לא יוסיף יבא בכ עוד ערל וטמא, שהערלה מום מכל המומים, מול בשר ערלתה⁷) ותהא⁸) תמים, רבן גמליאל אומ' שלח אברהם וקרא לשם בן נח ומל את בשר ערלתו⁹) של ישמעאל בנו, שנ' בעצם היום הזה נמול אברהם¹¹), בעצם היום הזה בגבורות¹²) השמש ובחצי¹³) היום, ולא עוד אלא בעשור לחדש ביום הכפורים נמול¹⁴), כתיב בכפורים¹⁵) כל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה, וכאן¹⁶) הוא אומ' בעצם היום הזה נמול אברהם¹⁸), הוי יודע¹⁷) כי¹⁸) ביו"ם הזה יכפר¹⁹) הכפורים נמול אברהם אבינו, ובכל שנה ושנה הב"ה רואה²⁰) דם מילתו²¹) של אברהם אבינו ומכפר על²²) עונותיהם של ישראל, שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם²³), ובאותו מקום שנמול אברהם ונשאר דמו שם נבנה המזבח, ולכך כתו' את כל דמו ישפוך אל יסוד המזבח ואומר לך בדמיך חיי²⁴), ר' חנינא²⁵) בן דוסא אומ' כל הנמולים ביום השלישי כאב להם, שנ' ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים²⁶), ומרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, וכל צרכי מילה מותר לעשות בשבת, וכל ערל לא יאכל בו ולא יגע בקדש, והפורש מן המילה²⁷) כפורש מן הב"ה²⁸), רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומ' כשנמול אברהם אבינו ביום השלישי²⁹) היה לו כאב³⁰) מאד³¹) לנסותו, מה עשה הב"ה³²), נקב חור אחד מתוך³³) גיהנם³⁴) והרתיח אותו³⁵) היום כיומן של רשעים³⁶), ויצא וישב לו בפתח האוהל לרוח היום, שנ' והוא יושב פתח האוהל³⁷) כחום היום³⁸), אמ' הב"ה³⁹) למלאכי השרת באו⁴⁰) וראו כחה של מילה עד שלא מל⁴¹) אברהם היה⁴²) נופל על פניו ואחר כך הייתי מדבר עמו, שנ' ויפול אברהם על פניו⁴³), ועכשו שנמול הוא יושב ואני עומד, ומניין שהיה אברהם⁴⁴) יושב, שנ' וישא אברהם⁴⁵) את⁴⁶) עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו⁴⁷), ר' זעירא אומ' חמשה⁴⁸) ערלות הן ארבעה⁴⁹) באדם ואחת⁵⁰) באילן, ארבעה⁵¹) באדם אלו הן⁵²) ערלת האוזן ערלת שפתים ערלת לב⁵³) ערלת⁵⁴) בשר⁵⁵), ערלת האוזן מניין שנ' והנה ערלה⁵⁶) אזנם, ערלת⁵⁷) שפתים מניין⁵⁸) שנ' ואני ערל שפתים, ערלת הלב מניין שנ' ומלתם את בשר⁵⁹) לבבכם, ואומ' כל⁶⁰) הגוים⁶¹) ערלים⁶²) וכל⁶³) בית ישראל ערלי לב⁶⁴), וערלת הלב אינה מנחת לישראל לעשות רצון בוראן, ולעתיד לבא הב"ה⁶⁵) מתיר את ערלת הלב מישראל, ואינן מקשין את עורפם עוד לפני בוראם, שנ' והסירותי את לב האבן⁶⁶), ערלת הבשר מניין שנ' ומלתם את בשר ערלתכם⁶⁷), אחת⁶⁸) באילן מניין שנ' וכי תבאו⁶⁹) אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם⁷⁰) ערלתו⁷¹) את⁷²) פרו⁷³), תני ר' זעירא אומר⁷⁴) אין העץ האמור כאן אלא זה⁷⁵) הגפן אם⁷⁶) אינן כורתין⁷⁷) עץ ערלתו כל פירותיו⁷⁸) שהוא עושה עוללות⁷⁹) קטופים ולא טובים למראה ונפסל יינן על גבי המזבח⁸⁰).

וכשכורתין⁹⁹) את עץ ערלתו כל פירות שהוא עושה טובים למראה ונבחר יינם להקריב על גבי המזבח, כך אברהם אבינו¹⁰⁰) עד שלא נימול הפרי שעשה לא היה טוב במעשיו ונפסל מעל גבי המזבח, וכשנימול הפרי שעשה היה טוב במעשיו ונבחר להקריב על גבי המזבח כיון¹⁰¹) נסך, שנ' ויין נסך וכו'¹⁰²), ר' אומ' לא עקב אברהם מכל אשר צוהו, שנ' ובן שמנת¹⁰³) ימים¹⁰⁴), וכשנולד יצחק בן שמנת ימים הגיש¹⁰⁵) למילה שנ' וימל אברהם¹⁰⁶) את יצחק בנו¹⁰⁷) בן¹⁰⁸) שמנת ימים¹⁰⁹), מכאן את¹¹⁰) למד שכל איש שמגיש בנו¹¹¹) למילה כאילו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו¹¹²) על גבי המזבח, מכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזכה להמול¹¹³) את בנו כאברהם שמל את¹¹⁴) בנו, שנ' וימל אברהם את יצחק בנו¹¹⁵) וכו'¹¹⁶), ר' יוחנן אומ' כל הגוים הבאים לישראל¹¹⁷) נמולין בטובתם וברצונם¹¹⁸) וביראת שמים הם¹¹⁹) נמולים, ואין מאמינין בגר עד שבעה דורות שלא המיר¹²⁰) למוצאיהם, אבל עבדים נמולים בטובתם ושלא בטובתם¹²¹) ואין אמונה בעבדים, כך כל העבדים שנמולו¹²²) עם אברהם אבינו לא נתקיימו לא הם ולא זרעם בישראל, שנ' וכל¹²³) אנשי ביתו יליד בית¹²⁴), ולמה מלן אלא בשביל טהרה שלא יטמאו את אדניהם במאכלו ומשקהו¹²⁵), וכל מי שאוכל¹²⁶) עם ערל¹²⁷) כאילו אוכל בשר שקץ, וכל הרוחץ עם הערל¹²⁸) כאילו רוחץ¹²⁹) עם הנבלה¹³⁰), וכל הנוגע בערל¹³¹) כאילו נוגע במת, שהם בחייהם כמתים ובמיתתם כנבלת בהמה¹³²), ואין תפלתם¹³³) נכנסת לפני הבה¹³⁴), שנ' לא המתים יהללו יה, אבל ישראל שהם נמולים תפלתם נכנסת לפני הבה¹³⁵) כריח¹³⁶) ניחוח, שנ' ואנחנו נברך יה¹³⁷), ר' אומ' יצחק מל את יעקב ואת עשו, ועשו מאס ברית¹³⁸) מילה כשם שמאס בבכורה, שנ' ויבו עשו את הבכורה, ויעקב דבק בברית מילה ומל את בניו ואת בני בניו, ומניין שהיו בני יעקב נמולים, שנ' אך בזאת נאות לכם¹³⁹) אם¹⁴⁰) תהיו¹⁴¹) כמונו¹⁴²), מכאן אתה למד שבני יעקב¹⁴³) נמולין היו, בני יעקב מלו את בניהם ואת¹⁴⁴) בני¹⁴⁵) בניהם¹⁴⁶) והנחילים¹⁴⁷) לחק עולם עד שעמד פרעה הרשע¹⁴⁸) וגזר¹⁴⁹) גזירות קשות ומנע להם¹⁵⁰) ברית מילה, וביום שיצאו¹⁵¹) ישראל ממצרים נמולו¹⁵²) כל העם מקטון ועד גדול¹⁵³), שנ' כי מולים היו¹⁵⁴), והיו ישראל לוקחין דם ברית מילה¹⁵⁵) ונותנין על משקוף בתיהם¹⁵⁶) דם ברית מילה ודם פסח ונתמלא רחמים על ישראל, שנ' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך¹⁵⁷), בדמך לא¹⁵⁸) כתיב אלא בדמך¹⁵⁹), בשני דמים דם¹⁶⁰) ברית¹⁶¹) מילה ודם¹⁶²) פסח¹⁶³), ואומר לך בדמך¹⁶⁴) חיי, ר' אליעזר אומ' וכי מה ראה הכתוב¹⁶⁵) שני פעמים¹⁶⁶) בדמך¹⁶⁷) חיי, אלא אמ' הבה¹⁶⁸) בזכות דם ברית מילה¹⁶⁹) ובזכות¹⁷⁰) דם¹⁷¹) פסח נגאלו ממצרים ובזכות דם ברית מילה¹⁷²) ובזכות¹⁷³) דם¹⁷⁴) פסח אתם עתידים

להגאל בסוף מלכות רביעי¹⁰⁸). לכך נאמ'¹⁰⁹ ואומר לך¹¹⁰ בדמיק¹¹¹ חיי¹¹², שלשה ענויין הן ענוי הצום וענוי בית האסורים וענוי הדרך, ענוי הצום מניין שנ' עניתי בצום נפשי, ענוי בית האסורים מניין שנ' ענו בכבל רגלו¹¹³, ענוי הדרך מניין שנ' ענה בדרך כחי, ומענוי הדרך לא מלו, וכשיצאו¹¹⁴ ממצרים נמולו¹¹⁵ כל העם¹¹⁶ מגדול ועד קטן שנ' כי מולים היו¹¹⁷, ר' ישמעאל אומ'¹¹⁸ וכי ערלים שמעו קולו של הב"ה¹¹⁹ על¹²⁰ הר סיני¹²¹, חס ושלום, נמולים היו, אלא שלא¹²² כתקנם והיו כורתים המילה ולא היו פורעים את המילה¹²³, וכל מי שהוא¹²⁴ מל¹²⁵ ולא פרע את¹²⁶ המילה¹²⁷ כאילו לא מל, לכך אמ' הב"ה¹²⁸ לא מולים¹²⁹ היו¹³⁰ ישראל קדמו¹³¹, וכשבאו לארץ ישראל¹³² אמ' הב"ה¹³³ ליהושע¹³⁴ אין אתה יודע שאין ישראל נמולין כתקנן חזור ומול אותם פעם שנית, שנ'¹³⁵ בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים¹³⁶ ויעש לו יהושע¹³⁷ חרבות¹³⁸ צורים¹³⁹ וקבץ¹⁴⁰ את כל הערלות עד שעשה אותם כגבעה¹⁴¹, וימל את בני ישראל אל גבעת הערלות, והיו ישראל לוקחים את הדם¹⁴² ומכסין אותו¹⁴³ בעפר המדבר, וכשבא בלעם ראה את כל המדבר מלא מערלותיהם¹⁴⁴ של ישראל אמ'¹⁴⁵ מי יוכל לעמוד בזכות דם ברית מילה זאת שהיא¹⁴⁶ מכוסה בעפר הארץ¹⁴⁷, שנ' מי מנה עפר יעקב, מכאן התקינו חכמים שיהיו¹⁴⁸ מכסין את הערלה ואת הדם בעפר הארץ¹⁴⁹, שנ' והיה זרעך כעפר הארץ¹⁵⁰, וכך היו ישראל נהוגים למול¹⁵¹ עד שנחלקו לשני ממלכות ומלכות אפרים נמנעה מהם¹⁵² ברית מילה ועמד אליהו זכור לטוב¹⁵³ וקנא קנאה גדולה וגושבע לשמים¹⁵⁴ שלא להוריד טל ומטר על הארץ ושמעה איזבל¹⁵⁵ ובקשה להרוג אותו ועמד אליהו והיה מתפלל לפני הב"ה¹⁵⁶, ואמ'¹⁵⁷ לו הב"ה¹⁵⁸ אליהו¹⁵⁹ טוב¹⁶⁰ אתה מאבותיך ברח¹⁶¹, עשו בקש להרוג את יעקב וברח מלפניו¹⁶², שנ' ויברח יעקב¹⁶³, פרעה בקש להרוג את משה וברח ונמלט מלפניו¹⁶⁴, שנ' וישמע פרעה את הדבר הזה¹⁶⁵, שאול בקש להרוג את דוד וברח מלפניו ונמלט, שנ' אם אין¹⁶⁶ אתה¹⁶⁷ ממלט את נפשך¹⁶⁸, וכתוב¹⁶⁹ אחר אומ' ודוד ברח וימלט, למד שכל הבורח נמלט, ועמד אליהו ז"ל וברח¹⁷⁰ לו להר חורב, שנ' ויקם ויאכל¹⁷¹ וישתה¹⁷², ושם נגלה לו¹⁷³ הב"ה¹⁷⁴ אמר לו מה לך פה אליהו¹⁷⁵, קנא קנאתי, אמ' לו לעולם אתה מקנא, קנאת בשטים על¹⁷⁶ גלוי¹⁷⁷ עריות, שנ' פנחס בן אלעזר בן¹⁷⁸ אהרן¹⁷⁹ הכהן¹⁸⁰, וכאן¹⁸¹ קנאת, חייך שאין¹⁸² עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים לעשות¹⁸³ כסא אחד מכובד¹⁸⁴ למלאך הברית, שנקרא אליהו ז"ל מלאך הברית, שנ' ומלאך הברית אשר אתם חפצים¹⁸⁵.

פרק תשעה ועשרים¹

הנס התשיעי נולד ישמעאל בקשת ונתרבה בקשת. שני' ויהי אלהים את הנער² ויגדל³ ונטל קשת וחצים והיה יורה אחר הפנות⁴ וראה את יצחק יושב לבדו וירה חץ⁵ להרגו וראה⁶ זה⁷ הדבר⁸ שרה והגיד⁹ לאברהם ואמרה¹⁰ לו כזה וכזה עשה ישמעאל ליצחק אלא עמוד וכתוב ליצחק כל מה שנשבע הב"ה¹¹ לך ולזרעך שאין בן האמה¹² יורש עם בני עם¹³ יצחק. שני' ותאמר לאברהם גרש את¹⁴ האמה הזאת¹⁵ ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק¹⁶. יהודה¹⁷ בן תימא אומר אמ' שרה לאברהם כתוב גט¹⁸ גרושין¹⁹ לאמה²⁰ ושלה את האמה הזאת²¹ מעלי ומעל יצחק בני מן העולם הזה ומן העולם הבא ומכל הרעות שבאו על²² אברהם²³ הרע בעיניו²⁴ הדבר הזה מאד²⁵. ר' יהודה אומ' ²⁶נגלה הב"ה²⁷ עליו אמ' לו אברהם אין אתה יודע שהיית²⁸ לך²⁹ שרה ראווה³⁰ לאשה ממעי אמה והיא חברתך ואשת בריתך לא נקראת שרה שפחה³¹ אלא אשתך, לא נקראת הגר אשתך אלא שפחתך, כל מה שדברה שרה באמת הגידה אל³² ירע בעיניך³³. השכים אברהם³⁴ וכתב גט גירושין ונתן להגר ושלה אותה ואת בנה מעליו ומעל יצחק בנו מהעולם הזה ומהעולם הבא³⁵. שני' וישכם אברהם בבקר ויקח³⁶ וכו'³⁷ וישלחהו³⁸ בגט גירושין³⁹ ולקח בגד אחד⁴⁰ וקשר במתניה כדי שיהא שוטף אחריה⁴¹ לידע שהיא שפחה. ולא עוד אלא שעמד אברהם אבינו⁴² לראות את ישמעאל בנו ולראות את הדרך שהלכו בה, ובזכות⁴³ אברהם לא חסרו המים מן החמת וכיון שהגיע⁴⁴ לפתח המדבר התחילה⁴⁵ תועה אחרי⁴⁶ ע"ז של בית אביה ומיד⁴⁷ חסרו המים מן החמת שני' ותלך ותתע⁴⁸ וכו'⁴⁹. בן שבע עשרה שנה הלך⁵⁰ ישמעאל⁵¹ מבית אביו ויצחק מבן ארבעים⁵² שנה כשלקח⁵³ רבקה⁵⁴ ובזכות⁵⁵ אברהם לא חסרו המים מן החמת וכיון שהגיע⁵⁶ לפתח המדבר התחילה⁵⁷ תועה אחר ע"ז של בית אביה חסרו במים מן החמת כמו⁵⁸ שאמ'⁵⁹ לעיל⁶⁰. ועייפה נפשו של ישמעאל בצמא והלך והשליך את עצמו תחת חרולי המדבר להיות חרשן⁶¹ עליו. ואמ' אלהי אברהם אבי⁶² יש לפניך תוצאות מים⁶³ קח את⁶⁴ נפשי ממני ואל אמות בצמא ויעתר⁶⁵ לו. שני' כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם. ושם נפתחו להם⁶⁶ הבאר שנבראת⁶⁷ בין השמשות, והלכו ושתו ומלאו את החמת מים⁶⁸. שני' ויפתח אלהים את עיניה⁶⁹. ושם הניחו⁷⁰ הבאר ומשם נשאו את⁷¹ רגליהם והלכו אל⁷² המדבר כלו⁷³ עד שהגיעו למדבר פארן ומצאו שם מוצאי מים וישבו שם שני' וישב במדבר פרן⁷⁴. שלח ישמעאל ולקח לו אשה מבנות מואב⁷⁵. לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו. ונשבע לשרה שלא ירד מעל⁷⁶ הגמל במקום שישמעאל שרוי תמן⁷⁷. והגיע לשם בחצי

היום, ומצא שם את²) אשתו של ישמעאל, אמ' לה היכן הוא ישמעאל, אמרה לו הלך³) הוא ואמו⁴) להביא פירות ותמרים⁵) מן המדבר, אמ' לה תני לי מעט לחם ומים⁶) כי עייפה נפשי מדרך המדבר⁷), אמרה לו אין לי⁸) לחם ולא מים, אמ' לה כשיבא ישמעאל הגידי לו את הדברים הללו וב"ן חכ"ם כחצ"י חכ"ם⁹) ואמרי לו זקן אחד מארץ כנען בא¹⁰) לראותך ואמ' חלף¹¹) מפתן ביתך¹²) שאינה טובה לך, וכשבא ישמעאל מן¹³) המדבר¹⁴) הגידה לו את הדברים הללו¹⁵), ובן חכם כחצ"י חכם, והבין ישמעאל ושלחה אמו ולקחה¹⁶) לו אשה מבית אביה ופטימה שמה, ועוד אחר¹⁷) שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו, ונשבע לשרה כפעם¹⁸) ראשונה שאינו יורד¹⁹) מן הגמל במקום שישמעאל שרוי שם, והגיע לשם בחצ"י היום ומצא שם אשתו של ישמעאל ואמ'²⁰) לה היכן הוא ישמעאל, אמרה לו²¹) הוא ואמו הלכו²²) לרעות את הגמלים במדבר, אמ' לה תני לי מעט לחם ומים²³) כי עייפה נפשי מדרך המדבר, והוציאה לחם²⁴) ומים²⁵) ונתנה לו, עמד אברהם והיה מתפלל לפני ה' בה"ה²⁶) על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין²⁷) הברכות, וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר²⁸) וידע ישמעאל²⁹) שעד עכשו רחמי אביו עליו³⁰) כרחם אב על בנים, לאחר מיתתה של שרה חזר אברהם ולקח את גרושתו³¹), שנ' ויוסף אברהם ויקח אשה³²), ומדקאמר³³) ויוסף³⁴) משמע³⁵) שפעם ראשונה היתה אשתו ועוד לא הוסיף לבא עליה, ושמה קטורה שהיתה מקוטרת מכל³⁶) מיני בשמים, ד"א קטורה שהיו נאים מעשיה³⁷) כקטרת, ילדה לו³⁸) ששה בנים וכלם נקראו על שמו³⁹) של⁴⁰) ישמעאל, שנ' ותלד לו את זמרן⁴¹) ואת⁴²) יקשן⁴³), וכאשה שהיא מתגרשת מן⁴⁴) בעלה⁴⁵) כך עמד אברהם ושלחן מעל יצחק בנו מן העה"ז ומן העה"ב, שנ' ולבני הפלגשים אשר לאברהם וכו'⁴⁶) וישלחם בגט גירושין⁴⁷) על שם⁴⁸) בנו⁴⁹) ישמעאל קדר⁵⁰) נקראו⁵¹) בני קדר שנ' לקדר ולממלכות חצור וכו'⁵²) על שם בנו⁵³) ישמעאל וקדמה⁵⁴) נקראו בני קדם שנ' אל בני קדם⁵⁵) על שם שישבו באחויות⁵⁶) קין נקראו בניו בני קין שנ' וחבר הקני נפרד⁵⁷) והלא כל בני קין⁵⁸) נכרתו במי המבול אלא על שם שישבו באחויות⁵⁹) קין שנ' כי אם יהיה לבער קין⁶⁰) כי⁶¹) אם יהיה לבער אש⁶²) מורעו של ישמעאל הם ישובות⁶³) מלוכת אשור, אמ' בלעם משבעים לשונות שברא ה' בה"ה⁶⁴) בעולמו לא שם שמו לאחד מהם אלא לישראל⁶⁵) הואיל והשוה⁶⁶) ה' בה"ה⁶⁷) שמו של ישמעאל לשמו של ישראל אוי מי יחיה בימיו שנ' אוי מי יחיה משמו אל, ר' ישמעאל אומ' חמשה עשר דברים עתידין בני ישראל⁶⁸) לעשות בארץ באחרית הימים, ואלו⁶⁹) הן⁷⁰), ימודו⁷¹) הארץ בחבילים, ויעשו בית הקברות למרבץ⁷²) צאן אשתות ומדדו בהן ומהן⁷³) על ראשי ההרים וירבה השקר ויגנו⁷⁴) האמת וירחק חק מישראל

ותרבה עונות בישראל שני תולעת כצמר¹⁰¹) ויקמל הנייר והקולמוס ויפסל סלע מלכות¹⁰²). ויבנו ההרים הערים החרבות ויפנו¹⁰³) הדרכים ויטעו גנות ופרדסים ויגדרו פרוצות חומות¹⁰⁴) בית המקדש ויבנו בניין בהיכל ושני אחים יעמדו אליהם¹⁰⁵) נשיאים¹⁰⁶) בגופן¹⁰⁷) ובימיהו יעמד צמח¹⁰⁸) בן¹⁰⁹) דוד, שנ' בימיהו דמלכא¹¹⁰) אינו¹¹¹), ועוד היה ר' ישמעאל אומ' שלשה מלחמות¹¹²) של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנ' כי מפני חרבות נדדו, ואין חרבות אלא מלחמות¹¹³), אחת ביער בערב מפני חרב נטושה, ואחת בים מפני קשת דרוכה ואחת בכרך גדול...¹¹⁴) שהוא כבד¹¹⁵) משניהם, שנ' כי¹¹⁶) מפני¹¹⁷) כובד מלחמה ומשם בן דוד יצמח ויראה באבדון¹¹⁸) של אלו ואלו ומשם יבא לארץ ישראל שנ' מי זה בא מאדום¹¹⁹).

פרק שלשים¹

הנס העשירי ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ר"ל²) היה מנסה³) בכל⁴) פעם⁵) ופעם⁶) לידע את⁷) לבו⁸) אם יכול לעמוד⁹) ולשמור המצות¹⁰) של¹¹) תורה¹²) ואם לאו, ועוד שנתנה¹³) התורה שישמור אברהם¹⁴) מצותיה, שנ' עקב אשר שמע אברהם בקולי¹⁵), יצא ישמעאל מן המדבר לראות את אברהם¹⁶) אבינו¹⁷). ר' יהודה אומ' באותה הלילה נגלה הב"ה עליו ואמ'¹⁸) לו אברהם קח נא את בנך, ואברהם חס על יצחק, אמ' לפניו, רבון כל העולמים לאי זה בן אתה¹⁹) גזור²⁰) אלי²¹) לבן הערל או לבן המילה²²) אמ' לו את יחידך, אמ' לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמ' לו אשר אהבת, אמ' לו שניהם אני אהב²³), אמ' לו את יצחק, והעלהו שם לעולה²⁴), אמ' לו רבון כל העולמים באי זה²⁵) הר אמרת²⁶) לי²⁷), אמ' לו בכל מקום שתראה את²⁸) כבדי עומד וממתין לך שם ואומ'²⁹) זה הוא הר המוריה³⁰), שנ' על אחד ההרים³¹) אשר אומר אליך, השכים אברהם בבקר ולקח את ישמעאל ואת אליעזר ואת יצחק בנו עמו³²) וחבש את החמור, הוא³³) שרכב³⁴) עליו³⁵) אברהם³⁶) הוא החמור בן האתון שנבראת בין השמשות, שנ' וישכם אברהם בבקר³⁷), הוא החמור שרכב עליו משה³⁸) בבאו למצרים, שנ' ויקח משה את³⁹) אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור, הוא החמור שעתידי בן דוד לרכוב עליו⁴⁰), שנ' עני ורוכב על החמור⁴¹), בן שלשים ושבע שנה היה יצחק בלכתו אל הר המוריה וישמעאל בן חמשים שנה, נכנס תחרות⁴²) בין⁴³) אליעזר וישמעאל⁴⁴), אמ'⁴⁵) ישמעאל לאליעזר עכשו אברהם הקריב⁴⁶) את יצחק בנו⁴⁷) מוקדה על המזבח ואני בכורו יורש⁴⁸) אברהם, אמ' לו אליעזר כבר גרשך כאשר שהיא⁴⁹) מגורשת⁵⁰) מבעלה ושלחך למדבר⁵¹), אבל אני⁵²) עבדו משרת אותו ביום ובלילה⁵³), ואני הוא היורש⁵⁴) את אברהם, ורוח⁵⁵)

הקדש משיבה³⁵) אותם ואומרת להם לא זה יורש ולא זה יורש, ביום השלישי הגיעו לצופים, וכיון שהגיעו לצופים³⁶) ראה כבוד השכינה³⁷) עומד על גבי ההר³⁸), שנ' ביום השלישי וישא אברהם³⁹) את עיניו וירא את המקום⁴⁰), ומה ראה⁴¹), עומד של אש עומד מן הארץ ועד השמים⁴²), והבין אברהם שנתרצה⁴³) הנער לעולה תמימה, אמ' לישמעאל ולאליעזר⁴⁴) רואים אתם מאומה באחד מן ההרים הללו, אמרו לו לאו, וחשב אותם כחמור, אמ' הואיל ואין אתם⁴⁵) רואים מאומה⁴⁶) שבו לכם פה עם החמור⁴⁷), עם הדומים לחמור, נטל את העצים ונתן⁴⁸) על גבי המזבח⁴⁹) יצחק בנו ולקח את האש ואת המאכלת בידו והיו מהלכין שניהם יחדו, אמ' יצחק לאביו אבא⁵⁰) הרי האש והעצים היכן הוא הכבש⁵¹) לעולה, אמ' לו בני⁵²) אתה⁵³) הוא הכבש לעולה, שנ' ויאמר אברהם אלהים יראה לו השם⁵⁴), ר' שמעון אומ' באצבע הראה הבה⁵⁵) לאברהם אבינו המזבח⁵⁶) ואמ' לו זה הוא המזבח, והוא⁵⁷) היה⁵⁸) המזבח⁵⁹) שהקריבו קין והבל, והוא⁶⁰) המזבח שהקריבו נח ובניו, שנ' ויבן שם⁶¹) אברהם מזבח אין כתיב כאן אלא ויבן שם אברהם את המזבח, הוא המזבח שהקריבו בו הראשונים, אמ' יצחק לאביו אבא קשור לי⁶²) שתי ידי ושתי רגלי שלא⁶³) אותך, כגון הדבור היוצא מן הפה על שום אונס מיתה⁶⁴), ונמצאתי מחלל⁶⁵) כבוד אב⁶⁶), וקשר שתי ידי ושתי רגליו ועקדו על גבי המזבח ואמץ את שתי⁶⁷) זרועותיו ואת⁶⁸) שתי ארכובותיו עליו וערך את האש ואת העצים ושלח ידו ולקח את המאכלת וככהן גדול הגיש את מנחתו ואת נסכו, והבה⁶⁹) יושב ורואה⁷⁰) האב מעקיד בכל⁷¹) לב⁷²) והבן נעקד בכל לבו⁷³), ומלאכי השרת צועקים וזוכים, שנ' הן אראלם⁷⁴) צעקו⁷⁵) חוצה⁷⁶), ואמרו⁷⁷) מלאכי השרת לפני הבה⁷⁸) רבון כל העולמים נקראת רחום וחנן מי שרחמי על⁷⁹) מעשיו רחם על יצחק שהוא אדם ובן⁸⁰) אדם ונעקד⁸¹) לפניך כבהמה אדם ובהמה תושיע ה'⁸²), שנ' צדקתך כהררי אל⁸³) משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'⁸⁴), ר' יהודה אומ' כיון שהגיע החרב⁸⁵) על⁸⁶) צוארו⁸⁷) פרחת ויצאה נפשו⁸⁸) של יצחק, וכיון⁸⁹) שהשמיע קולו מבין הכרובים ואמ'⁹⁰) לו אל תשלח ידך⁹¹) נפשו חזרה⁹²) לגופו וקם⁹³) ועמד יצחק על רגליו וידע יצחק שכך המתים עתידים⁹⁴) להחיות ופתח ואמ' ברוך אתה ה' מחיה⁹⁵) המתים, ר' זכריה אומ' אותו האיל כשנברא בין השמשות היה וברא להתקרב⁹⁶) תחת יצחק והיה סמאל עומד ומסטינו⁹⁷) כדי לבטל קרבנו של אברהם אבינו ונאחז בשני קרנותיו⁹⁸) בין האילנות, שנ' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר⁹⁹) נאחז בסבך בקרניו¹⁰⁰), מה עשה אותו האיל פשט את¹⁰¹) ידו¹⁰²) ואחז בטלתו¹⁰³) של אברהם אבינו ונאחז בשתי קרנותיו בין האילנות, שנ' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר¹⁰⁴), והביט אברהם וראה¹⁰⁵) האיל והלך והתירו והקריבו תחת יצחק בנו, שנ' וילך אברהם

ויקח את האיל וכו' (88), ר' ברכיה אומ' עלה קרבן (2) האיל (2) לריח (8) ניחוח לפני הב"ה (89) כאילו (90) היה (2) ריח ניחוח של יצחק (92) ונשבע לברכו בעה"ז ובעה"ב שנ' כי נשבעתי נאם ה' (93) כי ברך אברכך (94) והרבה ארבה את זרעך כככבי השמים (95), כי ברך בעוה"ז אברכך לעה"ב (96), והרבה (97) ארבה את זרעך כככבי השמים לעתיד לבא, ר' חנניא (98) בן דוסא אומ' אותו האיל שנברא בין השמשות לא יצא ממנו דבר לבטלה, אפרו (100) של איל הוא יסוד על (2) גבי (2) המזבח הפנימי, גידי האיל (101) אלו עשרה נבלים של כנור שהיה דוד מנגן בהם, עורו של איל הוא אזור מתניו של אליהו (102) ז"ל שנ' (103) איש בעל שער וכו' (104), קרניו של איל (105), של שמאל שתקע בו (2) בהר סיני, שנ' ויהי במשך בקרן היובל (106), ושל ימין שהיא גדולה משל שמאל שהוא עתיד לתקוע בה לעתיד לבא, שנ' והיה ביום ההוא יתקע בשופר (107) גדול (2) והיה ה' (107) למלך על כל הארץ (2), ר' יצחק אומ' הכל לא (108) נברא אלא בשביל השתחויות (109), אברהם לא יצא (110) מהר המוריה (111) אלא בזכות השתחויה, שנ' ונשתחוה (112) ונשובה אליכם, בית המקדש לא נברא אלא בזכות השתחויה, שנ' רוממו (113) לה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו (114).

פרק שלשים ואחד (1)

ששה נקראו בשמותן עד שלא נולדו (2), ואלו הן יצחק וישמעאל משה ושלמה ויאשיהו ומלך המשיח, ישמעאל מנין שנ' ויאמר לה מלאך ה' (2) הנך הרה ויולדת בן וקראת שמו ישמעאל (2), ולמה נקרא שמו ישמעאל (שעתיד (2) לשמוע הב"ה (2) כאנקת העם ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים לפיכך נקרא שמו ישמעאל (2), יצחק מניין שנ' ויאמ' ה' (2) אלהים אל אברהם (2) שרה אשתך (2) יולדת לך בן וקראת את (11) שמו יצחק (12), ולמה נקרא שמו יצחק, י' (13) כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו (14) ועמד בכלן, צ' (14) כנגד (2) שהיתה אמו בת תשעים שנה כשילדתו (2), שנ' ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (2), ח' (16) שמנה ימים של מילה (17), שנ' וימל אברהם (18) את יצחק בנו בן שמנת ימים (19), ק' (19) של (2) אברהם (2) שהיה (20) בן מאה שנה (21) בהולדת (2) את (2) יצחק (2), שנ' ואברהם בן מאת שנה, משה מניין, שנ' ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם (22) בשגם הוא בשר, מהו (23) בשגם למפרע נקרא שמו משה, חייו (24) של משה (25) מאה ועשרים שנה, שנ' והיו ימיו מאה ועשרים שנה, שלמה מניין, שנ' הנה (26) בן נולד לך (19) הוא יהיה איש מנוחה כי שלמה יהיה שמו (27), ולמה נקרא שמו (2) שלמה בלשון ארמית נקרא (2) שלמה (2) על שם (2) שלום ושקט ושלוח (2) אתן (2) על (2) ישראל (27) בימיו, יאשיהו מניין, שנ' הנה (28) בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, ולמה נקרא שמו יאשיהו על שם כשיעלה (29) על גבי המזבח

אמרה³⁰) אשי הוא³¹), לפי³²) נקרא שמו יאשיהו³³), שנ' ויקרא על המזבח³⁴), מלך המשיח מניין, שנ' יהי³⁵) שמו לעולם³⁶), ולמה נקרא שמו ינון³⁷), שנ' לפני שמש ינון שמו, וכששב אברהם מהר המוריה³⁸) חרה אפו³⁹) של⁴⁰) סמאל⁴¹) שראה⁴²) שלא עלתה בידו תאות לבו לבטל קרבנו של אברהם אבינו, מה עשה הלך ואמ' לשרה הלא⁴³) שמעת מה נעשה אח"ר⁴⁴) בעולם, אמרה לו⁴⁵) לאו, אמ' לה לקח אברהם את יצחק בנו ושחטו והקריבו⁴⁶) על גבי המזבח⁴⁷) לעולה⁴⁸), התחילה שרה⁴⁹) לבכות⁵⁰) ומיללת שלשה⁵¹) יבבות⁵²) כנגד שלשה⁵³) תקיעות שלשה⁵⁴) יבבות⁵⁵) יללות כנגד שלשה⁵⁶) יבבות, ופרחה נשמתה ומתה, ובא אברהם ומצאה שמתה, ומהיכן בא, מהר המוריה⁵⁷), שנ' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, ר' יצחק⁵⁸) אומ' שלש שנים היה יצחק מתאבל⁵⁹) ולאחר שלש שנים לקח את רבקה ושכח אבל אמו, מכאן אתה למד עד שלא יקח⁶⁰) אדם אשה אהבתו הולכת אצל⁶¹) הוריו, לקח אשה אהבתו הולכת אחר אשתו, שנ' על כן יעזב⁶²) איש את אביו ואת⁶³) אמו⁶⁴) ודבק⁶⁵) באשתו⁶⁶), וכי יעזב⁶⁷) איש את אביו ואת אמו ממצות ככד⁶⁸), אלא שאהבת נפשו דבקה אחר אשתו⁶⁹), שנ' ותדבק נפשו בדינה, ואומ'⁷⁰⁻⁷¹) (ודבק באשתו והיו⁷²) לבשר⁷³) אחד⁷⁴), ר' יהודה אומ' עשרים שנה היתה רבקה עקרה ולאחר⁷⁵) עשרים שנה לקח יצחק⁷⁶) את רבקה⁷⁷) והלך להר המוריה למקום שנעקד שם והתפלל עליה⁷⁸) על הריון הבטן ונעתר לו הב"ה⁷⁹) שנ' ויעתר לו ה' ⁸⁰), היו⁸¹) הבנים מתגברים במעיה⁸²) כגבורי כח, שנ' ויתרוצצו הבנים בקרבה⁸³), בא עתה לילד ומחבליה הגיעה⁸⁴) נפשה למות והלכה להתפלל במקום שהלכה היא ויצחק שנ' ⁸⁵) ותלך לדרוש את ה' ⁸⁶), מה עשה הב"ה⁸⁷) יעקב אחז בעקבו⁸⁸) של עשו להפילו, שנ' ⁸⁹) ואחרי⁹⁰) כן⁹¹) יצא אחיו⁹²) וידו אווזות בעקב עשו⁹³), מכאן אתה⁹⁴) למד שאין בני⁹⁵) עשו נופלים עד שיבא שריד מיעקב ויקצץ רגליו⁹⁶) של בני⁹⁷) עשו מהר שעיר, שנ' כל קביל די חזית⁹⁸), וכתוב אחר אומ' לי נקם ושלם⁹⁹), ר' תנחומא אומ' גדלו¹⁰⁰) שני נערים¹⁰¹) אחד הולך¹⁰²) בדרך החיים ואחד הולך בדרך¹⁰³) המות¹⁰⁴), שנ' ויגדלו הנערים¹⁰⁵) ויהי¹⁰⁶) עשו¹⁰⁷) וכו'¹⁰⁸), יעקב הלך בדרך החיים שהיה יושב אוהלים ועוסק בתורה כל ימיו, עשו הלך בדרך המות שהרג את נמרוד ואת חזיר¹⁰⁹) בנו ועוד מעט בקש להרוג את יעקב אחיו שנ' יקרבו ימי אבל אבי¹¹⁰) ואהרגה¹¹¹) את¹¹²) יעקב¹¹³) אחי¹¹⁴), ר' שמעון אומ' בשעה שנעקד יצחק נשא עיניו למעלה, וראה כבוד השכינה, וכתוב¹¹⁵) כי לא יראני האדם¹¹⁶) וחי, תחת¹¹⁷) המיתה כהו עיניו בזקנותו, שנ' ויהי כי זקן יצחק¹¹⁸) ותכהן¹¹⁹) עיניו¹²⁰) מראות¹²¹) מכאן אתה למד שהסומא חשוב¹²²) כמת שנ' ¹²³) אל¹²⁴) נא¹²⁵) תהי¹²⁶) כמת¹²⁷), הגיע ליל¹²⁸) יום טוב הפסח¹²⁹) וקרא יצחק לעשו בנו הגדול ואמ'¹³⁰) בני הלילה הזה העליונים אומרים

שירה, הלילה הזה⁹⁸) אוצרות טללים נפתחים, היום⁹⁹) הזה ברכת טללים¹⁰⁰), עשה לי מטעמים, עד שאני חי אברככה¹⁰¹), ורוח הקדש משיבה אותו ואומר¹⁰²) אל תלחם את לחם¹⁰³) רע¹⁰⁴) עין¹⁰⁵), הלך להביא ונתעכב שם, אמרה רבקה אל¹⁰⁶) יעקב¹⁰⁷) בני הלילה הזה¹⁰⁸) אוצרות טללים נפתחים, הלילה הזה¹⁰⁹) העליונים אומרין שירה, עשה מטעמים לאביך ויאכל עד שהוא בעודו חי¹¹⁰) יברכך¹¹¹) והוא¹¹²) שהוא¹¹³) בקי בתורה פחד לבו על קללת¹¹⁴) אביו, אמרה לו אמו¹¹⁵) אם ברכה¹¹⁶) עליך ועל זרעך¹¹⁷), ואם קללה¹¹⁸) עלי ועל נפשי, שנ' ותאמר לו אמו עלי קללתך בני, הלך¹¹⁹) והביא שני גדיי עזים, וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא להקריב אחד¹²⁰) קרבן פסחים, ואחד עשה מטעמים, והביא¹²¹) לאביו אמ' לו קום נא שבא ואכלה ואמ'¹²²) יצחק הקול קול יעקב, יעקב בייחוד השם, הקול קול יעקב, יעקב בהגיון תורה¹²³), והידים ידי עשו בכל שפיכות¹²⁴) דמים ובכל מות רע¹²⁵), ולא עוד אלא כשמכריזין בשמים הקול קול יעקב השמים רועשין, וכשהם מכריזין בתחנונים הקול קול יעקב, וכל מי שהוא שומע ועושה חלקו¹²⁶) עם הידים ידי עשו, ר' יהודה אומ' עשרה¹²⁷) ברכות בירך¹²⁸) יצחק את יעקב על טלי¹²⁹) השמים ועל דגן הארץ כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שנ' ויתן לך האלהים¹³⁰) מטל¹³¹) השמים¹³²) יעבדוך עמים¹³³), וכשיצא¹³⁴) יעקב מאת פני יצחק אביו מעוטר¹³⁵) כחתן וככלה בקשוריה וירד עליו תחתיו¹³⁶) טל מן השמים ונדשנו עצמותיו ונעשה גם הוא גבור כח, לכך נאמ' מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל¹³⁷).

פרק שנים ושלשים¹

ויזרע יצחק בארץ ההיא, ר' אליעזר אומ' וכי זרע דגן זרע יצחק²), חס ושלום, אלא לקח³) כל מעשר ממונו⁴) וזרע צדקה לעניים ולאביונים, כשם שאתה אומר זרעו לכם לצדקה קצרו⁵) לפי⁶) חסד⁷), וכל דבר ודבר שעישר⁸) פתח לו הב'⁹) מאה שערין של מיני¹⁰) ברכות, שנ' וימצא בשנה ההיא מאה שערים¹¹), ר' שמעון אומ' מכח צדקות המתים עתידים להחיות, מניין אנו למדין מאליהו התשבי¹²) שהלך לו לצאת¹³) וקבלתו אשה אלמנה בכבוד גדול אמו של יונה ומפיתו ומשמן יצהרו¹⁴) היו אוכלין ושותין הוא והיא ובנה, שנ' ותאכל היא והוא¹⁵) בזכות¹⁶) אליהו אכלה, לאחר¹⁷) ימים חלה בן האשה ומת, שנ' ויהי אחרי¹⁸) הדברים האלה חלה בן¹⁹) האשה²⁰) וכו'²¹) אמרה לו האשה באת אלי בתשמיש המטה והזכרת עוני עלי²²) ומת בני אלא טול כל מה שהבאת לי²³) ותן לי את²⁴) בני, עמד אליהו ז"ל והיה מתפלל לפני הב"ה²⁵) ואמ'²⁶) לפניו רבון כל²⁷) העולמים לא די כל הרעות שעברו²⁸) על²⁹) ראשי³⁰) אלא אף האשה הזאת³¹)

שאני יודע שמתוך צרת בנה דברה דבר¹⁸) שלא נעשה הביאה עלי לעשקני¹⁹) עכשו ילמדו כל הדורות שיש תחיית המתים השב הנפש²⁰) הילד הזה לקרבו²¹) ונעתר לו שנ' וישמע ה'²²) בקול אליהו וכו'²³). וכתיב²⁴) אחר אומ' ויקח אליהו את הילד וכו'²⁵). ר' יהושע²⁶) בן²⁷) קרחה אומ' ועל זה²⁸) אתה תמה אל תתמה בא²⁹) וראה מאלישע בן שפט שלא היתה אשה יכולה להסתכל בפניו³⁰) שלא תמות³¹) והיה מהלך מהר אל הר וממערה אל³²) מערה³³) והלך לשונם וקבלתו אשה³⁴) בכבוד גדול אחותה³⁵) של אבישג השונמית אמו של³⁶) עודד³⁷) הנביא, שנ' ויהי היום ויעבור אלישע³⁸) אל³⁹) שונם⁴⁰). אמרה האשה לבעלה איש האלהים הזה אין⁴¹) אשה יכולה להסתכל לפניו⁴²) שלא תמות אלא נעשה נא עליית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה⁴³) וכל פעם שהוא עובר יסור שם⁴⁴) אל העליה⁴⁵). שנ' ויהי היום ויבא שמה, קרא לשונמית, שנ' ויאמר קרא לה⁴⁶) ויקרא⁴⁷) לה⁴⁸) ותעמוד⁴⁹) בפתח⁵⁰). ולמה עמד⁵¹) בפתח אלא שלא היתה יכולה לעמוד⁵²) בפניו שלא תמות, אמ' לה למועד הזה כעת חיה את חובקת בן מפרי מיעיך⁵³). אמרה לה⁵⁴) אדוני זקן מאד וחדלה ממני⁵⁵) אורח נשים ואי אפשר לעשות הדבר הזה אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך, ר' זכריה אומ' רצון יראיו יעשה עשה הב"ה⁵⁶) רצונו של נביא והרתה⁵⁷) וילדה וגדל הנער ויצא לו לפוגת נפש לראות בקוצרים וקראו⁵⁸) אסון ומת, שנ' ויהי היום ויצא אל אביו⁵⁹) אל⁶⁰) הקוצרים⁶¹). הדא כלהון עד מנו⁶²). שנ' וישב על ברכיה עד הצהרים וימת, הלכה האשה להר⁶³) הכרמל ונפלה פניה רצפה⁶⁴) לפני אלישע ואמרה הלואי⁶⁵) שיהיה⁶⁶) כלי ריקם אלא שנתמלא ונשפך⁶⁷). אמ' הנביא כל דבר שהב"ה עושה הוא⁶⁸) מגיד לי וזה הדבר העלים ממני, שנ' ותבא אל איש וכו'⁶⁹). מה הוא להדפה מלמד שנתן את⁷⁰) ידו בהוד שעל גבי דדיה, שנ' ויאמר איש האלהים⁷¹). העלים ממני ולא אמר⁷²) לי, לקח את המשענת אשר⁷³) בידו⁷⁴) ונתן לגחזי⁷⁵) אל תדבר בפיד כל דבר מאומה דע שאתה הולך⁷⁶) ונותן⁷⁷) את המשענת הזאת⁷⁸) על פני הנער ויחיה, היה הדבר כשוחק⁷⁹) בעיניו, וכל אדם שהיה פוגע היה אומ'⁸⁰) התאמין שהמטה⁸¹) הזה⁸²) מחיה את המת, לפיכך לא עלתה⁸³) בידו עד שהלך הוא ברגליו ונתן פיו על פיו ועיניו על עיניו⁸⁴). והתחיל מתפלל לפני הב"ה⁸⁵) ואומ' לפניו רבון כל העולמים כשם שעשית נסים על ידי אדני אליהו והחיה את⁸⁶) המת כך יחיה הנער הזה ונעתר לו הב"ה⁸⁷). שנ' וישב וילך בבית אחת⁸⁸) הנה⁸⁹) ואחת⁹⁰) הנה⁹¹) ויזורר הנער עד שבע פעמים⁹²). ר' זעירא⁹³) אומ' תדע לך כח הצדקה בא וראה משלום בן תקות שהיה מגדולי הדור והיה עושה צדקות⁹⁴) בכל יום, ומה היה עושה היה ממלא את⁹⁵) החמת מים והיה יושב על פתח העיר⁹⁶) וכל אדם שהיה בא מן הדרך היה משקה אותו ומשיב⁹⁷)

נפשו עליו, ובזכות צדקות שעשה שרתה⁽⁹⁷⁾ רוח הקדש על אשתו, שנ' ⁽⁹⁸⁾ וילך חלקיהו הכהן ⁽⁹⁹⁾ אל חולדה הנביאה ⁽¹⁰⁰⁾ אשת שלום בן תקות, ולמפרע נקרא שמו ⁽¹⁰¹⁾ בן סחרה, כשם שאתה אומ' ⁽¹⁰²⁾ כי טוב סחרה ⁽¹⁰³⁾ וכתוב אחר אומ' בן סחרה⁽¹⁰⁴⁾, וכשמת בעלה סחרה צדקות בעליה ויצאו ⁽¹⁰⁵⁾ כל ישראל לגמול חסד עם שלום בן תקות וראו את הגדוד שבא אליהם ⁽¹⁰⁶⁾ והשליכו את האיש אל ⁽¹⁰⁷⁾ הקבר ⁽¹⁰⁸⁾ מאלישע וחיה, שנ' ⁽¹⁰⁹⁾ ויגע האיש וכו' ⁽¹¹⁰⁾, ואחר כך הוליד את חנמאל שנ' ⁽¹¹¹⁾ הנה ⁽¹¹²⁾ חנמאל בן שלום דודך ⁽¹¹³⁾ וכו' ⁽¹¹⁴⁾, ר' אליעזר אומ' תדע לך כח הצדקה בא וראה משאול בן קיש שהסיר את האובות והידעונים ⁽¹¹⁵⁾ מן הארץ וחזרו ⁽¹¹⁶⁾ אשר שנא והלך לו לעין דור ⁽¹¹⁷⁾ לאשת צפניה אמו של אבנר ושאלה לו ⁽¹¹⁸⁾ באוב ⁽¹¹⁹⁾ והעלה ⁽¹²⁰⁾ את שמואל הנביא וראו המתים את שמואל ⁽¹²¹⁾ עולה ועלו עמו סבורים שהגיע תחיית המתים וראתה האשה ונבהלה ⁽¹²²⁾ הרבה מאד, שנ' ⁽¹²³⁾ ויאמר לה המלך אל תראי כי מה ראית ⁽¹²⁴⁾, ויש אומרים צדיקים רבים ⁽¹²⁵⁾ כיוצא בו עלו עמו ⁽¹²⁶⁾ באותה שעה, ר' אליעזר אומ' כל המתים עומדים בתחיית המתים לובשים תכריכיהם תדע ⁽¹²⁷⁾ לך ⁽¹²⁸⁾ שהוא כן בא וראה מן הזורע בארץ שהוא זורע ערומים ועולים לבושים כמה קלפות ⁽¹²⁹⁾ והיורדים לבושים אין עולים ⁽¹³⁰⁾ לבושים ולא עוד אלא בא וראה מן ⁽¹³¹⁾ חנניא ⁽¹³²⁾ מישאל ועזריה שירדו לתוך כבשן של ⁽¹³³⁾ אש ⁽¹³⁴⁾ לבושים בתכריכיהן ⁽¹³⁵⁾ שנ' ומתכנשן אחדרפניא ⁽¹³⁶⁾ וכו' ⁽¹³⁷⁾, למדו ⁽¹³⁸⁾ משמואל ⁽¹³⁹⁾ הנביא שעלה והוא ⁽¹⁴⁰⁾ מעוטף ⁽¹⁴¹⁾ מעילו שנ' ותאמר איש זקן עולה והוא ⁽¹⁴²⁾ עוטה ⁽¹⁴³⁾ מעיל ⁽¹⁴⁴⁾ וכו' ⁽¹⁴⁵⁾, ר' יוחנן ⁽¹⁴⁶⁾ אומ' כל הנביאים נתנבאו בחייהם ושמואל נתנבא בחייו ולאחר מותו, שנ' ⁽¹⁴⁷⁾ שמואל לשאול אם אתה שומע לעצתי לנפול בחרב ותהא ⁽¹⁴⁸⁾ מיתתך כפרה עליך ויהא גורלך עמי במקום שאני שמי ⁽¹⁴⁹⁾ שם, ושמע שאול לעצתו ונפל בחרב הוא וכל בניו ⁽¹⁵⁰⁾ שנ' וימת שאול וכו' בניו ⁽¹⁵¹⁾ למה שיהא חלקו עם שמואל הנביא לעתיד לבא שנ' ומחר אתה ובניך עמי, מה ⁽¹⁵²⁾ הוא ⁽¹⁵³⁾ עמי ⁽¹⁵⁴⁾ ר' יוחנן אומ' ⁽¹⁵⁵⁾ עמי במחיצתי, הלל הזקן אומ' אמ' שמואל לשאול לא דיך שלא שמעת בקולו ולא עשית חרון אפו בעמלק אלא גם לשאול לו באוב ולדרוש ⁽¹⁵⁶⁾ אוי לרועה אוי לצאנו בשבילך נתן הב"ה ⁽¹⁵⁷⁾ את ישראל ⁽¹⁵⁸⁾ עמך ⁽¹⁵⁹⁾ ביד פלשתים שנ' ויתן ה' גם את ישראל ⁽¹⁶⁰⁾, ר' תחנא ⁽¹⁶¹⁾ אומ' גלו ⁽¹⁶²⁾ ישראל לבבל ולא הניחו מעשיהם ⁽¹⁶³⁾ הרעים, אהאב בן קוליה וצדקיה בן מעשייה ⁽¹⁶⁴⁾ נעשו רופאים רופאי שקר ⁽¹⁶⁵⁾ והיו מרפאים את נשי כשדים ובאין ⁽¹⁶⁶⁾ עליהם בתשמיש המטה, שמע המלך וצוה לשרפן אמרו שניהם יהושע בן יהוצדק ⁽¹⁶⁷⁾ נאמר שהיה עמנו והוא מצילנו ⁽¹⁶⁸⁾ משרפת האש, אמרו לי אדני ⁽¹⁶⁹⁾ המלך האיש הזה היה עמנו בכל דבר, וצוה המלך לשרוף את שלשתו, וירד מיכאל המלאך והציל את יהושע ⁽¹⁷⁰⁾ בן ⁽¹⁷¹⁾ יהוצדק ⁽¹⁷²⁾ משריפת ⁽¹⁷³⁾ האש ⁽¹⁷⁴⁾ והעלהו לפני כסא הכבוד ⁽¹⁷⁵⁾, שנ' ויראני את יהושע ⁽¹⁷⁶⁾ בן ⁽¹⁷⁷⁾ יהוצדק ⁽¹⁷⁸⁾ וכו' ⁽¹⁷⁹⁾.

ושניהם נשרפו באש ולוקח מהם קללה⁽¹²²⁾ אשר קללם⁽¹²³⁾ מלך בבל באש⁽⁵⁾ אין כתיב כאן אלא אשר⁽⁶⁾ קלם⁽¹²⁴⁾ הא⁽⁷⁾ למדנו שנתחתו⁽¹²⁵⁾ שערותיו בעונותיהם שנ' בגאות רשע ידלק⁽⁸⁾ עני⁽⁹⁾ וכו'⁽¹²⁶⁾, הלא זה אוד מוצל מאש, ר' יהושע⁽¹²⁷⁾ אומ' כשהביא נבוכד נצר עלילות של⁽¹⁰⁾ דברים על ישראל להרגן העמיד צלם בבקעה⁽¹²⁸⁾ דורא והוציא כרוז ואמ' כל מי שלא ישתחוה⁽¹²⁹⁾ לצלם הזה ישרף באש וישראל לא בטחו בצל יוצרם⁽¹³⁰⁾ ובאו הם⁽¹³¹⁾ ונשיהם והשתחוו לעז⁽¹³²⁾, ודניאל שהיו קוראים אותו אלהיהם⁽¹³³⁾ היה גנאי להם לשרפו באש, שנ' ועד⁽¹³⁴⁾ אחרן⁽¹³⁵⁾ וכו'⁽¹³⁶⁾, ונטלו את⁽¹³⁷⁾ חנניא⁽¹³⁸⁾ מישאל⁽¹³⁹⁾ ועזריה⁽¹⁴⁰⁾ ונתנו אותם לתוך⁽¹⁴¹⁾ כבשן האש, ובא⁽¹⁴²⁾ גבריאל המלאך והצילו⁽¹⁴³⁾ מכבשן האש, אמ' להם המלך⁽¹⁴⁴⁾ הייתם יודעים שיש לכם אלוה משזיב ומציל למה שבקתון לאלהיכם⁽¹⁴⁵⁾ והשתחוו לעז⁽¹⁴⁶⁾ שאין בו⁽¹⁴⁷⁾ כח להציל אלא כדרך שעשיתם בארצכם והחרבתם אותם כן⁽¹⁴⁸⁾ אתם מבקשים לעשות בארץ הזאת ולהחריב⁽¹⁴⁹⁾ אותה, וצוה המלך והרגו⁽¹⁵⁰⁾ כלם, ומניין שהיו כלם הרוגי חרב, שנ' ויאמר אלי בן אדם הנבא בהרוגים האלה וחיו, ר' פינחס אומ' לאחר עשרים שנה שנהרגו הרוגים כבבל שרתה⁽¹⁵¹⁾ רוח הקדש על יחזקאל והוציאו לבקעת דורא והראהו עצמות יבשות הרבה מאד, אמ' לו⁽¹⁵²⁾ בן אדם מה אתה רואה, אמ' לו אני רואה כאן עצמות יבשות⁽¹⁵³⁾, אמ' לו יש בי כח להחיות⁽¹⁵⁴⁾ יותר מכאן⁽¹⁵⁵⁾ אלא אמ' ה'⁽¹⁵⁶⁾ אלהים אתה ידעת⁽¹⁵⁷⁾ כאילו לא האמין, לפיכך לא נקברו אבותיו⁽¹⁵⁸⁾ עצמותיו בארץ טהורה אלא בארץ טמאה, כמה דאת אמר ואתה על ארץ⁽¹⁵⁹⁾ טמאה תמות, אמ' לו⁽¹⁶⁰⁾ רבון כל העולמים מה הנבואה מביאה עליהם⁽¹⁶¹⁾ עצם⁽¹⁶²⁾ ובשר שאכלו מהם⁽¹⁶³⁾ ומתו בארץ אחרת⁽¹⁶⁴⁾ היתה⁽¹⁶⁵⁾ מקרבת עצם אל עצמו⁽¹⁶⁶⁾, ר' יהושע בן קרחא⁽¹⁶⁷⁾ אומ' ירד עליהם ט"ל⁽¹⁶⁸⁾ תחיית טל מן השמים וכמעין שהוא נובע והוציא⁽¹⁶⁹⁾ מים כך היו נובעים ועולים עליהם בשר ועצמות וגידים, שנ' וראיתי⁽¹⁷⁰⁾ והנה עליהם גידים וכו'⁽¹⁷¹⁾, אמ' לו הנבא אל⁽¹⁷²⁾ הרוח שנ' ויאמר אלי הנבא⁽¹⁷³⁾ אל הרוח מארבע רוחות באי הרוח⁽¹⁷⁴⁾ ופחי בהרוגים האלה⁽¹⁷⁵⁾ ויחיו⁽¹⁷⁶⁾, באותה שעה יצאו ארבע רוחות השמים ופתחו אוצרות הנשמות והחזיר⁽¹⁷⁷⁾ כל רוח ורוח לגוף⁽¹⁷⁸⁾ כאשר⁽¹⁷⁹⁾ היה⁽¹⁸⁰⁾, שנ' והתנבאתי כאשר צוני ותבא⁽¹⁸¹⁾ בהם הרוח וחיו וכו'⁽¹⁸²⁾, כתוב⁽¹⁸³⁾ במצרים ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, מהו במאד מאד, מה⁽¹⁸⁴⁾ להלן ששים רבוא אף כאן⁽¹⁸⁵⁾ ששים רבוא, וכולהון עמדי על רגליהון חוץ מאיש אחד, אמ' הנביא רבון כל⁽¹⁸⁶⁾ העולמים מה טבו⁽¹⁸⁷⁾ של זה האיש, אמ' לו בנשך נתן ובתרבית⁽¹⁸⁸⁾ לקח וחיה⁽¹⁸⁹⁾ חי אני לא יחיה, באותה שעה היו ישראל יושבים ובוכים ואומרין היינו מקוים לאור ובא⁽¹⁹⁰⁾ חשך והיינו⁽¹⁹¹⁾ מקוים לעמוד עם כל ישראל בתחיית המתים ועכשו אבדה תקותינו, היינו מקוים

להתקבץ¹⁷⁸) עם כל ישראל¹⁷⁹) ועכשו נגזרנו לנו, באותה שעה אמ' הב"ה¹) לנביא לכן²) אמור אליהם חי אני שאני מעמיד אתכם בתחיית המתים לעתיד לבא ומקבץ אתכם עם כל ישראל לארץ שנ' הנה אנכי¹⁸⁰) פותח¹⁸¹) את²) קברותיכם²) והעלתי²) אתכם²) ונתתי את²) רוחי בכם¹⁸²)

פרק שלישים ושלש¹)

ראו עתה כי אני אני הוא²) ר' אליעזר אומ' וכי מה ראה הכתוב לומר שני²) פעמים כי אני אני הוא, אלא אמר הב"ה¹) אני הוא בעה"ז ואני הוא²) בעה"ב, אני הוא שגאלתי את ישראל ממצרים ואני הוא שעתיד לגאול אותם סוף מלכות²) הרביעי²) לכך אמר²) אני אני הוא²) כל מי שיאמ'²) שיש אלהים אחרים¹⁸) אני אמיטנו במוות שאין תחיה¹⁸¹) וכל גוי שיאמ' שאין אלוה אלא אני¹²) אני אחיה¹⁸³) במוות²) שני²) לחי העה"ב¹⁴) שאני ממית ומחיה¹⁵) לכך נאמר אני אמית ואחיה, מחצתי את ירושלם ואת עמה¹⁶) ביום חרון²) אפו¹⁷) וברחמים גדולים ארפא להם, לכך נאמר מחצתי את²) ירושלם²) ואני ארפא, וכל מלאך ושרף לא יצילו את הרשעים¹⁸) מדינה של גהנום, שנ' ואין מידי מציל, ר' יהונתן¹⁹) אומ' כל המתים עולין לתחיה²⁰) חוץ מדור המבול, שנ' מתים בל יחיו אלו הגוים²¹) שהם כנבלת הבהמה שיקומו²²) ביום²) הדין, אבל²³) דור המבול אף²) ביום הדין אינם עומדים שנ' רפאים בל יקומו²⁴) וכל נפשותיהם נעשים רוחות ומזיקין²⁵) לאדם מיראל עוד, שנ' לכן פקדת ותשמידם²) ותאבד²) כל²) זכר²) למו²) ר' זכריה אומ' שינת הלילה דומה לעולם²⁶) למתים²) וישן רוחות משוטטות²⁷) בכל הארץ ומגדת לו בחלום כל דבר שיהיה, שנ' בחלום בחזיון²⁸⁻³⁰) לילה³¹) אז²) נגלה און³²) אנשים ובמוסרם²) יחתום²) כך המתים רוחות משוטטות³⁴) בכל הארץ ומגדת³⁵) להם כל דבר שהיה³⁶) אבל הם³⁷) נותנין שבח ורנן להב"ה³⁸) שהוא עתיד להחיותם, שנ' יעלו חסידים בכבוד ירננו²) על²) משכבותם³⁹) ויקיצת הבקר דומה⁴⁰) לעתיד לבא, שנ' שבענו בבקר חסדך⁴⁰) ונרננה²) ונשמחה²) וכו'²) ששה קולן יוצא⁴¹) מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע בשעה שכורתיך את האילן⁴²) שהוא עושה פרי הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע, ובשעה שהנחש נפשוט, ובשעה שהאשה מתגרשת מבעלה, ובשעה שהאשה נבעל עם בעלה בעילה ראשונה, אבל אין קולה נשמע⁴³) ובשעה שהולד⁴⁴) יוצא מן הגוף עד שתראה את השכינה⁴⁵) ר' עזריה אמ'⁴⁶) כל הנפשות חוזרות ונאספות איש אל דור אבותיו ואל עמיו⁴⁷) צדיקים⁴⁸) עם הצדיקים ורשעים⁴⁹) עם הרשעים, שכן⁵⁰) אמ' הב"ה¹) לאברהם אבינו⁵¹) ואתה תבא אל אבותיך בשלום⁵²) מכאן²) שתרח²) אביו²) עשה²) תשובה²) וכי כשהנפש יוצא⁵³) מן הגוף זה²)

הוא השלום⁹⁴) אלא שהצדיקים מקדימין לו שלום⁹⁵, שני⁹⁶) יבא⁹⁷) שלום⁹⁸) ינוח⁹⁹) על¹⁰⁰) משכבו¹⁰¹), וכתוב אחד אומ'¹⁰²) ונאספת אל קברותיך¹⁰³) בשלום, ר' חנינא¹⁰⁴) אומ' כל ישראל שמתים¹⁰⁵) בחוצה לארץ נפשותם נאספות אל¹⁰⁶) הארץ¹⁰⁷), שני¹⁰⁸) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים¹⁰⁹), וכל המתים מן הגוים¹¹⁰) בארץ¹¹¹) נפשותם נשלכות בקלע¹¹²) חוצה לארץ, שני¹¹³) ואת נפש אויביך¹¹⁴) יקלענה בתוך כף הקלע¹¹⁵), לעתיד¹¹⁶) לבא הב"ה¹¹⁷) אוחו בכנפות הארץ¹¹⁸) ומנער¹¹⁹) מכל טומאה כאדם שמנער את הבגד ומשליך כל מה שבתוכה¹²⁰) ומשליך אותה לחוץ¹²¹), שני¹²²) לאחוז בכנפות הארץ וינערו¹²³) רשעים¹²⁴) ממנה¹²⁵), שלשה אהובים¹²⁶) יש לו לאדם בחייו, ואלו הן, בניו ובני ביתו וממונו ומעשים טובים¹²⁷), ובשעת¹²⁸) פטירתו מן העולם קורא לבניו¹²⁹) ובני ביתו ואומ' להם בבקשה מכם הוציאוני¹³⁰) מדין המות הרע הזה, והם אומרים¹³¹) לו והלא¹³²) שמעת ואין¹³³) שלטון ביום המות, ולא כך כתיב¹³⁴) אח לא פדה יפדה איש¹³⁵), ואפילו ממונו שהוא אוהב אותו אינו יכול לפדותו, שני¹³⁶) ולא יתן לאלהים כפרו, למה ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם מדבר זה לעולם אלא לך לשלום תנוח על משכבך ותעמוד לגורלך לקץ הימין ויהא חלקך עם חסידי עולם¹³⁷), וכשהוא רואה כן מכניס¹³⁸) את¹³⁹) ממונו ואומ' לו הרבה טרחתי עליך לילה ויום במישור ובהרים¹⁴⁰) בבקשה ממך פדני מן המות¹⁴¹) הזה והצילני¹⁴²) מן¹⁴³) המיתה¹⁴⁴) והוא משיבו¹⁴⁵) והלא שמעת לא יועיל הוץ ביום עברה, אחרי¹⁴⁶) כן¹⁴⁷) הוא¹⁴⁸) מכניס הטובים¹⁴⁹) מעשיו¹⁵⁰) הטובים ואומ' להם¹⁵¹) בואו והצילוני מן המות¹⁵²) הזה ותחזקו עמי ואל תניחוני לצאת מן העולם שעדיין יש לכם תוחלת עלי אם אנצל¹⁵³), וכן¹⁵⁴) משיבים לו¹⁵⁵) מעשיו¹⁵⁶) הטובים¹⁵⁷) לך¹⁵⁸) לשלום¹⁵⁹) עד שלא תלך לשם¹⁶⁰) אנו מקדימין אותך¹⁶¹), שני¹⁶²) והלך לפניך צדקך¹⁶³), שבעת¹⁶⁴) ימי האבל¹⁶⁵) מתחיל¹⁶⁶) הגוף להתליע רמה¹⁶⁷) וחוזר הגוף¹⁶⁸) לעפר כשהיה¹⁶⁹), שני¹⁷⁰) וישב¹⁷¹) העפר על¹⁷²) הארץ כשהיה¹⁷³), ומניין אנו למדין שהנפש נתנה מן השמים בא וראה כשיצר הב"ה¹⁷⁴) את האדם¹⁷⁵) מה עשה נשם את פיו¹⁷⁶) ונזרקה בו נשמה¹⁷⁷), שני¹⁷⁸) ויפח באפיו נשמת חיים¹⁷⁹), ר' ישמעאל אומ' כל המתים כעפר¹⁸⁰) הארץ עד שלא נשתייר¹⁸¹) מן הגוף אלא כמלא תרוד¹⁸²) רקב והוא מתערב בעפר כשאור שהוא מתערב בעיסה¹⁸³), לעתיד לבא כשיפקוד הב"ה ליתן פקדונות¹⁸⁴) כל גופות הוא מערב בארץ כעפר¹⁸⁵) מייפה¹⁸⁶) ומרבה¹⁸⁷) אותה¹⁸⁸) מיד כל¹⁸⁹) הארץ רעשה¹⁹⁰) וההרים מזדעזעים וקברות¹⁹¹) נפתחות, ואני אומ' קברות מתפרדות¹⁹²) אשה מאת רעותה, שני¹⁹³) ויושיעם ה'¹⁹⁴) אלהיכם¹⁹⁵) ביום ההוא¹⁹⁶), ר' עזריה אומ' כל הנפשות¹⁹⁷) בידו של הב"ה¹⁹⁸) הם¹⁹⁹), שני²⁰⁰) אשר בידו נפש כל חי, למה²⁰¹) הדבר דומה לאחד שהיה מהלך²⁰²) בשוק ומפתח בידו, כל זמן שהמפתח בידו כל ממונו בידו, כך הב"ה²⁰³) מפתח של²⁰⁴) בית הקברות ומפתח אוצרות

הנשמה⁽¹¹⁹⁾ בידו, לעתיד⁽¹¹⁹⁾ לבא הב"ה⁽¹⁾ פותח את הקברות ופותח את אוצרות הנשמה⁽¹²⁰⁾ ומחזיר כל רוח ורוח בגוף⁽¹²⁰⁾ בשר⁽¹²¹⁾ איש, שנ' תשלח רוחך יבראון⁽¹²²⁾ ותחדש⁽¹⁾ פני⁽²⁾ אדמה⁽³⁾, ר' יהודה אומ' מיום שחרב בית המקדש ארץ אומללה⁽¹²³⁾ מרעת כל דריה⁽¹²⁴⁾ כאדם שהוא חולה ואין בו כח⁽¹²⁵⁾, שנ' נבער כל אדם והארץ חנפה תחת יושביה⁽¹²⁶⁾ ואין בה כח לעמד⁽³⁾ וליתן פירותיה⁽¹²⁷⁾, לעתיד⁽¹¹⁹⁾ לבא הב"ה⁽¹⁾ מוריד תחיית טל ומחייה את המתים⁽¹²⁸⁾, שנ' יחיו מיתיד⁽¹²⁷⁾ נבלתי יקומון⁽²⁾, יחיו מתיך אלו ישראל שמתו בטוחים⁽¹³⁰⁾ על שמו, נבלתי יקומון אלו הגוים שהם כנבלת בהמות שיקומו לפני⁽¹³¹⁾ הדין אבל לא יחיו, הקיצו וירננו⁽¹³²⁾ שוכני עפר אלו הצדיקים שהם שוכני עפר ארץ⁽³⁾, כי טל אורות טליך אין לצדיקים⁽¹³³⁾ אלא⁽³⁾ טל אורות, והוא נותן רפואות לארץ, שנ' וארץ רפאים תפיל, ומה הוא⁽¹³⁴⁾ נותן⁽³⁾ רפואות⁽³⁾ לארץ⁽³⁾, אמ' ר' תנחום אדמא תקיפתתא תפלוט⁽¹³⁵⁾ והיינו⁽³⁾ וארץ⁽³⁾ רפאים⁽³⁾ תפיל⁽³⁾ שמלא⁽¹³⁶⁾ תחיית טל, ולעתיד לבא מנער⁽¹³⁷⁾ שער ראשו ומוריד תחיית טל ומחייה את המתים⁽¹³⁸⁾, מלא תחיית טל מניין, שנ' שער פתחי לי אחותי רעייתי⁽¹⁴⁰⁾ יונתי תמתי שראשי נמלא טל⁽¹⁴¹⁾.

פרק ארבע ושלשים⁽¹⁾

טוב אחרית דבר מראשיתו, הברכות הראשונות שברך יצחק ליעקב על טללי שמים ועל דגן הארץ, שנ' ויתן לך האלהים מטל השמים, הברכות האחרונות ברכות יסוד עולם ואין בהם סוף, ויצאו מים חיים מירושלם, היא הבאר שעתידה לעלות בירושלם ולהשקות את כל סביבותיה, ועל שמצאו אותם פעמים רבות קראו אותה שבעה, שנ' ויקרא אותה שבעה, על שם הבאר נקראת העיר באר שבע, בן שבעים ושבע שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו והיתה הבאר מהלכת לפניו מבאר שבע עד הר המוריה מהלך שני ימים והגיע לחצי היום ופגע הב"ה בו, שנ' ויפגעו בו מלאכי אלהים, וכתוב ויפגע במקום, ולא נקרא שמו של הב"ה מקום, שבכל מקום שהצדיקים ש"ם⁽²⁾ הולכים שם הוא נמצא עמהם⁽³⁾, שנ' בכל מקום, ועוד שהוא מעמיד כל העולם בכחו והוא מקומו של עולם, וישא יעקב רגליו, ואומר ויצא יעקב, והאל הקדוש נקדש בצדקה, ענו העליונים ואמרו ברוך אתה ה' האל הקדוש.

פרק חמשה ושלשים⁽¹⁾

בלכתך לא יצר צעדך⁽²⁾ ואם תרוץ לא תכשל, לא צרו צעדיו של יעקב ולא נכשל כחו, וכגבור⁽²⁾ גלל⁽¹⁾ האבן מעל פי הבאר, והיתה⁽³⁾ הבאר⁽³⁾ עולה ושופעת מים חוצה לה⁽³⁾, וראו הרועים ותמהו שכלם לא היו יכולין לגלול⁽³⁾ את האבן⁽³⁾

מעל פי הבאר, שנ' ויגש יעקב ויגל את האבן¹⁰). ר' עקיבא¹¹) אומ' כל מי שהוא נכנס לעיר ומצא¹²) נערות יוצאות לפניו דרכו מצלחת¹³) לפניו¹⁴). ומניין תדע לך שהוא כן בא וראה מאליעזר עבד אברהם שעד¹⁵) שלא נכנס¹⁶) לעיר ומצא¹⁷) נערות יוצאות לפניו, שנ' הנה אנכי נצב על עין המים¹⁸) והיה¹⁹) הנערה²⁰) היוצאת²¹). והב"ה²²) הצליח²³) דרכו, שנ' וה' הצליח דרכי, ועוד ממי אתה למד ממשה²⁴) רבינו²⁵) עליו²⁶) השלום²⁷) שעדיין²⁸) לא נכנס²⁹) לעיר מצא נערות יוצאות לפניו, שנ' ולכהן מדין שבע בנות³⁰) והצליח דרכו וגאל את³¹) ישראל ממצרים, ומניין תדע לך שהוא כן בא וראה משאול עד שלא נכנס לעיר מצא נערות יוצאות לפניו, שנ' המה עולים במעלה העיר וכו'³²) והצליח דרכו ועלה למלוכה, ומניין³³) מיעקב עד שלא נכנס³⁴) לעיר מצא נערות יוצאות³⁵). שנ' והנה רחל בתו באה³⁶). רב הונא אמ'³⁷) הכל³⁸) בישול³⁹⁻⁴⁰) הפסק לא בהע"ז ולא בעה"ב, שנ' ואל שדי יברך אותך, ועוד הוסיף לו את ברכת אברהם, שנ' ויתן לך את ברכת אברהם, הוי אומ' טוב אחרית דבר מראשיתו טוב ארך אפים מגבה רוח, דבר זה אמ' יעקב אבינו שבכל יום ויום מאריך את רוחו ואומ' כל דברי נגינות מגבה רוח זה עשו הרשע, שבכל יום ויום היה אוכל מצינדו ומגסות רוחו לא היה נותן ממאכלו ליעקב מאומה, פעם אחת יצא לצוד ציד ולא עלתה בידו וראה יעקב אוכל מאכל עדשים וחמד אותם בלבו, ואמ' הלעיטני נא מן האדום האדום הזה, אמ' לו יעקב אדום יצאת ממעי אמך ומאכל אדום חמדת לאכול, על כן קרא שמו אדום, ר' אליעזר אומ' מאכל עדשים מאכל אבל, תדע לך שהוא כן שכשנהרג הכל היו אבותיו אכלים ועליו אכלו מאכל אבל, וכשנשרף הרן באור כשדים היו הורינו אוכלים על אבל עדשים כאבל וכצרה על שהיתה הצרה⁴¹) השררה והבכורה לעשו ובאותו היום מת אברהם אבינו, וישראל אוכלים מאכל עדשים על אבל וצרת בית המקדש ועל גלות ישראל, מכאן אתה למד שאין בני עשי שכניך⁴²) נופלים עד שיבא שריד מיעקב ויתן לבני עשו מאכל עדשים כאבל וצרה ויקח מהם ששררה⁴³) ומלכות ובכורה מה שקונה יעקב ממנו בשבועה, שנ' השבעה לי כיום וישבע לו, ר' עקיבא אומ' כל מקום שהיו אבותינו הולכים היה הבאר מהלכת לפניהם, וחופרן בארץ שלשה פעמים ומוציאין אותן לפניהם, אברהם⁴⁴) חפר שלשה פעמים ומצא אותה לפניו, שנ' וישב יצחק ויחפור את בארות המים, ויצחק חפר בארץ שני פעמים ומצא אותה לפניו, שנ' ויחפרו עבדי יצחק בנחל, כתיב בירושלמי⁴⁵) והיה ביום ההוא, לפני הב"ה קודם שיבא⁴⁶) יעקב לחרן, מה עשה הב"ה שלח מגפה בצאנו של לבן ונשתיירו ממנו⁴⁷) מהרבה מה שהיתה רחל רועה, שנ' כי רועה היא, ומניין שנשתייר מעט מהרבה⁴⁸), שנ' ויעקב רועה את צאן לבן הנותרות ר"ל⁴⁹) הנותרות מן המגפה, וכי רגלו של יעקב להפרות

ולהרבות צאנו של לבן⁽¹⁰⁾. אלא⁽⁹⁾ מכאן שיש רגל לאדם מבורכת⁽¹¹⁾. שנ' ויברך ה' אותך⁽¹²⁾ לרגלי, וכן לבן אמ'⁽¹³⁾ ליעקב נחשתי⁽¹⁴⁾ ויברכני ה' בגללך, כשמוע⁽¹⁵⁾ לבן את שמע יעקב בן אחותו⁽¹⁶⁾. ויאמר⁽¹⁷⁾ לו לבן⁽¹⁸⁾ הכי אחי אתה⁽¹⁹⁾ ועבדתני חנם⁽²⁰⁾. וכי אחיו היה והלא בן אחותו היה⁽²¹⁾. אלא ללמדך שבן אחותו של⁽²²⁾ אחותו⁽²³⁾ קרוי⁽²⁴⁾ כבנו ובן⁽²⁵⁾ אחיו של אדם כאחיו. מאין⁽²⁶⁾ אנו למדים מאברהם אבינו⁽²⁷⁾. שנ' ויאמר אברהם⁽²⁸⁾ אל לוט אל נא תהי מריבה ביני וביניך⁽²⁹⁾ ובין רועי ובין רועיך כי אנשים אחים אנחנו⁽³⁰⁾. וכתוב⁽³¹⁾ אחר אומ' וישמע אברהם כי נשבה אחיו וכי אחיו היה, והלא בן אחיו היה, אלא ללמדך שבני⁽³²⁾ אחיו של אדם כאחיו ובני⁽³³⁾ בניו של אדם כבניו⁽³⁴⁾. מניין⁽³⁵⁾ שהם⁽³⁶⁾ כבניו⁽³⁷⁾ מיעקב⁽³⁸⁾ שאמ'⁽³⁹⁾ אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, וכי בניו היו, והלא בני בניו היו, אלא ללמדך שבני בניו של אדם כבניו⁽⁴⁰⁾. התחיל⁽⁴¹⁾ יעקב⁽⁴²⁾ לעבד באשה שבעה⁽⁴³⁾ שנים, לאחר⁽⁴⁴⁾ שבעה⁽⁴⁵⁾ שנים⁽⁴⁶⁾ עשה משתה שבעת ימים⁽⁴⁷⁾ ולקח את לאה ועוד הוסיף שבעת ימים⁽⁴⁸⁾ אחרים⁽⁴⁹⁾ משתה ושמחה ולקח את רחל שנ' מלא שבוע זאת⁽⁵⁰⁾ ויעש יעקב כן⁽⁵¹⁾ וימלא שבוע זאת ונאספו⁽⁵²⁾ כל אנשי המקום לגמול חסד עם יעקב אבינו⁽⁵³⁾. הודא הוא דכתי'⁽⁵⁴⁾ ויאסוף לבן את⁽⁵⁵⁾ כל אנשי המקום ויעש משתה. אמ'⁽⁵⁶⁾ הב"ה אתם⁽⁵⁷⁾ גמולכם חסד עם יעקב⁽⁵⁸⁾ עבדי אף אני אתן⁽⁵⁹⁾ לכם שכרכ[ם] ולבניכם בעה"ו בשביל שלא יהיו⁽⁶⁰⁾ לרשעים נח⁽⁶¹⁾ לעתיד לבא, שנ' ונעמן שר צבא מלך ארם⁽⁶²⁾ וכו'⁽⁶³⁾. לבן לקח⁽⁶⁴⁾ את שתי⁽⁶⁵⁾ שפחותיו ונתן לשתי בנותיו, וכי שפחותיו היו והלא בנותיו היו, אלא מבנותיו⁽⁶⁶⁾ של אדם מפלגש נקראו שפחות⁽⁶⁷⁾. שנ' ויתן לבן לרחל בתו⁽⁶⁸⁾. ר' לוי אומ' ראה הב"ה בצרתה של לאה ונתן לה הריון בטן ניחומין לנפשה⁽⁶⁹⁾ וילדה איש טוב תואר וחכם, ואמרה ראו בן שנתן לה⁽⁷⁰⁾ הב"ה. שנ' ותהר ותלד לאה⁽⁷¹⁾ ליעקב בן ותקרא⁽⁷²⁾ שמו ראובן, ועל⁽⁷³⁾ כן⁽⁷⁴⁾ קראה⁽⁷⁵⁾ שמו⁽⁷⁶⁾ ראובן⁽⁷⁷⁾. ר' אליעזר אומ' משבעה חדשים ילדה לאה את⁽⁷⁸⁾ בניה ולשבעה חדשים⁽⁷⁹⁾ נולדו⁽⁸⁰⁾ ליעקב אחת⁽⁸¹⁾ עשר בנים⁽⁸²⁾ ובת אחת, וכלם נולדו וזוגו⁽⁸³⁾ עמו חוץ מיוסף שלא נולדה זוגתו עמו⁽⁸⁴⁾ שהיתה אסנת בת דינה ראויה לו⁽⁸⁵⁾ לאשה⁽⁸⁶⁾. וחוץ מדינה שלא⁽⁸⁷⁾ נולדה⁽⁸⁸⁾ זוגה, וכמה אמרו⁽⁸⁹⁾ חסרה⁽⁹⁰⁾ הילדה הזאת לנו⁽⁹¹⁾ דין⁽⁹²⁾ ומשפט⁽⁹³⁾. על כן קרא שמה דינה, ועוד היה ר' אליעזר אומ' ברח יעקב לבא אל לבן וברח לצאת מפני לבן, ברח⁽⁹⁴⁾ לבא אל לבן מניין⁽⁹⁵⁾. שנ' ויברח יעקב שדה ארם, וברח⁽⁹⁶⁾ מפני לבן⁽⁹⁷⁾. שנ' ויוגד⁽⁹⁸⁾ ללבן ביום השלישי⁽⁹⁹⁾ כי⁽¹⁰⁰⁾ ברח⁽¹⁰¹⁾ יעקב⁽¹⁰²⁾. ולמה⁽¹⁰³⁾ ברח שאמ' לו הב"ה יעקב⁽¹⁰⁴⁾ יעקב⁽¹⁰⁵⁾ איני יכול לשכון⁽¹⁰⁶⁾ שכינתי עליך⁽¹⁰⁷⁾ בחוצה לארץ אלא שוב אל ארץ⁽¹⁰⁸⁾ אבותיך⁽¹⁰⁹⁾ ולמולדתך⁽¹¹⁰⁾ ואהיה עמך⁽¹¹¹⁾. לפיכך ברח⁽¹¹²⁾ ולקח לבן את כל אנשי עירו גבורי כח ורדף אחריו⁽¹¹³⁾ להרגו ירד מיכאל המלאך⁽¹¹⁴⁾ ושלף⁽¹¹⁵⁾ חרבו אחריו⁽¹¹⁶⁾ ובקש⁽¹¹⁷⁾ להרגו ואמ' לו אל תדבר

עם יעקב מטוב עד ⁽¹⁰⁵⁾ רע, שנ' ויבא אלהים אל לבן ⁽¹⁰⁶⁾ בחלום הלילה ⁽¹⁰⁷⁾, השכים לבן בבקר וראה את כל אשר ליעקב ואמ' ⁽¹⁰⁸⁾ כל אלו משלי הם הואיל ⁽¹⁰⁹⁾ ולקחת את כל אלה למה גנבת את אלהי ⁽¹¹⁰⁾ התרפים שלי שהייתי משתחוה להם, ומה הם התרפים שוחטין אותן ⁽¹¹¹⁾ בכור ומולקין את ראשו ומולחין אותו במלח ובשמן ⁽¹¹²⁾ טוב ⁽¹⁾ וכותבין על טס ⁽¹¹³⁾ זהב שם רוח טומאה ומניחין ⁽¹¹⁴⁾ אותו ⁽¹¹⁵⁾ בכר ⁽¹¹⁶⁾ ומדליקין גרות ⁽¹¹⁷⁾ לפניו ⁽¹¹⁸⁾ ומשתחווין לו והוא מדבר עמהן ⁽¹¹⁹⁾, ומניין שהתרפים מדברים שנ' כי התרפים דברו און ⁽¹²⁰⁾, לפיכך גנבתם רחל שלא יגידו ללבן שברח יעקב, ולא עוד אלא להכרית ע"ז מבית אביה, ולא ידע יעקב ⁽¹²¹⁾ בכל אלה, אמר כל מי שיגנוב ⁽¹²²⁾ התרפים ימות בלא עתו, והיוצא מפי צדיק כיוצא מפי המלאך ⁽¹²³⁾, וילדה ⁽¹²⁴⁾ רחל ⁽¹²⁵⁾ ומתה שנ' ויהי ⁽¹²⁶⁾ בצאת ⁽¹²⁷⁾ נפשה כי מתה, ר' יהודה אומ' שלשה אבות ⁽¹²⁸⁾ כרתו ברית עם עמי הארץ, ואלו ⁽¹²⁹⁾ הם ⁽¹³⁰⁾ אברהם ⁽¹³¹⁾ יצחק ⁽¹³²⁾ ויעקב ⁽¹³³⁾, אברהם כרת ⁽¹³⁴⁾ ברית ⁽¹³⁵⁾ עם ⁽¹³⁶⁾ עמי ⁽¹³⁷⁾ הארץ ⁽¹³⁸⁾ כשגגלו עליו המלאכים היה סבור שהם אורחי ⁽¹³⁹⁾ הארץ ורץ לקראתם ורצה לעשות להם סעודה גדולה, ואמ' לשרה לעשות ⁽¹⁴⁰⁾ להם סעודה גדולה ⁽¹⁴¹⁾, ובאותה שעה ⁽¹⁴²⁾ ראתה דם נדה ⁽¹⁴³⁾, לפיכך לא הגיש להם מן העוגות ⁽¹⁴⁴⁾ ורץ להביא בן בקר וברח מפניו בן הבקר ⁽¹⁴⁵⁾ ונכנס למערת המכפלה ונכנס אברהם ⁽¹⁴⁶⁾ אחריו ⁽¹⁴⁷⁾ ומצא שם ⁽¹⁴⁸⁾ אדם הראשון ⁽¹⁴⁹⁾ ועזרו שוכבים על המטות וישינים ⁽¹⁵⁰⁾ ונירות דולקות עליהן ⁽¹⁵¹⁾ וריח טוב עליהם כריח ניחוח לפיכך חמד המערה ⁽¹⁵²⁾ לאחוזת קבר, אמ' לבני יבוס ⁽¹⁵³⁾ לקנות מהם את מערת המכפלה במכר טוב בזוהב ⁽¹⁵⁴⁾ ובכתב ⁽¹⁵⁵⁾ לאחוזת קבר ⁽¹⁵⁶⁾ עולם, וכי יבוסים היו והלא חתיים היו אלא ⁽¹⁵⁷⁾ עיר ⁽¹⁵⁸⁾ יבוס נקרא יבוסים, ולא קבלו האנשים עליהם ⁽¹⁵⁹⁾, התחיל כורע ומשתחוה אליהם ⁽¹⁶⁰⁾, שנ' וישתחו אברהם לפני עם הארץ, אמרו אנו יודעים ⁽¹⁶¹⁾ שעתיד הב"ה ⁽¹⁶²⁾ ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה ⁽¹⁶³⁾ כרות עמנו ⁽¹⁶⁴⁾ שבועה שאין ישר' יורשים ⁽¹⁶⁵⁾ את עיר יבוס ⁽¹⁶⁶⁾ כי אם ברצונם ⁽¹⁶⁷⁾, ואחר כך קנה את ⁽¹⁶⁸⁾ המכפלה במכר ⁽¹⁶⁹⁾ זהב ובכתב עולם לאחוזת עולם, וישמע אברהם אל עפרון, מה עשו אנשי יבוס עשו צלמי נחשת והעמידו אותם ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם ⁽¹⁷⁰⁾, וכשבאו ישראל רץ להכנס ⁽¹⁷¹⁾ בעיר היבوسی ולא היה יכול מפני ברית אברהם ⁽¹⁷²⁾, שנ' ואת היבوسی יושבי ⁽¹⁷³⁾ ירושלם לא ⁽¹⁷⁴⁾ הורישו ⁽¹⁷⁵⁾ בני ⁽¹⁷⁶⁾ ישראל ⁽¹⁷⁷⁾, וכשמלך דוד בקש להכנס לעיר היבوسی ⁽¹⁷⁸⁾ ולא הניחו אותו, שנ' ויאמר ⁽¹⁷⁹⁾ לדוד לא תבא הנה וכו' ⁽¹⁸⁰⁾ והיו ישראל כחול הים אלא בכח ⁽¹⁸¹⁾ השבועה וברית ⁽¹⁸²⁾ אברהם, ראה דוד וחזר לאחוריו ⁽¹⁸³⁾, שנ' וישב דוד במצודה ⁽¹⁸⁴⁾ וכו' ⁽¹⁸⁵⁾, ואין ⁽¹⁸⁶⁾ אתה יכול ליכנס ⁽¹⁸⁷⁾ בעיר היבوسی עד שהתיר כל ⁽¹⁸⁸⁾ הצלמים הללו שכתוב עליהם שבועת ⁽¹⁸⁹⁾ אות ⁽¹⁹⁰⁾ ברית ⁽¹⁹¹⁾ אברהם, שנ' כי אם הסירך העורים והפסחים ⁽¹⁹²⁾, לא היו נכנסים במקדש ⁽¹⁹³⁾ חס

ושלום. אלא¹⁹⁹) אלו הצלמים שענינים להם ולא יראו¹⁷⁰) רגל להם¹⁷¹) ולא יהלכו¹⁷²).
 שנ' ⁶ (שנאי¹⁷³) נפש דוד שהיה דוד שונא לשמוע ולראות¹⁷⁴) ע"ז שנ' ⁷ (על כן
 יאמרו עור ופסת, אמ' דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר¹⁷⁵) את הצלמים
 הללו שכתוב עליהם אות ברית שבועת ⁸ (אברהם יהיה לראש, ועלה בראשונה ⁹
 יואב בן צרויה ויהי לראש¹⁷⁶), ואחר כך קנה את עיר ¹⁰ (היבוס לישראל ¹¹
 במכר¹⁵⁰) זהב ובכתב¹⁷⁷) עולם לאחוזת¹⁷⁸) עולם, מה עשה¹⁷⁹) לקח מכל שבט¹⁸⁰)
 חמשים שקלים הרי כלם שש מאות שקלים¹⁸¹). שנ' ויתן דוד לארגון¹⁸²), ויצחק
 כרת ברית עם עמי הארץ כשגר¹⁸³) בארץ פלשתים ראה אותם שהפכו פניהם¹⁸⁴)
 ויצא מהם בשלום¹⁸⁵) והלכו¹⁸⁶) אחריו אבימלך וכל גדוליו¹⁸⁷), אמ' להם הפכתם
 אתם ¹² (את ¹³ פניכם ממני, ועכשו¹⁸⁸) באתם אלי, שנ' ויאמר אליהם¹⁸⁹) יצחק מדוע
 באתם אלי וכו' ¹⁴ (ראה¹⁹⁰) ראינו כי היה ¹⁵ (ה' ¹⁶ (עמך, אמרו אנו יודעים שעתיד
 הב' ¹⁷ (ליתן לזרעך את כל הארצות האלה¹⁴⁴) כרת עמנו¹⁹²) ברית שבועה שאין
 לישראל¹⁹⁴) יורשין את ארץ פלשתים¹⁹⁵), מה עשה יצחק כרת אמה¹⁹⁶) ממתנ
 החמור שהיה רוכב עליו ונתן לו לאות¹⁹⁷) ברית שבועה, וכשמלך דוד רצה לבא
 בארץ פלשתים ולא היה יכול מפני¹⁹⁸) אות ברית שבועת¹⁹⁹) יצחק, שנ' ויקח דוד
 את מתג האמה מיד פלשתים¹⁹⁹), שנ' ויכנעו פלשתים ולא יכלו עוד²⁰⁰), יעקב כרת
 ברית עם עמי ¹⁸ (הארץ¹⁸), אמ' לו לבן יודע²⁰¹) אני שהב' ¹⁹ (עתיד²⁰²) ליתן
 לזרעך את כל הארצות האל ²⁰ (תכרות עמי²⁰³) ברית¹⁴) שבועה שאין ישראל
 יורשין את ארץ ארם, כרת²⁰⁴) עמו ברית שבועה²⁰⁵) והציב לו מצבת אבנים
 והביא את בניו עמו ברית²⁰⁶) שבועה²⁰⁷), שנ' ויאמר ²¹ (יעקב לאחיו²⁰⁸) לקטו אבנים,
 וכי אחיו היו והלא ²² (בניו ²³ (היו ²⁴ (אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו, אמ' לו
 לבן ליעקב ²⁵ (אם ישראל יורשין את ²⁶ (הארצות ²⁷ (האלה ²⁸ (אל יבאו בארץ
 ארם²⁰⁹) לרעה, שנ' אם ²⁹ (אני לא אעבור אליך²¹⁰), וכשמלך דוד רצה²¹¹) לבוא
 בארץ²¹²) ארם ולא ³⁰ (יכול מכח²¹⁴) ברית שבועת יעקב עד שזכר²¹⁵) ששבר את
 המצבה ההיא ³¹ (ועליו²¹⁶) אמ' משה רבנו ³² (עליו ³³ (השלום ³⁴ (שבר²¹⁷) תשבר את ³⁵ (מולדתך
 מצבותיהם, ואחר כך כבש²¹⁸) ארץ ארם, שנ' ויך דוד את הדרעור²¹⁹) בן ³⁶ (רחוב ³⁷ (.

פרק ששה ושלשים¹

כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב ובא אל הבית וסמך ידו אל הקיר
 ונשכו נחש²), הארי זה לבן שרדף אחריו כאריה ³ (לחטוף את נפשו, והדוב זה
 עשו שעמד לו ⁴ (על דרך כדוב ⁵ (להמית האם על הבנים ⁶ (וארי ⁷ (יש בו בושות
 פנים והדוב אין בו ⁸ (בושת פנים ⁹ (עמד יעקב והיה מתפלל לפני הב' ¹⁰ (ואמ'
 רבון כל ¹¹ (העולמים לא כך אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ואל ארץ ¹² (מולדתך

ואהיה עמך, והלא⁹⁰ עשו הרשע בא להרגני ואינו⁹¹ מתיירא⁹² ממך⁹³ ואני מתיירא ממנו⁹⁴. מכאן אמ'⁹⁵ אל תתיירא מפני איש שוטר ומושל אלא מפני איש שאין בו יראת שמים, ועמד לו על הדרך⁹⁶ כדוב שכול⁹⁷ להמית אם על הבנים⁹⁸, מה עשה הב"ה שלח לו מלאך להושיעו להצילו⁹⁹ מיד עשו ונראה לו כאיש, שנ' ויאבק איש עמו¹⁰⁰ עד¹⁰¹ עלות¹⁰² השחר¹⁰³ וכיון שעלה עמוד השחר אמ' לו המלאך שלחני שהגיע עת עמידתי לשרת לומר¹⁰⁴ לפני הב"ה שירה¹⁰⁵, ולא רצה לשולחו¹⁰⁶, מה עשה המלאך התחיל לשורר¹⁰⁷ מן הארץ וכששמעו¹⁰⁸ העליונים את קול המלאך שהוא משורר ומזמר¹⁰⁹ מן הארץ אמרו בשביל כבוד הצדיק אנו שומעין המלאך¹¹⁰, ועליו¹¹¹ הכתוב אומר מכנף הארץ זמירות שמענו¹¹² צבי¹¹³ לצדיק¹¹⁴, ועוד אמ' לו שלחני, אמ' לו איני משלחך¹¹⁵ עד שתברכני¹¹⁶, הדא¹¹⁷ הוא¹¹⁸ דכתיב¹¹⁹ ויברך אותו שם¹²⁰, ועוד¹²¹ אמ' לו איני משלחך עד שתאמר לי מה שמך, וקרא את¹²² שמו ישראל¹²³, כשמו¹²⁴ שנקרא¹²⁵ שמו¹²⁶ ישראל¹²⁷, רצה¹²⁸ להתגבר עם המלאך והפילו לארץ¹²⁹, מה עשה המלאך, אחז בגיד הנשה¹³⁰ ועשה¹³¹ כחלב המת, לפיכך אסור לבני ישראל לאכול¹³² גיד הנשה שעל כף הירך¹³³, שנ' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה¹³⁴, רצה לעבור יעקב¹³⁵ את מעבר יבק¹³⁶ ולהתעכב¹³⁷ שם, אמ' לו המלאך לא¹³⁸ כך¹³⁹ אמרת לי¹⁴⁰ וכל¹⁴¹ אשר¹⁴² תתן¹⁴³ לי¹⁴⁴ עשר אעשרני לך, מה עשה יעקב¹⁴⁵, לקח את¹⁴⁶ מקנה קניינו שהביא¹⁴⁷ מפדן ארם¹⁴⁸ מחמשה¹⁴⁹ אלפים וחמש מאות, ועוד¹⁵⁰ אמ' המלאך¹⁵¹ ליעקב, יעקב לא נתת מעשר מכל¹⁵² והלא¹⁵³ יש לך בנים ולא עשרת אותם לי¹⁵⁴, מה עשה יעקב הפריש ארבעה¹⁵⁵ בכורות לארבעה¹⁵⁶ אמהות ונשתיירו שמנה בנים¹⁵⁷ התחיל משמעון וגמר בבנימין שבמעמי אמו, ועוד התחיל משמעון¹⁵⁸ ועלה לוי מעשר קדש לה¹⁵⁹, שנ' העשירי יהיה קדש לה¹⁶⁰, ר' ישמעאל אומ' כל הבכורות כשהן שמירת¹⁶¹ העין חייבין להתעשר מעשר, ולא עשר יעקב אלא למפרע, התחיל מבנימין שבמעמי אמו ועלה לוי קדש לה¹⁶², ירד מיכאל המלאך ונטל¹⁶³ לוי והעלה לפני הב"ה ואמ'¹⁶⁴ לפניו רבון כל¹⁶⁵ העולמים זה הוא¹⁶⁶ גורלך וחלקך ממעשר¹⁶⁷, ופשט¹⁶⁸ הב"ה¹⁶⁹ יד ימינו ואמ' שיהיו¹⁷⁰ לוי ובניו¹⁷¹ משרתים לפניו¹⁷² בארץ כמלאכי השרת בשמים, אמ' מיכאל לפני הב"ה רבון כל¹⁷³ העולמים המשרתים למלך¹⁷⁴ אינו נותן להם טרף מזונם, לפיכך נתן¹⁷⁵ להם לבני לוי כל קדש שעלה לשמו¹⁷⁶, שנ' אשי ה' ונחלתו¹⁷⁷ יאכלו, כשעבר¹⁷⁸ לבא בארץ כנען בא עליו עשו מהר שעיר בועף אף זומם¹⁷⁹ להרגו, שנ' זומם רשע לצדיק¹⁸⁰, אמ' עשו איני הורג את¹⁸¹ יעקב בחצים ובקשת אלא בפי¹⁸² אני הורגו ומוציא את¹⁸³ דמו, שנ' וירץ עשו לקראתו¹⁸⁴ וישקהו¹⁸⁵, אל תהי קורא וישקהו אלא וינשכהו¹⁸⁶ ונעשה צוארו¹⁸⁷ עמוד¹⁸⁸ כמגדל השן צוארך¹⁸⁹ וקהו שיניו של אותו¹⁹⁰ רשע, וכיון שראה¹⁹¹ שלא עלתה בידו תאותו¹⁹² התחיל

כועס וחורק בשיניו, שנ' (7) רשע יראה וכעס (7) שיניו (') יחרוק (') ונמס ('). ולקח (8) יעקב את כל מעשר קניינו שהביא (') מפדן (') ארם (') ושלח ביד עבדיו ונתן לעשו, אמ' להם אמרו לו (') כה אמר עבדך יעקב, אמ' (8) הב"ה יעקב עשית הקדש חול (7), אמ' לפניו רבון כל העולמים אני מחניף לרשע בשביל שלא יהרגני, מכאן אמרו מחניפין את הרשעים (7) משו"ם (7) בעולם הזה מפני דרכי שלום (7), אמ' לו הב"ה (7) לא דיך שעשית את עצמך (') הקדש חול (7) אלא שאמרתי ורב יעבד (') צעיר ואתה אמרת עבדך יעקב ('). חייך כדברייך יהיה מושל עליך (7) לעה"ב ('). לפיכך אמ' לו יעקב יעבר (7) נא אדוני לפני עבדו, מכאן אתה למד שאין בני עשו (7) מהר שעיר, שנ' (') וירד מיעקב (7), ואומ' (') ולא יהיה שריד לבית עשו.

פרק שבעה ושלשים (')

ובא אל (') הבית וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש ('). וכשבא יעקב (') לארץ אחוזתו (') שבארץ (') כנען (') נשכו הנחש ('). ואי זה (') הוא (') הנחש (') זה שכם בן חמור שהיתה (') בתו של יעקב יושבת (7) אוהלים (7), ולא היתה (') יוצאה לחוץ (7) מה עשה שכם בן חמור הביא נערות משחקות חוצה לו מתופפות (7) ויצאה דינה לראות בבנות הארץ (') המשחקות (7) ושללה ושכב עמה והרתה (7) וילדה את אסנת, ואמרו (7) בני ישראל להורגה שאמרה (7) עכשו יאמרו בכל (') הארץ (7) שיש בית (7) זנות (7) באהלי יעקב (7), הביא (') שרץ (') של זהב (7) שם הקדש כתוב (') בו (') ותלה על צווארה ושלחה והלכה (7), והכל צפוי לפני הב"ה וירד מיכאל (7) המלאך (') והורידה למצרים לבית פוטיפרע (7), שהיתה אסנת (7) ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו של פוטיפרע (7) עקרה וגדלה עמה כבת ('). וכשירד יוסף למצרים לקחה לו לאשה ('), שנ' ויתן (7) לו את אסנת (7) בת פוטיפרע (7), שמעון ולוי קנאו על הזנות הרבה מאד, שנ' (7) הכזונה יעשה את אחוזתו (7) ולקחו איש חרבו והרגו את (') כל (') אנשי שכם, וכששמע (7) יעקב נתיירא (7) מאד, שאמ' (7) עכשו יאמרו (7) לכל (7) עמי (') הארץ ויאספו עלי ויהרגוני, התחיל לקלל (7) רגום של בניו שנ' ארור אפם כי עזו, ועוד שקלל את חרבים בלשון יונית (7), שנ' (7) כלי חמס מכרותיהם (7), שמעו כל עמי (7) ונתיראו מאד ואמרו (7) אם שני בני יעקב עשו את כל (') הדבר הזה אם יאספו כלם יכולים הם להחריב את (7) העולם, ונפל פחדו של הב"ה עליהם, שנ' ויסעו ויהי חתת אלהים (7), ולקח (7) יעקב בניו ובני בניו (7) ונשיו (7) והלך לקרית ארבע אצל יצחק אביו ומצא שם את (') עשו ואת בניו ואת (') נשיו (') יושבים באוהל (7) יצחק ותקע (7) לו (') אהלו חוצה לה (7) וראה יצחק את יעקב ואת נשיו ואת (') בניו (') ואת בנותיו ואת כל אשר לו לשנ"י בניו (7) ושמח בלבו (7)

מאד ועליו הוא ⁽⁵³⁾ אומ' וראה בנים לבניך שלום על ישראל, ר' לוי אומ' בשעת אסיפתו של יצחק הניח את מקנהו ואת ⁽⁵⁴⁾ כל קניינו ואת כל אשר לו לשני בניו, לפיכך גמלו ⁽⁵⁵⁾ חסד לו ⁽⁵⁶⁾ שניהם ⁽⁵⁷⁾, שנ' ויקברו אותו ⁽⁵⁸⁾ עשו ויעקב בניו, אמ' עשו ליעקב נחלוק ⁽⁵⁹⁾ כל מה שהניח לנו ⁽⁶⁰⁾ אבא ⁽⁶¹⁾ לשנים ⁽⁶²⁾ ואני בורר שאני בכור⁽⁶³⁾, אמ' יעקב הרשע ⁽⁶⁴⁾ הזה לא ⁽⁶⁵⁾ מלא עינו מן העושר, שנ' וגם עינו לא תשבוע עושר, מה עשה יעקב אבינו ⁽⁶⁶⁾ חלק לשני חלקים כל מה שהניח אביו חלק ⁽⁶⁷⁾ אחד ואת ארץ ישראל ⁽⁶⁸⁾ חלק אחר ⁽⁶⁹⁾, מה עשה עשו הלך אצל בנו ⁽⁷⁰⁾ של ⁽⁷¹⁾ ישמעאל ⁽⁷²⁾ אמ' לו ישמעאל לעשו האמורי והכנעני אז ⁽⁷³⁾ בארץ ויעקב בוטח לרשת את הארץ, ולכן טול אתה ⁽⁷⁴⁾ מה שהניח אביך ואין ליעקב מאומה, ולקח עשו כל מה שהניח אביו, וארץ ישראל ומערת המכפלה לקח יעקב ⁽⁷⁵⁾ וכתבו כתב עולם ביניהם, אמ' לו ⁽⁷⁶⁾ יעקב לעשו לך מארץ ⁽⁷⁷⁾ עשו ⁽⁷⁸⁾, ולקח עשו ⁽⁷⁹⁾ את נשיו ואת בניו ⁽⁸⁰⁾ ואת כל אשר לו ולך אל ארץ ⁽⁸¹⁾ וכו' ⁽⁸²⁾, ובשכר שפנה ⁽⁸³⁾ את ⁽⁸⁴⁾ כליו ⁽⁸⁵⁾ בשביל ⁽⁸⁶⁾ יעקב אחיו נתן ⁽⁸⁷⁾ לו הב' ⁽⁸⁸⁾ מאה מדינות ⁽⁸⁹⁾ משעיר ועד מגדיאל ומגדיאל זה ⁽⁹⁰⁾ שנ' אלוף מגדיאל אלוף עירם, אז ישב יעקב בטח ושאנן ושלו ⁽⁹¹⁾ בארץ כנען ⁽⁹²⁾ ובארץ מולדתו ובארץ ⁽⁹³⁾ מגורי ⁽⁹⁴⁾ אביו ⁽⁹⁵⁾ שנ' וישב יעקב בארץ מגורי אביו ⁽⁹⁶⁾, ר' ישמעל אומ' כל בן זוקן ⁽⁹⁷⁾ חביב לאביו יותר ⁽⁹⁸⁾ מדאי ⁽⁹⁹⁾ שנ' וישראל אהב את יוסף ⁽¹⁰⁰⁾ מכל ⁽¹⁰¹⁾ בניו ⁽¹⁰²⁾ כי ⁽¹⁰³⁾ בן ⁽¹⁰⁴⁾ זקונים ⁽¹⁰⁵⁾ הוא ⁽¹⁰⁶⁾ לו ⁽¹⁰⁷⁾, וכי בן זקונים היה ⁽¹⁰⁸⁾ לו ⁽¹⁰⁹⁾ והלא בנימין היה בן זקונים ⁽¹¹⁰⁾, אלא על ידי ⁽¹¹¹⁾ שראה בנבואתו ⁽¹¹²⁾ שהוא עתיד למלוך, לפיכך היה אוהב אוהו מכל אחיו ⁽¹¹³⁾ וקנאו בו קנאה גדולה ⁽¹¹⁴⁾, ויראו אחיו ⁽¹¹⁵⁾ כי ⁽¹¹⁶⁾ אותו ⁽¹¹⁷⁾ אהב ⁽¹¹⁸⁾ אביהם ⁽¹¹⁹⁾ מכל ⁽¹²⁰⁾ אחיו ⁽¹²¹⁾ וכו' ⁽¹²²⁾, ועוד שראה אותו ⁽¹²³⁾ בחלומו שעתיד ⁽¹²⁴⁾ למלוך והגיד לאביו והוסיפו לו ⁽¹²⁵⁾ שנאה ⁽¹²⁶⁾ קשה ⁽¹²⁷⁾, שנ' ויוסיפו ⁽¹²⁸⁾ עוד ⁽¹²⁹⁾ שנא ⁽¹³⁰⁾ אותו ⁽¹³¹⁾, ועוד שראה בני פלגש ⁽¹³²⁾ אביו אוכלים בשר איל ⁽¹³³⁾ ובשר ⁽¹³⁴⁾ כבשים ⁽¹³⁵⁾ כשהם חיים והוציא ⁽¹³⁶⁾ עליהם דופי אל ⁽¹³⁷⁾ יעקב אביהם, שנ' ולא יכלו ⁽¹³⁸⁾ דברו לשלום, אמר יעקב ליוסף ⁽¹³⁹⁾ בני הרי יש לי כמה ימים שלא שמעתי את ⁽¹⁴⁰⁾ שלום אחיך ואת ⁽¹⁴¹⁾ שלום ⁽¹⁴²⁾ הצאן ⁽¹⁴³⁾ ותראם ⁽¹⁴⁴⁾, והנער היה הולך ⁽¹⁴⁵⁾ ותועה בדרך ⁽¹⁴⁶⁾ ופגע ⁽¹⁴⁷⁾ גבריאל המלאך ⁽¹⁴⁸⁾, שנ' וימצאהו איש ⁽¹⁴⁹⁾ והנה ⁽¹⁵⁰⁾ תועה ⁽¹⁵¹⁾ בשדה ⁽¹⁵²⁾, ואין איש אלא גבריאל, שנ' והאיש גבריאל ⁽¹⁵³⁾, אמ' לו מה תבקש ⁽¹⁵⁴⁾, אמ' לו ⁽¹⁵⁵⁾ את ⁽¹⁵⁶⁾ אחי אנכי ⁽¹⁵⁷⁾ מבקש, והוליכו אצל אחיו וראו אותו ובקשו להרגו, שנ' ויראו אותו מרחוק ⁽¹⁵⁸⁾ ויתנכלו אותו להמיתו ⁽¹⁵⁹⁾, אמ' להם ראובן אל ⁽¹⁶⁰⁾ תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ⁽¹⁶¹⁾ וימות ⁽¹⁶²⁾ שם ⁽¹⁶³⁾ ואל ⁽¹⁶⁴⁾ תשפכו ⁽¹⁶⁵⁾ דם ⁽¹⁶⁶⁾, וישמעו ⁽¹⁶⁷⁾ לו אחיו ולקחו את יוסף והשליכו אותו אל ⁽¹⁶⁸⁾ הבור ⁽¹⁶⁹⁾, שנ' ⁽¹⁷⁰⁾ וישליכו אותו הבורה ⁽¹⁷¹⁾, מה עשה ראובן הלך וישב לו באחד ⁽¹⁷²⁾ ההרים לירד ⁽¹⁷³⁾ בלילה ולהעלות ⁽¹⁷⁴⁾ את ⁽¹⁷⁵⁾ יוסף ⁽¹⁷⁶⁾

מהבור¹¹⁴), ובשעה¹¹⁵ אחת¹¹⁶ אחיו¹¹⁷ היו יושבים במקום אחד¹¹⁸ ולב¹¹⁹ אחד ועצה אחת ועברו עליהם ארחת¹²⁰ ישמעאלים¹²¹ ואמרו בואו¹²² ונמכרנו לישמעאלים¹²³ ויהיו¹²⁴ מוליכין אותו לקצה המדבר ואין יעקב אבינו¹²⁵ שומע¹²⁶ שמע עוד, ומכרו אותו לישמעאלים¹²⁷ בעשרים כסף, כל אחד¹²⁸ ואחד¹²⁹ בטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם¹³⁰, שנ¹³¹ על מכרם בכסף צדיק¹³² ואביו¹³³ בעבור¹³⁴ נעלים¹³⁵, אמרו נשים חרם¹³⁶ בינינו שאין אחד ממנו מגיד הדבר ליעקב אבינו, אמרו ביניהם¹³⁷ ראובן¹³⁸ אין כאן¹³⁹ בנימין¹⁴⁰ אין¹⁴¹ כאן¹⁴² ואין¹⁴³ החרם מתקיים אלא¹⁴⁴ בעשרה¹⁴⁵ ואנו¹⁴⁶ תשעה¹⁴⁷ אם¹⁴⁸ כן¹⁴⁹ היאך¹⁵⁰ נעשו¹⁵¹ שתפו המקום¹⁵² עמהם והיו¹⁵³ עשרה¹⁵⁴ וחרמו¹⁵⁵ ביניהם שלא יגיד שום אחד מהם סוד זה ליעקב¹⁵⁶, ירד¹⁵⁷ ראובן בלילה להעלות¹⁵⁸ יוסף¹⁵⁹ מן הבור ולא מצאו¹⁶⁰ שם, אמר להם ראובן¹⁶¹ הרגתם את יוסף ואני אנה אני בא מצרת¹⁶² אבינו¹⁶³, ויגידו¹⁶⁴ לו אחיו¹⁶⁵ הדבר¹⁶⁶ שעשו ואת¹⁶⁷ החרם¹⁶⁸ שהחרימו¹⁶⁹ ושתק, וגם הב¹⁷⁰ה שתק¹⁷¹ ומפני¹⁷² החרם לא הגיד הדבר ליעקב, וכת' בו מגיד דבריו ליעקב¹⁷³, לפיכך לא ידע יעקב¹⁷⁴ את¹⁷⁵ הדבר¹⁷⁶ שנעשה ליוסף, ולכן¹⁷⁷ אמ'¹⁷⁸ טורף¹⁷⁹ טורף¹⁸⁰ יוסף, ר' ינאי אומ' מעון¹⁸¹ שעשו¹⁸² השבטים¹⁸³ במכירת יוסף לא נתכפר להם¹⁸⁴ עד עת מיתתם¹⁸⁵, שנ¹⁸⁶ באזני ה'¹⁸⁷ צבאות אם יכופר העון הזה¹⁸⁸ עד תמותו, ובעון¹⁸⁹ מכירת¹⁹⁰ יוסף¹⁹¹ בא רעב לארץ¹⁹² ישראל שבע שנים וירדו אחי יוסף לשבר אוכל במצרים¹⁹³ ומצאו את יוסף שהוא¹⁹⁴ חי והתירו את החרם ושמע יעקב על¹⁹⁵ יוסף¹⁹⁶ שהוא¹⁹⁷ חי וחיתה רוחו¹⁹⁸ של יעקב¹⁹⁹ שנ²⁰⁰ ותחי רוח יעקב אביהם, וכי²⁰¹ מת²⁰² היתה²⁰³ רוחו²⁰⁴ של²⁰⁵ יעקב²⁰⁶ אביהם²⁰⁷, ר' עקיבא²⁰⁸ אומ' החרם הוא שבועה²⁰⁹ והשבועה הוא החרם²¹⁰ שכל²¹¹ מי שהוא יודע²¹² ומפר²¹³ החרם כאלו הוא²¹⁴ מפר את השבועה²¹⁵ וכל מי שיודע הדבר²¹⁶ ואינו מגיד יפול²¹⁷ עליו²¹⁸ החרם²¹⁹ ומכלה את עציו ואת²²⁰ אבניו²²¹, שנ²²² וכלתו את עציו ואת אבניו²²³, תדע לך שהחרם²²⁴ הוא²²⁵ דבר²²⁶ קשה²²⁷ וכבד²²⁸, בא וראה כח²²⁹ החרם²³⁰ כמה²³¹ הוא²³² גדול²³³ שיהושע²³⁴ בן נון החרים²³⁵ יריחו ואת²³⁶ כל²³⁷ אשר בה²³⁸ שרף²³⁹ באש ועכן בן זרח בן כרמי²⁴⁰ ראה את התרפים ואת הכסף שהיו מקריבים לפניו ואת האדרת שהיתה פרושה²⁴¹ לפניו ולשון הזהב²⁴² אחד²⁴³ בפיו וחמד אותן בלבו והלך ולקחם²⁴⁴ וטמנם בתוך אהלו²⁴⁵ ועל מעט²⁴⁶ אשר מעל מתו²⁴⁷ שלשים ושש²⁴⁸ אנשים²⁴⁹ צדיקים, שנ²⁵⁰ ויכו מהם אנשי העי וכו'²⁵¹, והלך יהושע וקרע²⁵² בגדיו²⁵³ ונפל על פניו ארצה לפני ארון²⁵⁴ ה' ובקש²⁵⁵ תשובה ונרצה לו הב²⁵⁶ה ואמ'²⁵⁷ לו, יהושע דע²⁵⁸ כי²⁵⁹ מעל ישראל²⁶⁰ בחרם, שנ²⁶¹ חטא ישראל וגם²⁶² עברו²⁶³ את²⁶⁴ בריתי²⁶⁵, ראה יהושע בשנים עשר²⁶⁶ אבנים של

כהן גדול שהם כנגד שנים עשר שבטים וכל שבט ושבט⁽¹⁹³⁾ שהיה עושה דבר⁽¹⁹⁴⁾ עבירה לא היתה מגיה⁽¹⁹⁵⁾ אורה וידע ששבט יהודה מעל בחרם והפיל גורלות ונלכד עכו בן⁽⁵⁾ כרמי⁽⁶⁾ שנ⁽¹⁹⁶⁾ וילכד עכו בן כרמי, ולקח יהושע את עכו בן כרמי⁽¹⁹⁷⁾ ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת⁽⁵⁾ בניו⁽⁶⁾ ואת בנותיו ואת כל אשר לו והעלים לעמק עכור וסקלם⁽⁵⁾ ושרפם⁽⁵⁾ שם⁽⁵⁾, והלא⁽⁵⁾ כתיב⁽¹⁹⁸⁾ לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות⁽¹⁹⁹⁾, אם כן הבנים והבנות של עכו מה חטאו שהעלים לעמק עכור⁽²⁰⁰⁾ וסקלם ושרפם שם, היה לו לסקול ולשרוף עכו לבדו שמעל בחרם⁽²⁰¹⁾, אלא⁽²⁰²⁾ על שידעו בדבר ולא הגידו סקלם⁽²⁰³⁾ ושרפם גם הם, ולמה שרפם⁽²⁰⁴⁾ על⁽²⁰⁵⁾ שמתו עליו ששה ושלשים⁽²⁰⁶⁾ צדיקים, שנ⁽⁵⁾ ויכו מהם אנשי העי⁽²⁰⁷⁾ כשלשים⁽⁵⁾ וששה⁽⁵⁾ איש⁽⁵⁾, ועל שנתן הודאה⁽²⁰⁸⁾ לפני⁽²⁰⁹⁾ הב"ה יש לו חלק לעו"ב, שנ⁽⁵⁾ יעכרך⁽⁵⁾ ה' ביום הזה⁽²¹¹⁾, ביום⁽²¹²⁾ הזה אתה עכור ואין אתה עכור לעתיד לבא⁽²¹³⁾, ותדע⁽²¹⁴⁾ לך כח החרם בא וראה מן השבטים⁽²¹⁵⁾ שקנאו על הזנות על⁽²¹⁶⁾ שבט בנימין, אמ' להם הב"ה קנאתם על הזנות⁽²¹⁷⁾ על⁽⁵⁾ שבט⁽⁵⁾ בנימין⁽⁵⁾ ולא קנאתם על פסל⁽⁵⁾ מיכה, לפיכך הרגו בהם על⁽²¹⁸⁾ בנימין פעם ראשונה ושנייה ושלשית⁽²¹⁹⁾ עד שהלכו ונפלו⁽⁵⁾ על⁽⁵⁾ פניהם⁽⁵⁾ ארצה⁽⁵⁾ לפני ארון⁽²²⁰⁾ ה' ועשו⁽²²¹⁾ תשובה גדולה⁽⁵⁾ ונרצה להם וחרמו שיהיה⁽²²²⁾ כל ישראל שלום אחריהם⁽²²³⁾, ועשו⁽⁵⁾ תשובה⁽⁵⁾ מקטון ועד גדול⁽²²⁴⁾ שנ⁽⁵⁾ כי השבועה הגדולה וכו'⁽²²⁵⁾, וכי נשבעו שבועה⁽²²⁶⁾ כל ישראל, אלא שחרם זו היא⁽²²⁷⁾ השבועה, אנשי יבש⁽⁵⁾ גלעד לא בא עליהם⁽²²⁸⁾ בקהל ונתחייבו מיתה, שנ⁽⁵⁾ לאשר לא עלה⁽²²⁹⁾ בקהל⁽⁵⁾ לאמר⁽⁵⁾ מות יומת⁽²³⁰⁾, תדע לך כח החרם בא וראה משאול בן קיש שהחרים⁽²³¹⁾ שיצומו כל העם מקטון ועד גדול⁽²³⁴⁾ שנ⁽⁵⁾ ארור⁽²³²⁾ האיש אשר יאכל לחם וכו'⁽²³⁵⁾, ויהונתן לא שמע ואכל מעט דבש⁽²³³⁾ ונהרו⁽²³⁴⁾ עיניו, שנ⁽⁵⁾ ותאורנה עיניו, ראה⁽²³⁵⁾ שאול את הפלשתים⁽²³⁶⁾ חוזרים על ישראל וידע שמעלו ישראל בחרם⁽²³⁷⁾, וראה בשתים עשרה אבנים⁽²³⁸⁾ שכל שבט ושבט שהיה⁽²³⁹⁾ עושה דבר מצוה⁽²⁴⁰⁾ היה⁽²⁴¹⁾ אבנו⁽⁵⁾ מגיה אורה⁽²⁴²⁾, וכל שבט ושבט שהיה⁽²⁾ עושה⁽²⁴³⁾ דבר⁽²⁴⁴⁾ עבירה לא⁽⁵⁾ היתה אבנו⁽²⁴⁵⁾ מגיה⁽²⁴⁶⁾ אורה⁽²⁴⁷⁾ וידע ששבט בנימין מעל⁽²⁴⁸⁾ בחרם והפיל גורלות⁽²⁴⁹⁾ ונלכד שאול ויהונתן, שנ⁽⁵⁾ וילכוד⁽⁵⁾ שאול⁽⁵⁾ ויהונתן⁽⁵⁾, ולקח⁽²⁵⁰⁾ שאול את חרבו להרוג את בנו, שנ⁽⁵⁾ כה יעשה אלהים לי⁽²⁵¹⁾ וכה יוסיף⁽²⁵²⁾ כי מות תמות יהונתן, אמרו לו⁽⁵⁾ העם אדוננו⁽²⁵³⁾ המלך שגגה היא והקריבו עליו⁽²⁵⁴⁾ קרבן עולה על שגגתו ויעתר⁽²⁵⁵⁾ לו ופדאוהו העם⁽⁵⁾ ממות, שנ⁽⁵⁾ ויפדו העם את יהונתן⁽²⁵⁶⁾ ולא מת, הכותיים אינן נחשבים לגוי משבעים לשונות אלא מיתר חמשה⁽²⁵⁷⁾ גוים⁽²⁵⁸⁾ שנ⁽⁵⁾ ויבא מלך אשור וכו'⁽²⁵⁹⁾, ר' יוסי אומ' הוסיף עליהם עוד ארבעה גוים וכלם גם⁽²⁵⁹⁾ הם,

שנ' דינייא ואפרסתרא²⁹⁹ וכ' ²²⁵, וכשגלו ישראל ממקומם³⁰⁰ משומרון לבבל³⁰¹ שלח המלך³⁰² עבדיו והושיבו³⁰³ אותם בשומרון להעלות מס למלכות, מה עשה הב"ה³⁰⁴ שלח בהם את האריות והיו הורגים בהם³⁰⁵, שלחו ואמרו למלך בבל³⁰⁶ אדוננו המלך הארץ ששלחנו עליה אינה מקבלת אותנו כי נשארנו מעט מהרבה, שלח המלך³⁰⁷ וקרא לכל זקני ישראל ואמ' להם כל השנים הללו שהייתם בארצכם לא שכלה אתכם חיית³⁰⁸ השדה³⁰⁹ ועכשו אינה מקבלת אתכם³¹⁰, אמרו לו דבר של³¹¹ עצה אולי ישיב³¹² אותם לארצם³¹³, אמרו לו אדננו המלך הארץ ההיא אינה מקבלת גוי שאינו נמול³¹⁴, אמ' להם תנו³¹⁵ שנים מכם וילכו³¹⁶ וילמדו תורה³¹⁷, ודבר המלך אין להשיב, ושלחו וקראו³¹⁸ את³¹⁹ ר' דוסתאי ואת ר' ינאי³²⁰ ומלו³²¹ אותם³²² והיו מלמדים אותם תורה³²³ שבכתב גוטריקון³²⁴ ובוכים³²⁵, והגוים האלה היו³²⁶ הולכים בחוקות התורה³²⁷ ובחוקות³²⁸ אלהיהם³²⁹ את³³⁰ ה' ³³¹היו³³² יראים³³³ ואלהיהן³³⁴ היו³³⁵ עובדין³³⁶, עלה עזרא מבבל³³⁷ וזרובבל בן שאלתיאל³³⁸ ויהושע בן יהוצדק והתחילו בונים בהיכל³³⁹, שנ' באדין זרובבל³⁴⁰ בן שאלתיאל וכו' ³⁴¹ובאו עליהם³⁴² השומרונים למלחמה מאה ושמונים אלף, וכי שומרונים היו והלא כותיים³⁴³ היו, אלא על שם עיר³⁴⁴ שומרון נקראו שומרונים, ועוד שבקשו להרוג³⁴⁵ נחמיה שנ' לכה ונודעה³⁴⁶ יחדו³⁴⁷, ועוד שבקשו³⁴⁸ לבטל³⁴⁹ מלאכת³⁵⁰ שמים³⁵¹ שתי שנים והיתה בטלה³⁵² עד שנת היובל³⁵³, מה עשה עזרא וזרובבל³⁵⁴ בן³⁵⁵ שאלתיאל³⁵⁶ ויהושע בן יהוצדק³⁵⁷ קבצו כל ישראל³⁵⁸ אל היכל ה' ³⁵⁹והביאו שלש מאות כהנים ושלש מאות שופרות³⁶⁰ ושלש מאות ספרי תורות³⁶¹ והיו תוקעים בהם³⁶² והלויים משוררין ומזמרין ומנדין את הכותיים³⁶³ בסוד שם³⁶⁴ המפורש בכתב³⁶⁵ הנכתב על הלוחות ובחרם בית דין העליון ובחרם בית דין התחתון שלא יאכל אדם פת כותיים³⁶⁶ עד³⁶⁷ עולם³⁶⁸ מכאן אמרו כל האוכל בשר משחיטת³⁶⁹ כותי כאילו³⁷⁰ אוכל בשר³⁷¹ חזיר, ואל יתגייר³⁷² אדם כותי ישראל³⁷³ ואין³⁷⁴ להם חלק בתחיית המתים, שנ' לא לכם ולגו לא בעה"ז ולא בעה"ב, ועוד שלא יהיה להם חלק ונחלה בירושלם³⁷⁵, שנ' ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם³⁷⁶, ושלחו³⁷⁷ החרם אצל ישראל³⁷⁸, ועוד הוסיפו עליהם חרם על חרם³⁷⁹, והמלך כורש קבע עליהם³⁸⁰ חרם³⁸¹ עולם³⁸², שנ' ואלהא די שכן שמיא תמן³⁸³.

פרק שמנה ושלשים

ירידה רביעית³⁸⁴ שירד למצרים, שנ' אנכי ארד עמך מצרימה, שמע יעקב על יוסף שהוא חי והיה מהרהר בלבו ואומ' ³⁸⁵איך³⁸⁶ אעזוב ארץ אבותי וארץ³⁸⁷ מולדתי ואת³⁸⁸ ארץ ששכינתו³⁸⁹ של הב"ה³⁹⁰ בקרבה³⁹¹ ואלך³⁹² אל ארץ

טמאה¹¹ לתוך¹² העבדים¹³ בני¹⁴ חם¹⁵ בארץ¹⁶ שאין יראת שמים ביניהם, אמ' לו הב"ה¹⁷ יעקב¹⁸ אל תירא¹⁹ מרדה²⁰ מצרימה²¹ אנכי ארד עמך²², ושמע²³ יעקב את הדבר הזה ולקח את נשיו ואת בניו ואת²⁴ בנותיו ובנות²⁵ בניו, וכתיב אחר²⁶ אומ' ואת דינה בתו²⁷, וכאן²⁸ אומ' בנותיו²⁹, ללמד שבנותיו של יעקב הם³⁰ נשי בניו, ועל³¹ זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר³² בשרם כדי³³ שלא יתחתנו בעמי³⁴ הארצות, לפיכך נקראו זרע אמת כולו³⁵ זרע אמת³⁶, וכשבאו לגבול מצרים נתייחסו כל הזכרים ששים ושש³⁷ איש³⁸ ויוסף ושני בניו³⁹ במצרים הרי תשעה וששים⁴⁰, וכת' ⁴¹ בשבעים נפש⁴², מה עשה הב"ה נכנס במניין עמהם⁴³ ועלו במספר⁴⁴ שבעים נפש⁴⁵ לקיים מה שנ' אנכי ארד עמך⁴⁶ מצרימה⁴⁷, וכשעלו ישראל ממצרים נתייחסו⁴⁸ כל⁴⁹ הזכרים ששים⁵⁰ רבוא חסר אחד⁵¹, מה עשה הב"ה נכנס במניין⁵² עמהם⁵³ ועלה במספר⁵⁴ עמהם⁵⁵, לקיים⁵⁶ מה⁵⁷ שנ' ואנכי אעלך גם⁵⁸ עלה, ר' ישמעאל⁵⁹ אומ' עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף ושתק⁶⁰ ושתיקה כהודאה דמייא⁶¹ לפי נתקצרו⁶² מחייו עשרה⁶³ שנים, ושמע⁶⁴ שבא אביו לגבול מצרים ולקח את כל⁶⁵ האנשים⁶⁶ עמו ויצא לקראת אביו וכל העם יוצאים לקראת המלך⁶⁷, וכי⁶⁸ מלך⁶⁹ היה⁷⁰, אלא ללמד שאבא של אדם כמלכו, ר' פנחס אומ' שרתה⁷¹ רוח הקדש⁷² ורוח⁷³ חכמה⁷⁴ על יוסף מנעוריו ועד⁷⁵ יום⁷⁶ מותו⁷⁷, והיתה מנהגת אותו בכל דבר חכמה⁷⁸ כרועה שהוא מנהיג את צאנו, שנ' רועה⁷⁹ ישראל האזינה נהג⁸⁰ כצאן⁸¹ יוסף⁸², ובכל חכמתו הטתו⁸³ אשה⁸⁴, וכשבקש להרגיל עבירה⁸⁵ ראה דיוקנו של אביו וחזר לאחריו וכבש⁸⁶ את⁸⁷ יצרו⁸⁸, שלשה כבשו יצרן לפני יוצרן ואלו הן יוסף ובועז ופלטאל⁸⁹ בן ליש, והיה ראוי לעמוד מיוסף⁹⁰ זרע⁹¹ של⁹² שנים עשר שבטים⁹³ ויצאו מראשי אצבעותי⁹⁴ זרע⁹⁵ של עשרה⁹⁶ שבטים, שנ' ויפוזו זרועי ידי⁹⁷, ונשתיירו שנים⁹⁸ מנשה ואפרים, והביאה עליו האשה עלילות דברים⁹⁹ להרגו¹⁰⁰ ונחבש בבית האסורים עשר שנים ושם פתר את¹⁰¹ החלומות¹⁰² של עבדי פרעה¹⁰³ כשם שהיו הדברים¹⁰⁴, שנ' והיה כאשר פתר לנו כן היה¹⁰⁵ ופתר את חלום פרעה¹⁰⁶ כששרתה¹⁰⁷ עליו רוח הקדש, שנ' הנמצא כזה וכו'¹⁰⁸, וכל הלשונות¹⁰⁹ היו באים אל יוסף לשבור אוכל מיוסף, והיה יוסף מדבר לכל עם ועם כלשונו והיה יודע מה הם מדברים, לפי נקרא שמו יהוסף, שנ' כי שומע יוסף כי המליץ בינותם¹¹⁰, ועוד כשהיה יוצא לשוק¹¹¹ היה¹¹² רואה¹¹³ את העמים עשויים כתיים כתיים¹¹⁴ וחבורות חבורות¹¹⁵, והיו מדברים איש כלשונו¹¹⁶, והיה יודע¹¹⁷ מה הם¹¹⁸ מדברים, שנ' עדות ביהוסף שמע¹¹⁹ וכו'¹²⁰, ועוד שהיה רוכב במרכבת ועובר¹²¹ בכל גבול ישמעאל¹²²

מצרים⁶⁰) ומצריות⁶¹) מצעדות לו על החומות⁶²) ומשליכות עליו טבעות⁶³) זהב⁶⁴) אולי יסתכל בהם⁶⁵) לראות את יופי תארו⁶⁶) שזפתו⁶⁷) עין אדם. והיה פרה ורבה⁶⁸) בכל עין, שנ' בן פרת⁶⁹) יוסף בן⁷⁰) פורת⁷¹) עלי⁷²) עין⁷³). כי המליץ בינותם⁷⁴) והם שוברים⁷⁵) רעבון בתיהם⁷⁶) ואלו באין לשבר אכל, והיו שואלים אלו את⁷⁷) אלו⁷⁸) בכמה הוא משבר בשוק⁷⁹) אי⁸⁰) זה⁸¹) מהם⁸²) ובמה⁸³) היו פותחים את שער המכר⁸⁴) וכשהיו באין אל⁸⁵) יוסף היה אומ' להם כשם ששמעתם כן הוא בשביל שלא להוציא⁸⁶) שער המכר⁸⁷) פחות⁸⁸) שכל⁸⁹) המוציא שער המכר פחות⁹⁰) אינו רואה סימן ברכה לעולם, ר' נחום⁹¹) אומ' צוה יוסף ובנו⁹²) את האוצרות בכל⁹³) עיר⁹⁴) ועיר⁹⁵) וקבץ⁹⁶) את⁹⁷) כל תבואות⁹⁸) הארץ לאוצרות⁹⁹) והיו המצריים¹⁰⁰) מלעיגין¹⁰¹) ואומ' עכשו התולעים¹⁰²) אוכלים את¹⁰³) אוצרות יוסף, ולא שלטה בהם רמה ולא חסרו עד יום¹⁰⁴) מותו¹⁰⁵). וכלכל¹⁰⁶) את הארץ ברעבון לחם¹⁰⁷). לפיכך נקרא שמו כלל¹⁰⁸). ועוד שכלכל את אביו לחם שובע¹⁰⁹) שנ' ויכלכל יוסף¹¹⁰). ר' אליעזר אומ' בשעת אסיפתו של יעקב קרא ליוסף בנו ואמ' לו¹¹¹) בני¹¹²) יוסף¹¹³) השבעה לי בברית מילה שאתה¹¹⁴) מעלה אותי לקבור¹¹⁵) עם¹¹⁶) אבותי לארץ כנען למערת המכפלה. מתחילה¹¹⁷) הראשונים היו¹¹⁸) נשבעין בברית מילה עד שלא נתנה התורה¹¹⁹). שנ' שים נא ידך תחת ירכי¹²⁰). ונשבע לו ושמר ועשה, שנ' וי¹²¹) אבי השיבעני לאמר וכו'¹²²). ועלו¹²³) עמו כל גבורי מלכות לקברו לגמול¹²⁴) חסד עם אבינו¹²⁵) יעקב¹²⁶). שנ' ויעל יוסף לקבור את אביו¹²⁷) ויעלו עמו¹²⁸) כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים¹²⁹) נמצא מחנה¹³⁰) של יוסף, אמ' להם הב"ה אתם¹³¹) עושים¹³²) חסד עם יעקב¹³³) אף אני נותן לכם¹³⁴) שכרכם ולבניכם בעה"ז ובעה"ב¹³⁵). וכשמתו¹³⁶) המצריים בים סוף לא נשארו¹³⁷) במים אלא זכו ליקבר¹³⁸) בארץ, ואמ' להם¹³⁹) הב"ה¹⁴⁰) אתם צדקתם עליכם את הדין אף אני אתן¹⁴¹) לכם מקום לקבורה¹⁴²). שנ' נטית ימינך תבלעמו ארץ, וכשבאו למערת המכפלה בא עליהם עשו מהר חורב לחרחר¹⁴³) ריב ואמ' שלי הוא¹⁴⁴) מערת המכפלה, מה עשה יוסף שלח¹⁴⁵) לרכוש מזלות¹⁴⁶) ולירד למצרים¹⁴⁷) ולעלות¹⁴⁸) כתב עולם שהיה בינם¹⁴⁹) לכך הלך נפתלי שהוא אילה שלוחה¹⁵⁰). חושים¹⁵¹) בן¹⁵²) דן היה פגום באזנו¹⁵³) ובלשונו, אמ' להם מפני מה אנחנו¹⁵⁴) יושבין כאן, הראהו באצבעו¹⁵⁵) אמ' לו¹⁵⁶) בשביל האיש¹⁵⁷) הזה שאינו מניח אותנו¹⁵⁸) לקבור את יעקב¹⁵⁹). שלף את חרבו והתיו את ראשו¹⁶⁰) של עשו¹⁶¹) ונכנס¹⁶²) הראש לתוך מערת¹⁶³) המכפלה, ואת גוייתו שלח¹⁶⁴) לארץ אחוזתו בהר¹⁶⁵) שעיר, מה עשה יצחק אחז בראשו של עשו והיה מתפלל לפני הב"ה ואמ' לפניו¹⁶⁶) רבון כל¹⁶⁷) העולמים יוחן¹⁶⁸) רשע¹⁶⁹) כל¹⁷⁰) למד¹⁷¹) צדק¹⁷²). יוחן רשע זה¹⁷³) שלא למד כל¹⁷⁴) המצות¹⁷⁵) שבתורה¹⁷⁶). שנ' כל למד צדק, ועל

ארץ ישראל ועל מערת המכפלה בעול הוא מדבר שנ' בארץ נכוחות עול¹⁵⁷), השיבתו רוח הקדש ואמרה אני¹⁵⁸) לא יראה גאות ה' ¹⁵⁹שנ' ¹⁶⁰בל ¹⁶¹יראה ¹⁶²גאות ¹⁶³ה' ¹⁶⁴גאות ¹⁶⁵ה' ¹⁶⁶גאות ¹⁶⁷ה' ¹⁶⁸גאות ¹⁶⁹ה' ¹⁷⁰גאות ¹⁷¹ה' ¹⁷²גאות ¹⁷³ה' ¹⁷⁴גאות ¹⁷⁵ה' ¹⁷⁶גאות ¹⁷⁷ה' ¹⁷⁸גאות ¹⁷⁹ה' ¹⁸⁰גאות ¹⁸¹ה' ¹⁸²גאות ¹⁸³ה' ¹⁸⁴גאות ¹⁸⁵ה' ¹⁸⁶גאות ¹⁸⁷ה' ¹⁸⁸גאות ¹⁸⁹ה' ¹⁹⁰גאות ¹⁹¹ה' ¹⁹²גאות ¹⁹³ה' ¹⁹⁴גאות ¹⁹⁵ה' ¹⁹⁶גאות ¹⁹⁷ה' ¹⁹⁸גאות ¹⁹⁹ה' ²⁰⁰גאות ²⁰¹ה' ²⁰²גאות ²⁰³ה' ²⁰⁴גאות ²⁰⁵ה' ²⁰⁶גאות ²⁰⁷ה' ²⁰⁸גאות ²⁰⁹ה' ²¹⁰גאות ²¹¹ה' ²¹²גאות ²¹³ה' ²¹⁴גאות ²¹⁵ה' ²¹⁶גאות ²¹⁷ה' ²¹⁸גאות ²¹⁹ה' ²²⁰גאות ²²¹ה' ²²²גאות ²²³ה' ²²⁴גאות ²²⁵ה' ²²⁶גאות ²²⁷ה' ²²⁸גאות ²²⁹ה' ²³⁰גאות ²³¹ה' ²³²גאות ²³³ה' ²³⁴גאות ²³⁵ה' ²³⁶גאות ²³⁷ה' ²³⁸גאות ²³⁹ה' ²⁴⁰גאות ²⁴¹ה' ²⁴²גאות ²⁴³ה' ²⁴⁴גאות ²⁴⁵ה' ²⁴⁶גאות ²⁴⁷ה' ²⁴⁸גאות ²⁴⁹ה' ²⁵⁰גאות ²⁵¹ה' ²⁵²גאות ²⁵³ה' ²⁵⁴גאות ²⁵⁵ה' ²⁵⁶גאות ²⁵⁷ה' ²⁵⁸גאות ²⁵⁹ה' ²⁶⁰גאות ²⁶¹ה' ²⁶²גאות ²⁶³ה' ²⁶⁴גאות ²⁶⁵ה' ²⁶⁶גאות ²⁶⁷ה' ²⁶⁸גאות ²⁶⁹ה' ²⁷⁰גאות ²⁷¹ה' ²⁷²גאות ²⁷³ה' ²⁷⁴גאות ²⁷⁵ה' ²⁷⁶גאות ²⁷⁷ה' ²⁷⁸גאות ²⁷⁹ה' ²⁸⁰גאות ²⁸¹ה' ²⁸²גאות ²⁸³ה' ²⁸⁴גאות ²⁸⁵ה' ²⁸⁶גאות ²⁸⁷ה' ²⁸⁸גאות ²⁸⁹ה' ²⁹⁰גאות ²⁹¹ה' ²⁹²גאות ²⁹³ה' ²⁹⁴גאות ²⁹⁵ה' ²⁹⁶גאות ²⁹⁷ה' ²⁹⁸גאות ²⁹⁹ה' ³⁰⁰גאות ³⁰¹ה' ³⁰²גאות ³⁰³ה' ³⁰⁴גאות ³⁰⁵ה' ³⁰⁶גאות ³⁰⁷ה' ³⁰⁸גאות ³⁰⁹ה' ³¹⁰גאות ³¹¹ה' ³¹²גאות ³¹³ה' ³¹⁴גאות ³¹⁵ה' ³¹⁶גאות ³¹⁷ה' ³¹⁸גאות ³¹⁹ה' ³²⁰גאות ³²¹ה' ³²²גאות ³²³ה' ³²⁴גאות ³²⁵ה' ³²⁶גאות ³²⁷ה' ³²⁸גאות ³²⁹ה' ³³⁰גאות ³³¹ה' ³³²גאות ³³³ה' ³³⁴גאות ³³⁵ה' ³³⁶גאות ³³⁷ה' ³³⁸גאות ³³⁹ה' ³⁴⁰גאות ³⁴¹ה' ³⁴²גאות ³⁴³ה' ³⁴⁴גאות ³⁴⁵ה' ³⁴⁶גאות ³⁴⁷ה' ³⁴⁸גאות ³⁴⁹ה' ³⁵⁰גאות ³⁵¹ה' ³⁵²גאות ³⁵³ה' ³⁵⁴גאות ³⁵⁵ה' ³⁵⁶גאות ³⁵⁷ה' ³⁵⁸גאות ³⁵⁹ה' ³⁶⁰גאות ³⁶¹ה' ³⁶²גאות ³⁶³ה' ³⁶⁴גאות ³⁶⁵ה' ³⁶⁶גאות ³⁶⁷ה' ³⁶⁸גאות ³⁶⁹ה' ³⁷⁰גאות ³⁷¹ה' ³⁷²גאות ³⁷³ה' ³⁷⁴גאות ³⁷⁵ה' ³⁷⁶גאות ³⁷⁷ה' ³⁷⁸גאות ³⁷⁹ה' ³⁸⁰גאות ³⁸¹ה' ³⁸²גאות ³⁸³ה' ³⁸⁴גאות ³⁸⁵ה' ³⁸⁶גאות ³⁸⁷ה' ³⁸⁸גאות ³⁸⁹ה' ³⁹⁰גאות ³⁹¹ה' ³⁹²גאות ³⁹³ה' ³⁹⁴גאות ³⁹⁵ה' ³⁹⁶גאות ³⁹⁷ה' ³⁹⁸גאות ³⁹⁹ה' ⁴⁰⁰גאות ⁴⁰¹ה' ⁴⁰²גאות ⁴⁰³ה' ⁴⁰⁴גאות ⁴⁰⁵ה' ⁴⁰⁶גאות ⁴⁰⁷ה' ⁴⁰⁸גאות ⁴⁰⁹ה' ⁴¹⁰גאות ⁴¹¹ה' ⁴¹²גאות ⁴¹³ה' ⁴¹⁴גאות ⁴¹⁵ה' ⁴¹⁶גאות ⁴¹⁷ה' ⁴¹⁸גאות ⁴¹⁹ה' ⁴²⁰גאות ⁴²¹ה' ⁴²²גאות ⁴²³ה' ⁴²⁴גאות ⁴²⁵ה' ⁴²⁶גאות ⁴²⁷ה' ⁴²⁸גאות ⁴²⁹ה' ⁴³⁰גאות ⁴³¹ה' ⁴³²גאות ⁴³³ה' ⁴³⁴גאות ⁴³⁵ה' ⁴³⁶גאות ⁴³⁷ה' ⁴³⁸גאות ⁴³⁹ה' ⁴⁴⁰גאות ⁴⁴¹ה' ⁴⁴²גאות ⁴⁴³ה' ⁴⁴⁴גאות ⁴⁴⁵ה' ⁴⁴⁶גאות ⁴⁴⁷ה' ⁴⁴⁸גאות ⁴⁴⁹ה' ⁴⁵⁰גאות ⁴⁵¹ה' ⁴⁵²גאות ⁴⁵³ה' ⁴⁵⁴גאות ⁴⁵⁵ה' ⁴⁵⁶גאות ⁴⁵⁷ה' ⁴⁵⁸גאות ⁴⁵⁹ה' ⁴⁶⁰גאות ⁴⁶¹ה' ⁴⁶²גאות ⁴⁶³ה' ⁴⁶⁴גאות ⁴⁶⁵ה' ⁴⁶⁶גאות ⁴⁶⁷ה' ⁴⁶⁸גאות ⁴⁶⁹ה' ⁴⁷⁰גאות ⁴⁷¹ה' ⁴⁷²גאות ⁴⁷³ה' ⁴⁷⁴גאות ⁴⁷⁵ה' ⁴⁷⁶גאות ⁴⁷⁷ה' ⁴⁷⁸גאות ⁴⁷⁹ה' ⁴⁸⁰גאות ⁴⁸¹ה' ⁴⁸²גאות ⁴⁸³ה' ⁴⁸⁴גאות ⁴⁸⁵ה' ⁴⁸⁶גאות ⁴⁸⁷ה' ⁴⁸⁸גאות ⁴⁸⁹ה' ⁴⁹⁰גאות ⁴⁹¹ה' ⁴⁹²גאות ⁴⁹³ה' ⁴⁹⁴גאות ⁴⁹⁵ה' ⁴⁹⁶גאות ⁴⁹⁷ה' ⁴⁹⁸גאות ⁴⁹⁹ה' ⁵⁰⁰גאות ⁵⁰¹ה' ⁵⁰²גאות ⁵⁰³ה' ⁵⁰⁴גאות ⁵⁰⁵ה' ⁵⁰⁶גאות ⁵⁰⁷ה' ⁵⁰⁸גאות ⁵⁰⁹ה' ⁵¹⁰גאות ⁵¹¹ה' ⁵¹²גאות ⁵¹³ה' ⁵¹⁴גאות ⁵¹⁵ה' ⁵¹⁶גאות ⁵¹⁷ה' ⁵¹⁸גאות ⁵¹⁹ה' ⁵²⁰גאות ⁵²¹ה' ⁵²²גאות ⁵²³ה' ⁵²⁴גאות ⁵²⁵ה' ⁵²⁶גאות ⁵²⁷ה' ⁵²⁸גאות ⁵²⁹ה' ⁵³⁰גאות ⁵³¹ה' ⁵³²גאות ⁵³³ה' ⁵³⁴גאות ⁵³⁵ה' ⁵³⁶גאות ⁵³⁷ה' ⁵³⁸גאות ⁵³⁹ה' ⁵⁴⁰גאות ⁵⁴¹ה' ⁵⁴²גאות ⁵⁴³ה' ⁵⁴⁴גאות ⁵⁴⁵ה' ⁵⁴⁶גאות ⁵⁴⁷ה' ⁵⁴⁸גאות ⁵⁴⁹ה' ⁵⁵⁰גאות ⁵⁵¹ה' ⁵⁵²גאות ⁵⁵³ה' ⁵⁵⁴גאות ⁵⁵⁵ה' ⁵⁵⁶גאות ⁵⁵⁷ה' ⁵⁵⁸גאות ⁵⁵⁹ה' ⁵⁶⁰גאות ⁵⁶¹ה' ⁵⁶²גאות ⁵⁶³ה' ⁵⁶⁴גאות ⁵⁶⁵ה' ⁵⁶⁶גאות ⁵⁶⁷ה' ⁵⁶⁸גאות ⁵⁶⁹ה' ⁵⁷⁰גאות ⁵⁷¹ה' ⁵⁷²גאות ⁵⁷³ה' ⁵⁷⁴גאות ⁵⁷⁵ה' ⁵⁷⁶גאות ⁵⁷⁷ה' ⁵⁷⁸גאות ⁵⁷⁹ה' ⁵⁸⁰גאות ⁵⁸¹ה' ⁵⁸²גאות ⁵⁸³ה' ⁵⁸⁴גאות ⁵⁸⁵ה' ⁵⁸⁶גאות ⁵⁸⁷ה' ⁵⁸⁸גאות ⁵⁸⁹ה' ⁵⁹⁰גאות ⁵⁹¹ה' ⁵⁹²גאות ⁵⁹³ה' ⁵⁹⁴גאות ⁵⁹⁵ה' ⁵⁹⁶גאות ⁵⁹⁷ה' ⁵⁹⁸גאות ⁵⁹⁹ה' ⁶⁰⁰גאות ⁶⁰¹ה' ⁶⁰²גאות ⁶⁰³ה' ⁶⁰⁴גאות ⁶⁰⁵ה' ⁶⁰⁶גאות ⁶⁰⁷ה' ⁶⁰⁸גאות ⁶⁰⁹ה' ⁶¹⁰גאות ⁶¹¹ה' ⁶¹²גאות ⁶¹³ה' ⁶¹⁴גאות ⁶¹⁵ה' ⁶¹⁶גאות ⁶¹⁷ה' ⁶¹⁸גאות ⁶¹⁹ה' ⁶²⁰גאות ⁶²¹ה' ⁶²²גאות ⁶²³ה' ⁶²⁴גאות ⁶²⁵ה' ⁶²⁶גאות ⁶²⁷ה' ⁶²⁸גאות ⁶²⁹ה' ⁶³⁰גאות ⁶³¹ה' ⁶³²גאות ⁶³³ה' ⁶³⁴גאות ⁶³⁵ה' ⁶³⁶גאות ⁶³⁷ה' ⁶³⁸גאות ⁶³⁹ה' ⁶⁴⁰גאות ⁶⁴¹ה' ⁶⁴²גאות ⁶⁴³ה' ⁶⁴⁴גאות ⁶⁴⁵ה' ⁶⁴⁶גאות ⁶⁴⁷ה' ⁶⁴⁸גאות ⁶⁴⁹ה' ⁶⁵⁰גאות ⁶⁵¹ה' ⁶⁵²גאות ⁶⁵³ה' ⁶⁵⁴גאות ⁶⁵⁵ה' ⁶⁵⁶גאות ⁶⁵⁷ה' ⁶⁵⁸גאות ⁶⁵⁹ה' ⁶⁶⁰גאות ⁶⁶¹ה' ⁶⁶²גאות ⁶⁶³ה' ⁶⁶⁴גאות ⁶⁶⁵ה' ⁶⁶⁶גאות ⁶⁶⁷ה' ⁶⁶⁸גאות ⁶⁶⁹ה' ⁶⁷⁰גאות ⁶⁷¹ה' ⁶⁷²גאות ⁶⁷³ה' ⁶⁷⁴גאות ⁶⁷⁵ה' ⁶⁷⁶גאות ⁶⁷⁷ה' ⁶⁷⁸גאות ⁶⁷⁹ה' ⁶⁸⁰גאות ⁶⁸¹ה' ⁶⁸²גאות ⁶⁸³ה' ⁶⁸⁴גאות ⁶⁸⁵ה' ⁶⁸⁶גאות ⁶⁸⁷ה' ⁶⁸⁸גאות ⁶⁸⁹ה' ⁶⁹⁰גאות ⁶⁹¹ה' ⁶⁹²גאות ⁶⁹³ה' ⁶⁹⁴גאות ⁶⁹⁵ה' ⁶⁹⁶גאות ⁶⁹⁷ה' ⁶⁹⁸גאות ⁶⁹⁹ה' ⁷⁰⁰גאות ⁷⁰¹ה' ⁷⁰²גאות ⁷⁰³ה' ⁷⁰⁴גאות ⁷⁰⁵ה' ⁷⁰⁶גאות ⁷⁰⁷ה' ⁷⁰⁸גאות ⁷⁰⁹ה' ⁷¹⁰גאות ⁷¹¹ה' ⁷¹²גאות ⁷¹³ה' ⁷¹⁴גאות ⁷¹⁵ה' ⁷¹⁶גאות ⁷¹⁷ה' ⁷¹⁸גאות ⁷¹⁹ה' ⁷²⁰גאות ⁷²¹ה' ⁷²²גאות ⁷²³ה' ⁷²⁴גאות ⁷²⁵ה' ⁷²⁶גאות ⁷²⁷ה' ⁷²⁸גאות ⁷²⁹ה' ⁷³⁰גאות ⁷³¹ה' ⁷³²גאות ⁷³³ה' ⁷³⁴גאות ⁷³⁵ה' ⁷³⁶גאות ⁷³⁷ה' ⁷³⁸גאות ⁷³⁹ה' ⁷⁴⁰גאות ⁷⁴¹ה' ⁷⁴²גאות ⁷⁴³ה' ⁷⁴⁴גאות ⁷⁴⁵ה' ⁷⁴⁶גאות ⁷⁴⁷ה' ⁷⁴⁸גאות ⁷⁴⁹ה' ⁷⁵⁰גאות ⁷⁵¹ה' ⁷⁵²גאות ⁷⁵³ה' ⁷⁵⁴גאות ⁷⁵⁵ה' ⁷⁵⁶גאות ⁷⁵⁷ה' ⁷⁵⁸גאות ⁷⁵⁹ה' ⁷⁶⁰גאות ⁷⁶¹ה' ⁷⁶²גאות ⁷⁶³ה' ⁷⁶⁴גאות ⁷⁶⁵ה' ⁷⁶⁶גאות ⁷⁶⁷ה' ⁷⁶⁸גאות ⁷⁶⁹ה' ⁷⁷⁰גאות ⁷⁷¹ה' ⁷⁷²גאות ⁷⁷³ה' ⁷⁷⁴גאות ⁷⁷⁵ה' ⁷⁷⁶גאות ⁷⁷⁷ה' ⁷⁷⁸גאות ⁷⁷⁹ה' ⁷⁸⁰גאות ⁷⁸¹ה' ⁷⁸²גאות ⁷⁸³ה' ⁷⁸⁴גאות ⁷⁸⁵ה' ⁷⁸⁶גאות ⁷⁸⁷ה' ⁷⁸⁸גאות ⁷⁸⁹ה' ⁷⁹⁰גאות ⁷⁹¹ה' ⁷⁹²גאות ⁷⁹³ה' ⁷⁹⁴גאות ⁷⁹⁵ה' ⁷⁹⁶גאות ⁷⁹⁷ה' ⁷⁹⁸גאות ⁷⁹⁹ה' ⁸⁰⁰גאות ⁸⁰¹ה' ⁸⁰²גאות ⁸⁰³ה' ⁸⁰⁴גאות ⁸⁰⁵ה' ⁸⁰⁶גאות ⁸⁰⁷ה' ⁸⁰⁸גאות ⁸⁰⁹ה' ⁸¹⁰גאות ⁸¹¹ה' ⁸¹²גאות ⁸¹³ה' ⁸¹⁴גאות ⁸¹⁵ה' ⁸¹⁶גאות ⁸¹⁷ה' ⁸¹⁸גאות ⁸¹⁹ה' ⁸²⁰גאות ⁸²¹ה' ⁸²²גאות ⁸²³ה' ⁸²⁴גאות ⁸²⁵ה' ⁸²⁶גאות ⁸²⁷ה' ⁸²⁸גאות ⁸²⁹ה' ⁸³⁰גאות ⁸³¹ה' ⁸³²גאות ⁸³³ה' ⁸³⁴גאות ⁸³⁵ה' ⁸³⁶גאות ⁸³⁷ה' ⁸³⁸גאות ⁸³⁹ה' ⁸⁴⁰גאות ⁸⁴¹ה' ⁸⁴²גאות ⁸⁴³ה' ⁸⁴⁴גאות ⁸⁴⁵ה' ⁸⁴⁶גאות ⁸⁴⁷ה' ⁸⁴⁸גאות ⁸⁴⁹ה' ⁸⁵⁰גאות ⁸⁵¹ה' ⁸⁵²גאות ⁸⁵³ה' ⁸⁵⁴גאות ⁸⁵⁵ה' ⁸⁵⁶גאות ⁸⁵⁷ה' ⁸⁵⁸גאות ⁸⁵⁹ה' ⁸⁶⁰גאות ⁸⁶¹ה' ⁸⁶²גאות ⁸⁶³ה' ⁸⁶⁴גאות ⁸⁶⁵ה' ⁸⁶⁶גאות ⁸⁶⁷ה' ⁸⁶⁸גאות ⁸⁶⁹ה' ⁸⁷⁰גאות ⁸⁷¹ה' ⁸⁷²גאות ⁸⁷³ה' ⁸⁷⁴גאות ⁸⁷⁵ה' ⁸⁷⁶גאות ⁸⁷⁷ה' ⁸⁷⁸גאות ⁸⁷⁹ה' ⁸⁸⁰גאות ⁸⁸¹ה' ⁸⁸²גאות ⁸⁸³ה' ⁸⁸⁴גאות ⁸⁸⁵ה' ⁸⁸⁶גאות ⁸⁸⁷ה' ⁸⁸⁸גאות ⁸⁸⁹ה' ⁸⁹⁰גאות ⁸⁹¹ה' ⁸⁹²גאות ⁸⁹³ה' ⁸⁹⁴גאות ⁸⁹⁵ה' ⁸⁹⁶גאות ⁸⁹⁷ה' ⁸⁹⁸גאות ⁸⁹⁹ה' ⁹⁰⁰גאות ⁹⁰¹ה' ⁹⁰²גאות ⁹⁰³ה' ⁹⁰⁴גאות ⁹⁰⁵ה' ⁹⁰⁶גאות ⁹⁰⁷ה' ⁹⁰⁸גאות ⁹⁰⁹ה' ⁹¹⁰גאות ⁹¹¹ה' ⁹¹²גאות ⁹¹³ה' ⁹¹⁴גאות ⁹¹⁵ה' ⁹¹⁶גאות ⁹¹⁷ה' ⁹¹⁸גאות ⁹¹⁹ה' ⁹²⁰גאות ⁹²¹ה' ⁹²²גאות ⁹²³ה' ⁹²⁴גאות ⁹²⁵ה' ⁹²⁶גאות ⁹²⁷ה' ⁹²⁸גאות ⁹²⁹ה' ⁹³⁰גאות ⁹³¹ה' ⁹³²גאות ⁹³³ה' ⁹³⁴גאות ⁹³⁵ה' ⁹³⁶גאות ⁹³⁷ה' ⁹³⁸גאות ⁹³⁹ה' ⁹⁴⁰גאות ⁹⁴¹ה' ⁹⁴²גאות ⁹⁴³ה' ⁹⁴⁴גאות ⁹⁴⁵ה' ⁹⁴⁶גאות ⁹⁴⁷ה' ⁹⁴⁸גאות ⁹⁴⁹ה' ⁹⁵⁰גאות ⁹⁵¹ה' ⁹⁵²גאות ⁹⁵³ה' ⁹⁵⁴גאות ⁹⁵⁵ה' ⁹⁵⁶גאות ⁹⁵⁷ה' ⁹⁵⁸גאות ⁹⁵⁹ה' ⁹⁶⁰גאות ⁹⁶¹ה' ⁹⁶²גאות ⁹⁶³ה' ⁹⁶⁴גאות ⁹⁶⁵ה' ⁹⁶⁶גאות ⁹⁶⁷ה' ⁹⁶⁸גאות ⁹⁶⁹ה' ⁹⁷⁰גאות ⁹⁷¹ה' ⁹⁷²גאות ⁹⁷³ה' ⁹⁷⁴גאות ⁹⁷⁵ה' ⁹⁷⁶גאות ⁹⁷⁷ה' ⁹⁷⁸גאות ⁹⁷⁹ה' ⁹⁸⁰גאות ⁹⁸¹ה' ⁹⁸²גאות ⁹⁸³ה' ⁹⁸⁴גאות ⁹⁸⁵ה' ⁹⁸⁶גאות ⁹⁸⁷ה' ⁹⁸⁸גאות ⁹⁸⁹ה' ⁹⁹⁰גאות ⁹⁹¹ה' ⁹⁹²גאות ⁹⁹³ה' ⁹⁹⁴גאות ⁹⁹⁵ה' ⁹⁹⁶גאות ⁹⁹⁷ה' ⁹⁹⁸גאות ⁹⁹⁹ה' ¹⁰⁰⁰גאות

פרק תשעה ושלשים¹

ירידה חמשית²) שירד לסנה, שנ' וארד להצילו מיד מצרים³), הניח כל ההר וירד לסנה⁴) ושכן⁵) בה⁶), והסנה צרה וצוקה וכולם קוצים ודרדרים, ולמה⁷) שכן בתוך הסנה⁸) שהיא⁹) צרה וצוקה, אלא שראה¹⁰) ישראל בצרה¹¹) גדולה ואף הוא שכן עמם¹²), שנ' בכל צרתם לו צר¹³), ר' לוי אומ' אותו¹⁴) המטה שנברא בין השמשות נמסר לאדם הראשון מגן עדן ואדם מסרו לחנוך וחנוך מסרו¹⁵) לנח ונח¹⁶) לשם ושם מסרו¹⁷) לאברהם ואברהם¹⁸) ליצחק, ויצחק¹⁹) ליצחק ויעקב הוריד²⁰) אותו²¹) למצרים ומסרו ליוסף בנו, כשמת²²) יוסף ושללו²³) ביתו נתנה²⁴) בפלטרין של פרעה והיה יתרו אחד מחרטומי מצרים וראה את המטה ואת האותות²⁵) אשר²⁶) עליו²⁷) וחמד אותו בלבו ולקחו והביאו ונטעו²⁸) בתוך הגן של²⁹) ביתו³⁰) ולא היה אדם יכול לקרב אליו עוד, כשבא משה לתוך ביתו נכנס לגן ביתו³¹) של יתרו וראה³²) את המטה וקרא את³³) האותות³⁴) אשר³⁵) עליו³⁶) ושלף ידו ולקחו, וראה יתרו למשה³⁷) ואמר זה³⁸) עתיד לגאול את ישראל ממצרים, לפיכך נתן לו את צפורה בתו לאשה, שנ' ויאל משה לשבת את האיש³⁹), והיה משה רועה את צאן⁴⁰) יתרו⁴¹) ארבעים שנה⁴²) ולא שכלה אותם חיי⁴³) השדה והיו פרים ורבים הרבה מאד, ועליהם הכתו' אומ' כצאן קדשים⁴⁴), ונהג את הצאן⁴⁵) עד שבא⁴⁶) לחורב, שנ' ⁴⁷וינהג את הצאן ⁴⁸אחר ⁴⁹המדבר ⁵⁰והוא ⁵¹עליו ⁵²הב"ה מתוך ⁵³הסנה ⁵⁴וראה משה את ⁵⁵הסנה בוער ⁵⁶באש ⁵⁷והאש אינה ⁵⁸אוכלת את ⁵⁹הסנה, והסנה אינו⁶⁰) מכבה שלהבותיו של אש, והסנה איננה⁶¹) נצמחת⁶²) בארץ אלא אם כן יש מים תחתיה⁶³), וראה⁶⁴) משה והיה⁶⁵) תמה בלבו הרבה מאד⁶⁶), אמ' מאן יקרא אית ליה בגוה, אמ' אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה⁶⁷), אמ' לו ⁶⁸הב"ה ⁶⁹משה עמוד על עמוד ששם אני עתיד ליתן את⁷⁰) התורה⁷¹) לישראל, שנ' ויאמר⁷²) אל תקרב הלום⁷³) אמר לו הב"ה לך, מכאן אמרו כל מי שנכנס למקדש צריך לשלוף נעלו, שכך אמ' הב"ה למשה של נעלך מעל רגלך⁷⁴), אמ' לו הב"ה⁷⁵) לך ואשלחך אל פרעה, אמ' לפניו רבון כל העולמים לא כך אמרתי לך⁷⁶) שלשה וארבעה⁷⁷) פעמים אני אין בי כח שאני נפגם בלשוני⁷⁸), שנ' ויאמר משה אל ה'⁷⁹) לא איש דברים אנכי⁸⁰), ולא עוד אלא שאתה⁸¹) משלחני ליד⁸²) אויבי ומבקש רעתי⁸³) ועל כן⁸⁴) ברחתי מפניו⁸⁵), שנ' ⁸⁶ויברח ⁸⁷משה ⁸⁸מפני ⁸⁹פרעה ⁹⁰אמ' לו ⁹¹אל תירא ממנו⁹²) שכבר מתו כל האנשים המבקשים⁹³) את⁹⁴)

נפשך²⁹), וכי מתים היו והלא³⁰ חיים³¹ היו³², אלא שירדו ממנו³³). מכאן אתה למד שכל³⁴ היורד מנכסיו כאלו³⁵ מת, לכך נאמ'³⁶ כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך, אמ' לו לך ואשלחך אל פרעה³⁷, אמ' לפניו³⁸ רבון כל העולמים שלח נא ביד תשלח, ר"ל³⁹ ביד⁴⁰ אותו⁴¹ האיש⁴² שאתה⁴³ עתיד⁴⁴ לשלוח⁴⁵, אמ' לו לא אמרתי לך⁴⁶ ואשלחך אל⁴⁷ ישראל, אלא לך ואשלחך אל פרעה, ולאותו האיש שאתה אומ' אני שולח לעתיד⁴⁸ לבא⁴⁹ אל⁵⁰ ישראל, שנ' הנה אנכי⁵¹ שולח לכם את אליהו⁵² הנביא וכו'⁵³ והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם⁵⁴), אמ' לפניו רבון כל העולמים תן לי אות⁵⁵ או⁵⁶ מופת⁵⁷, אמ' לו השלך את מטך ארצה, והשלך את מטהו ארצה ונעשה⁵⁸ נחש⁵⁹ שרף, ולמה הראה הב"ה למשה הנחש⁶⁰ שרף במטה⁶¹ ולא הראהו דבר⁶² אחר, אלא מפני שהנחש⁶³ נושך וממות⁶⁴ לבני אדם כך היה⁶⁵ פרעה ועמו נושכין וממיתין את ישראל, וחזר ונעשה כעץ יבש⁶⁶, אמ'⁶⁷ לו⁶⁸ כך יהיו פרעה ועמו יבשים⁶⁹ כמו⁷⁰ העץ היבש⁷¹, שנ' ויאמר ה'⁷² אל משה שלח⁷³ ידך⁷⁴ ואחזו⁷⁵ בזנבו⁷⁶, אמ'⁷⁷ לפניו⁷⁸ רבון כל העולמים תן לי אות⁷⁹ או⁸⁰ מופת, א"ל הבא ידך בחיקך, והביא ידו בחיקו⁸¹ והוציאה והנה⁸² מצורעת⁸³, ולמה הראה⁸⁴ למשה בדבר טמא אות⁸⁵ פרעה⁸⁶ ולא הראהו בדבר⁸⁷ טהור, אלא מה המצורע⁸⁸ טמא ומטמא, כך היו פרעה ועמו טמאים ומטמאים את ישראל וחוזר⁸⁹ ונטהר, אמ' לו כך⁹⁰ יטהרו⁹¹ ישראל מטומאת המצריים⁹², שנ'⁹³ ויאמר⁹⁴ הבא נא ידך בחיקך⁹⁵, למה הראה⁹⁶ הב"ה⁹⁷ למשה⁹⁸ מתוך⁹⁹ הסנה¹⁰⁰, אלא האש אלו ישראל שנמשלו כאש¹⁰¹, שנ' והיה בית יעקב אש¹⁰² ובית¹⁰³ יוסף¹⁰⁴ להבה¹⁰⁵, והסנה אלו אומות העולם שנמשלו כקוצים¹⁰⁶ ודרדרים¹⁰⁷, א"ל כך יהיו¹⁰⁸ ישראל בתוך העמים אלא אש¹⁰⁹ של ישראל אוכלת¹¹⁰ העמים שנמשלו כקוצים וכחרולים¹¹¹ ואין¹¹² אומות העולם מכבין שלהבתן¹¹³ של ישראל שהן מדברי תורה¹¹⁴, לעתיד לבא אשן של ישראל אוכלת¹¹⁵ העמים שנמשלו כקוצים¹¹⁶, שנ' והיו העמים¹¹⁷ משרפות סיד¹¹⁸, אמ' משה לפני הב"ה¹¹⁹ רבון כל העולמים הודיעני נא את שמך הגדול והקדוש¹²⁰ שאקרא¹²¹ בשמך הגדול¹²² והקדוש¹²³ ותענני והודיעו¹²⁴, שנ' ויאמר ה'¹²⁵ אל משה אהיה אשר אהיה¹²⁶, ויאמר עוד אלהים¹²⁷ וכו'¹²⁸, וראו העליונים שמסר הב"ה¹²⁹ סוד שם המפורש למשה¹³⁰, וענו ברוך אתה ה'¹³¹ חונן הדעת.

פרק ארבעים'

ירידה ששית¹ שירד לסיני, שנ' וירד ה'² על הר סיני וכו'³, בששה בסיון נגלה על ישראל הב"ה⁴ ומקומו נגלה⁵ על⁶ הר סיני, ונפתחו השמים

ונכנס ראש ההר בתוך^ט השמים והערפל^ז מכסה את ההר, והב"ה^י יושב על כסאו ורגליו עומדות^י על הערפל, שנ' ויט שמים וירד^י וערפל^י תחת^י רגליו^י, ר' טרפון אומ' זרח^י הב"ה^ז ובא^ז מהר סיני^י ונגלה על בני עשו, שנ' ויאמר ה'^י מסיני בא וזרח משעיר למו, ואין שעיר אלא בני עשו, שנ' וישב עשו בהר שעיר, אמ' להם הב"ה^ז מקבלים^ז אתם^ז עליכם^י את התורה, אמרו לו ומה^י כתוב בה, אמ' להם לא תרצח^י, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר^י שבירך^י יצחק את עשו, שאמ'^י לו^י ועל^י חרבך תחיה^י, ומשם חזר ונגלה על בני ישמעאל^י, שנ' הופיע מהר פארן, ואין פארן אלא בני^י ישמעאל^י, שנ' במדבר פארן, אמ' להם הב"ה^ז מקבלים^ז אתם^ז את התורה, אמרו לו^י ומה^י כתוב בה, אמ'^ז להם^ז לא תגנוב, אמרו לו אין אנו יכולין לעזוב את הדבר שעשו אבותינו שגנבו^י את יוסף והורידוהו למצרים, שנ' כי גונב גונבתי^י מארץ^י העברים^י, ומשם^י שלח מלאכים לכל^י אומות העולם, אמ'^י להם אתם^י מקבלים^י עליכם^י את התורה, אמרו לו ומה כתיב^י בה, אמ'^ז להם^ז לא יהיה לך אלהים אחרים^ז על^ז פני^ז, אמרו לו אנו רואין^י שאין אנו יכולין להניח דת אבותינו שעבדו את האלילים^י אלא תן תורתך לעמך^י, שנ' ה'^ז עוז לעמו יתן ה'^ז יברך את עמו^י בשלום, ומשם חזר ונגלה על בני ישראל, שנ' ואתא^י מרבבות קדש, ואין רבבות^י אלא ישראל, שנ' ובנוחה^י יאמר^י שובה^י ה'^י רבבות^י אלפי^י ישראל^י, ועמו אלפי שנאן ורכב רבותים מלאכי קדש וימינו אוחות^י את התורה, שנ' מימינו אש דת למו, מכאן אתה למד שדברי תורה כגחלי אש^י, ונתן^י להם^י בלשון חבה^י ובלשון^י שבועה, בלשון חבה שנ' שמאלו תחת לראשי, בלשון שבועה^י שנ' נשבע ה' בימינו ובורוע עוזו, ואין ימינו אלא שבועה^י, שנ' נשבע ה' בימינו^י, ר' אליעזר אומ' מיום שיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים וחונים בחלקקות^י, שנ' ויסעו ויחנו, עד שבאו בהר^י סיני וחנו כלם נגד ההר^י, שנ' ויחן שם ישראל נגד ההר, אמ' להם הב"ה^ז מקבלים^ז אתם^ז עליכם^י את התורה, אמרו לו^י כלם^י בפה^י אחד^י אנו שומרים^י את^י התורה^י ומוכנים^י לעשות^י ולקיים^י כל הכתוב בה^י, שנ'^י כל^י אשר ידבר^י ה'^ז נעשה ונשמע, ר' אלעזר^י המודעי^י אומ' מיום שנבראו שמים וארץ נקרא שם ההר חורב^י, וכשנגלה הב"ה על משה מתוך^י הסנה^י על^י שם^י הסנה^י נקרא הר^י סיני והוא^י חורב, ומניין שקבלו ישראל^י התורה^י בהר חורב, שנ' יום אשר עמדת לפני ה'^י אלהיך בחורב^י, ר' פנחס אומר ערב שבת עמדו ישראל בהר סיני עורכין^י האנשים לבד^י והנשים לבד^י, אמ' לו הב"ה^ז למשה לך^י אמור להם^י לבנות ישראל^י אם^י רוצות^י הן^י לקבל את התורה, ולמה^י שאלו^י

לנשים⁽⁷⁾ לפי⁽⁷⁾ שדרכן⁽⁷⁾ של⁽⁷⁾ אנשים⁽⁶⁹⁾ הולכין⁽⁷⁾ אחרי⁽⁷⁰⁾ דעתן של נשים, שנ' כה תאמר לבית יעקב⁽⁷¹⁾ אלו הנשים ותגד⁽⁷²⁾ לבני ישראל אלו האנשים, וענו כלם בפה אחד ואמרו כל אשר דבר ה'⁽⁷³⁾ נעשה ונשמע ושרים⁽⁷⁾ כחוללים⁽⁷⁾ כל⁽⁷⁾ מעייני⁽⁷⁾ בך⁽⁷⁾, ר' חנינא⁽⁷⁴⁾ אומ' בחדש השלישי היום כפול בלילה⁽⁷⁵⁾ וישנו ישראל⁽⁷⁶⁾ עד שתי שעות ביום ששינת⁽⁷⁷⁾ יום העצרת⁽⁷⁸⁾ עריבה והלילה⁽⁷⁹⁾ קצרה⁽⁸⁰⁾, ויצא משה ובא⁽⁸¹⁾ למחנה ישראל והיה מעורר⁽⁸²⁾ ישראל משינתם⁽⁸³⁾ ואמ'⁽⁸⁴⁾ להם⁽⁸⁵⁾ עימדו⁽⁸⁶⁾ משינתכם⁽⁸⁷⁾ שהרי אלהיכם⁽⁸⁸⁾ מבקש ליתן⁽⁸⁹⁾ לכם את הארץ⁽⁹⁰⁾ התורה כבר החתן מבקש להביא את הכלה להכניס לחופה כדי ליתן לכם את⁽⁹¹⁾ התורה⁽⁹²⁾ באה השעה⁽⁹³⁾, שנ' ויוצא משה את העם וכו'⁽⁹⁴⁾, ואף הב"ה⁽⁹⁵⁾ יצא לקראתן כחתן היוצא לקראת כלה כן הב"ה יצא לקראתן⁽⁹⁶⁾ ליתן להם את התורה⁽⁹⁷⁾, שנ' ה'⁽⁹⁸⁾ בצאתך משעיר וכו'⁽⁹⁹⁾, ר' יהושע בן קרחא⁽¹⁰⁰⁾ אומ' משה היו רגליו עומדות בהר וכלו⁽¹⁰¹⁾ בתוך השמים כאהל דנידה⁽¹⁰²⁾ שהיא⁽¹⁰³⁾ פרוסה⁽¹⁰⁴⁾ ובני אדם עומדין⁽¹⁰⁵⁾ בתוכה ורגליהם עומדות בארץ⁽¹⁰⁶⁾ וכלם בתוך הארץ⁽¹⁰⁷⁾, כך משה היו⁽¹⁰⁸⁾ רגליו עומדות בהר⁽¹⁰⁹⁾ וכלו⁽¹¹⁰⁾ בתוך⁽¹¹¹⁾ השמים⁽¹¹²⁾ צופה ומביט כל מה שיש בשמים, והב"ה⁽¹¹³⁾ מדבר עמו⁽¹¹⁴⁾ כאדם שהוא מדבר עם חברו, שנ'⁽¹¹⁵⁾ ודבר⁽¹¹⁶⁾ ה'⁽¹¹⁷⁾ אל⁽¹¹⁸⁾ משה פנים אל פנים⁽¹¹⁹⁾, אמ' לו הב"ה⁽¹²⁰⁾ לך וקדשת את העם⁽¹²¹⁾ הוזה⁽¹²²⁾ היום ומחר, וכי מה היתה⁽¹²³⁾ קדושתן של ישראל במדבר⁽¹²⁴⁾, אלא על טומאת תשמיש המטה, דן משה בינו לבין עצמו אמר⁽¹²⁵⁾ ילך אדם⁽¹²⁶⁾ אצל אשתו ונמצאו מעכבין מלקבל⁽¹²⁷⁾ את התורה, מה עשה⁽¹²⁸⁾ הוסיף להם⁽¹²⁹⁾ יום אחד מדעתו⁽¹³⁰⁾, שאם ילך אדם מישראל אצל אשתו ונמצאו⁽¹³¹⁾ טהורים שני ימים, לפיכך הוסיף להם יום אחד מדעתו⁽¹³²⁾, אמ' לו הב"ה משה⁽¹³³⁾ כמה נפשות בני אדם⁽¹³⁴⁾ היו באות מישראל⁽¹³⁵⁾ באותה הלילה⁽¹³⁶⁾ אלא מה שעשית עשוי והודה לו הב"ה⁽¹³⁷⁾, אמ' לו הב"ה למשה רד אל המחנה ואחר כך אני⁽¹³⁸⁾ משמיע את תורת⁽¹³⁹⁾ רד⁽¹⁴⁰⁾ העד בעם משה היה⁽¹⁴¹⁾ רוצה להיות שם, אמ' לו כבר העידותי⁽¹⁴²⁾ בעם, אמ' לו⁽¹⁴³⁾ לך⁽¹⁴⁴⁾ וקרא לרבך⁽¹⁴⁵⁾, ירד משה אל⁽¹⁴⁶⁾ המחנה לקראת אהרן, והב"ה משמיע תורתו לעמו⁽¹⁴⁷⁾, שנ' וירד משה אל העם וכו'⁽¹⁴⁸⁾, מה⁽¹⁴⁹⁾ כתיב אחריו⁽¹⁵⁰⁾ וידבר⁽¹⁵¹⁾ אלהים⁽¹⁵²⁾ את⁽¹⁵³⁾ כל⁽¹⁵⁴⁾ הדברים⁽¹⁵⁵⁾ האלה⁽¹⁵⁶⁾ אנכי ה'⁽¹⁵⁷⁾ אלהיך יצא קול ראשון והשמים⁽¹⁵⁸⁾ רעשו והימים והנהרות ברחו וההרים והגבעות התמוטטו⁽¹⁵⁹⁾ וכל האילנות כרעו⁽¹⁶⁰⁾ והמתים שבשואל חיו ועמדו על רגליהם ואמרו⁽¹⁶¹⁾ עד סוף כל הדורות שם עמדו עמהם⁽¹⁶²⁾, שנ' ואת⁽¹⁶³⁾ אשר איננו פה⁽¹⁶⁴⁾ וישראל שהיו חיים נפלו על פניהם ומתו, ויצא קול שני וחיו ועמדו על רגליהם ואמרו למשה⁽¹⁶⁵⁾ משה אין אנו⁽¹⁶⁶⁾ לשמוע קולו של הב"ה עוד⁽¹⁶⁷⁾ ומתנו⁽¹⁶⁸⁾ שם⁽¹⁶⁹⁾ כשם⁽¹⁷⁰⁾ שמתנו⁽¹⁷¹⁾, שנ' ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו⁽¹⁷²⁾ ונשמעה ואל

ידבר עמנו אלהים פו נמות¹²⁷ ועתה למה נמות¹²⁸ כשם שמתנו¹²⁹, ושמע הב"ה את¹ קולן¹³⁰ וערב עליו ושלח מיכאל ולגבריא¹³¹ ואחזו¹³² בשתי ידיו של משה שלא ברצונו¹³³ והגישוהו אל הערפל, שנ¹ ומשה¹ נגש¹ אל¹ הערפל¹ אשר¹ שם¹ האלהים¹ אין¹³⁴ כתיב [כ]אן אלא נגש¹³⁵ ושאר כל¹³⁶ הדברות דבר עם פי¹³⁷ משה ועליו הכתוב אומ' כצנת¹³⁸ שלג ביום קציר¹³⁹, ויהי כשמעכם¹⁴⁰ את קול השופר¹⁴¹, ולמה השמיע הב"ה¹⁴² קולו מתוך החשך ולא מתוך האור, משל¹⁴³ למה הדבר דומה למלך שהוא משיא את בנו לאשה¹⁴⁴ ותולה בחופת¹⁴⁵ בנו פרכות שחורות¹⁴⁶ אמ' להם יודע אני שאין בני¹⁴⁷ ממתין עם זאת¹⁴⁸ אלא ארבעים יום, שלא תאמרו למחר המלך היה אסטרולגוס¹⁴⁹ ולא היה יודע מה עתיד¹⁵⁰ לעשות¹⁵¹ בנו¹⁵², כך¹⁵³ זה, המלך מלך מלכי המלכים¹⁵⁴ הב"ה¹⁵⁵. והבן אלו ישראל, והכלה זו¹⁵⁶ התורה¹⁵⁷, והיה הב"ה יודע שאין ישראל ממתינין בדברות אלא ארבעים יום לפיכך השמיע¹⁵⁸ קולו מתוך החשך ולא¹⁵⁹ מתוך¹⁶⁰ האור¹⁶¹, לכך¹⁶² נאמר¹⁶³ ויהי כשמעכם את הקול¹⁶⁴, ר' יהודה אומ' אדם¹⁶⁵ מדבר¹⁶⁶ עם חברו מתרגש¹⁶⁷ קולו אבל אינו רואה¹⁶⁸ מאורו וישראל שמעו קולו של הב"ה בהר סיני וראו את הקול יוצא מפי הגבורה כברקים וכרעמים¹⁶⁹ שנ' וכל העם רואים את הקולות¹⁷⁰ ואת הלפידים ואת קול השופר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד וכו'¹⁷¹, כל המצות¹⁷² שבתורה תרי"א¹⁷³ ושתיים שדבר הב"ה¹⁷⁴ לפיכך נקראת תורה והתורה¹⁷⁵ מניין¹⁷⁶ תרי"א¹⁷⁷ בגימטריא¹⁷⁸ ושתיים שדבר הב"ה¹⁷⁹, שנ' אחת דבר הב"ה¹⁸⁰ שתיים¹⁸¹ זו¹⁸² שמענו¹⁸³, ר' פנחס אומ' כל אותו הדור ששמעו קולו של הב"ה בהר סיני זכו להיות כמלאכי השרת ולא משלו¹⁸⁴ בהם לא¹⁸⁵ כנים¹⁸⁶ ולא ראו טפת דם קרי בחייהם¹⁸⁷ ובמותם¹⁸⁸ לא¹⁸⁹ שלטה בהם רמה ותולעה¹⁹⁰, אשריהם בעה"ז ואשריהם¹⁹¹ בעה"ב¹⁹² ועליהם אומר הכתוב¹⁹³ אשרי העם שככה לו.

פרק אחד וארבעים

ויהי בשלח פרעה¹ את² העם³, זהו שאמ' הכתוב⁴ שלחך פרדס רמונים, מה הפרדס⁵ הזה מלא מין עץ אילן עושה פרי⁶, כך יצאו ישראל⁷ ממצרים מלאים כל⁸ טוב⁹ מין ברכות, לכך נאמר שלחך פרדס רמונים, רבן גמליאל אומ' המצריים¹⁰ רדפו אחרי¹¹ בני¹² ישראל עד ים סוף וחזו אחריהם האויבים מאחריהם¹³ והים¹⁴ מלפניהם¹⁵ וראו ישראל המצריים¹⁶ ונתייראו¹⁷ הרבה מאד ושם השליכו כל תועבות מצרים מעליהם ועשו תשובה גדולה וקראו לאלהיהם¹⁸, שנ' ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם¹⁹, ראה משה בצרתם²⁰ של ישראל עמד²¹ להתפלל עליהם, אמ' לו הב"ה²² מה²³ תצעק²⁴ אלי²⁵ דבר אל

בני ישראל ויסעו, אמ' משה³ לפני הב"ה רבון כל¹⁰ העולמים¹² האויבים אחריהם¹¹ והים מלפניהם לאי זה²² דרך יסעו. מה עשה הב"ה שלח למיכאל השר¹⁰ ונעשה חומת²³ של אש בין המצריים⁴ לישראל¹⁰ והמצריים היו רוצין²⁵ לבא אחר²⁶ ישראל ולא היו יכולין לבא¹² מפני האש, וראו העליונים בצרתן של ישראל כל¹² אותה²⁷ הלילה¹² ולא נתנו²⁵ שבח והודאה²⁹ לאלהיהם³⁰, שנ' ¹² ולא³¹ קרב זה אל זה כל הלילה³², אמ' לו הב"ה למשה¹² משה נטה³³ ידך על הים ובקעהו, ונטה משה את³ ידו על הים³⁴ וראו המים³⁵ פניו של הב"ה ורגזו וחלו וירדו לתהומות, שנ' ראוך עמים³⁶ יחילו³, ר' אליעזר אומ' ביום שאמ' הב"ה¹⁰ יקו³⁷ המים בו ביום נקפאו³⁸ המים¹² ונעשו שנים עשר חלקים³⁹ כנגד שנים עשר שבטים, ועשו⁴⁰ חומות⁴¹ מים בין שביל לשביל והיו רואין אלו את אלו, וראו⁴² הב"ה מהלך לפניהם ועקבות רגליו⁴³ לא ראו, שנ' בים דרכך² ושבילך³ במים⁴⁴ ראו⁴⁵, ר' עקיבא⁴⁶ אומ' הלכו ישראל לבא אל ים סוף⁴⁷ וחזרו לאחוריהם יריאים⁴⁷ שלא ישובו המים⁴⁸ עליהם⁴⁹ ושבטו של בנימין רצה ליכנס, שנ' בנימין צעיר רודם יורדים, התחילו שבטו של יהודה שרוגמין שנ' שרי יהודה רגמתם, וקפץ נחשון תחלה וירד לים וקדשו שמו הגדיל לעיני הכל, ובממשלת יד בן יהודה נחשון נכנסו כל ישראל אחריהם לים⁵⁰, שנ' היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו של¹⁰ יהודה⁵¹, והיו המצריים רצים לבא אחר⁵² ישראל וחזרין לאחוריהן יריאים שלא ישובו המים עליהם, מה עשה הב"ה⁵² נראה⁵³ לפניהם כאיש רוכב סוסיא⁵⁴ נקבה⁵², שנ' לסוסתי ברכבי פרעה² דמתיך רעייתי⁵⁵, והסוס שהיה רוכב פרעה ראה סוסיא⁵⁶ נקבה¹² ורץ⁵⁷ אחריה¹⁰, ונכנס אחריהם בים⁵⁸, וכשראו המצריים⁵⁹ לפרעה⁶⁰ שנכנס לים⁶¹ נכנסו כלם⁶² אל הים אחריהם⁶³, שנ' וירדפו מצרים ויבאו⁶⁴ אחריהם² כל¹⁰ סוס¹⁰ פרעה¹⁰, מיד שבו המים ועלו¹² ויכסום, שנ' וישובו המים ויכסו² את הרכב⁶⁴, בן עזאי אומ' הכל במדה⁶⁵ כשם שנתגאו המצריים על¹⁰ ישראל¹⁰ והשליכו הילדים ליאורה⁶⁶ כך הב"ה¹² השליך אותם⁶⁷ לים⁶⁸, שנ' שירו לה'⁶⁹ כי גאה גאה² סוס³ ורוכבו³ רמה¹ בים³, ר' שילא אומר כל הילדים⁷⁰ שהשליכו המצריים¹² ליאור¹¹ לא מתו אלא¹² היאור¹² היה¹⁰ מפליט⁴⁴ אותם למדבר מצרים¹² והיה¹² הב"ה⁷¹ מביא סלע בפי כל אחד ואחד וסלע בצדו⁶⁸ והסלע שהיה בפיו היה⁷² מניק⁷³ אותם⁷⁴ ומסיד⁷⁵ אותם שמן כחיה שהיא מסכת את בנה⁷⁶, שנ' ויניקהו⁷² דבש מסלע⁷³ ושמן⁷⁴ מחלמיש⁷⁵ צור⁷⁶, וכשבאו ישראל⁷⁷ ראו הב"ה והביאוהו⁷⁸ וקלסוהו⁷⁹ וקדשוהו שנ' זה אלי ואנוהו, ר' לוי¹⁰ בר⁸¹ סימון אומ' ביום הרביעי חנו⁸² ישראל על שפת⁸³ הים מנגד לים⁸⁴ והיו המצריים צפים כנודות⁸⁵ על פני המים ויצא רוח צפון

והשליך אותם⁹⁰) והביא אותם⁹¹) ואמרו אלו⁹²) פלטרין של פרעה ואלו הנוגשים
היו⁹³) מכירין כל אחד ואחד, שנ' ¹²) וירא ישראל את מצרים⁹⁴) מת¹⁰) על¹⁰)
שפת¹⁰) הים¹⁰). ר' ראובן⁹⁵) אומ' הכל הולך אחר הראש, אימתי⁹⁶) בזמן שהרועה
תועה הצאן תועין⁹⁷) אחריו, שנ' על⁹⁸) חטאת ירבעם בן¹⁰) נבט¹⁰) אשר חטא
ואשר⁹) החטיא⁹) את⁹) ישראל⁹). ואימתי¹²) בזמן⁹⁹) שהרועה טוב הצאן הולכים
אחריו והולכין בדרך ישרה, כמשה רבנו עליו השלום רועה [נאמן הי]¹⁰⁰)
והתחיל [לש]ורר¹⁰¹) ולזמר¹⁰²) לפני הב"ה והלכו כל ישראל¹⁰³) אחריו, שנ'
אז ישיר משה ובני ישראל⁹). ראתה¹⁰) מרים התחילה לשורר ולזמר¹⁰⁴) לפני
הב"ה והלכו כל הנשים אחריה, שנ' ותקח מרים הנביאה⁹) אחות¹⁰) אהרן¹⁰)
את¹⁰) התוף¹⁰) בידה¹⁰), וכי מניין היה¹⁰⁵) להם תופים ומחולות¹⁰⁶), אלא לעולם
הצדיקים יודעין ומתפייסין¹²) ומבטיחין¹⁰⁷) שהב"ה¹⁰⁸) עושה להם נסים וגבורות¹⁰⁹),
עד יציאתן¹¹⁰) ממצרים התקינו להם תופים ומחולות, אמרו ישראל לפני הב"ה
רבון כל העולמים אלו שקמו עלינו לאבדנו מעולמך¹¹¹) וכל הקמים עלינו כאלו¹¹²)
קמים עליך כלם¹⁰) בגאון¹¹³) עוזך ובחרון¹¹⁴) אפך יאכלמו כקש, שנ' ¹¹⁵) יאכלמו
כקש¹¹⁶), ואמרו¹¹⁷) ישראל לפני הב"ה רבון¹²) כל¹⁰) העולמים¹²) אין כמוד
כמלאכי¹¹⁸) השרת, וכן כל כנוי¹¹⁹) שמן¹²⁰) אליהם¹²¹) מיכאל גבריאל¹²²), מי
כמוד¹²³) באלים ה'¹²⁴), וענה פרעה אחריהם שיר¹⁰) ושבחה¹⁰) בלשון¹²⁵)
מצרים¹⁰), אין¹⁰) כתוב¹⁰) אלא¹⁰) מי כמוד¹²⁶) נאדר בקדש נורא תהלות¹²⁷),
שמלאכי¹⁰) השרת¹⁰) מקלסין¹⁰) אותו¹⁰) מלמעלה⁹) ותהלות⁹) ישראל⁹) מלמטה⁹),
וכן הוא אומ' ואתה קדוש¹²⁸) יושב תהלות ישראל, נטית ימינך אמ' הב"ה לארץ
קבלי חללים¹²⁹) האלו¹⁰), אמרה לפניו רבון כל העולמים המים הרגו אותם
והמים⁹) יבלעו אותם, אמ' לה הפעם הזאת קבלי את אלה, פעם אחרת אותם
שיהיו¹³⁰) נהרגים עליך¹³¹) אני משליך אותם לים, ואלו הם כשנהרג סיסרא¹³²)
וכל מחנהו השליך¹³³) אותם לים, שנ' נחל קישון גרפם, אמרה לפניו רבון כל
העולמים מה בשר ודם שלא הרג אלא אחד נתאררתי בעבורו אם אני מקבלת את
כל האוכלוסין האלו על אחת כמה וכמה¹³⁴), אמרה לו רבון כל העולמים¹³⁵) תן לי
שבועת ימינך שאין אתה תובע אותם מידי, ונטה הב"ה יד ימינו ונשבע¹³⁶)
שאינו תובע אותם מידה¹³⁷), נטית¹³⁸) ימינך תבלעמו ארץ, ואין ימינך אלא
שבועה, שנ' נשבע ה' בימינו וכו', מיד פתחה הארץ ובלעה אותם¹³⁹), וכששמעו¹⁴⁰)
כל מלכי הארץ יציאת מצרים וקריעת ים¹⁴¹) סוף רגזו¹⁴²) וחלו וברחו ממקומם,
שנ' שמעו עמים ירגזו¹⁴³) חיל¹⁰) אחז¹⁰) יושבי¹⁰) פלשת¹⁰), אמ' משה לפני
הב"ה רבון כל⁹) העולמים תן אימתך ופחדך עליהם עד⁹) שיהא להם⁹) לב¹⁴⁴)
האבן¹⁴⁵) עד שיעברו¹⁴⁶) ישר' נחל¹⁰) ארנון¹⁰) ויהיה¹⁰) לבם¹⁰) כאבן¹⁰) עד¹⁰)

שיעברו⁽¹⁰⁾ ישראל⁽¹⁰⁾ את הירדן, שנ' עד יעבור עמך ה' ⁽¹⁴⁷⁾ ע"ד⁽¹⁰⁾ תביאמו⁽¹⁴⁸⁾ ותטעמו⁽¹⁰⁾ בהר⁽¹⁰⁾ נחלתך⁽¹⁰⁾, אמ' ⁽¹⁴⁹⁾ הב"ה ⁽¹⁵⁰⁾ למשה, משה לא אמרת ⁽¹⁵¹⁾ תביאנו⁽²⁾ ותטענו⁽¹⁰⁾ אלא תביאמו ותטעמו⁽¹⁰⁾, והמוציא ⁽¹⁵²⁾ הוא ⁽²⁾ המביא ⁽¹⁵³⁾, אלא ⁽¹⁰⁾ חייך ⁽¹⁵⁴⁾ כדברך ⁽¹⁵⁵⁾ כן יהיה, בעה"ו אני מביא אותם ולעתיד לבא אני נוטע אותם נטע אמת⁽¹⁵⁶⁾ שלא ינטשו עוד⁽¹⁰⁾ מעל אדמתם ⁽¹⁵⁷⁾, ואומ' ⁽¹⁵⁸⁾ ה' ⁽¹⁵⁹⁾ ימלוך לעולם ועד.

פרק שנים וארבעים⁽¹⁾

התשובה ומעשים⁽²⁾ טובים⁽³⁾ כתרס בפני⁽⁴⁾ הפורענות, ר' ישמעאל⁽⁵⁾ אומ' אלו⁽⁶⁾ לא נבראת התשובה לא היה העולם עומד, אלא הואיל ונבראת התשובה והב"ה ימינו⁽⁷⁾ פשוטה לקבל שבים בכל⁽⁸⁾, ואמ' ⁽⁹⁾ שובו⁽¹⁰⁾ כנים⁽¹⁰⁾ שובבים⁽¹⁰⁾ שובו בני אדם, ותדע לך כח התשובה ⁽¹¹⁾ בא וראה מאחאב מלך ישראל שגזל וחדד ורצה ⁽¹²⁾ שנ' הרצחת וגם ירשת ⁽¹³⁾ ושלח ⁽¹⁴⁾ וקרא ליהושפט מלך יהודה והיה נותן לו מלקות ארבעים בכל יום שלשה פעמים ובצום ובתפלה היה ⁽¹⁵⁾ משכים ומעריב לפני הב"ה ועוסק ⁽¹⁶⁾ בתורה ⁽¹⁰⁾ כל ⁽¹⁰⁾ ימיו⁽¹⁰⁾ ולא חזר ⁽¹⁰⁾ על מעשיו ⁽¹⁷⁾ הרעים עוד ונרצת בתשובתו ⁽¹⁸⁾, שנ' הראית כי נכנע אחאב מפני, ר' אבהו אומ' תדע לך כח התשובה בא ⁽¹⁹⁾ וראה ⁽¹⁰⁾ מדוד מלך ישראל שנשבע הב"ה ⁽¹⁹⁾ לאבות ⁽²⁰⁾ להרבות את ⁽²⁾ זרעם כככבי השמים ובא דוד ⁽²¹⁾ למנות את ⁽²⁰⁾ מספרם, אמ' לו הב"ה דוד אני נשבעת ⁽²²⁾ לאבות להרבות את ⁽²⁾ זרעם כככבי השמים ואתה בא ⁽²³⁾ לבטל ⁽²⁴⁾ דברי, בשבילך נתנה הצאן ⁽²⁵⁾ למאכל ובשלשה שעות נפל ⁽²⁶⁾ מישראל שבעים ⁽¹⁹⁾ אלף ⁽¹⁹⁾ איש ⁽¹⁹⁾, ר' שמעון אומ' לא נפלה ⁽²⁷⁾ מישראל אלא אבישי בן צרויה בלבד ⁽²⁸⁾ שהיה ⁽²⁹⁾ שקול במעשיו הטובים ובתורתו ⁽³⁰⁾ כנגד ⁽²⁾ שבעים ⁽³⁰⁾ אלף איש, איש כתוב כאן ואין כתוב אנשים ⁽³¹⁾, ושמע דוד וקרע את בגדיו ולבש שק ואפר ונפל על פניו ארצה לפני ארון ברית ה' ⁽³²⁾, והיה מבקש תשובה ⁽³³⁾, ואמר לפני ⁽³⁴⁾ הב"ה ⁽¹⁹⁾ רבון כל ⁽³⁾ העולמים אנכי ⁽³⁵⁾ הוא ⁽¹⁹⁾ שחטאתי העבר ⁽³⁶⁾ נא ⁽¹⁹⁾ את ⁽¹⁰⁾ חטאתי, ונרצת ⁽³⁷⁾ תשובתו ואמ' למלאך המשחית בעם רב לך ⁽¹⁰⁾ עתה הרף ירך, ומה הוא ⁽³⁸⁾ רב, אמ' לו רב נפל מישראל, מה ⁽³⁹⁾ עשה המלאך לקח את חרבו וקנחה בטליתו של דוד וראה דוד את ⁽¹⁰⁾ חרבו של מלאך ⁽¹⁰⁾ והיה מרתית ⁽⁴¹⁾ ר"ל ⁽¹⁰⁾ בכל אבריו עד מותו ⁽⁴²⁾, ולא יכול ⁽⁴³⁾ דוד ללכת לפניו ⁽⁴⁴⁾, ר' יהושע אומ' תדע לך כח התשובה בא וראה ממנשה בן חזקיהו ⁽⁴⁵⁾ שעשה כל תועבות ⁽⁴⁶⁾ הרעות ⁽⁴⁷⁾ הרבה מאד מכל הגוים ⁽⁴⁸⁾, והוא העביר את בנו באש לבעל, יצא ⁽⁴⁹⁾ חוץ לירושלם מפרי וזובח ⁽⁵⁰⁾ לכל צבא השמים, ובאו שרי גדודים ⁽⁵¹⁾

מלך בבל ואחזהו⁽²²⁾ במניקת ראשו⁽²³⁾ והורידוהו⁽²⁴⁾ בבלה ונתנו אותו במחבת⁽²⁵⁾ אש, ושם קרא לכל אלהים⁽²⁶⁾ אחרים שזבח⁽²⁷⁾ ואין אחד מהם עונה אותו ומצילו, אמ' אני⁽²⁸⁾ אקרא לאלהי אבותי בכל לבי אולי יעשה לי ככל נפלאותיו שעשה לאבי⁽²⁹⁾, וקרא לאלהי⁽³⁰⁾ אבותיו בכל לבו ונעתר לו ושמע תחנונו⁽³¹⁾, שנ' ויתפלל אליו ויעתר לו⁽³²⁾, באותה שעה אמ' מנשה אית דין ואית דיין, בן עזאי אומ' תדע⁽³³⁾ לך⁽³⁴⁾ כח⁽³⁵⁾ התשובה⁽³⁶⁾ בא וראה⁽³⁷⁾ מר' שמעון בן לקיש שהיה⁽³⁸⁾ הוא ושני ריעיו⁽³⁹⁾ בהרים⁽⁴⁰⁾ גוזלין⁽⁴¹⁾ וחומסין⁽⁴²⁾ כל⁽⁴³⁾ אשר⁽⁴⁴⁾ יעבור⁽⁴⁵⁾ עליהם בדרך, מה עשה ר'⁽⁴⁶⁾ שמעון⁽⁴⁷⁾ הניח לשני ריעיו שודדין בהרים ושב לאלהי אבותיו⁽⁴⁸⁾ בכל⁽⁴⁹⁾ לבו⁽⁵⁰⁾ בצום ובתפלה והיה משכים ומעריב לבית⁽⁵¹⁾ הכנסת⁽⁵²⁾ לפני הב"ה והיה עוסק בתורה כל ימיו ובמתנות עניים ולא שב על מעשיו הרעים עוד⁽⁵³⁾, ונתרצית⁽⁵⁴⁾ תשובתו, וביום שמת⁽⁵⁵⁾ מתו⁽⁵⁶⁾ שני רעיו השודדים בהרים ונתנו לר' שמעון⁽⁵⁷⁾ באוצר⁽⁵⁸⁾ החיים ולשני רעיו⁽⁵⁹⁾ בשאול התחונה⁽⁶⁰⁾, ואמרו שני רעיו לפני הב"ה רבון כל העולמים יש לפניך משוא⁽⁶¹⁾ פנים, זה היה עמנו⁽⁶²⁾ שודד בהרים והוא באוצר החיים ואנו⁽⁶³⁾ בשאול תחתית⁽⁶⁴⁾, אמ' להם זה עשה תשובה בחייו⁽⁶⁵⁾ ואתם לא עשיתם תשובה⁽⁶⁶⁾, הנח⁽⁶⁷⁾ לנו ואנו⁽⁶⁸⁾ עושים⁽⁶⁹⁾ תשובה גדולה, אמ' להם אין תשובה אלא עד יום המיתה⁽⁷⁰⁾, משל למה הדבר דומה לאדם שהוא רוצה לפרוש בים⁽⁷¹⁾ אם אינו לוקח בידו לחם⁽⁷²⁾ מארץ נושבת⁽⁷³⁾ ומים⁽⁷⁴⁾ מתוקים⁽⁷⁵⁾ בים⁽⁷⁶⁾ אינו מוצא לאכול⁽⁷⁷⁾ ולשתות⁽⁷⁸⁾ ולא⁽⁷⁹⁾ עוד⁽⁸⁰⁾ אלא⁽⁸¹⁾ אדם⁽⁸²⁾ שהוא⁽⁸³⁾ רוצה⁽⁸⁴⁾ לילך לקצה⁽⁸⁵⁾ המדבר אם אינו לוקח מן היישוב לחם ומים⁽⁸⁶⁾ אינו מוצא במדבר⁽⁸⁷⁾ לאכול⁽⁸⁸⁾ ולשתות⁽⁸⁹⁾ כך אם האדם אינו⁽⁹⁰⁾ עושה תשובה בחייו לאחר מיתתו⁽⁹¹⁾ אין לו תשובה אלא נתינת האיש⁽⁹²⁾ כדרכיו⁽⁹³⁾ וכפרי⁽⁹⁴⁾ מעלליו⁽⁹⁵⁾, ר' נחוניא בן הקנה אומ' תדע לך כח התשובה בא וראה מפרעה מלך מצרים שמרד בצור עליון⁽⁹⁶⁾ הרבה⁽⁹⁷⁾ מאד, שנ' מי ה'⁽⁹⁸⁾ אשר אשמע בקולו, ובלשון⁽⁹⁹⁾ שחטא⁽¹⁰⁰⁾ בו⁽¹⁰¹⁾ בלשון⁽¹⁰²⁾ עשה תשובה, שנ' מי כמוך⁽¹⁰³⁾ באלים ה'⁽¹⁰⁴⁾ מי⁽¹⁰⁵⁾ כמוך⁽¹⁰⁶⁾ נאדר⁽¹⁰⁷⁾ בקדש⁽¹⁰⁸⁾, והצילו הב"ה בין⁽¹⁰⁹⁾ המתים, מניין⁽¹¹⁰⁾ שלא⁽¹¹¹⁾ מת⁽¹¹²⁾ שנ' כי עתה שלחתי את ידי⁽¹¹³⁾ ואך אותך ואולם⁽¹¹⁴⁾ בעבור זאת העמדתיך וכו'⁽¹¹⁵⁾ והלך⁽¹¹⁶⁾ ומלך בגנוה⁽¹¹⁷⁾ והיו אנשי נינוה כותבים מכתבי⁽¹¹⁸⁾ עמל וגוזלים איש את⁽¹¹⁹⁾ ריעהו⁽¹²⁰⁾ ובאים איש על⁽¹²¹⁾ רעהו במשכב זכור ובא⁽¹²²⁾ אצלו⁽¹²³⁾ מעשיהם⁽¹²⁴⁾ הרעים, וכששלח⁽¹²⁵⁾ הב"ה⁽¹²⁶⁾ ליונה⁽¹²⁷⁾ להנבא עליה להחריבה שמע פרעה ועמד מכסאו וקרע⁽¹²⁸⁾ בגדיו ולבש⁽¹²⁹⁾ שק ואפר והכריז בכל⁽¹³⁰⁾ עמו⁽¹³¹⁾ שיצומו כל העם שני ימים וכל מי שיעשה⁽¹³²⁾ את⁽¹³³⁾ הדברים הללו ישרף באש, מה עשה⁽¹³⁴⁾ העמיד⁽¹³⁵⁾ האנשים מצד אחד והנשים מצד אחר⁽¹³⁶⁾ וכל⁽¹³⁷⁾ בהמה טהורה מצד אחר⁽¹³⁸⁾ והילדים⁽¹³⁹⁾ רואים את⁽¹⁴⁰⁾ אמותיהם⁽¹⁴¹⁾ ורוצין⁽¹⁴²⁾ לינק ובוכין

ואמותיהם רואים⁽¹¹⁷⁾ את בניהם⁽¹¹⁸⁾ ורוצים⁽¹¹⁹⁾ להניקם⁽¹¹⁹⁾ ובוכות הילדים ק"כ אלף וג'⁽¹²⁰⁾ אלפים הרבה משנים⁽¹²¹⁾ עשר⁽¹²²⁾ רבוא. שנ' ואני לא אחוס על נינוה⁽¹²³⁾ העיר הגדולה⁽¹²⁴⁾, ארבעים שנה האריך⁽¹²⁵⁾ אפו עמהם⁽¹²⁶⁾ כנגד ארבעים יום ששלח⁽¹²⁷⁾ את⁽¹²⁸⁾ יונה⁽¹²⁹⁾ ולאחר ארבעים שנה שבו למעשיהם הרעים הרבה⁽¹³⁰⁾ מן הראשונים ונבלעו כמתים בשאול תחתיה⁽¹³¹⁾, שנ' מעיר מתים ינאקו⁽¹³²⁾, שלח הב"ה⁽¹³³⁾ ביד עבדיו הנביאים אל ישראל ואומ'⁽¹³⁴⁾ שובה ישראל עד ה'⁽¹³⁵⁾ אלהיך כי⁽¹³⁶⁾ כשלת⁽¹³⁷⁾ בעוניך⁽¹³⁸⁾, עד ההוא ששמעכם⁽¹³⁹⁾ בהר סיני אומ' אנכי ה' אלהיך, כי כשלת⁽¹⁴⁰⁾ א' בעוניך ומלך⁽¹⁴¹⁾ אין כתיב⁽¹⁴²⁾ כאן אלא כי⁽¹⁴³⁾ כשלת⁽¹⁴⁴⁾ בעוניך⁽¹⁴⁵⁾, קחו⁽¹⁴⁶⁾ עמכם⁽¹⁴⁷⁾ דברים⁽¹⁴⁸⁾, קחו⁽¹⁴⁹⁾ עמכם כסף וזהב אין⁽¹⁵⁰⁾ כתיב⁽¹⁵¹⁾ כאן⁽¹⁵²⁾ אלא קחו עמכם דברים, ואין⁽¹⁵³⁾ כתיב⁽¹⁵⁴⁾ כאן⁽¹⁵⁵⁾ ונשלמה⁽¹⁵⁶⁾ כסף⁽¹⁵⁷⁾ וזהב⁽¹⁵⁸⁾ אלא⁽¹⁵⁹⁾ ונשלמה פרים שפתינו⁽¹⁶⁰⁾, ר' יהודה אומ' אם אין ישראל עושין תשובה אין⁽¹⁶¹⁾ נגאלין ואין ישראל עושין תשובה אלא מתוך צער⁽¹⁶²⁾ ומתוך הדחה ומתוך הטלטול ומתוך שהוא⁽¹⁶³⁾ אין⁽¹⁶⁴⁾ להם מחיה, ואין ישראל עושין תשובה⁽¹⁶⁵⁾ עד שיבא אליהו הנביא⁽¹⁶⁶⁾ שנ' הנה אנכי שולח לכם⁽¹⁶⁷⁾ את⁽¹⁶⁸⁾ אליהו⁽¹⁶⁹⁾ הנביא⁽¹⁷⁰⁾ לפני⁽¹⁷¹⁾ בא⁽¹⁷²⁾ יום⁽¹⁷³⁾ ה'⁽¹⁷⁴⁾ הגדול⁽¹⁷⁵⁾ והנורא⁽¹⁷⁶⁾ והשיב לב אבות על בנים ולב⁽¹⁷⁷⁾ בנים על⁽¹⁷⁸⁾ אבותם⁽¹⁷⁹⁾, ברוך אתה ה'⁽¹⁸⁰⁾ הרוצה בתשובה⁽¹⁸¹⁾.

פרק שלשה וארבעים

פרק' מ"ד

ר' יוחנן בן נורי אומ' כל הגבורות והנפלאות שעשה הב"ה לישראל במצרים ובים סוף חזרו ונסו את הב"ה עשר פעמים, שנ' וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'⁽¹⁾, ועוד עזב אותנו במדבר הזה ואין שכינתו בקרבנו, שנ' היש ה' בקרבנו, ר' ישמעאל אומ' אחר הפרשה הזאת מה כתי' ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים בא עליהם עמלק להלחם בהם ולהפרע מהם, והבא מן הדרך מקדימין אותו במאכל ובמשתה והוא ראה אותם עייפים ויגעיים משעבוד מצרים ומענוי הדרך ולא שם על לבו על מצות כבוד, אלא שעמד על הדרך כדוב שכול כאיש

ר' יוחנן בן נורי אומ' כל הגבורות והנפלאות שעשה הקב"ה עם ישראל במצרים ובים סוף חזרו ונסו את השם⁽²⁾ עשר פעמים שנ'⁽³⁾ וינסו אותו⁽⁴⁾ זה עשר פעמים וגו'⁽⁵⁾, ועוד הלשינו על הקב"ה ואמרנו עזב אותנו על הקב"ה⁽⁶⁾ ואמרנו עזב⁽⁷⁾ הקב"ה⁽⁸⁾ אותנו במדבר הזה ואין שכינתו בקרבנו, שנ'⁽⁹⁾ היש י"י בקרבנו, ר' ישמעאל בן⁽¹⁰⁾ קרח⁽¹¹⁾ אומ' אחר הפרשה הזאת מה כתיב⁽¹²⁾ ויבא עמלק⁽¹³⁾ בא עליהן⁽¹⁴⁾ עמלק להפרע מהן⁽¹⁵⁾, והבא מן הדרך מקדימין אותו במאכל ובמשתה והוא רואה⁽¹⁶⁾ אותם עייפים ויגעיים משעבוד מצרים ומענוי הדרך ולא שם על לבו על מצות כבוד אלא

שעמד על הדרך כדוב שכול כאיש להמית אוֹתוֹ^(*) אִם עַל בְּנִים, שֵׁנ^(*) אֲשֶׁר קָרַךְ בִּדְרָךְ⁽¹⁵⁾, ר' זכריה אומ' ^(*) נָכַד עָשׂוּ הִיָּה עִמְלָק וּבֵאִיבָת זָקֵנוּ בֵּא עֲלֵיהֶם לַהֲפָרַע מֵהֶן⁽¹⁷⁾ וְהִיָּה⁽¹⁸⁾ הָעֵנָן סוֹכֵב אֶת⁽¹⁹⁾ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּעִיר מוֹקֶפֶת חוֹמָה וְלֹא הִיָּה צֶל⁽²⁰⁾ (צ"ל צר)⁽²¹⁾ וְאוֹיֵב יִכּוֹל לִיגַע⁽²²⁾ בָּהֶם אֲלֵא כֹל מִי שֶׁהִיָּה צָרִיךְ טְבִילָה הִיָּה מְפִלִּיט⁽²³⁾ אוֹתוֹ חוּץ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבִּיל^(*) שֶׁהִיָּה מַחֲנֵה^(*) יִשְׂרָאֵל^(*) קִדֵּשׁ⁽²⁴⁾, שֵׁנ^(*) וְהִיָּה^(*) מַחֲנִיךְ^(*) קִדֵּשׁ^(*), וְעִמְלָק מִזֶּנֶב וְהוֹרֵג אֶת מֵה שְׁאַחֲרֵי הָעֵנָן, שֵׁנ^(*) וְיִזְנֵב בְּכָל הַכִּכְשָׁלִים⁽²⁵⁾ אַחֲרִיךְ, אִמ' ⁽²⁶⁾ מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים בֵּית אֲבוֹת אֲנָשִׁים גְּבוּרֵי חַיִּיל⁽²⁷⁾ וְכַח^(*) וְצֵא הַלֶּחֶם בְּעִמְלָק, מֹשֶׁה⁽²⁸⁾ אַהֲרֹן וְחֹרֵר עִמְדוֹ בְּמִקְוֶם גְּבוּהָ בְּמַחֲנֵה⁽²⁹⁾ יִשְׂרָאֵל אֶחָד מִיָּמִינוּ וְאֶחָד מִשְׁמָאלוֹ, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד שְׁשִׁלִּיחַ צָבוּר אֲסוּר לְהַתְּפַלֵּל אִם אֵין שֵׁם שְׁנִים עוֹמְדִים אֶחָד מִיָּמִינוּ וְאֶחָד מִשְׁמָאלוֹ, וְכֹל יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ מִחוּץ לְאַהֲלֵיהֶם וְרָאוּ אֶת מֹשֶׁה כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחוּוֶּה עַל בְּרִכְיוֹ, וְהֵם כּוֹרְעִים עַל בְּרִכְיָהֶם, נוֹפֵל עַל פָּנָיו אֶרְצָה וְהֵם נוֹפְלִים עַל פָּנֵיהֶם אֶרְצָה פִּירֵשׁ אֶת כְּפָיו לְשִׁמִּים וְהֵם פּוֹרְשִׁים אֶת יָדֵיהֶם לְשִׁמִּים, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד שְׁשִׁלִּיחַ צָבוּר הַמִּתְּפַלֵּל כֹּךְ כֹּל הָעַם עוֹנִים אַחֲרָיו, וְהַפִּיל הַב"ה אֶת עִמְלָק וְאֶת עָמּוֹ לְפִי חֶרֶב, ר' שִׁילָא אומ' רָצָה הַב"ה לְהַשְׁמִיד וּלְהַכְרִית אֶת כֹּל זֶרַע שֶׁל עִמְלָק מִן הָעָה"ז וּמִן הָעָה"ב, שֵׁנ^(*) כִּי יָד עַל כֶּסֶּה יֵה מִלְחָמָה ה' בְּעִמְלָק מְדוּר דוּר, ר' פִּנְחָס אומ' אַחֲרָי אַרְבַּעִים שָׁנָה רָצָה מֹשֶׁה לְהוֹכִיר לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמַר לָהֶם זְכוּרִים אַתֶּם שְׁאַמְרַתֶּם בְּמַדְבַּר הַזֶּה הִישׁ

להמית אִם עַל בְּנִים שֵׁנ^(*) אֲשֶׁר קָרַךְ בִּדְרָךְ וְיִזְנֵב בְּכָל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרִיךְ, ר' זכריה אומ' נָכַד עָשׂוּ הִיָּה עִמְלָק וּבֵאִיבָת זָקֵנוּ בֵּא עֲלֵיהֶם לַהֲפָרַע מֵהֶם, וְהִיָּה עִמְדוֹ הָעֵנָן סוֹכֵב אֶל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּעִיר מוֹקֶפֶת חוֹמָה וְלֹא הִיָּה צָר וְאוֹיֵב יִכּוֹל לְהִגִּיעַ בָּהֶם אֲלֵא כֹל מִי שֶׁהִיָּה צָרִיךְ טְבִילָה הִיָּה הָעֵנָן מְפִלֵט אוֹתוֹ חוּץ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיָּה קִדּוּשׁ, וְעִמְלָק מִזֶּנֶב וְהוֹרֵג אֶת מֵה שְׁאַחֲרֵי הָעֵנָן, שֵׁנ^(*) וְיִזְנֵב בְּכָל הַנְּחֻשָׁלִים אַחֲרִיךְ, אִמ' מֹשֶׁה לִּיהוֹשֻׁעַ בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים גְּבוּרֵי חַיִּיל יִרְאֵי שִׁמִּים וְצֵא הַלֶּחֶם בְּעִמְלָק, וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחֹרֵר עִמְדוֹ בְּמִקְוֶם גְּבוּהָ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל אֶחָד מִיָּמִינוּ וְאֶחָד מִשְׁמָאלוֹ, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד שְׁשִׁלִּיחַ צָבוּר אֲסוּר לְהַתְּפַלֵּל אִם אֵין שֵׁם שְׁנִים עוֹמְדִים אֶחָד מִיָּמִינוּ וְאֶחָד מִשְׁמָאלוֹ, וְכֹל יִשְׂרָאֵל יֵצְאוּ מִחוּץ לְאַהֲלֵיהֶם וְרָאוּ אֶת מֹשֶׁה כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחוּוֶּה עַל בְּרִכְיוֹ, וְהֵם כּוֹרְעִים עַל בְּרִכְיָהֶם, נוֹפֵל עַל פָּנָיו אֶרְצָה וְהֵם נוֹפְלִים עַל פָּנֵיהֶם אֶרְצָה פִּירֵשׁ אֶת כְּפָיו לְשִׁמִּים וְהֵם פּוֹרְשִׁים אֶת יָדֵיהֶם לְשִׁמִּים, מִכָּאֵן אֶתָּה לְמַד שְׁשִׁלִּיחַ צָבוּר הַמִּתְּפַלֵּל כֹּךְ כֹּל הָעַם עוֹנִים אַחֲרָיו, וְהַפִּיל הַב"ה אֶת עִמְלָק וְאֶת עָמּוֹ לְפִי חֶרֶב, ר' שִׁילָא אומ' רָצָה הַב"ה לְהַשְׁמִיד וּלְהַכְרִית אֶת כֹּל זֶרַע שֶׁל עִמְלָק מִן הָעָה"ז וּמִן הָעָה"ב, שֵׁנ^(*) כִּי יָד עַל כֶּסֶּה יֵה מִלְחָמָה ה' בְּעִמְלָק מְדוּר דוּר, ר' פִּנְחָס אומ' אַחֲרָי אַרְבַּעִים שָׁנָה רָצָה מֹשֶׁה לְהוֹכִיר לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמַר לָהֶם זְכוּרִים אַתֶּם שְׁאַמְרַתֶּם בְּמַדְבַּר הַזֶּה הִישׁ

ה' בקרבנו אם אין, אלא אמ' משה אם אני אומ' להם כך הרי אני מגלה את פניהם, והמגלה פנים לחבירו אין לו חלק לעה"ב, אלא אני אומ' להם כך מעשה עמלק מעשה עמלק והם מבינים מה שכתוב לפניו, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס אחד וכלב קשור בפתח הפרדס והמלך יושב בעליותיו צופה ומביט כל מה שבפרדס נכנס אוהבו של מלך לגנוב מן הפרדס ושיסה בו את הכלב וקרע את בגדיו, אמ' המלך אם אני אומ' לאוהבי למה נכנסת לתוך הפרדס הרי אני מגלה את פניו, אלא הריני אומ' לו הראית אותו כלב שוטה איך קרע את בגדיך ולא היה מבין שאתה אוהבי, כך אמ' משה הרי אני אומ' להם לישראל מעשה עמלק ומיד הם מבינים מה שכתוב לעיל, לפי' אמ' להם משה זכור את אשר עשה לך עמלק, היאך יתקיימו וזה זכור, אמ' להם לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה כוס וזה כוס, זה זכור לשמור ולקדש את יום השבת, וזה זכור להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק, שנ' והיה בהניח ה' וכו', שכחו ישראל להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק והב"ה לא שכח, וכשמלך שאול אמ' לו שמואל כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל והחרמתם את כל אשר לו, מה הוא את כל אשר לו עד משתין בקיר, ולא תחמול עליו והמתה, ולקח שאול את אנשי המלחמה ויצא לקראת עמלק וכשבא שאול לאמצע

להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק (עמלק³⁷), שנ' כי יד על כס יה' וגו' (י), ר' פנחס אומ' (י) ארבעים שנה רצה משה לאמר לישראל (י) זכורים אתם מה (י) שאמרתם במדבר (י) היש י"י בקרבנו (י), אלא אמ' משה אומ' אני לישראל כן (י) הרי אני מגלה (י) פניהם ומגלה פנים (י) אין לו חלק לעולם הבא (י), משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס אחד והכלב (י) קשור בפתח הפרדס והמלך יושב בעליותיו צופה ומביט (י) מה שבפרדס נכנס אוהבו של מלך לגנוב מן הפרדס ושסה (י) אותו את הכלב וקרע את בגדיו, אמ' המלך אם אומ' לאוהבי למה נכנסת לתוך הפרדס שלי הרי אני מגלה את פניו אלא הרי אני אומ' לו הראית כלב שוטה כזה שקרע את בגדיך, והוא מבין שעשה, כך אמ' משה הרי אני אומ' לישראל את מעשה עמלק והם מבינים מה שכתוב לפניו, לפיכך אמ' להם משה זכור את אשר עשה לך עמלק, אמרו ישראל לפני משה רבינו משה פסוק אחד אומ' זכור את יום השבת לקדשו, וכתוב אחר אומ' זכור את אשר עשה לך עמלק, הא כיצד יתקיימין שני כתובי' הללו, אמ' להם לא דומה כוס של קונדיטון לכוס של חומץ, זה זכור לשמור ולקדש את יום השבת, וזה זכור להשמיד ולהכרית את כל זרעו של עמלק, והב"ה לא שכח, וכשמלך שאול אמ' לו שמואל כה אמ' י"י צבאות פקדתי את אשר עשה לך עמלק וגו' עתה לך והכית את

הדרך עמד והרהר בלבו שנ' ויבא שאול עד עיר עמלק, אמ' שאול אם האנשים חטאו הנשים מה חטאו והילדים מה חטאו, ואם הילדים חטאו הבהמה מה חטאה, יצתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מקונך, שנ' אל תהי צדיק הרבה, ר' אומ' כשבא שאול למחנה עמלק ראה בני יתרו מתערבים בתוך בני עמלק, אמ' להם התפרדו מתוך עמלק שנ' ויאמר שאול אל הקני לכו סורו רדו מתוך עמלקי ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל, וכי עם כל בני ישראל עשה חסד יתרו והלא לא עשה חסד אלא עם משה בלבד, מכאן אתה למד שכל מי שעושה חסד עם אחד מגדולי הדור כאלו עושה חסד עם כל ישראל, ובשביל החסד שעשה נתמלטו בניו מתוך בני עמלק, ר' יוסי אומ' כשבא סנחריב לארץ ישראל ראו כל העמים שסביבות ארץ ישראל מחנה סנחריב ונתייראו הרבה מאד וברחו איש ממקומו שנ' ואסיר גבולות עמים וכו', ועמלק נכנס למדבר ונתערבו עם בני ישמעאל וכלם היו עשרה עמים, שנ' אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור גם אשור גלוא עמם היו זרוע לבני לוט סלה, וכלם עתידים לנפול ביד בן דוד כאש להבה שנ' אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים כו' תרדפם בסערך וכו'.

פרק מ"ה

ר' שמעון בן יוחאי אומר כשנגלה

הדרך עמד והרהר בלבו שנ' ויבא שאול עד עיר עמלק, אמ' שאול אם האנשים חטאו הנשים מה חטאו והילדים מה חטאו, ואם הילדים חטאו הבהמה מה חטאה, יצתה בת קול ואמרה לו שאול אל תהי צדיק הרבה יותר מקונך, שנ' אל תהי צדיק הרבה, ר' אומ' כשבא שאול למחנה עמלק ראה בני יתרו מתערבים בתוך בני עמלק, אמ' להם התפרדו מתוך עמלק שנ' ויאמר שאול אל הקני לכו סורו רדו מתוך עמלקי ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל, וכי עם כל בני ישראל עשה חסד יתרו והלא לא עשה חסד אלא עם משה בלבד, אלא מכאן אתה למד שכל העושה חסד עם אחד מגדולי ישראל כאלו עושה חסד עם כל בני ישראל, ובשביל החסד שעשה נתמלטו בניו מתוך בני עמלק, ר' יוסי אומ' כשבא סנחריב לארץ ראו כל העמים שסביבות ארץ ישראל מחנה סנחריב ונתייראו הרבה מאד וברחו איש ממקומו שנ' ואסיר גבולות עמים וכו', ועמלק נכנס למדבר ונתערבו עם בני ישמעאל וכלם היו עשרה עמים, שנ' אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור גם אשור גלוא עמם היו זרוע לבני לוט סלה, וכלם עתידים לנפול ביד בן דוד כאש להבה שנ' אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח כאש תבער יער וכלהבה תלהט הרים כו' תרדפם בסערך וכו'.

פרק (ארכעא וארכעים)

ר' שמעון בן יוחאי אומ' כשנגלה

הב"ה¹) על משה מתוך הסנה לשלחו אל²) מצרים³) אמ' משה לפני הב"ה⁴) רבון כל⁵) העולמים השבעה לי כל⁶) מה שאני מבקש לעשות אתה⁷) עושה לי⁸) שאם⁹) אדבר דבר¹⁰) לפני פרעה ולא תעשה אותם¹¹) ויהרגני, והב"ה¹²) נשבע¹³) לו שכל מה שהוא¹⁴) מבקש הוא¹⁵) עושה חוץ משני דברים מלהכנס¹⁶) לארץ ישראל¹⁷) ומיום המות, ומניין¹⁸) שנשבע לו שנ' בי נשבעתי יצא מפי דבר¹⁹) צדקה²⁰) ולא²¹) ישוב²²) כי²³) לי²⁴) תכרע²⁵) כל²⁶) ברך²⁷) תשבע²⁸) כל²⁹) לשון³⁰) וכשקבלו ישראל את³¹) התורה³²) ר"ל³³) עשרת הדברות לאחר ארבעים יום שכחו את אלהיהם ואמרו לאהרן המצריים היו נושאים את אלהיהם ומשוררין ומזמרין לפניו ורואין אותו לפנייהם קום עשה לנו אלהים³⁴) אשר³⁵) ילכו³⁶) לפנינו³⁷) כשקוצ המצריים³⁸) ונראה אותו לפנינו, שנ' קום עשה לנו אלהים³⁹) אשר⁴⁰) ילכו⁴¹) לפנינו⁴²) כשקוצ⁴³) הלכו להם אצל עושי⁴⁴) דברו של משה ואהרן⁴⁵) וחזר בן אחותו, ומניין שהיה חור בן אחותו, שנ' ויקח לו כלב את אפרת ותלד⁴⁶) לו⁴⁷) את⁴⁸) חור⁴⁹), ולמה נקרא שמה של מרים אפרת אלא⁵⁰) פלטי של⁵¹) בת⁵²) מלכים גדולי הדור שכל נשיא וגדול שעמד בישראל נקרא שמו⁵³) אפרתי וכן⁵⁴) ודוד בן איש⁵⁵) אפרתי, וכי אפרתי היה והלא משבט יהודה היה אלא פלטי⁵⁶) בן מלכים גדולי הדור, וירבעם בן נבט איש אפרתי, ולפי שהיה חור משבט יהודה מגדולי הדור⁵⁷) התחיל מוכיח את ישראל בדברים קשים, כזבים⁵⁸) שבישראל⁵⁹) עמדו עליו והרגוהו⁶⁰) וראה אהרן⁶¹) לחור⁶²) שנהרג⁶³) ובנה⁶⁴) מזבח להם⁶⁵), שנ' וירא אהרן⁶⁶) ויבן מזבח⁶⁷) לפניו⁶⁸), מה ראה, ראה⁶⁹) שנהרג חור בן אהרן⁷⁰) ובנה להם⁷¹) מזבח, שנ' ויבן מזבח⁷²), דן אהרן דין⁷³) בינו לבין עצמו, אמ' אם אני אומ' לישראל תנו לי כסף וזהב⁷⁴) מיד הם מביאים אלא הריני⁷⁵) אומ' להם⁷⁶) תנו לי נזמי נשיכם ונזמי⁷⁷) בניכם⁷⁸) ובנותיכם⁷⁹) והיה⁸⁰) הדבר⁸¹) בטל⁸²) ממנו⁸³), שמעו⁸⁴) הנשים ולא קבלו⁸⁵) עליהם⁸⁶) ליתן נזמיהן לבעליהן, אלא אמרו להם אתם רוצים לעשות שקוץ ותועבה⁸⁷) שאין בו כח להציל לא⁸⁸) שמעו⁸⁹) להם⁹⁰), ונתן הב"ה⁹¹) שכרן של⁹²) נשים⁹³) בעה"ז ובעה"ב, ומה שכר נתן להם לע"ה"ב⁹⁴) לעה"ז⁹⁵) שהן משמרות ראשי חדשים⁹⁶), שנ' המשביע בטוב עדיך

תתחדש^ט כנשר^ז נעורייך^ז. ראו האנשים שלא קבלו הנשים ליתן את נזמיהן לבעליהן^ט ועד אותה שניה^ט היו הנזמים באזניהם כמעשה^ט המצריים וכמעשה העברים^ט, ופרקו את נזמיהם שבאזניהם ונתנו^ט, שנ' ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם, באזני נשיהם אין כתיב^ט כאן אלא^ט באזניהם, ומצא אהרן בין הנזמים ציץ של^ט זהב אחד כתוב עליו שם הקדש וחרות^ט עליו כצורת עגל ואותו לבד השליך לכור של אש, שנ' ויצא העגל הזה, ויצא העגל הזה^{ט-ט} גועה וראו אותו כל ישראל ותעו^ט אחריו, ר' יהודה^ט אומ' סמאל נכנס^ט והיה גועה להתעות את^ט ישראל, שנ' ידע שור קונהו^ט וחמור^ט אבוס^ט בעליו^ט, וראו כל ישראל את העגל ותעו אחריו וישתחוו^ט לו ויזבחו^ט לו, אמ' הב"ה^ט למשה שכחו ישראל לכח^ט גבורתי שעשיתי עמהם^ט במצרים ועל ים סוף ועשו להם ע"ז, אמ' הב"ה^ט למשה לך רד מנחלתך^ט כי^ט כרו^ט להם^ט שוחה^ט, אמ' משה לפני הב"ה^ט רבוז כל^ט העולמים עד שלא חטאו ישראל לפניך^ט היית קורא אותם עמי, שנ' והוצאתי את צבאותי^ט את^ט עמי^ט, ועכשו שחטאו לפניך אתה אומ' לי לך רד כי שיחת עמך, עמך^ט הם^ט ולא^ט עמי^ט, שנ' וזהם^ט עמך^ט ונחלתך^ט, ולקח משם^ט את הלוחות והיה יורד והיו הלוחות סובלין^ט את עמי^ט עצמן ואת משה עצמו^ט עמן, וכשראו^ט העגל ואת המחולות ברחו הכתובים^ט מעל הלוחות נמצאו^ט כבדים על ידו^ט משה ולא היה^ט משה יכול^ט לסבול^ט את עצמו ולא^ט את הלוחות^ט והשליכן מידו ונשתברו תחת ההר, שנ' ויחר למשה^ט, אמ' משה לאהרן מה עשית לעם הזה ופרעת אותם כאשר פרועה מזנות, אמ' לו ראיתי מה שעשו לחור ונתייראתי הרבה^ט מאד, ר' או' ^ט לא נשתתכו^ט הנשיאים^ט למעשה^ט, שנ' ואל אצילי בני ישראל לא שלח^ט מש"ה^ט ידו^ט, לפי^ט זכו לראות פני^ט השכינה, שנ' ויראו את אלהי ישראל^ט, ר' יהודה^ט אומ' אף שבט לוי לא שתף^ט עצמו במעשה העגל שנ' ויעמוד משה בשער המחנה וכו'^ט, ראה משה את שבט לוי שלא^ט נשתתף^ט עמהם^ט ונתגבר^ט בכחו ולקח את העגל ושרפו^ט באש וכתתו כעפר^ט ארץ^ט וזרקו^ט על פני המים, שנ' ויקח את העגל אשר עשו^ט וישרוף באש ויטחן עד אשר דק לעפר ויזר על פני המים וישק את בני ישראל^ט והיה משקה את ישראל וכל מי שנשק^ט את העגל^ט היו שפתותיו נתפשות מהזהב^ט ושבט לוי היו הורגים אותו^ט עד שנפלו מישראל כשלשת^ט אלפי איש, שנ' ויפלו^ט מן^ט העם^ט ביום^ט ההוא^ט כשלשת^ט אלפי איש^ט, שלח הב"ה^ט חמשה^ט מלאכים להשחית את ישראל, ואלו^ט הן^ט קצף אף חימה משחית^ט וחרון, שמע משה ויצא לקראת אברהם יצחק ויעקב אל מערת המכפלה, אמ' להם^ט אם אתם מבני העה"ב עמדו לפני בשעה

הזאת שהרי בניכם נתנו לטבחה כצאן⁹⁸). ושם עמדו לפני אברהם ויצחק⁹⁹) ויעקב, אמ' משה לפני הב' (רבון כל העולמים לא כך נשבעת לנו¹⁰⁰) להרבות זרעכם¹⁰¹) ככנכי השמים, שנ' זכור לאברהם ליצחק ולישראל¹⁰²) עבדיך (אשר נשבעת¹⁰³) להם (בך¹⁰⁴). ובזכות שלשה אבות הללו (נעצרו שלשה מלאכי חבלה¹⁰⁵) קצף אף חימה¹⁰⁶), ונשתיירו שנים¹⁰⁷) חרון (ומשחית¹⁰⁸), אמ' משה לפני הב' (רבון כל העולמים למען השבועה אשר נשבעת¹⁰⁹) להם כך עצור משחית מישראל, ונעצר (המשחית¹¹⁰), שנ' (והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו¹¹¹), ועוד (אמ' משה לפני הב' (רבון כל העולמים למען שמך הגדול והקדוש שהודעת לי עצור חרון אף מישראל, שנ' שוב מחרון אפך¹¹²) והנחם (על הרעה¹¹³) לעמך (מה עשה משה¹¹⁴) חפר בארץ כבית דירה גדולה בנחלת בני (גד וטמן את חרון אף בארץ כאדם שהוא חבוש בבית האסורים, ובכל זמן שהיו חוטאין¹¹⁵) היה עולה ופועל בפיו לנשוח¹¹⁶) ברוחו להשחית¹¹⁷) את ישראל, והיה משה מוכיר עליו (את השם ומורידו למטה לארץ¹¹⁸), לפי (נקרא שמו¹¹⁹) פעור, וכשמת משה מה עשה הב' (נתן את קברו כנגדו וכל זמן שהם חוטאין והוא¹²⁰) רוצה (לעלות¹²¹) ולפעור¹²²) את פיו ולנשוח¹²³) ברוחו להשחית¹²⁴) את ישראל והוא¹²⁵) רואה את קברו של משה כנגדו¹²⁶) הוא (מתפחד¹²⁷) ויורד (למטה¹²⁸) לארץ (ולכך¹²⁹) נאמ' ויקבור אותו בגיא¹³⁰) מול (בית¹³¹) פעור¹³²).

פרק חמשה וארבעים¹

ר' אלעזר (בן עזריה²) אומ' ערב שבת בששה (לחדש בשש שעות ביום קבלו ישראל את הדברות ובתשעה³) שעות ביום חזרו לאהליהם (והיה המן מוכן להם לשני ימים⁴) ושבתו ישראל באותה שבת שמחים כשמחת (הזג שזכו לשמוע קולו של הב' (שנ' כי מי כל בשר⁵) אשר שמע⁶) קול (אלהים⁷) חיים (אמ' הב' (למשה בלשון נקי לך אמור להם לבני ישראל בשביל שחזרו לאהליהם⁸), שנ' לך אמור להם שובו לכם לאהליכם⁹), יכול אף אתה תשוב אלא (מכאן אתה למד שמשעה שהזהיר¹⁰) משה (את התורה לישראל לא קרב משה (אצל אשתו, שנ' ואתה פה עמד עמדי וכו'¹¹), ר' יהושע בן קרחא¹²) אומ' ארבעים יום עשה משה בהר קורא בדת מקרא ביום ושונה בדת מקרא¹³) בלילה, ולאחר ארבעים יום לקח את הלוחות וירד אל המחנה בשבעה עשר בתמוז ושבר¹⁴) את הלוחות והרג את חוטאי¹⁵) ישראל ועשה ארבעים יום במחנה עד ששרף את העגל וכתתו כעפר הארץ והכרית ע"ז מישראל והתקין כל שבט ושבט במקומו, ובר"ח אלול אמ' לו הב' (עלה אלי ההרה¹⁶) והעבירו שופר במחנה, שהרי משה עלה¹⁷) להר שלא יטעו¹⁸) עוד אחר ע"ז והב' (שופר

נתעלה באותו השופר²³). שנ' עלה אלהים בתרועה, וכן²⁴) התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חדש תשרי בכל שע"ה²⁵) שנה ושנה, ר' תחנא אומ' הלוחות לא נבראו מן הארץ אלא מן השמים מעשה ידיו של הב"ה, שנ' והלוחות מעשה אלהים, הם הלוחות שהיו מקדם, והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, הוא המכתב שהיה מקדם, אל תקרי חרות אלא חירות, וכשאמ' הב"ה למשה פסל לך שני לוחות אבנים מחצב סנפרינון נברא לו למשה בתוך אהליו וחצבן, שנ' ויפסול שני לוחות אבנים כראשונים וגו', וירד משה עם הלוחות ועשה ארבעים יום בה יושב לפני רבו קורא במקרא ושונה במשנה ששנה, אמרו לי מלאכי השרת משה לא נתנה התורה הזאת אלא למעננו, אמ' להם כתיב בתורה ככד את אביך ואת אמך יש לכם אב ואם, ועוד כתי' אדם כי ימות באהל יש לכם מקרה מות, וחשו ולא עוד, מכאן אמרו עלה משה במחמרו²⁶) לעליונים והוריד עוז מבטחים, ר"ל מבטחן של מלאכי השרת, שנ' עיר גבורים עלה חכם וגו', כיון שראו המלאכים שנתן הב"ה תורה למשה עמדו גם הם ונתנו לו מתנות אגרות ופסקים לבני אדם רפואת, שנאמ' עלית למרום שבית שבי וגו'²⁷), בן בתירא אומ' ארבעים יום היה²⁸) משה דורש בדברי תורה וחוקר באותיותיה, ולאחר ארבעים יום לקח את התורה וירד בעשור לחדש ביום הכפורים והנחילה לבני ישראל לחק עולם, שנ' והיתה זאת לכם לחקת²⁹) עולם³⁰), ר' זכריה אומ' קראו בתורה ומצאו כתוב³¹) בה ועניתם את נפשותיכם והעבירו שופר במחנה³²) ביום הכפורים וקראו תענית בכל³³) ישראל מקטן ועד גדול³⁴) שאלולי יום הכפורים לא היה העולם עומד שיום הכפורים³⁵) [מכפר על] כל העברות החמורות ועל הקלות שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם וכו', יום הכפורים בעה"ז ולעה"ב³⁶), שנ' שבת שבתון היא³⁷) שבת בעה"ז שבתון³⁸) לעה"ב, ואפי' כל המועדות עוברים ויום³⁹) הכפורים⁴⁰) אינו⁴¹) עובר⁴²), שיום הכפורים⁴³) מכפר על⁴⁴) עבירות⁴⁵) הקלות⁴⁶) והחמורות⁴⁷), שנ' כי ביום הזה יכפר עליכם⁴⁸) לטהר⁴⁹) אתכם⁵⁰) מכל⁵¹) חטאתיכם⁵²), מכל⁵³) חטאתם⁵⁴) אין כתיב כאן אלא מכל חטאתיכם⁵⁵), אמ' סמאל⁵⁶) לפני הב"ה⁵⁷) רבון כל העולמים על כל אומות העולם נתת לי רשות ועל ישראל אין⁵⁸) אתה נותן לי⁵⁹), אמ' לו הרי יש לך רשות עליהם ביום הכפורים אם יש להם⁶⁰) חטא, ואם לאו אין לך רשות עליהם, לפי נותנין⁶¹) לו שוחד ביום הכפורים שלא⁶²) לבטל⁶³) את⁶⁴) ישראל⁶⁵) שלא יקריבו⁶⁶) את קרבנם, שנ' גורל אחד לה⁶⁷) וגורל אחד לעזאזל, גורלו של הב"ה⁶⁸) לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר חטאת, וכל עונותיהם של ישראל עליו, שנ' ונשא השעיר⁶⁹) עליו⁷⁰) את⁷¹) כל⁷²) עונותם⁷³) אל⁷⁴) ארץ⁷⁵) גזירה⁷⁶), ראה סמאל שלא נמצא בהם⁷⁷) ביום הכפורים חטא⁷⁸) אמ' לפניו⁷⁹)

רבון כל העולמים יש לך עם אחד כמלאכי⁸² השרת⁸¹ שבשמים⁸⁰ מה מלאכי ישראל⁷⁹ אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין להם אכילה ושתיה ביום הכפורים, מה מלאכי⁸⁴ השרת שלום⁸³ ביניהם⁸⁵ יחפי רגל ביום⁸⁶ הכפורים⁸⁷ כך⁸⁸ ישראל יחפי רגל ביום הכפורים, מה מלאכי השרת אין⁸⁹ להם⁹⁰ קפיצה כך ישראל עומדים על רגליהם ביום⁹¹ הכפורים⁹², מה מלאכי השרת שלום ביניהם כך ישראל שלום ביניהם ביום הכפורים, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים, והב"ה⁹³ שומע עתירתן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקום⁹⁴ ועל הכהנים ועל כל הקהל⁹⁵ מקטון ועד גדול⁹⁶ ועל⁹⁷ כל⁹⁸ עונותיהם⁹⁹ של¹⁰⁰ ישראל¹⁰¹ ועל¹⁰² כל¹⁰³ העם¹⁰⁴, שנ' וכפר את מקדש הקדש¹⁰⁵, אמ' משה ביום הכפורים אראה כבודו של הב"ה¹⁰⁶ וכך¹⁰⁷ אני¹⁰⁸ מכפר¹⁰⁹ על עונותיהם של ישראל, ואמ'¹¹⁰ לפני הב"ה¹¹¹ רבון כל¹¹² העולמים הראני נא את כבודיך¹¹³, אמ' לו אינך¹¹⁴ יכול לראות [את]¹¹⁵ כבודי שלא תמות שנ' כי לא יראני האדם¹¹⁶ וחי, אלא למען השבועה שנשבעתי¹¹⁷ לך והשם¹¹⁸ שהודעתי¹¹⁹ לך¹²⁰ אני אעשה¹²¹ רצונך, עמוד בפתח מערה¹²² ואני אעביר¹²³ כל טובי וכו'¹²⁴, וכשאתה שומע את השם שאמרתי לך שם אני עומד¹²⁵ לפניך¹²⁶, וחנותי¹²⁷ את¹²⁸ אשר¹²⁹ אחון¹³⁰, אמרו מלאכי השרת הרי אנו משרתים לפניו ביום ובלילה ואין אנו יכולין לראות את¹³¹ כבודו¹³², ועמדו בזעף ובבהלה להרגו והפיע¹³³ נפשו למות, מה עשה הב"ה¹³⁴ נגלה אליו בענן¹³⁵ וייתייבב¹³⁶ עמו¹³⁷ שם¹³⁸, וזו היא ירידה שביעית, וחכך¹³⁹ הב"ה¹⁴⁰ כף ידו¹⁴¹ עליו שלא ימות, שנ' והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור, וכשעבר הב"ה¹⁴² כף ידו מעליו¹⁴³ וראה אחורי השכינה¹⁴⁴, שנ' והסירותי את כפי¹⁴⁵ וראית¹⁴⁶ את¹⁴⁷ אחורי¹⁴⁸ ופני¹⁴⁹ לא¹⁵⁰ יראו¹⁵¹, התחיל משה צועק¹⁵² בקול גדול ואומ' ה' ה'¹⁵³ אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופושע וחטאה ונקא¹⁵⁴, אמ' משה לפני הב"ה¹⁵⁵ רבון כל¹⁵⁶ העולמים סלח נא לעון העם הזה, אמ' לו משה אילו אמרת¹⁵⁷ סלח נא לכל עונות של¹⁵⁸ ישראל עד סוף כל הדורות¹⁵⁹, העת ההיא היתה¹⁶⁰ עת רצון¹⁶¹, וכן¹⁶² הוא¹⁶³ אומ'¹⁶⁴ בעת¹⁶⁵ רצון¹⁶⁶ עניתיך¹⁶⁷, אלא אמרת¹⁶⁸ סלח נא לעון ה[עם הזה על מ]עשה העגל¹⁶⁹, הרי הוא¹⁷⁰ כדברייך, שנ' ויאמר ה'¹⁷¹ סלחתי כדברייך.

פרק ששה וארבעים¹

ר' אלעזר (א) בן ערך אומ' כשירד הב"ה² על הר סיני ליתן התורה³ לישראל ירדו עמו ששים רבוא של מלאכים⁴ כנגד ששים רבוא של גבורי ישראל ובידם זינות ופטרות⁵ ועטרו את כל⁶ ישראל כתר⁷ שם המפורש, וכל אותן הימים⁸ עד שלא באו לאותו מעשה⁹ היו טובים לפני הב"ה¹⁰ כמלאכי השרת ולא משל בהם

מלאך המות ולא השליכו צואה כבני אדם, וכיון שעשו מעשה^ט העגל^ט כעס הב'ה^ט עליהם ויאמ' לו^י סבור הייתי שתהיו כמלאכי השרת, שנ' אני אמרתי אלהים אתם^י ובני^י עליון^י כולכם^י עכשו^י אכן כאדם תמותון וכאחד^י השרים^י תפולו^י, ר' יהודה אומ' אימתי כשאדם^י לובש בגדי תפארתו^י יפה במראהו ובכבודו, כך ישראל כשהיו לובשין אותו^י השם היו טובים לפני הב'ה^י כמלאכי השרת, וכיון שעשו^י מעשה העגל^י כ[עס עלי]הם^י, ובאותה הלילה^י ירדו אותם^י ששים רבוא של מלאכי השרת ולקחו מהם^י כל אחד ואחד מה שנתנו עליהם ונמצאו ערומים שלא ברצונם^י, שנ' ^י ויתנצלו^י בני ישראל את^י עדין^י אין כתיב^י כאן וינצלו^י אלא ויתנצלו^י, ויש אומרים מאליו היה נקלף, ר' אומ' כל ישיבות שישבו ישראל^י במדבר עשו בהם ע"ז, שנ' וישב העם לאכול ושתו^י, מה כתוב שם^י ויקומו לצחק, התחילו עובדים ע"ז, וכתיב^י אחר אומ' וישב^י ישראל בשטים, מה כתיב^י שם ויחל העם לזנות, התחילו^י בזנות, ר' יהודה אומ' כתיב ועצת^י רשעים רחקה מני, זה עצתו של בלעם הרשע שיעץ למדין ונפלו מישראל ארבעה ועשרים^י אלף, שאמ' להם אין אתם יכולין^י לפני העם הזה כי אם חטאו לפני קוניהם, ועשו להם חנויות^י חוץ למחנה ישראל והיו מוכרין כל ממכרן^י בשוק, וכן^י עשו^י, והיו בחורי ישראל יוצאין חוץ למחנה ישראל ורואין^י את בנות מדין שהיו כוחלות עיניהן כזונות ולק[חו] מהן נשים ותעו אחריהן, שנ' ויחל העם לזנות את^י בנות מואב, שמעון ולוי קנאו על הזנות הרבה מאד שאמרו^י ויאמרו הכזונה^י יעשה^י את^י אחותינו^י, ולקחו איש חרבו והרגו את אנשי סדום^י, והנשיא של שבט שמעון לא זכר מה עשה זקנו^י ולא גער בבחורי ישראל^י, הוא בעצמו בפרהסיא^י בא^י בזנות על המדיינית^י, שנ' ושם איש ישראל המוכה^י, וכל הנשיאים ומשה ואלעזר ופנחס ראו את מלאך^י המשחית לעם והיו יושבים ובוכים ולא היו יודעים מה לעשות, ראה פנחס את זמרי שבא בפרהסיא בזנות על המדיינית^י וקנא קנאה גדולה וחטף^י מידו^י של^י משה^י את הרומח^י וירץ^י מאחריו ודקרו מאחרי ביתו וינח^י הרומח בקובתה של האשה^י, לפי^י נתן הב'ה^י שכר טוב לו ולבניו במאכל הזרוע, ונתפזרו הלחיים הלחי של האיש ולחיים^י של אשה, לפי^י נתן הב'ה^י שכר טוב לבניו^י במאכל הלחיים, שנ' ונתן לכהן הזרוע והלחיים^י, קם כדין גדול ושופט^י ושפט את ישראל, שנ' ויעמוד פנחס ויפלל^י מה הלשון הזה ויפלל^י כדין גדול, כשם שאתה אומ' ונתן בפלילים, והיה מכה את^י בחורי ישראל כדי שיראו כל ישראל וייראו, שנ' וכל ישראל ישמעו וייראו^י, וראה הב'ה^י מה שעשה פנחס ומיד נתמלא רחמים ועצר המגפה^י, ר' אליעזר אומ' קרא שמו של פנחס בשמו אליה^י, אליהו^י מתושבי הגלעד שעשת תשובה^י ישראל בהר^י גלעד

ונתן לו הב"ה⁸² שכר טוב⁸⁴ ולבניו הצדיקים⁸⁵ למען⁸⁶ כהונת עולם, שנ' והיתה לו ולזרעו אחריו⁸⁷ ברית⁸⁸ כהנת⁸⁹ עולם⁹⁰. ר' אלעזר⁹¹ המודעי אומ' עמד פנחס וחרם על כל⁹² ישראל בסוד שם⁹³ המפורש ובכתב הנכתב על הלוחות וכחרם⁹⁴ בית דין העליון וכחרם⁹⁵ בית דין התחתון שלא ישתה אדם מישראל מיינם של ישראל⁹⁶ כי אם ברפש⁹⁷ רגליהם, שנאמר וצאני מרמס רגליהם⁹⁸, שכל יינם של גוים לעז⁹⁹ ולזנות, שנ' זנות יין ותירוש יקח לב, וכתוב¹⁰⁰ אחר אומ' אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו, ר' פנחס אומ' אמ' הב"ה¹⁰¹ למשה¹⁰² זכורים אתם מה שעשו לכם¹⁰³ המדיינים¹⁰⁴ הללו שנפלו¹⁰⁵ מישראל ארבעה ועשרים¹⁰⁶ אלף איש אלא¹⁰⁷ עד¹⁰⁸ שלא¹⁰⁹ תאסוף¹¹⁰ קום נקום נקמת¹¹¹ ישראל¹¹², מה עשה משה רבנו¹¹³ עליו¹¹⁴ השלום¹¹⁵ לקח אלף איש מכל שבט ושבט הרי שנים עשר אלף, והמקנא על הזנות נשיא עליהם, ולקחו¹¹⁶ את¹¹⁷ כלי הקדש¹¹⁸ וחצוצרות התרועה בידו והלכו¹¹⁹ ושבו את בנות מדיין ואמ' לא¹²⁰ על אלו נפלו מישראל¹²¹ ארבעה ועשרים¹²² אלף¹²³, שנ' הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם¹²⁴, התחיל כועס עליהם שנ' ויקצוף משה על פקודי החיל, ובכעסו¹²⁵ נסתלקה רוח הקדש מעליו, מכאן אתה למד שהקפדן מאבד את¹²⁶ כל¹²⁷ חכמתו, וראה אלעזר וקבל מאחריה, שנ' ויאמר אלעזר הכהן¹²⁸, אמ' להם את משה רבנו צוה, אותו¹²⁹ לא צוה.

פרק שבעה וארבעים¹

ר' יוחנן בן זכאי פתח ביום ההוא כרת ה' את אברם² ברית³ לאמר⁴, אמ' אברהם לפני הב"ה⁵ רבון כל⁶ העולמים הן⁷ לי⁸ לא נתת⁹ זרע ואתה¹⁰ אומ'¹¹ אלי¹² לזרעך נתתי את הארץ הזאת, במה¹³ אדע כי אירשנה, אמ' לו הב"ה¹⁴ אברהם כל העולם כלו בדברי הוא עומד ואין אתה מאמין בדברי אלא אתה אומ' במה אדע כי אירשנה חייך שני פעמים ידוע תדע, שנ' ויאמר¹⁵ לאברהם¹⁶ ידוע תדע¹⁷, ר' אלעזר¹⁸ בן עזריה אומ' והלא לא ישבו ישראל במצרים אלא מאתים ועשר שנים¹⁹, תדע לך²⁰ שהוא כן בא וראה כשירד יוסף למצרים היה בן שבע עשרה שנה ובן שלשים שנה עמד לפני פרעה ושבעה שני שבע ושני²¹ שנים רעב²² עד שלא ירד יעקב, שנ' כי זה שנתים הרעב²³, הרי תשעה ושלשים שנה²⁴, ולוי בן יעקב היה גדול מיוסף שש שנים, ובירידתו למצרים היה בן חמש וארבעים²⁵ שנה, ושני חייו במצרים שתים ותשעים²⁶ שנה הרי כלם מאה ושלשים ושבע שנה²⁷, חי לוי היו²⁸ שלשים²⁹ ומאת שנה, ובירידתו למצרים ילדה לו אשתו את יוכבד בתו, שנ' ושם אשת עמרם יוכבד בת³⁰ לוי³¹, ובת מאה ושלשים שנה ילדה את משה, ומשה בן שמנים שנה בעמדו לפני פרעה³² הרי

כלם מאתים ועשר שנים²¹, וכאן²² הוא אומ' ועבדום וענו אותם²³ ארבע²⁴ מאות²⁵ שנה²⁶, אמ' ר' אלעזר²⁷ בן ערך לא אמ' לו²⁸ הב"ה²⁹ לאברהם אלא משעה שהיה לו זרע, שנ' כי גר יהיה זרעך בארץ³⁰ לא³¹ להם³², וכת'י³³ כי³⁴ ביצחק³⁵ יקרא³⁶ לך³⁷ זרע³⁸, ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה, אמ' לו והרי כתו' ומושב בני ישראל ארבע מאות ושלושים³⁹ שנה שישבו⁴⁰ ישראל במצרים חמש⁴¹ שנים קודם שבא⁴² יעקב אבינו⁴³ למצרים נולדו לו⁴⁴ ליוסף שני שבטים מנשה ואפרים והם מ' ישראל וירדו⁴⁵ במצרים⁴⁶ הרי מאתים וחמש עשרה שנה⁴⁷ ימים ולילות ארבע מאות⁴⁸ ושלושים⁴⁹ שדלג הב"ה⁵⁰ הקץ⁵¹ בזכות אבות שלשה שהם עמודי⁵² עולם ובזכות אמהות שהם⁵³ גבעות עולם, ועליהם הכתוב אומ' קול⁵⁴ דודי⁵⁵ הנה⁵⁶ זה⁵⁷ בא⁵⁸ מדלג על ההרים מקפץ⁵⁹ על⁶⁰ הגבעות⁶¹, ר' אליעזר אומ' כל אותן⁶² השנים שישבו ישראל במצרים ישבו בטח ושאנן ושלדו עד שבא נון מבני בניו של אפרים ואמ' להם נגלה לי⁶³ הב"ה⁶⁴ להוציא אתכם ממצרים, בני⁶⁵ אפרים בגאות לבם שהם מזרע המלכות וגבורי כח במלחמה לקחו את נשיהם ואת בניהם ויצאו ממצרים, ורדפו המצריים אחריהם והרגו מהם מאתים אלף⁶⁶ כלם גבורים, שנ' בני אפרים וכו'⁶⁷, ר' ינאי אומ' לא העבידו מצרים⁶⁸ את ישראל אלא שעה אחת מיומו של הב"ה⁶⁹ שמנים ושלוש שנה קודם⁷⁰ שנולד משה שאמרו החרטומים⁷¹ אל⁷² פרעה⁷³ עתיד אחד להוליד⁷⁴ והוא מושיע⁷⁵ את⁷⁶ ישראל ממצרים, וחשב⁷⁷ פרעה ואמ' השליכו את כל הילודים הזכרים ליאורה⁷⁸ והוא מושלך עמהם ונמצא הדבר בטל, לפי' השליכו כל הילודים ליאורה⁷⁹ שלשה⁸⁰ שנים קודם⁸¹ שנולד משה, ולאחר⁸² שנולד⁸³ אמרו הנה נולד⁸⁴, אמ' להם הואיל ונולד מכאן ואילך אל תשליכו⁸⁵ הילודים ליאורה⁸⁶ אלא תנו עליהם עול קשה למרר חי⁸⁷ אבותינו⁸⁸ בעבודה קשה, שנ' וימררו את חייהם וכו'⁸⁹, ר' אומ' ראו אבותיו של משה את הנער תארו כמלאך אלהים ומלו אותו לשמנה ימים וקראו את⁹⁰ שמו יקותיאל⁹¹, ר' שמעון אומ' טוב קראו אותו, שנ' ותרא אותו כי טוב הוא, והחביאוהו בבית⁹² שלשה חדשים ולאחר שלשה⁹³ נתנו אותו בתיבת גומא⁹⁴ והשליכוהו על שפת היאור, והכל צפוי לפני הב"ה⁹⁵ והיתה בת פרעה מונגעת⁹⁶ בנגעים קשים ולא היתה יכולה לרחוץ בחמין באת⁹⁷ לרחוץ ביאורה וראתה את הנער בוכה ושלחה ידה⁹⁸ והחזיקה בו ונתרפאת⁹⁹ אמרה הנער הזה צדיק הוא וקיימתו¹⁰⁰ לחיים וכל המקיים נפש אחת¹⁰¹ כאילו קיים¹⁰² עולם מלא וכל¹⁰³ מאבד¹⁰⁴ נפש¹⁰⁵ אחת¹⁰⁶ כאילו¹⁰⁷ מאבד¹⁰⁸ עולם¹⁰⁹ מלא¹¹⁰, לפי' זכתה לחיי¹¹¹ העה"ז¹¹² ולחיי העה"ב, וכל בני פלטרין של פרעה היו מגדלין אותו, שנ' והי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו¹¹³, יצא משם¹¹⁴ אל מחנה ישראל וראה אחד

מנוגשי פרעה מכה את ⁽³⁾ אחד מבני הקהתי הלויים שהם מאחיו, שנ' ⁽²⁾ וירא ⁽¹⁾ איש ⁽³⁾ מצרי ⁽²⁾ מכה ⁽³⁾ איש ⁽²⁾ עברי ⁽³⁾ התחיל מקללו בחרב שפתיו ⁽⁹⁸⁾ וטמנו בתוך המחנה ⁽⁹⁷⁾, שנ' ויך את המצרי ויטמנהו בחול, ואין חול אלא ישראל שנ' והיה מספר בני ישראל כחול הים, יצא ביום השני וראה שני אנשים עברים נצים ⁽⁹⁸⁾ ויאמר לרשע ⁽⁹⁾ למה ⁽³⁾ תכה ⁽²⁾ רעך ⁽²⁾ אמרו ⁽⁹⁹⁾ לו דתן מה אתה מבקש ⁽⁹⁷⁾ בחרב שבפיך אתה ⁽³⁾ מבקש ⁽²⁾ להרגני ⁽³⁾ כשם שהרגת ⁽¹¹⁾ את המצרי, שנ' הלהרגני אתה אומר אתה מבקש אין כתיב ⁽¹²⁾ כאן אלא אתה אומר, וכשבאו ⁽¹³⁾ משה ואהרן אל ⁽¹⁴⁾ פרעה ואמרו לו כה אמר ה' ⁽¹⁵⁾ אלהי ⁽³⁾ העברים ⁽³⁾ שלח ⁽³⁾ עמי ⁽³⁾ ויעבדוני ⁽³⁾, אמ' להם ⁽³⁾ מי ⁽³⁾ ה' ⁽³⁾ אשר ⁽³⁾ אשמע ⁽³⁾ בקולו ⁽²⁾ לא ידעתי את ה' ⁽¹⁶⁾, השליך ⁽¹¹⁾ אהרן את מטתו ונעשה נחש שרף ⁽¹⁸⁾, וגם ⁽¹⁹⁾ השליכו את מטיהם ⁽⁹⁸⁾ ונעשו נחשים ⁽¹¹⁾, ורץ מטה אהרן ובלע את ⁽¹²⁾ מטותם, שנ' ויבלע מטה אהרן את מטותם, הכניס ידו לחיקו ⁽⁸³⁾ והוציאה מצורעת ⁽¹⁴⁾, הכניסו ⁽³⁾ ידם ⁽³⁾ לחיקם ⁽³⁾ והוציאום ⁽³⁾ מצורעות ⁽³⁾, ולא נתרפאו עד יום מותם, וכל מכה ומכה שהביא הב"ה ⁽⁸⁵⁾ במצרים ⁽²⁾ הם היו מוסיפים מכה על מכה עד שהביא ⁽⁸⁶⁾ הב"ה ⁽⁴⁾ עליהם ⁽²⁾ את השחין ולא יכלו לעמוד ולעשות כן, שנ' ולא יכלו החרטומים ⁽⁸⁾, ר' עקיבא אומ' ⁽⁸⁷⁾ אספלאטורים ⁽⁸⁸⁾ של פרעה היו מחניקין את ישראל בקירות של ⁽³⁾ בתים ⁽⁸⁹⁾ ובין ⁽³⁾ הלבנים ⁽²⁾ והיו ⁽²⁾ צועקים ⁽³⁾ מתוך ⁽³⁾ קירות ⁽²⁾ הבית ⁽²⁾ והב"ה ⁽⁹⁰⁾ שומע ⁽¹¹⁾ צעקתם, שנ' וישמע אלהים את צעקתם ⁽⁹²⁾, ועוד שהיו שורפים את בניהם הבכורים ⁽²⁾ בכור האש, שנ' ואתכם לקח ה' ⁽⁹³⁾ ויוציא אתכם מכור הברזל ומדד להם באותה מדה, שנ' למכה מצרים בכוריהם ⁽¹⁴⁾, וכשיצאו ישראל ממצרים ⁽⁹⁵⁾ מה עשה הב"ה ⁽⁴⁾ השליך כל צלמי תועבותיהם ⁽⁹⁶⁾ ונשתברו, שנ' ובאלהיהם עשה ה' שפטים ⁽⁹⁷⁾, ר' יוסי ⁽⁹⁸⁾ אומ' המצריים ⁽⁹⁹⁾ היו מטמאין את כל ⁽³⁾ ישראל ולנשיהם ⁽¹⁰⁰⁾ עמם, כידייה ⁽¹⁰¹⁾ בנו של דן נשא אשה משבט ⁽¹⁰²⁾ שלומית בת דברי, ובאותה הלילה ⁽¹⁰³⁾ באו עליו נוגש ⁽¹⁰⁴⁾ פרעה והרגו ⁽¹⁰⁵⁾ אותו ⁽²⁾ ובאו על אשתו והרת וילדה בן והכל הולך אחר הזרע אם מתוק למתוק אם ⁽¹⁰⁶⁾ מר למר, וכשיצאו ישראל ממצרים התחיל מחרף ומגדף בשם אלהי ישראל, שנ' ויקוב בן האשה הישראלית ⁽¹⁾ את ⁽²⁾ השם ⁽²⁾, ר' ישמעאל ⁽¹⁰⁷⁾ אומ' חמשה ⁽¹⁰⁸⁾ אצבעות של יד ימינו של הב"ה ⁽⁴⁾ כלם יסוד ⁽²⁾ גאולות, אצבע קטנה הראה לנח ⁽¹⁰⁹⁾ מה ⁽³⁾ לעשות בתיבה ⁽¹¹⁰⁾, שנ' וזה אשר תעשה אותה ⁽⁸⁾, אצבע שנייה ⁽¹¹¹⁾ לקטנה בה הכה את ⁽¹¹²⁾ מצרים, שנ' ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים ⁽⁸⁾ היא ⁽²⁾, וכמה לקו באצבע עשר ⁽¹¹³⁾, אצבע שלישית ⁽¹¹⁴⁾ לקטנה בה כתב את הלוחות, שנ' ⁽¹¹⁵⁾ לוחות ⁽⁸⁾ אבן ⁽²⁾ כתובים ⁽²⁾ באצבע ⁽²⁾ אלהים ⁽²⁾, אצבע רביעית ⁽¹¹⁶⁾ שהיא שנייה לכוהן בה הראה למשה מה יתנו בני ישראל פדיון נפשם, שנ' זה יתנו ⁽⁸⁾, הבוהן וכל היד כלה ⁽¹¹⁷⁾ עתיד

הב"ה¹ להכות בהם² את בני עשו שהם צריז ואת בני ישמעאל שהם אויביו, שנ' תרום ידך על צריך וכל אויבך¹¹ יכרתו, ר' אליעזר אומ' חמשה אותיות שנכפלו בכל האותיות¹² שבתורה כלם לסוד¹³ גאולות, כ"ף כ"ף¹²¹ אברהם אבינו נגאל¹ מאור כשדים, שנ' לך מארצך¹²², מ"ם מ"ם¹ נגאל בו¹ יצחק אבינו¹²³ מיד¹²⁴ פלשתים, שנ' לך מעמנו, נו"ן נ"ן¹ נגאל בו יעקב אבינו¹²⁵ שנ' הצילני נא¹ מיד¹²⁶ אחי¹²⁷, פ"א פ"א¹²⁸ בו נגאלו אבותינו¹²⁹ ממצרים, שנ' פקוד¹³⁰ פקדתי, צד"י צד"י¹³¹ בו עתיד הב"ה¹ לגאול את¹ ישראל משעבוד ארבע¹³² מלכיות¹³³ ולאמר¹³⁴ להם צמח צמחתי¹³⁵ לכם¹³⁶, שנ' ואמרת¹³⁷ אליו¹³⁸ כה¹³⁹ אמר¹⁴⁰ ה' צבאות¹⁴¹ לאמר¹⁴² הנה איש¹⁴³ צמח שמו ומתחתיו יצמח, וכלם¹⁴⁴ לא נמסרו¹⁴⁵ אלא לאברהם אבינו ואברהם מסרן ליצחק ויצחק מסרן ליעקב ויעקב מסרן סוד הגאולה ליוסף, שנ' ואלהים פקוד יפקוד אתכם¹⁴⁶, ויוסף בנו¹⁴⁷ מסר סוד הגאולה לאחיו ואמ' להם¹⁴⁸ פקוד¹⁴⁹ יפקוד¹⁵⁰ אלהים¹⁵¹ אתכם¹⁵², ואשר¹⁵³ מסר סוד הגאולה לסרח בתו¹⁵⁴, וכשבאו¹⁵⁵ משה ואהרן אצל זקני ישראל ועשו¹⁵⁶ האותות לעיניהם הלכו¹⁵⁷ אצל סרח בת אשר אמרו לה בא אדם¹⁵⁸ אחד אצלנו¹⁵⁹ ועשה אותות לעינינו¹⁶⁰ כך וכך, אמרה¹⁶¹ להם¹⁶² אין¹⁶³ באותו¹⁶⁴ ממש¹⁶⁵, אמרו¹⁶⁶ לה¹⁶⁷ והרי¹⁶⁸ אמ' פקוד¹⁶⁹ יפקוד¹⁷⁰ אלהים¹⁷¹ אתכם¹⁷², אמרה להם הוא האיש העתיד¹⁷³ לגאול את ישראל ממצרים, שכן שמעתי מאבא פ"א פ"א¹⁷⁴ פקוד¹⁷⁵ יפקוד¹⁷⁶, מיד האמינו העם באלהיהם ובשלוחו, שנ' ויאמן העם וישמעו¹⁷⁷ כי¹⁷⁸ פקד¹⁷⁹ ה' את¹⁸⁰ עמו¹⁸¹, ר' עקיבא אומ' נוגשי פרעה היו מכין לישראל¹⁸² לעשות תוכן לבנים בכפל¹⁸³, שנ' ואת מתכונת לבנים¹⁸⁴ אשר הם עושים תמול שלשום, והמצרים לא היו נותנים תבן לישראל, שנ' תבן אין נתן לעבדיך¹⁸⁵, והיו ישראל¹⁸⁶ מקוששין את הקש במדבר¹⁸⁷ והיו¹⁸⁸ עומסין¹⁸⁹ אותו¹⁹⁰ בחמוריהם¹⁹¹ ונשיהם ובניהם ובני¹⁹² בניהם¹⁹³ ובנותיהם¹⁹⁴, והקש של מדבר היה נוקב את עקיביהם והדם היה¹⁹⁵ יוצא¹⁹⁶ ומתבוסס בחמר¹⁹⁷, רחל בת בנו של משותלח¹⁹⁸ היתה הרה ללדת ורמסה בחומר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך החומר¹⁹⁹ ועלתה²⁰⁰ צעקתה לפני כסא הכבוד²⁰¹, ובאותה²⁰² הלילה²⁰³ ירד²⁰⁴ מיכאל המלאך²⁰⁵ והעלהו לפני כסא הכבוד, ואותו הלילה ירד הב"ה²⁰⁶ והכה²⁰⁷ בכורי מצרים, שנ' ויהי בחצי הלילה²⁰⁸ וה' הכה²⁰⁹ כל²¹⁰ בכור²¹¹, ר' יהודה אומ' כל אותו הלילה²¹² היו ישראל²¹³ אוכלין ושותין ושמחין²¹⁴ ומהללין לאלהיהם²¹⁵ בקול גדול והמצריים צועקים במר נפש על המגפה שבאת²¹⁶ עליהם פתאום, שנ' כי אין בית אשר אין שם²¹⁷ מת, אמר הב"ה²¹⁸ אם אני מוציא²¹⁹ את²²⁰ ישראל²²¹ בלילה²²² יאמרו²²³ עכשו²²⁴ בלילה²²⁵ עשה²²⁶ מעשיו אלא הריני²²⁷ מוציאם בחצי

היום ובגבורת השמש¹⁴⁴, שני³ ויהי³ בעצם³ היום³ הזה³ הוציא³ ה'³ את³ בני³ ישראל³, ובזכות שלשה דברים יצאו בני³ ישראל ממצרים, לא החליפו¹⁴⁵ לשונם, ולא הלשינו איש¹⁴⁶ רעהו, ובייחוד השם, ויצאו ישראל³ ממצרים מלאים כל טוב ממין ברכות¹⁴⁷ בזכרו את³ הדבר שאמ' לאבינו אברהם¹⁴⁸, וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי³ ואחרי³ כן³ יצאו³ ברכוש³ גדול³.

פרק שמנה וארבעים

ר' שמעון בן יוחאי אומ' רצה הב"ה להכרית ולהשמיד את כל זרע עמלק, ושאלו והעם שמעו ולא חסו על אדם אלא על אגג, שני' ויחמול שאול והעם, שמע שמואל ויצא לקראתם ואמ' להם חמלתם בעמלק והבאתם שריר ממנו ומיטב הצאן והבקר, אמרו הצאן והבקר לעשות בו זבחים לאלהיך, אמ' להם אין חפץ למקום בעולות וזבחים כי אם לשמוע בקולו ולעשות רצונו, שני' ויאמר שאול החפץ לה' בעולות הנה שמוע מזבח טוב, ר' פנחס אומ' צפה הב"ה שעתיד לעמוד מאגג איש צר ואויב גדול ליהודים ואי זה הוא זה המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים, ומזרע שאול גואל ונוקם לישראל ואי זה הוא זה מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני, ושם עמד שמואל לפני הב"ה מתפלל ואומ' רבון כל העולמים אל תשכח חטאת עשו שעשה לאביו שלקח נשים נכריות מזבחות ומקטורת לעז' למרר שני חיי אבותיו, שני' ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה, זכור חטאתו על בניו ועל בני בניו עד סוף כל הדורות, שני' יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמת, ושמע שאול את קול אגג לוחש בפיו ואומ' אפשר סר ממני מר המות, שני' אכן סר מר המות, אמ' לו שמואל כשם ששכלה חרב עמלק וקניך את בחורי ישראל מאחורי הענן וישבו נשיהם שכולות ואלמנות, וכתפלת אסתר ונערותיה נהרגו כל בני עמלק וישבו נשיהם שכולות ואלמנות שני' ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך וכו', תפלת שמואל שכרה את חילם של בני אגג מעל ישראל, שני' וישסף שמואל את אגגי, אמ' הב"ה עשה שליחותי בגבוהים הוא שולח עליהם דברים נמוכים להודיעם שאין כח גבורתם מאומה, טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים ואמ' אין צר ואויב יכול לעמוד לפני, מה עשה הב"ה שלח יתוש אחד ונכנס בחוטמו והיה מהלך ואוכל עד שהגיע למוחו ונעשה אותו יתוש כמין גזול בן יונה משקל שני ליטרי', להודיעו שאין כח גבורתו מאומה, וישראל כשהיו מהלכים בבית קדשי הקדשים היו אומרים אין צר ואויב יכול לעמוד בפנינו, מה עשה הב"ה שלח עליהם איש גבהו כברהמים נבוכד נצר שמו כברהמים, להודיעו כי לא בכח יגבר איש, ר' חכיאני אומ' לא

נתן הב"ה קצבה למלכיות אלא לשעבוד מצרים ולמלכות בבל, לשעבוד מצרים מניין שנ' ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, ועשה הב"ה ברוב רחמיו וחסדיו וקצר חזיים מאתים ועשר שנים, מלכות בבל מניין שנ' לפי מלאת לבבל שבעים שנה, ר' אבהו אומ' ארבעים וחמש שנים מלך נבוכד נצר, תדע לך שהוא כן בשעה שמלך ועלה לירושלם וכבש את יהויקים ואחד עשרה שנה מלך על מלכות צדקיהו הרי תשע עשרה שנה עד שלא חרב בית המקדש, ומשחרב בית (המקדש) ששה ועשרים, תדע לך שהוא כן בא וראה מגלות יהויכין עד שמלך אויל מרודך בנו שלשים ושבע שנה, שנ' ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבע לחדש גשא אויל מרודך מלך בבל בשנת מלכותו את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אותו מבית הכלא, ר' יונתן אומ' סוף מלכי מדי ופרס היה ארתחששתא מלך בבל ושנים ושלשים שנה מלך שנ' ובכל זאת לא הייתי בירושלם כי אם למלאות שלשים ושתים שנה לארתחששתא מלך בבל ולקץ הימים נשאלתי מן המלך, אמר ר' תחנא בא וראה עשרו של אחשורוש שהיה עשיר מכל מלכי מדי ופרס ועליו הכתוב אומ' והרביעי יעשיר עושר גדול ומה היה עשרו של אחשורוש שהעמיד מטות זהב וכסף ברחוב העיר להראות לכל העמים עשרו, שנ' מטות זהב וכסף, וכל כלי תשמישיו של אחשורוש לא היו בכלי כסף אלא בכלי זהב, והביא כלי בית המקדש וכלי ביתו כלן היו משתנין ונעשין כעופרת, שנ' וכלים מכלים שונים, ועל רצפת פלטרין שלו היו אבנים טובות ומרגליות, שנ' על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת, ר' אליעזר אומ' חצי שנה עשה אחשורוש סעודות גדולות לכל העמים, שנ' ימים רבים שמנים ומאת יום, וכל עם שהיה מאכלו בטומאה היה נותן מאכלו בטומאה וכל עם שהיה מאכלו בטהרה היה נותן לו מאכלו בטהרה, לקיים מה שנ' לעשות כרצון איש ואיש, ר' שמעון אומ' כל מנהגן של מלכי מדי כשהיו אוכלין ושותין היו מביאין נשיות גלויות בשר ערוה משחקות ומרקדות לפנים ולראות ביופי תארן, וכשנכנס יין בלבו של אחשורוש בקש לעשות כן לושת המלכה ובת מלכים היתה ובקש שתבא לפניו ערומה, ושלחה לו לאמור איש שוטה ושכור אם אבא לפניך ערומה ויראו אותי בערוה יבוזו לך בשולחנך, ואם יראו אותי שאני יפת תואר אחד מהשרים יהרוג אותך בשעת היין, כששמע המלך לדבריה צוה להרגה, וכשיצא היין מלבו של אחשורוש בקש לו את ושת המלכה ולא מצאה, הגידו לו השרים הגזירה שגזר עליה והתחיל ובוכה על הגזירה שנגזרה עליה, ולמה נגזרה עליה גזירה זו שהיתה מביאה בנות ישראל ועושות בהן מלאכה בשבת, ועל זה נגזר עליה גזירה שתשחט ערומה בשבת, שנ' את ושת ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה, ר' זכריה אומ' מגלגליו זכות על ידי זכאי, על יד דניאל נתגלגלה

מלכות אסתר שאמ' למלך אל יבכה עליה שכל מה שעשית כדת וכשורה עשית, שכל המקיים את התורה הב"ה מקיים את מלכותו. שכך אמרה תורה האיש ימשול, שנ' והוא ימשול בך, ושלח המלך בכל המדינות לעשות כדבריו. שנ' להיות כל איש שורר בביתו. ועוד אמ' למלך יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה, ולא כל נערות אלא נערות יפות מראה, והנערה אשר תיטב בעיניו כתיב כאן, וכתוב להלן ותיטב הנערה בעיניו, זו אסתר, והטעם עליה הב"ה חן וחסד בעיני כל רואיה. שנ' ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה.

פרק תשעה וארבעים

איש יהודי היה בשושן הבירה, ר' שמעיא אומ' וכי לא היה בשושן הבירה יהודי אלא מרדכי בלבד, והא כתוב והיהודים אשר בשושן אם כן היו יהודים בשושן זולת מרדכי, אלא שהיה בן אבות אבטינאס שהיה מזרע המלוכה והיה עוסק בתורה לפי' נקרא שמו יהודי, ושמו מרדכי שהיתה תפלתו נכנסת לפני הב"ה כריח מר דרור, בן יאיר שהיה מאיר פנים בהלכה. בן שמעי שהי"ה שיצא לקלל את דוד, בן קיש איש ימיני מזרע מימינים ומשמאילים, שנ' ובני בנימין נושקי רומי קשת, ר' שמעון אומ' בא וראה חכמתו של מרדכי שהיה יודע שבעים לשון שנ' הבאים עם זרובבל ישוע נחמיה מרדכי בלשון, והיה יושב בשער המלך לראות שלא תטמא אסתר ונערותיה בכל מאכל טמא, ושמע שני סריסי המלך מדברים בלשון כשדים ואומרים עכשו ישכב המלך על משכב הצהרים וכשיקום ויאמר תנו לי מעט מים נתן בקיתון של זהב סם המות והוא ישתה וימות, ושמע מרדכי ונכנס והגיד לאסתר המלכה, ואסתר הגידה למלך בשם מרדכי, מכאן אמרו כל האומ' דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, וכשעמד המלך משינתו אמ' לשני סריסיו הנהוגים להשקותו תנו לי מעט מים והביאו קיתון של זהב וסם המות בתוכו אמ' להם שפכו המים שפכו' לפני, אמרו לו אדוננו המלך הם מים ברורים טובים ויפים ולמה נשפכם לפניך, אמ' להם כך עלתה בלבי לשפכן לפני ושפכו את המים לפניו ומצא סם המות בתוכם וצוה לתלותו, שנ' ויתלו שניהם על עץ, ונתלו שניהם על עץ אחד זה אחר זה, שנ' על עץ ואין כתוב על עצים, וכל דבר שאין עושין לפני המלך היו כותבין לפניו ומניחים באחמתה של מלך וכשירצה המלך לראות מה שעברו עליו קוראין בספרים והוא יודע מה שעברו עליו, וכתבו את הדבר שהגיד מרדכי (לאסתר) על ספר, שנ' ויכתב בספר דברי הימים, ר' פנחס אומר שני עשירים עמדו בעולם אחד בישראל ואחד באומות העולם, קרח בישראל והמן באומות העולם, קרח שמצא אוצרות של זהב של יוסף והמן שלקח כל אוצרות של מלכי יהודה ואת

כל אוצרות של קדשי הקדשים, וראה המלך עשור ועשרת בניו סופרים וכותבין נוטרין לפניו, ורצה המלך לגדלו ולרוממו, שנ' גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא. וצוה המלך להיות כל עם ועם כורעים ומשתחווים לפניו, מה עשה המן עשה לו צלם מרוקם על בגדו ועל לבו, וכל מי שהיה משתחוה להמן משתחוה לע"ז שעשה, וראה מרדכי ולא קבל להשתחוות לע"ז, שנ' ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, ונתמלא עליו חימה ואמר היהודים הללו שונאי אבותי היו מעולם, עכשו אומר למלך ויאבדם מן העולם, ונכנס המן לפני אחשורוש ואמ' לו אדני המלך ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים ואינם טובים לך ואינם עושים רצונך ולמלך אין שוה להניחם אם על המלך טוב קח החצי מממוני ותן לי רשות עליהם, שנ' אם על המלך טוב יכתב לאבדם, אמ' לו המלך הרי הם נתונים לך בחנם והממון שאתה נותן אלי בעבורם יהיה שלך, ורוח הקדש צווחת ואומרת כה אמר ה' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, ר' יוסי אומ' איסטרטלטס היה המן וכתב אגרות פתקין והפיל גורלות על המזלות לידע בין יום ליום בין חדש לחדש בין מזל למזל, שנ' הפיל פור הוא הגורל, וכתב אגרות ושלח בכל המדנות להשמיד להרוג את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים בשלשה עשר לחדש אדר ביום שלישי במזל אריה, ושמע מרדכי וקרע את בגדיו ולבש שק ואפר ויצא ברחוב העיר, שנ' ומרדכי ידע, והיה צועק ובוכה ואומ' לפני הב"ה רבון כל העולמים נשבעת לאבותינו להרבות את זרעם כככבי השמים וכחול אשר על שפת הים, ועתה נתת אותנו כצאן לטבח, וזכור לאברהם ליצחק וליעקב אשר נשבעת להם כך להרבות את זרעם כככבי השמים, שמעה אסתר ותשש כחה, שנ' ותתחלחל המלכה מאד, שלחה וקראה להתך נאמן ביתה לידע מה נעשה למרדכי, ויצא התך למרדכי ויגד לו את הדבר, ונכנס התך והגיד לאסתר, וראה המן יוצא ובא להתך והרגו, ולא מצאה אסתר איש נאמן אחר לשלוח אותו אל מרדכי, ואמרה היא בנפשה לבא אל מרדכי שנ' ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי, אמרה לו לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, ואלו הן י"ג בניסן י"ד בניסן ט"ו בניסן, אמר לה מרדכי והלא יום שלישי הוא יום ראשון של פסח, אמרה לו זקן שבישראל ואתה ראש לסנהדרין ואתה אומ' דבר זה, ואם אין ישראל לעשות הפסח למי הוא פסח, ושמע מרדכי את דבריה והודה לה מרדכי ועשה לה כל אשר צותהו, שנ' ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר, מה הוא לשון ויעבור מרדכי, מלמד שעבר יום ראשון של פסח בלא אכילה ושתייה, ביום השלישי לבשה אסתר בגדי מלכות ושלחה וקראה למלך ולהמן לסעודה שעשתה בחמשה עשר בניסן, כיון שאכלו ושתו אמר המן בלבו המלך מגדל אותי והמלכה מרוממת אותי ואין גדול ממני בכל מלכותו,

ושמח בלבו הרבה מאד, שנאמ' ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב, בלילה ההוא נדדה שנת המלך ואותה הלילה נד כסאו של מלך מלכי המלכים הב"ה, ונדדה המלך שבארץ ועמד משינתו, שראה בחלומו להמן שנטל את הסיף להרגו ונבהל ועמד משינתו, ואמ' לבני המן שמשו וספרי כותבי ספרי המלך לקרות בספרים ולראות ולידע מה שעברו עליו, ופתחו הספרים וימצאו הדבר שהגיד מרדכי ולא היו רוצים לקרות אותה, והיו גוללים את הספרים, אמ' להם המלך קראו מה שכתוב לפניכם ולא היו רוצין לקרות, והכתובין הם נקראים לפני המלך מאליהם, שנ' ויהיו נקראים לפני המלך, ויהיו קוראין (את) [אין] כתוב כאן, אלא ויהיו נקראים, אמ' המלך לעבדיו קראו לי להמן, אמרו לו הרי הוא עומד בחוץ, אמ' המלך יבא ויכנס לפני, ובא המן לפני המלך אמ' לו המלך אני רוצה לגדל ולרומם לאיש אחד שנתן אלי החיות מה לעשות לו אמ' המן בלבו אי"ן אין חפץ המלך לעשות יקר וגדולה יותר ממני, וכל זרעו של עמלק אין מגלין הסוד בפיהם ואומרים בלבן, שנ' ויאמר המן בלבו, אמ' המן אדבר דברים שאהיה מלך כמהו, אמ' לו אם רצית לעשות יקר לאיש אשר המלך חפץ ביקרו יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך ביום שהמליכוך וסוס שרכבת בו ביום שמלכת ואת הכתר שנתן בראשך ביום שמלכת, וכעס המלך על הכתר הרבה מאד, אמ' המלך הרשע הזה לא דיו שאמ' אלי על המלבוש ועל הסוס אלא אף על הכתר שבראשי, אם כן מה הניח לי, כיון שראה המן שכעס המלך על הכתר, חזר ואמ' ונתון הלבוש והסוס על יד איש משרי המלך הפרתמים, אמ' לו המלך צא ועשה כן למרדכי, שמע המן ונבהל ואמ' לו אדני המלך הרבה מרדכי יש, אמ' לו מרדכי היהודי, אמ' לו יש יהודים הרבה, אמ' לו היושב בשער המלך, אמ' לו אדני המלך לא הייתי סבור כי אם על שר גדול היית אומ', לזה תן לו שדות וכרמים ודין, אבל לזה מה יועיל לו, אמ' לו עשה כאשר דברת, וגם אני יכול לתת לו כל מה שגזרת, אמ' לו המלך אדני המלך אתן לך אחד מבני הגדולים ויעשה לו ככל מה שגזרת עלי, אמ' לו חיי ראשי ומלכותי לך נאה לעשות כן, מיד לקח המן הלבוש והסוס והלך אצל מרדכי ושאל לו בשלום, אמ' לו מרדכי אין שלום אמ' ה' לרשעים, אמ' לו המן קום לבוש פורפוריון של מלך, אמ' לו רשע אין אתה רואה כי אני לבוש שק ויושב על האפר ממה שעשית לי, אלא הולכיני לבית המרחץ ואחר כך אלבש פורפוריון של מלך, מה עשית אסתר צותה לבל יעשה מרחץ ואם יאמר המן לבעלי המרחץ להדליקו אל ישמעו לו, הלך המן בכל המרחצאות ולא מצא והדליקו בעל כרחו הוא בעצמו, ושלח לבנו הגדול לקרא את מרדכי למרדכ"ה למרדכי למרחץ, לקח מרדכי והכה אותו ברגליו, אמ' לו ולמה לא בא אביך בעצמו והלא עבד הוא לי, הלך אצל אביו ואמ' לו, הלך הוא בעצמו בעל כרחו ונכנס

עמו לבית המרחץ וגלח את ראשו ויצא והלבשו אמ' עלה ורכוב על הסוס, אמ' לו מענוי הצום אין בי כח לעלות ולרכוב על הסוס, מה עשה המן השפיל את עצמו ונתן מרדכי רגלו על צוארו ועלה ורכב על הסוס, ומר"מ ומדרמי עליה חד כרעא בעא ליה בכרעא אחריתי, אמ' לו המן והלא כתוב בתורה בנפול אויבך אל תשמה, אמר לו רשע בישראל כתוב זה, אבל באומות העולם ואתה על במותימו תדרוך, ובא מרדכי אצל המלך, והוא מכריו עליו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וישב לו במושב כבודו על שער המלך, והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש על מה שאירע לו, אמרה לו זרש אשתו וכל אסטרוגולין שלו שמעת מה עשו לפרעה במצרים, אם מורע היהודים מרדכי אשר החלות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו, באותה שעה באו נערי אסתר לקחו את המן אל המשתה אשר עשתה אסתר בששה עשר בניסן, כיון שאכלו ושתו אמ' לה המלך מה שאלתך אסתר המלכה ותנתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש, אמרה לו אדני המלך איני שואלת ממך אלא לתת לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי שבא אדם אחד וקנה אותנו להשמיד להרוג ולאבד, ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו אני ועמי החרשתי, אמר לה המלך ומי הוא האדם הזה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, אמרה לו המן הרע הזה, מיד חפו פניו, והמלך קם בחמתו ממשטה היין ונכנס בגינת הביתן, מה עשה מיכאל התחיל מקצץ נטיעות לפניו, וראה המלך כן, אמ' לו מה זה, אמ' לו אני מבניו של המן שכך צוני אבא, מיד וחמתו בערה בו, ונבער חימה על חימה, ושב מגינת הביתן, מה עשה מיכאל המלאך הגביה את המן מעל אסתר כאילו רוצה לבא עליה, אמ' המלך הרשע הזה לא דיו שקנה את אשתי להשמיד להרוג ולאבד אלא רוצה לבא עליה, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, ושמע המן את הדבר הזה ונפלו פניו, שנ' לפני המן חפו, וצוה המלך לתלותו על העץ, באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרבונא אחד מסריסי המלך, אמ' לו אדני המלך יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים, שנ' ויבן את בית יער הלבנון ויעש את אולם העמודים חמשים אמה ארכו ושלש אמות רחבו, מיד צוה המלך לתלותו, וכת' ויתלו את המן, לקח המלך את כל אשר להמן ונתן למרדכי ולאסתר, לקיים מה שנ' וביתיה נוולי יתעבד על דנא, וצוה המלך ואמ' כתבו על היהודים כתוב בעיניכם בשם המלך, וכתבו וחתמו אגרות פתקים ושלחו בכל המדינות להשמיד להרוג ולאבד את כל שונאי היהודים בלשלושה עשר לחדש אדר ביום השלישי במזל אריה, מה הארי הזה מלך על כל החיות וכל מקום שהוא רוצה הוא הופך את פניו, והוא חשב והפך להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים נהפוך הוא על שונאיהם, שנ' ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. ר' אליעזר אומ' ארבעים בנים היו לו להמן עשרה כותבי המלך ושלשים מושלים

בכל המדינות. שנ' ואת עשרת בני המן תלו. וכלם נתלו על עץ אביהם. שנ' עשרת בני המן תלו על העץ. וכתוב אחר אומ' ואת עשרת בני המן תלו (על העץ) ר' פנחס אומ' מלך מרדכי. שנ' ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור וכו', מה המלך לובש פורפריא. [כך מרדכי]. שנ' ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור, מה המלך עטרה כלולה בראשו, כך מרדכי. שנ' ועטרת זהב גדולה. מה המלך אימתו על כל הארץ. כך מרדכי. שנ' כי נפל פחד מרדכי עליהם, מה המלך שמעו הולך בכל הארץ. כך מרדכי שמעו הולך בכל הארץ. שנ' כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות. מה היתה שמעו של מרדכי כי היה אדם נכבד והיה עומד בצד המלך ואסתר המלכה היתה יושבת בצד האחר, כי מרדכי היה איש טוב ומבקש שלום, שנ' כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו, ועליו הכתוב אומ' שמור תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום.

פרק חמשים

רבן גמליאל אומ' כמו ראשי חדשים מתחדשים ומתקדשים בעה"ז כך יהיו ישראל מתחדשים ומתקדשים לעה"ב. שנ' דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה', וחכמים אומרים שמים וארץ עתידים לעבור ולחדש, מה כתי' עליהם ונגולו כספר השמים, כאדם הקורא בתורה וגולל אותה וחוזר ופותח וגולל אותה, כך הב"ה עתיד לגולל את השמים, שנ' ונגולו השמים כספר והארץ כבגד תבלה, כאדם שהוא פושט את טליתו ומקפל אותה וחוזר ופותח ולובש אותה ומחדש אותה במקומה, שנ' והארץ כבגד תבלה, וכל יושבי הארץ יטעמו טעם מיתה שני ימים שאין נפש אדם ובהמה על הארץ, שנ' ויושביה כמו כן ימותון, וביום השלישי מחדש את הכל ומחיה את המתים ומקיים אותה לפניו, שנ' יחינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, ר' אליעזר אומ' כל צבא השמים עתידים לעבור ולהתחדש מה כתיב עליה וכל צבאם כנבול עלה מגפן, מה גפן והתאנה הזאת נובלים ועומדות כאש יבש וחוזרת ופורחת ונצצת ומוציאות עלים חדשים רעננים כך כל צבא השמים עתידין ליבול והן חוזרין ומתחדשין להודיע לפניו שיש מבלה ואינו בולה ואין עוד לא רעב ולא רע ולא מגפה ואין עוד צרות, שנ' כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, ר' ינאי אומ' כל צבא השמים עוברים ומתחדשים בכל יום, ומהו צבא השמים השמש והירח והכוכבים והמזלות, תדע לך שהוא כן בא וראה כשהמש נוטה לכא למערב והוא רוחץ במי אוקיאנוס כאדם שהוא רוחץ את נירו בתוך המים כך מימי אוקיאנוס מכבין שלהבותיו של שמש ואין נוגה לו ואין שלהבת של שמש מאיר

כל הלילה בעולם עד שיבא למזרח וכשיבא למזרח רוחץ בנהר של אש כאדם שהוא מדליק את נרו בתוך האש כך השמש מדליק את נירותיו ולובש שלהבותיו ועולה להאיר על הארץ ומחדש בכל יום מעשה בראשית כן עד שיבא הערב ולעת הערב הירח והכוכבים ומזלות רוחצים בנהר של ברד ועולין להאיר על הארץ לעתיד לבא הב' מחדש אותם ומוסיף על אורם אור שבעת ימים, שנ' יהיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא, באי זה יום ביום גאולת ישראל, שנ' ביום חבוש ה' את עמו, רבן גמליאל אומ' עולת שמקריבין בכל שבת כבשים שנים ועולת ראש חדש פרים שנים, ואלו שנים שני עולמות העה"ז והעה"ב, איל אחד ושעיר אחד כשם שהם גוי אחד ואלהיהם אחד, כבשים בני שנה שבעה תמימים כנגד מקריביהם למחדשן כמו ראשי חדשים, שנ' זאת עולת חדש בחדשו, ר' זכריה אומ' אחר עולת החדש מה כתיב ושעיר עזים אחד לחטאת לה', החטאת למה, כשברא הב' את עולמו ברא שני מאורות גדולות, שנ' ויברא אלהים את שני המאורות הגדולים, הגדול אחד והקטן אחד, והקשה הירח את ערפו שלא לעשות רצון בוראו שלא רצה להיות קטן, לפי' מקריבים עליו שעיר חטאת למעלה לעולת ראש חדש, שנ' ושעיר עזים אחד לחטאת לה', החטאת אומ' הב' השעיר הזה יהיה כפרי עלי על שמעטתי את הירח, ר' אליעזר אומ' בית המקדש עתיד לעלות ולהתחדש, שנ' הנני עושה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה, ושעירי שטבעה לארץ עתידין לעלות ולהתחדש כל אחד במקומו, ושער החצר הפנימי הפונה קדים וכו', ר' יהודה אומ' בחדשים ובשבתות ישראל יושבים שם ורואין את הדלתות נפתחין מאליהם ויודעין ששכינתו של הב' שם, שנ' כי ה' אלהי ישראל בא בו מיד כורעים ומשתחווים לפני האלהים, וכן לשעבר וכן לעתיד, שנ' והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים, ר' יונתן אומ' והא כתי' אין כל חדש תחת השמש, אמרו לו הצדיקים מתחדשים וכל מעשיהם אבל הרשעים אין להם דבר חדש תחת השמש, ר' פנחס אומ' מי הבאר עתידין לעלות תחת מפתן הבית ומפרים ונובעים ויוצאים שנים עשר נחלים כנגד שנים עשר שבטים, שנ' וישיבני אל פתח הבית והנה מים יוצאין מתחת מפתן הבית הימנית מנגב, שלשה כלפי דרום לעלות בהם עד השווקים, ושלשה כלפי המערב לעבור בהם עד הברכים, שנ' כצאת (השמש) [האיש] קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעביירני מי ברכים, ושלשה כלפי צפון לעבור בהם עד הצואר, שנ' וימד אלף אמה ויעביירני במים מי אפסים, ויורדין לנחל קדרון נחל אשר לא יוכל אדם לעבור, שנ' כי גאו מי שחו נחל אשר לא יעבור, והמים נמשכין ויורדין אל ערבות יריחו, שנ' וירדו אל כל הערבה, וכל שדה וכרם

שאינם עושין פרי משקין מאותם המים האלה ונכנסין לים המלח והם מרפאין אותם, שנ' ובאו הימה המים ונרפאו המים ושם הם דווגין כלל מנה הכתוב שהם נמתקין כמן ועולין בנחל עד ירושלים ושם נאחזין במכמרותיהן, שנ' והיה כי יעמדו עליו דווגים יעמדו ושם הם נצמחים מאליהם עד שפתי הנחל כל מין עץ אילן עושה פרי למינו, שנ' ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה וכל חדש הם מכבדים את פירותיהם, שנ' לחדשיו יבכר, אלו נאכלין ואלו עולין, שנ' כי מימיו מן המקדש המה יוצאין וכל אדם שהוא חולה ורוחץ באותם המים מתרפא, שנ' לכל אשר יבא נחלים יחיה, וכל אדם שיש לו מכה לוקח מעליהם ונותן על מכתו ומתרפא, שנ' והיה פריו למאכל ועליהו לתרופה, מה הוא לתרופה, אמ' ר' יוחנן לתרפא מצצן עליה ושרף מזינה.

פרק חמשים ואחד

שבעה מופתיים נעשו בעולם שלא נראו כמותן, המופת הראשון מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם ניצל מן האש עד שבא אברהם אבינו וניצל מכבשן האש ושמעו כל מלכי הארץ ותמהו שלא ראו כמותו עד שנברא העולם, ומניין שניצל מכבשן האש, שנ' אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, וכתוב אחר אומ' אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברהם והוצאת מאור כשדים, המופת השני מנשי בעילה מיום שנבראו שמים וארץ לא ילדה אשה לתשעים שנה עד שבאת שרה וילדה לתשעים שנה, לבד חוה, ושמעו כל מלכי הארץ ולא האמינו, מה עשה הב"ה הוביש את שדי נשיהן, שנ' וידעו כל עצי היער, אלו אומות העולם, אני ה' השפלתי עין גבוה, זה נמרוד, והגבהתי עץ שפל זה אברהם אבינו, הובשתי עץ לח, אלו שדי נשי אומות העולם, הפרחתי עץ יבש אלו שדי שרה, והיו מביאין את בניהם אצל שרה ומניקה אותם בשלום, שנ' הניקה בנים שרה, המופת השלישי מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם שנזרקה בו שיבה עד שבא אברהם אבינו ותמהו כל העולם שלא כמותו מיום שנברא העולם, ומניין שנזרקה שיבה, שנ' ואברהם זקן בא בימים, ר' לויטס איש יבנה אומ' ככליל שהוא כבוד ראש המלך כך השיבה כבוד והדר לזקנים, שנ' והדר זקנים שיבה, המופת הרביעי מיום שנברא העולם לא היה אדם חולה אלא בכל מקום שהיה אדם אם בדרך אם בשוק ועטש היתה נפשו יוצאה מנחיריו ומת, עד שבא יעקב אבינו ובקש רחמים על זאת ואמ' לפני הב"ה רבונו של עולם אל תקח את נפשי ממני עד אשר אני מצוה את בני ובני ביתי ונעתר לו, שנ' ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ושמעו כל מלכי הארץ ותמהו שלא היה כמותו מיום שנבראו שמים וארץ, לפיכך חייב אדם לומר לחבירו בשעת עטישותו חיים

שנהפך מות העולם לאור, שנ' עטישותיו תהל אור, המופת החמשי מיום שנבראו שמים וארץ לא נהפכו מי הים ליבשה עד שיצאו ישראל ממצרים ועברו בתוך הים ביבשה, שנ' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, ורגזו כל מלכי הארץ שלא היה כמהו מיום שנברא העולם, שנ' שמעו עמים ירגזון, המופת הששי מיום שנבראו שמים וארץ השמש והירח והכוכבים וכל המזלות היו עולין להאיר על הארץ ואינן מערערין זה עם זה, עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל, והגיע ערב שבת וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת, ועוד שראו חרטומי גוים כובשים במזלות לבא על ישראל, מה עשה יהושע פשט ידו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם ועמד כל אחד במקומו ששה ושלשים שעות עד מוצאי שבת, שנ' וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים, וראו כל מלכי הארץ ותמהו שלא היה כמהו מיום שנברא העולם, שנ' ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לא יהיה כן לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם בישראל, המופת השביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה ויחיה ויעמוד מחליו, עד שבא חזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו, התחיל מתפלל לפני ה' ואמ' אנא ה' זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובצדקה ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ונעתר לו, שנ' הנני מוסיף על ימיך חמש עשרה שנה, אמ' לפני ה' רבון כל העולמים תן לי אות כי אעלה בית ה', אמ' לו אחז אביך כובש במזלות היה והיה משתחוה לשמש והשמש היה בורח מלפניו וירד במעליו עשר מעלות אם רוצה אתה ירד עשר מעלות או יעלה עשר מעלות, אמ' לפניו רבון כל העולמים לא אותן המעלות שירד יחזור ויעמד במקומו, שנ' כי לא ישוב הצל אחורנית במעלות אשר ירדה ונעתר לו ה' ה', שנ' הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה, וראו כל מלכי ארץ ותמהו שלא היה כמהו מיום שנברא העולם, ושלחו לראות את המופת, שנ' וכן במליצי שרי מלך בבל המושלחים עליו לדרוש את המופת אשר היה בארץ, וראה את המלכים ונתגאה לבו והראה להם את אוצרות של מלכי יהודה ואת אוצרות של בית קדשי הקדשים, ועוד שפתח את ארון הברית והראה להם את הלוחות ואמר להם בזה אנו עושים מלחמה ונוצחין, שנ' וישמח עליהם חזקיהו ויראם את כל בית נכותה את הכסף ואת הזהב ואת הנזמים ואת שמן הטוב ולא היה דבר אשר לא הראה חזקיהו בביתו ובכל ממשלתו, וכעס ה' עליו ואמ' לו לא דיך שהראת להם את כל אוצרות מלכי יהודה ואת כל אוצרות בית קדשי הקדשים אלא שפתחת להם את הארון והראית להם את הלוחות מעשה ידי, חייך הם יעלו ויקחו את כל אוצרות מלכי יהודה ואת כל אוצרות בית קדשי הקדשים, שנ' הנה ימים באים נאם ה' ונשא את כל אשר בביתך ואשר אצרו אבותיך עד

היום הזה בבלה יובאו לא יותר דבר ותחת הלוחות יהיו בניך סריסים בהיכל מלך בבל, שנ' ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל, אלו הם חנניא מישאל ועזריה שנעשו סריסים בהיכל מלך בבל ולא הולידו בנים, ועליהם הכתוב אומ' כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי.

פרק חמשים ושנים

כל המלשין את חבריו בסתר אין לו חלק לעה"ב, שנ' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, וכתוב אחר אומ' מכה רעהו בסתר, תדע לך שהוא כן בא וראה מנחש שהלשין בין אדם להב"ה ואררו הב"ה שמאכלו יהיה עפר, שנ' ועפר תאכל כל ימי חיך, רבן גמליאל אומ' אף ישראל הלשינו על הב"ה ואמ' תאמר שיש בו כח לזון אותנו במדבר, שנ' וידבר העם באלהים (ובמשה), אמרו היוכל אל לערוך שלחן במדבר שנ' הן הכה צור ויזובו מים, שמע הב"ה שהלשינו על כבודו, ומכבודו שהוא אש אוכלה שלח בהם אש ואכלה אותם סביב, שנ' ויהי העם כמתאוננים רע בעיני ה' ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה, הלכו להם זקני ישראל אצל משה ואמרו משה רבנו הננו ביד ה' כצאן לטבחא ולא לאש אוכלה אש, וראה משה בצרתם של ישראל עמד ונתפלל עליהם ונעתר לו, שנ' ויצעק משה אל ה' ותשקע האש, ר' יהודה אומ' אותה אש שירדה מן השמים שקעה בארץ ולא חזרה עוד במקומה לשמים אלא נכנסה לה אל אהל מועד וכל הקרבנות שהיו מקריבים במדבר אותה אש היתה יוצאה ואוכלת אותם, שנ' ותרד אש מן השמים אין כתיב כאן אלא ותצא אש מלפני ה', ואותה האש יצתה ואכלה בני אהרן, שנ' ותצא אש, יצתה ואכלה עדת קרח שנ' ואש יצאה מאת ה', ואין אדם נפטר מן העולם עד שיעבור עליו מאותה האש ששקעה בארץ, שנ' ותשקע האש, ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח, וכי כושית היתה, אלא מה כושי זה גופו משונה מכל הבריות, כך צפורה משונה משונה במעשיה הטובים, לפי' נקראת כושית, שנ' כי אשה כושית לקח, ר' תחנא אומ' אף ישראל נקראו כושים, שנ' הלא כבני כושיים אתם לי, וכי כושים היו, אלא מה כושי זה גופו משונה מכל הבריות כך הם ישראל משונים בדרכיהם ובמעשיהם הטובים מכל אומות העולם, לפיכך נקראו כושים, וכתוב אחר אומ' ויאמר עבד המלך הכושי, וכי עבד כושי היה, והלא ברוך בן נריה היה, אלא מה כושי זה גופו משונה מן הבריות כך ברוך בן נריה משונה בדרכיו ובמעשיו הטובים, לפי' נקרא כושי, וכתוב אחר אומ' ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך, וכי כושי היה והלא בן ימיני היה, אלא מה כושי זה גופו משונה מכל

הבריות כך היה בן ימיני משונה בדרכיו ובמעשיו הטובים, לפי' נקרא שמו כושי, ר' אליעזר אומ' בא וראה ישרו ותומו של אות[ן] האיש שאמ' ליואב אפי' אתה נותן לי זהב וכסף הרבה מאד איני עובר על מצות המלך, אמ' לו יואב בבקשה ממך שתראיני המקום שהיה אבשלום תלוי בו ולא קבל, התחיל כורע ומשתחוה לפניו, שנ' ויאמר יואב לא כן אוחילה פניך, ולקח אותו בזרוע והראה לו את המקום שאבשלום תלוי בו, וכל העובר על מצות כבד את אביך (ואת אמך) כאלו עובר על עשרת הדברות, לפי' נוקרו לו עשרה רמחים, שנ' וידו בו עשרת נושאי כלי יואב, ששה נדמו לאדם הראשון וכלם נהרגו ואלו הן, שמשון בכחו ונהרג, שאול בקומתו ונהרג, עשאל במרוצתו ונהרג, יאשיהו בנחיריו ונהרג, צדקיהו בעיניו ונהרג, אבשלום בשער ונהרג, ואבשלום גבור כח היה במלחמה וחרב מצומדת על מתניו, ומפני מה לא שלף את חרבו וזכרת את שער ראשו וירד, אלא שראה שנפתחה גהנם תחתיו, אמ' מוטב לי לתלות בשערי ולא ... לגהנם, לפי' היה תלוי, שנ' הנה ראיתי את אבשלום תלוי באלה, ר' יוסי אומ' שבעה פתחים לגהנם ונכנס אבשלום עד חמשה פתחים ושמע דוד והתחיל בוכה ומיילל ומספד וקרא אבשלום בני חמשה פעמים, שנ' וירגז המלך ויעל על [עלית ה] שער ויבך וכן אמר אבשלום בני מי יתן מות תחתיו, והחזירו מחמשה פתחים, וראה דוד שנצל מחמשה פתחים והתחיל מהלל ומשבח ומפאר ליוצרו, שנ' עשה עמי אות לטובה יראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני, עזרתני ממלחמת אבשלום ונחמתני על אבשלום, וירידה שמינית שירד באהל, שנ' וירד ה' בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויצאו שניהם, אמ' להם הב"ה כל המלשין את רעהו בסתר אין לו רפואה על אחיו בין אביו ובין אמו על אחת כמה וכמה, וכעס עליהם הב"ה ונסתלקה מעל האהל, שנ' ויחר אף ה' בם וילך, והענן סר מעל האהל, ומיד נצטערה מרים, אמ' הב"ה אם יהיה אהרן מצורע אין כהן בעל מום יכול להקריב על מזבחי, אלא יראה אחותו ויתמה, שנ' ויפן אהרן אל מרים, הלך אצל משה ואמ' לו אדננו משה אין האחין מתפרשין זה מזה אלא מתוך מיתה, שנ' כי הוא בין אחים יפריא, ואחותנו עד שהיא בחיים נפרשה ממנו, שנ' אל נא תהי כמת ולא עוד אלא עד עכשיו ישמעו כל ישראל ויאמרו אחותם אל משה ואל אהרן מצורעת היא וחצי שם רע שלך הוא, ונתרצה משה בדברים ועמד ונתפלל עליה ונעתר לו, שנ' ויצעק משה אל ה' ויאמר אל נא רפא נא לה, ר' לויטס איש יבנה אומ' אם אין מצורעת מרקקת בפניו אינו מתרפא ואם אין אביו מרקק בפניו אינו מתרפא, שנ' ויאמר ה' אל משה ואביה ירוק ירק בפניה, מכאן אמרו זב שבעה, זבה שבעה, נדה שבעה, טמא מת שבעה, אבל שבעה, משתה שבעה, מצורע שבעה, מצור[עת שבע]ה, זר שבעה שנ' וכי יטהר הזב מזובו, זבה

שבעה שנ' [ואם] טהרה מזובה, נדה שבעה שנ' שבעת ימים תהיה בנדתה, כנדתה אין כתיב כאן ואין אתה קורא אלא בנדתה, ד"א רבי זירא אומ' בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחדל יושבות עליה שבעה נקיים, טמא מת שבעה, שנ' וכל אשר יגע על פני השדה וכו', אבל שבעה שנ' ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ר' אומ' עוד הלשינו הב"ה ואמרו היינו יושבים בארץ מצרים שאנן ושלנו והב"ה ומשה הוציא[נו] ממצרים למות במדבר, שנ' וידבר העם באלהים ובמשה, מה עשה להם הב"ה שלח להם הנחשים והיו נושכים וממיתים אותם, שנ' וישלח ה' בעם, וראה משה בצרתן של ישראל ועמד והתפלל עליהם, אמ' לו הב"ה משה עשה לך שרף נחש נחשת כמין אותו נחש שהלשין ביני לבין אדם ועזרו ושים אותו במקום גבוה, וכל אדם שהוא נשוח והיה מתכוין לבו לאביו שבשמים ומסתכל באותו נחש מיד נתרפא, שנ' והיה אם נשך הנחש, וכן הוא אומ' אם ישך הנחש בלא לחש, ר' מאיר אומ' אם יכנס הרופא אצל מי שנשכו וירפאהו ודאי לזה מחזיקין טובה, ר' יוסי אומ' אם ישכור אדם פועל זריו ויתן לו שכרו משלם מה טובה מחזיקין לזה, אבל אם ישכור אדם פועל עצל ויקיפהו ונותן לו שכרו משלם מה טובה מחזיקין לזה, אבל אם ישכור אדם פועל עצל ונותן לו שכרו משלם לזה מחזיקין לו טובה, אמ' שלמה כן לפני הב"ה רבון כל העולמים אברהם יצחק ויעקב פועלים עצלים כשתתן לנו שכרינו משלם ותרפאנו בודאי יהיו הכל מקלסין ומברכין אותך.

תם וגשלם תהלה לעוזר אמן

נכפחים

א

פרק עשרים ושתה מפרקי ר' אליעזר הגדול

ירידה שלישית שירד לסדום, שנ' ארדה נא ואראה, אמר הקב"ה דבר גדול אני עתיד לעשות ואיני מגיד לאברהם אהבי, שנ' וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו', ר' חנינא בן דוסא אומר נגלה הקב"ה הוא ושלשה מלאכים על אברהם אבינו, שנ' וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וגו', אחר התחיל מבשר על ההריון של שרה אשתו, שנאמר למועד הזה אשוב אליך כעת חיה וגו', ואחר הגיד לו מעשה סדום, שנ' ויאמר ה' זעקת סדום ועמרה כי רבה וחטאתם וגו', מיכאן אתה למד שכל מי שמדבר עם חברו שהוא גנאי מתחיל לו בדבר טוב וגו' בדבר רע שאינו לרצון לו, ומנין אנו למדים מהקב"ה כשנגלה על אברהם אבינו, שנ' וישא עיניו וירא, התחיל מבשר אותו על ההריון ואחר כך התחיל מגיד

לו על מעשה סדום, התחיל מבקש ומתחנן לפניו על לוט בן אחיו, אמר לפניו רבוז כל העולמים כמות רשע כן מות צדיק האף תספה צדיק עם רשע, אמר לו הקב"ה חיך אברהם בזכות צדיקים אסלח לסדום אם אמצא בסדום חמשים צדיקים אני אסלח לה על כל עונותיה, מיכאן אמרו ידוע, למה הוא דומה לאדם שהוא נכנס לבית הבורסקי אע"פ שלא נטל ולא לקח כלום מכל מקום ריח רע קלט והובא עמו כך מי שהוא הולך עם רשעים ולוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים, שנאמר ורועה כסילים יריע, דבר אחר הולך את חכמים יחכם זה לוט שהיה הולך עם אברהם אבינו ולמד מדרכיו וממעשים הטובים, מה עשה אברהם אבינו עשה ביתו בית קיבול וכל מי שהוא נכנס ויוצא לחרן היה מקבלו ומאכילו ומשקהו ואומר אחד הוא אלקי אברהם בעולם, וכשבא לוט לסדום כך היה עושה, וכיון שהכריזו בסדום כל מי שהחזיק ידו בפת לחם לעני ולאביון ישרף באש, והיה מתירא מאנשי העיר מעשות יום ויעש לילה, וראה שני המלאכים ההולכים ברחוב העיר והיה סבור שהן אורחי הארץ ורץ לקראתם, ואמר להם בואו ולינו בתוך ביתי ואכלו ושתו ולכו לדרככם בשלום, ולא קיבלו עליהם האנשים, והחזיק בידם שלא כרצונם והכניסם לתוך ביתו, שני' ויפצר בם מאד, ראה אותם אחד מאנשי העיר ורץ והגיד לכל אנשי העיר, ונתקבצו כולם אל פתח הבית לעשות מנהגם משכב זכור, שני' ויקראו אל לוט וגו', ומה עשה לוט, כשם שנתן משה נפשו תחת העם כך נתן לוט שתי בנותיו תחת שני המלאכים, שני' הגה נא לי שתי בנות וגו', ולא קבלו עליהם האנשים, מה עשו להם המלאכים הכו אותם בעורון עד שעלה עמוד השחר, הכל במדה, כשם שהחזיק בידם שלא כרצונם והכניסם לתוך ביתו, וכך החזיקו בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו והוציאו(ה)ן אותם חוץ לעיר, שני' ויתמהמה ויחזיקו האנשים בידו וגו', אמרו להם אל תביטו מאחריכם שהרי ירדה שכינתו להמטיר על סדום גפרית ואש, עידית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה והביטה אחריה לראות אם הן הולכות אחריה ואם לאו וראתה אחורי שכינה ונעשת נציב מלח, שני' ותבט אשתו מאחוריו וגו'.

נשלם פרק ששה ועשרים מפרקי ר' אליע'

ב

(שי"ן לדף ט"ו עמוד רבעי סוף פרק שלושים)

אלא לישראל הואיל והשוה קב"ה שמו של ישמעאל ושמו של ישראל, או מי יחיה בימיו, שנא' אוי מי יחיה משוואל, ר' ישמעאל אמר ט"ו דברים עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, ואלו הן, ימדדו את הארץ בחבלים

ויעשו בית הקברות למרבץ צאן, ויעשו אשפתות ויחרדו מהם אלה על אלו, ובהם על ראשי ההרים, וירבה השקר, ותגנו האמת, וירחק קב"ה מישראל, ותרבה הערמות מישראל, ויקמל הקולמוס והנייר, ויפסול סלע מלכות, ויבנו את הערים החרבות, ויפנו (את) הדרכים, ויטעו גנות ופרדסים, ויגדרו פרצות בית המקדש, ויבנו בנין בהיכל, ושני אחים יעמדו עליהם נשיאים בסוף, וביניהם יעמוד צמח בן דוד, שנא' ובימיהו די מלכיא אין יקום אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל, ועוד היה ר' ישמעאל אומ' שלש מלחמות של מהומה עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנא' כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה, ואחת בים שנא' מפני קשת דרוכה, ואחת בכרך גדול שברומא שהוא כבוד משניהם, שנא' מפני כובר מלחמה, ומשם בן דוד יצמח שיהיה במהרה בימינו ויראה באבדן של אלו ואלו, משם לארץ ישראל שנא' מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבשו וגומ'.

(פרק ל"א), נסיון העשירי (וכו').

הערות ושנויי הנוסחאות

פרק ששה ועשרים

(17) בכ"י א': מהכבשן של אש.	(1) בכ"י א': כ"ו ; וע"ד הגירסאות שבכ"י
(18) בכ"י א': י"ג.	ג', הורוויץ מעיר כאן : כתבתי בגליון
(19) בכ"י א': [וכתו' אחר אומ' אתה	הפרדר"א דפוס ווארשא (ומשום זה לא הביא
הוא האלהים אשר בחרת באברם].	בפרק זה ובפרק שלאח"ז את השנויים מכ"י
(20) בכ"י א': השליש.	ג').
(21) בכ"י א': סלטלו.	(2) בכ"י א': ליתא.
(22) בכ"י א': ועתרי.	(3) בכ"י א': המלכות.
(23) בכ"י א': מן הכל.	(4) בכ"י א': להורגו.
(24) בכ"י א': שטלטלו.	(5) בכ"י א': הארץ.
(25) בכ"י א': לאברם.	(6) בכ"י א': [שלא ראה לא].
(26) בכ"י א': [מארצן וגו'].	(7) בכ"י א': כלשון.
(27) בכ"י א': הקב"ה.	(8) בכ"י א': ומואס.
(28) בכ"י א': במי.	(9) בכ"י א': בצל.
(29) בכ"י א': "וגו", במקום : וירד	(10) בכ"י א': ייני צבאות].
אברם מצרימה.	(11) בכ"י א': עשר.
(30) בכ"י א': לקחה.	(12) בכ"י א': ושבע בכודדי [ויש אומרי
(31) בכ"י א': פרעה.	שבע בכותי ושלש בכודדי].
(32) בכ"י א': גלקחת.	(13) בכ"י א': ואחר.
(33) בכ"י א': [ותוקח האשה וגו'].	(14) בכ"י א': "ונתנו אותו", במקום :
(34) בכ"י א': ר' יהושע בן קרחה.	אצלו והשליכוהו.
(35) בכ"י א': לילה.	(15) בכ"י א': אש.
(36) בכ"י א': [היה].	(16) בכ"י א': והמלך.
(37) בכ"י א': לילי יום טוב של פסח.	

- (4) בכ"י א': בו.
 (5) בכ"י א': [וגו] ואחר כך שבו את לוט ואת רכושן.
 (6) בכ"י א': "וגו", במקום: ורכשו.
 (7) בכ"י א': [וגו].
 (8) בכ"י א': ליתא: אל תקלל... הכל.
 (9) בכ"י א': אלא בשעה שהפיל.
 (10) בכ"י א': הקב"ה [את].
 (11) בכ"י א': קדושתן.
 (12) בכ"י א': הקב"ה.
 (13) בכ"י א': מירושלים [לאמ].
 (14) בכ"י א': הוכתה.
 (15) בכ"י א': עמו.
 (16) בכ"י א': פנים.
 (17) בכ"י א': הוי.
 (18) בכ"י א': [במקום הזה לכך נתעכב הצדיק שם ומניין שעבדו ישראל ע"ו].
 (19) בכ"י א': ויעשו.
 (20) בכ"י א': וישם.
 (21) בכ"י א': שלשת.
 (22) בכ"י א': [ואת נשיהם עמם].
 (23) בכ"י א': [עמן].
 (24) בכ"י א': שמנין אותיותיה.
 (25) בכ"י א': שנא'... חובה.
 (26) בכ"י א': נחלק [לילה שהוא מקודם הוא].
 (27) בכ"י א': ליתא: הוא הלילה... מצרים.
 (28) בכ"י א': היא.
 (29) בכ"י א': [אבינו].
 (30) בכ"י א': [המלכים ואת כל רכוש].
 (31) בכ"י א': [ובנותיה].
 (32) בכ"י א': בשלום.
 (33) בכ"י א': [עד].
 (34) בכ"י א': [כל].
 (35) בכ"י א': ליתא: וגם... וכו'.
 (36) בכ"י א': ר' יהושוע.
 (37) בכ"י א': [בעולם].
 (38) בכ"י א': את כל מעשר [המלכים ורכושם].
 (39) בכ"י א': ליתא: מכל... ועמורה.
 (40) בכ"י א': ונתנם.
 (41) בכ"י א': לאל.
 (42) בכ"י א': [בידן].
 (43) בכ"י א': העולמים.
 (44) בכ"י א': ועולם.
 (45) בכ"י א': י"י.
 (38) בכ"י א': המקום ברוך הוא.
 (39) בכ"י א': להודיעו.
 (40) בכ"י א': וגו'.
 (41) בכ"י א': בכורי.
 (42) בכ"י א': כנענים.
 (43) התיבות "שרה היתה אשת פרעה" נמצאות על הגליון.
 (44) בכ"י א': שטר כתובה.
 (45) בכ"י א': מכל ממנו.
 (46) בכ"י א': בין בכסף בין בזהב.
 (47) בכ"י א': בין קרקעות.
 (48) בכ"י א': שבו.
 (49) בכ"י א': לשפחה.
 (50) בכ"י א': לה.
 (51) בכ"י א': ליתא: ולה... הגר.
 (52) בכ"י א': נבהל [ונחפז].
 (53) בכ"י א': [שרה].
 (54) בכ"י א': ויציו.
 (55) בכ"י א': [וגו].
 (56) בכ"י א': ופנה.
 (57) בכ"י א': לקחת.
 (58) בכ"י א': "וגו", במקום: ויקח את שרה.
 (59) כן הוא חלק בכ"י.
 (60) בכ"י א': ליתא: עקרות... לאבימלך.
 (61) בכ"י א': אפי'.
 (62) בכ"י א': ירד.
 (63) בכ"י א': [להרגו].
 (64) בכ"י א': [מי הוא שג].
 (65) בכ"י א': איש.
 (66) בכ"י א': [שג' ועתה השב].
 (67) בכ"י א': [קדמיו].
 (68) בכ"י א': [פרעה] כל.
 (69) בכ"י א': כל מה שנתן [לשרה נתן אבימלך [כל מה שנתן].
 (70) בכ"י א': עמד.
 (71) בכ"י א': רבון כל העולמים.
 (72) בכ"י א': בפריה.
 (73) בכ"י א': פרו ורבו.
 (74) בכ"י א': [אל האלהים וגו].
 (75) בכ"י א': ליתא: על אבימלך... וילדו.
פרק שבעה ועשרים
 (1) בכ"י א': כ"י.
 (2) בכ"י א': ליתא.
 (3) בכ"י א': להורגו.

- (46) בכ"י א' : [כבודי ומרים ראשי ואתה י"י מגן בעדך].
 (47) בכ"י א' : [בא"י].
 (48) בכ"י א' : [פרק כ"ח].
 (49) בכ"י א' : [עליהם].
 (50) בכ"י א' : [לו].
 (51) בכ"י א' : [ובחזון].
 (52) בכ"י א' : [אברהם].
 (53) בכ"י א' : [אברהם אל תירא].
 (54) בכ"י א' : [שימיני ממגנת].
 (55) בכ"י א' : [ונותנת לך].
 (56) בכ"י א' : [עד עולם].
 (57) בכ"י א' : [את אברהם].
 (58) בכ"י א' : [אברם].
 (59) בכ"י א' : [בך].
 (60) בכ"י א' : [יסופר].
 (61) בכ"י א' : [ורעך].
 (62) בכ"י א' : [ואבדם].
 (63) בכ"י א' : [וגו].
 (64) כן הוא חלק בכ"י ; ובכ"י א' : [אדום].
 (65) בכ"י א' : [דשה].
 (66) בכ"י א' : [הגדול].
 (67) בכ"י א' : [ליתא ; שני האיל... ופרס].
 (68) בכ"י א' : [כלשון].
 (69) בכ"י א' : [ויצמדו].
 (70) בכ"י א' : [העמקים].
 (71) בכ"י א' : [שני כן אמר היותה].
 (72) בכ"י א' : [וגו' השמיעיני את קולך].
 (73) בכ"י א' : [כנזול].
 (74) בכ"י א' : [ב"ר].
 (75) בכ"י א' : [אמי].
 (76) בכ"י א' : [כבר דאת אומי].
 (77) בכ"י א' : [ר' משרשיא].
 (78) בכ"י א' : [יהיו עתידים].
 (79) בכ"י א' : [בשניים] [שכנה ?].
 (80) בכ"י א' : [פעם].
 (81) בכ"י א' : [התיצבו [כל]].
 (82) בכ"י א' : [את].
 (83) בכ"י א' : [וביתר].
 (84) בכ"י א' : [כל].
 (85) בכ"י א' : [אלו].
 (86) בכ"י א' : [תש].
 (87) בכ"י א' : [ליתא ; שני ויתן... רעהו].
 (88) בכ"י א' : [הניחה בחיין].
 (89) בכ"י א' : [אחד].
 (90) בכ"י א' : [בצאת].
- (91) בכ"י א' : כו.
 (92) בכ"י א' : הערב.
 (93) בכ"י א' : אתה אומי ולמד.
 (94) בכ"י א' : ר' אליעזר.
 (95) בכ"י א' : דברי.
 (96) בכ"י א' : [י"י].
 (97) בכ"י א' : "בבא לערב", במקום : במערב.
 (98) בכ"י א' : [שעה].
 (99) בכ"י א' : "ואינו מבהיק אורו", במקום : ואין נוגה לו.
 (100) בכ"י א' : וכך.
 (101) בכ"י א' : ערב.
 (102) בכ"י א' : שוכב.
 (103) בכ"י א' : אברהם.
 (104) בכ"י א' : שלא ישעבדו.
 (105) בכ"י א' : ארבע.
 (106) בכ"י א' : חשיכה.
 (107) בכ"י א' : דחילה אמתני.
 (108) בכ"י א' : [יתירא].
 (109) בכ"י א' : שחשיכה.
 (110) בכ"י א' : מצוה שבתורה.
 (111) בכ"י א' : מדי.
 (112) בכ"י א' : שבידם נפלה [עטרת].
 (113) בכ"י א' : ישמעאל [ואומתו].
 (114) בכ"י א' : "אמי ושמח", במקום : יצמח.
 (115) בכ"י א' : [ועליו יציץ גורו].
 (116) בכ"י א' : הממלכות.
 (117) בכ"י א' : [הם].
 (118) בכ"י א' : לתנור.
 (119) בכ"י א' : [ותנור לו].
 (120) בכ"י א' : בירושלים [וגו].
- פרק שמנה ועשרים**
- (1) בכ"י א' : כ"ט.
 (2) בכ"י א' : הקב"ה.
 (3) בכ"י א' : היה.
 (4) בכ"י א' : ותהיה.
 (5) בכ"י א' : ליתא.
 (6) בכ"י א' : [שהעדרה חרפה היא שני כי חרפה היא לגו].
 (7) בכ"י א' : [עורי עירי לבשי עורך].
 (8) בכ"י א' : [מעליך].
 (9) בכ"י א' : והתהלך [לפני].

- 10 בכ"י א': [של אברהם אבינו ואת בשר
 ערלתו].
 11 בכ"י א': [ישמעאל בנו, מהו].
 12 בכ"י א': בגבורת.
 13 בכ"י א': בחצי.
 14 בכ"י א': ביום הכפורים.
 15 בכ"י א': וכן.
 16 בכ"י א': [וגו'].
 17 בכ"י א': אומ'.
 18 הקוים הם סימני מחיקת התיבות
 האלה. ובכ"י א' "ביום", ושם ליתא: הוה
 יכפר.
 19 בכ"י א': רואה הקב"ה [את].
 20 בכ"י א': דם ברית מילה.
 21 בכ"י א': [כל].
 22 בכ"י א': [לטהר אתכם מכל חטאתיכם
 לפני יי' תטהרו].
 23 בכ"י א' ליתא: ובאותו מקום...
 בדמיון חיי.
 24 בכ"י א': ר' יוחנן.
 25 בכ"י א': הערלה.
 26 בכ"י א': הקבר.
 27 בכ"י א': השליש.
 28 בכ"י א': [הרבה].
 29 בכ"י א': [בא הקב"ה].
 30 בכ"י א': בגיהנם.
 31 בכ"י א': את.
 32 בכ"י א': של תועי' ורשעים.
 33 בכ"י א': בפתח האהל.
 34 בכ"י א': [אמ' הקב"ה למלאכי השרת
 בוא ונרד ונבקר את החולה שמדת בקור
 חולים גדולה עד מאד לפני וירד הקב"ה
 ומלאכי השרת לבקר את אברהם אבינו שג'
 וירא אליו יי'].
 35 בכ"י א': בואו.
 36 בכ"י א': נמול.
 37 בכ"י א': [אבינו].
 38 בכ"י א': [והוא יושב פתח האהל,
 ומנין שהקב"ה עומד שג'].
 39 בכ"י א': חמש.
 40 בכ"י א': ארבע.
 41 בכ"י א': ואחד.
 42 בכ"י א': "מנין", במקום: אלו הן.
 43 בכ"י א': וערלת השפתים וערלת
 הלב.
 44 בכ"י א': והבשר.
 45 בכ"י א': ערלת.
 46 בכ"י א': וערלת.
 47 בכ"י א': ערלת.
 48 בכ"י א': כל.
 49 בכ"י א': [ערלת בשר מנין, שג'
 וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו
 וגו', כל הגוים ערלים בארבעתן וכל בית
 ישראל ערלי לב].
 50 בכ"י א': [וגו' ואומ'].
 51 בכ"י א': [ערלת לבכם וגו'].
 52 בכ"י א': אחד.
 53 בכ"י א': תבואו.
 54 בכ"י א': [עץ].
 55 בכ"י א': ואם.
 56 בכ"י א': כורתים [את].
 57 בכ"י א': פירות.
 58 בכ"י א': עלילת.
 59 בכ"י א': ונפסל יינם מעל המזבח.
 60 בכ"י א': ושכורתים.
 61 בכ"י א': אבינו אברהם.
 62 בכ"י א': ביין.
 63 בכ"י א': שמונת.
 64 בכ"י א': היגשו.
 65 בכ"י א': אברם.
 66 בכ"י א': אתה.
 67 בכ"י א': שכל מי שהוא מגיש את
 בנו.
 68 בכ"י א': [לפני].
 69 בכ"י א': למול.
 70 בכ"י א': וגו'.
 71 בכ"י א': בישראל.
 72 בכ"י א': כטובתן וכרצונם.
 73 בכ"י א': "ישבו המים", במקום:
 המיר.
 74 בכ"י א': [ברצונם ושלא ברצונם].
 75 בכ"י א': שנמלו.
 76 בכ"י א': כל.
 77 בכ"י א': ביתו.
 78 בכ"י א': במאכליהם ובמשתייהם.
 79 בכ"י א': שהוא אוכל.
 80 על הגליון: הכותי.
 81 בכ"י א': נבלה.
 82 על הגליון: כותי.
 83 בכ"י א': הבהמה.
 84 בכ"י א': תכלתם.
 85 בכ"י א': לריח.

- (86) בכ"י א': ר' [יצחק].
 (87) בכ"י א': בברית.
 (88) בכ"י א': להם [וכתו' אחד אומ' אך בואת יאתו לנו].
 (89) בכ"י א': ישראל.
 (90) בכ"י א': והנחילום.
 (91) בכ"י א': [עליהם].
 (92) בכ"י א': מהם.
 (93) בכ"י א': [בן בנין].
 (94) בכ"י א': נימול.
 (95) בכ"י א': מגדול ועד קטון.
 (96) בכ"י א': [כל העם וגו'].
 (97) בכ"י א': [וודם פסח].
 (98) בכ"י א': [ושעבר הקב"ה לנגוף את מצרים ראה על משקוף בתייהם].
 (99) בכ"י א': [ואומר לך בדמיון חיי].
 (100) בכ"י א': אין.
 (101) בכ"י א': בדמיון.
 (102) בכ"י א': בדם.
 (103) בכ"י א': וודם.
 (104) בכ"י א': [לכך נאמר].
 (105) בכ"י א': [לומר].
 (106) בכ"י א': [ואומר לך].
 (107) בכ"י א': ודם.
 (108) בכ"י א': רביעית.
 (109) בכ"י א': [כפול].
 (110) בכ"י א': רגלי [וגו'].
 (111) בכ"י א': וכשיצא [ישראל].
 (112) בכ"י א': גימול.
 (113) בכ"י א': [היוצאים].
 (114) בכ"י א': ליתא : מגדול ... היו.
 (115) בכ"י א': בהר סיני [אמ' אנכי].
 (116) בכ"י א': [גמולו].
 (117) בכ"י א': והיו כורתין את הערלה ולא היו כורתין את המילה.
 (118) בכ"י א': שמו.
 (119) בכ"י א': הכתו'.
 (120) בכ"י א': מלו.
 (121) בכ"י א': והיו.
 (122) בכ"י א': קדמיו.
 (123) בכ"י א': ליהושוע [יהושוע].
 (124) בכ"י א': [ויאמר י"י וגו'].
 (125) בכ"י א': ליתא : בעת... צורים.
 (126) בכ"י א': יהושוע [וכו'].
 (127) בכ"י א': וקצץ.
 (128) בכ"י א': [שנ'].
- (129) בכ"י א': את הערלה ואת הדם.
 (130) בכ"י א': אותם.
 (131) בכ"י א': ערלתו.
 (132) בכ"י א': [ר'] אומ'.
 (133) בכ"י א': היא.
 (134) בכ"י א': שהיו.
 (135) בכ"י א': [וג'].
 (136) בכ"י א': ליתא : שני... הארץ.
 (137) בכ"י א': לימול.
 (138) בכ"י א': בהם.
 (139) בכ"י א': ז"ל.
 (140) בכ"י א': ונשבע על השמים.
 (141) בכ"י א': [הרשעה].
 (142) בכ"י א': אמ'.
 (143) בכ"י א': הטוב.
 (144) בכ"י א': [ונמלט].
 (145) בכ"י א': [שדה ארם].
 (146) בכ"י א': מלפניו ונמלט.
 (147) בכ"י א': ליתא : שני... הנה.
 (148) בכ"י א': אינו.
 (149) בכ"י א': וכתו'.
 (150) בכ"י א': [מארץ ישראל והלך].
 (151) בכ"י א': וילך.
 (152) בכ"י א': עליו.
 (153) בכ"י א': [ויאמ'].
 (154) בכ"י א': בגלוי.
 (155) בכ"י א': וכן [קנא].
 (156) בכ"י א': שאון [ישראל].
 (157) בכ"י א': להיות עושים.
 (158) בכ"י א': "מושב כבוד", במקום : כסא אחד מכובד.
- פרק תשעה ועשרים**
- (1) בכ"י א': פרק ל' (והורחיק מעיר כאן על הגליון : בזה הכתיב בכ"מ ישמעל בלא א').
 (2) בכ"י א': [ויהי רובה קשת].
 (3) בכ"י א': ליתא.
 (4) בכ"י א': הפרגוד.
 (5) בכ"י א': וירה [עליו] בחץ.
 (6) בכ"י א': וראתה.
 (7) בכ"י א': והגידה.
 (8) בכ"י א': אמרה.
 (9) בכ"י א': הקב"ה [ליתן].
 (10) בכ"י א': [הואת].
 (11) בכ"י א': בן.
 (12) בכ"י א': [וגו'].

- (13) בכ"י א' ליתא : ואת בנה... עם יצחק.
 (14) בכ"י א' : גרושים.
 (15) בכ"י א' : [ואת בנה].
 (16) בכ"י א' : לאברם.
 (17) בכ"י א' : הירע בעינו.
 (18) בכ"י א' : [שנ' וירע הדבר מאד וגו'].
 (19) בכ"י א' : [באותה לילה].
 (20) בכ"י א' : הקב"ה.
 (21) בכ"י א' : שהיתה.
 (22) בכ"י א' : [לך].
 (23) בכ"י א' : שפחתך.
 (24) בכ"י א' : ואל.
 (25) בכ"י א' : [על הגער ועל אמתך שנ' ויאמ' אלהים אל אברהם כל אשר תאמ' אליך שרה שמע בקולה וגו'].
 (26) בכ"י א' : [בבקר].
 (27) בכ"י א' : מן העולם הזה ומן העולם הבא.
 (28) בכ"י א' : [לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד].
 (29) בכ"י א' : וישלחה.
 (30) בכ"י א' : גרושים.
 (31) בכ"י א' : "את הרביד", במקום : בגד אחד.
 (32) בכ"י א' : שותף לאחריה.
 (33) בכ"י א' : "ששירצה אבינו אברהם", במקום : שעמד אברהם אבינו.
 (34) בכ"י א' : [אבינו].
 (35) בכ"י א' : שהגיעה.
 (36) בכ"י א' : והתחילה.
 (37) בכ"י א' : אחר.
 (38) בכ"י א' : מיד.
 (39) בכ"י א' : [במדבר באר שבע].
 (40) בכ"י א' : היה.
 (41) בכ"י א' : [בצאתו].
 (42) בכ"י א' : בן ארבע.
 (43) בכ"י א' : והיתה.
 (44) בכ"י א' : ישן.
 (45) בכ"י א' : אבי אברהם.
 (46) בכ"י א' : מות.
 (47) בכ"י א' : נא.
 (48) בכ"י א' : ונעתר.
 (49) בכ"י א' : נפתחה לו.
 (50) בכ"י א' : שנברא.
 (51) בכ"י א' ליתא : שנ'... עיניה.
 (52) בכ"י א' : [את].
 (53) בכ"י א' : כל.
 (54) בכ"י א' : פארן.
 (55) בכ"י א' : [ועיישה שמה].
 (56) בכ"י א' : שאינו יורד מן.
 (57) בכ"י א' : שם.
 (58) בכ"י א' : [הלכו].
 (59) בכ"י א' : תמרים.
 (60) בכ"י א' : מעט מים ומעט לחם.
 (61) בכ"י א' : [לא].
 (62) הקוים על התיבות האלה נמצאים בכ"י, וגם יש שם קו אחד ארוך בגוף התיבות לסימן מחיקה.
 (63) בכ"י א' : הבית.
 (64) בכ"י א' : [ובן חכם די לו ברמו כמה דאת אומ' וחכימא ברמיזא].
 (65) בכ"י א' : ושלחה [שלח לה] לאמה ולקח.
 (66) בכ"י א' : לאחר.
 (67) בכ"י א' : כבראשונה שלא ירד.
 (68) בכ"י א' : אמ'.
 (69) בכ"י א' : [הלך].
 (70) בכ"י א' : מעט לחם ומעט מים.
 (71) בכ"י א' : ממתן.
 (72) בכ"י א' : [הזה].
 (73) בכ"י א' : לישמעאל.
 (74) בכ"י א' : [שנ'].
 (75) בכ"י א' : גרושה.
 (76) בכ"י א' : ולמה.
 (77) בכ"י א' : [אברהם אלא].
 (78) בכ"י א' : מקטרת בכל.
 (79) בכ"י א' : מעשיהם נאים.
 (80) בכ"י א' : וילדה לה.
 (81) בכ"י א' : שם.
 (82) בכ"י א' : מבעלה.
 (83) בכ"י א' : וגו'.
 (84) בכ"י א' : [של].
 (85) בכ"י א' : [בניו].
 (86) בכ"י א' : [ואל בני עמון].
 (87) בכ"י א' : באחוות.
 (88) בכ"י א' : [מקיו].
 (89) בכ"י א' : קני.
 (90) בכ"י א' : באחות [קין נקראו בניו בני].
 (91) בכ"י א' : וכי.
 (92) בכ"י א' : איש.
 (93) בכ"י א' : ישיבתו.

- (94) בכ"י א': ישראל.
 (95) בכ"י א': והשוה.
 (96) בכ"י א': ישמעאל.
 (97) בכ"י א': ימדדו [את].
 (98) בכ"י א': מרבץ.
 (99) בכ"י א': וימדדו מהם ובהם.
 (100) בכ"י א': ותגנו.
 (101) בכ"י א': "ויאדימו כתולע וילבינו כצמר", במקום: שני תולעת כצמר.
 (102) בכ"י א': המלכות.
 (103) בכ"י א': פרצות חומה.
 (104) בכ"י א': עליהם [בסוף].
 (105) בכ"י א': ובימיכון די מלכא.
 (106) בכ"י א': שלש מלמות.
 (107) בכ"י א': מלחמת.
 (108) כן הוא בכ"י; ובכ"י א': [שברומי].
 (109) בכ"י א': בתוך.
 (110) בכ"י א': ומפני.
 (111) בכ"י א': באידן.
 (112) בכ"י א': [חמוץ בגדים מבצרה זה הדור בלבדושו צועה ברב כחו אני י"י מדבר בצדקה רב להושיע].

פרק שלשים

- (1) בכ"י א': פרק ל"א.
 (2) בכ"י א': ליתא.
 (3) בכ"י א': [את אברהם].
 (4) בכ"י א': [בנסיונו].
 (5) בכ"י א': לשמור את כל מצות.
 (6) בכ"י א': התורה.
 (7) בכ"י א': ועד שלא נתנה.
 (8) בכ"י א': שמר [ועשה] אברהם [אבינו כל].
 (9) בכ"י א': [וגו].
 (10) בכ"י א': אביו.
 (11) בכ"י א': נגלה עליו הקב"ה אמ'.
 (12) בכ"י א': לבן המילה או לבן הערלה.
 (13) בכ"י א': "לזה אני אוהב ולזה אני אוהב", במקום: שניהם אני אוהב.
 (14) בכ"י א': עולה [על אחת ההרים וגו'].
 (15) בכ"י א': באיזה.
 (16) בכ"י א': ואמ' [לך].
 (17) בכ"י א': "המזבח", במקום: הוא הר המוריה.
 (18) בכ"י א': [אשר אמרתי אליך אין כתי' כאן אלא].
 (19) בכ"י א': [ויחבוש וגו'].
 (20) בכ"י א': משה עליו.
 (21) בכ"י א': חמור.
 (22) בכ"י א': [בניהם].
 (23) בכ"י ב': "בן". והגהתי לפי ג' כ"י א'.
 (24) בכ"י א': ישמעאל ואליעזר.
 (25) בכ"י א': [לן].
 (26) בכ"י א': עכשיו מקריב אברהם.
 (27) בכ"י א': [עולה].
 (28) בכ"י א': ואני [הוא בנן] בכורו [ואני] יורש [את].
 (29) בכ"י א': מתגרשת.
 (30) בכ"י א': במדבר.
 (31) בכ"י א': [הוא].
 (32) בכ"י א': ולילה.
 (33) בכ"י א': יורש.
 (34) בכ"י א': רוח.
 (35) בכ"י א': משיבן.
 (36) בכ"י א': שם.
 (37) בכ"י א': השם.
 (38) בכ"י א': המזבח.
 (39) בכ"י א': ליתא: את עיניו... המקום.
 (40) בכ"י א': מה ראה [ראה].
 (41) בכ"י א': [אמ' ליצחק בני רואה אתה מאומ' באחד מן ההרים הללו אמ' לו הן אמ' לו מה אתה רואה אמ' לו עמוד של אש עומד מן הארץ ועד השמים].
 (42) בכ"י א': שנרצה.
 (43) בכ"י א': ואלעזר.
 (44) בכ"י א': "ואתם אינכם", במקום: ואין אתם.
 (45) בכ"י א': [והחמור אינו רואה מאומה].
 (46) בכ"י א': [שנ' ויאמר אברהם אל נערי ורג'].
 (47) בכ"י א': ונתנם.
 (48) הקוים הם לסימן מחיקה. וכן ליתא "המזבח" בכ"י א'.
 (49) בכ"י א': אבי.
 (50) בכ"י א': השה היכן הוא.
 (51) בכ"י א': [בני].
 (52) בכ"י א': [לעולה].
 (53) בכ"י א': הקב"ה.
 (54) בכ"י א': הוא.
 (55) בכ"י א': [שהיה מקדש הוא המזבח].
 (56) כן הוא חלק בכ"י. ובכ"י א': [אבעט].
 (57) בכ"י א': ליתא: כגון... מיתה.

- 58) בכ"י א': "עובר על משמר", במקום: 100) בכ"י א': איברי.
 מחלל. 101) בכ"י א': גידין של איל.
 59) בכ"י א': אביו. 102) בכ"י א': אליה.
 60) בכ"י א': ונתן. 103) בכ"י א': [ויאמ' אליו].
 61) בכ"י א': והקב"ה. 104) בכ"י א': בעל שיער וגו'.
 62) בכ"י א': [את]. 105) בכ"י א': קרנו של אלי.
 63) בכ"י א': ככל. 106) בכ"י א': "קול השופר", במקום:
 64) בכ"י א': [את הבן]. במשוך בקרן היובל.
 65) בכ"י א': אראלים [וגו']. 107) בכ"י א': [ואומ'] והיה י"י.
 66) בכ"י א': אמרו. 108) בכ"י א': אינו.
 67) בכ"י א': [כל]. 109) בכ"י א': בזכות השתחוויה.
 68) בכ"י א': ובי. 110) בכ"י א': שב.
 69) בכ"י א': נעקר. 111) בכ"י א': [בשלום].
 70) בכ"י א': י"י. 112) בכ"י א': ושתחווה.
 71) בכ"י א' ליתא: משפטיך... ה'. 113) בכ"י א': [י"י וגו' העולם הבא לא
 72) בכ"י א': לצואר. נברא אלא בזכות השתחוויה שנ' רוממו וגו'].
 73) בכ"י א': נשמתו. 114) בכ"י א' ליתא: לה... רגליו.
 74) בכ"י א': וכוין.

פרק שלשים ואחד

- 75) בכ"י א': מבין [שני] הכרובין אמ'.
 76) בכ"י א': [אל הנער ואל תעש לו מאומה].
 77) בכ"י א': חזרה נפשו.
 78) בכ"י א': והתירו.
 79) בכ"י א': עתידים המתים.
 80) בכ"י א': בא"י מחייה.
 81) בכ"י א': היה [רץ] ובא ונקרב.
 82) בכ"י א': ומסטין.
 83) בכ"י א': בשתי קרניו.
 84) בכ"י א': אחד.
 85) בכ"י א': ידיו.
 86) בכ"י א': בשליתו.
 87) בכ"י א' ליתא: ונאחז... אחר.
 88) בכ"י א': אברם וראה [את].
 89) בכ"י א': וגו'.
 90) בכ"י א': ריח.
 91) בכ"י א': כאליו.
 92) בכ"י א': [היה וערב עליו מה עשה הקבי"ה פשט יד ימינו ואחז בראשו של יצחק].
 93) בכ"י א' ליתא: ב"י... ה'.
 94) בכ"י א': [בעולם הזה ובעולם הבא בך בעולם הזה וגו'].
 95) בכ"י א' ליתא: והרבה... השמים.
 96) בכ"י א': ואברכך בעולם הבא.
 97) בכ"י א': [בעולם הזה].
 98) בכ"י א': ככוכבי.
 99) בכ"י א': ר' חנינא.
 1) בכ"י א': פרק ל"ב.
 2) בכ"י א': נבראו ["העולם" כנראה מחוק(")].
 3) בכ"י א': י"י [וגו'].
 4) בכ"י א' ליתא: הנר... ישמעאל.
 5) בכ"י א': [הקב"ה].
 6) בכ"י א' ליתא.
 7) בכ"י א': ישמעאלי.
 8) בכ"י א': י"י.
 9) בכ"י א': "אבל", במקום: אל אברהם.
 10) בכ"י א': [וגו'].
 11) בכ"י י ש קו בגוף התיבה לסימן מחיקה.
 12) בכ"י א' ליתא: יולדת... יצחק.
 13) בכ"י א': יו"ד [עשרה].
 14) בכ"י א': אבינו אברהם.
 15) בכ"י א': צדיק [תשעים].
 16) בכ"י א': ח"ת.
 17) בכ"י א': "שנמל לשמנה ימים", במקום: ימים של מילה.
 18) בכ"י א' ליתא: את יצחק... ימים.
 19) בכ"י א': קו"ף.
 20) בכ"י א': [אביו].
 21) בכ"י א': שנים.
 22) בכ"י א' ליתא: ויאמר... לעולם.
 23) בכ"י א': מי שהוא.
 24) בכ"י א': שנותיו.

- (25) בכ"י א': [היו].
 (26) בכ"י א': והנה.
 (27) בכ"י א': ליתא: הוא... שמו.
 (28) בכ"י א': [שהיה] לישראל.
 (29) בכ"י א': "שנרצה כשי", במקום:
 על שם כשיעלה.
 (30) בכ"י א': יאשיהו שתי תיבות].
 (31) בכ"י א': יאשיהו.
 (32) בכ"י א': לפך.
 (33) בכ"י א': כך.
 (34) בכ"י א': מזבח.
 (35) בכ"י א': [יש] יהו.
 (36) בכ"י א': [לפני שמש יגון שמו].
 (37) בכ"י א': [שהוא עתיד לגון ישיני
 עפר הארץ לפיכך נקרא שמו יגון].
 (38) בכ"י א': [בשלום משם].
 (39) בכ"י א': לסמאל.
 (40) בכ"י א': [סמאל].
 (41) בכ"י א': לא.
 (42) הקוים הם לסימני מחיקה. וכן ליתא
 בכ"י א'.
 (43) בכ"י א': [לעולת מוקדה].
 (44) בכ"י א': המזכה.
 (45) בכ"י א': בוכה.
 (46) בכ"י א': שלש.
 (47) בכ"י א': בכיות.
 (48) בכ"י א': [בא].
 (49) בכ"י א': ר' יוסי.
 (50) בכ"י א': "עשה אבל יצחק משרה
 אמו", במקום: היה יצחק מתאבל.
 (51) בכ"י א': לקח.
 (52) בכ"י א': אחר.
 (53) בכ"י א': יעזוב.
 (54) בכ"י א': ואמו [וגו].
 (55) בכ"י א': וממצות כבוד [היכן הוא].
 (56) בכ"י א': דובקת אחרי אשת.
 (57-59) בכ"י א': ליתא: שני... ואומ'.
 (60) בכ"י א': [שנים כמו].
 (61) בכ"י א': [להרהר].
 (62) בכ"י א': ליתא: והלך... עליה.
 (63) בכ"י א': הקב"ה.
 (64) בכ"י א': "יצחק לי"י וגו' ", במקום:
 לו ה'.
 (65) בכ"י א': והיו.
 (66) בכ"י א': במיעה.
- (67) בכ"י א': בא עתתי ללות ומחבלת
 הגיע.
 (68) בכ"י א': בעקיבו.
 (69) בכ"י א': ואחר.
 (70) בכ"י א': יצ'.
 (71) בכ"י א': עש"ת.
 (72) בכ"י א': את.
 (73) בכ"י א': בניו [של].
 (74) בכ"י א': רגלו.
 (75) בכ"י א': [די מטורא אתגזירת אבן
 וגו'].
 (76) בכ"י א': ליתא: וכתוב ... ושלם.
 (77) בכ"י א': גדול.
 (78) בכ"י א': הנערים.
 (79) בכ"י א': הלך.
 (80) בכ"י א': למות.
 (81) בכ"י א': חור.
 (82) בכ"י א': וכת'.
 (83) בכ"י א': אדם.
 (84) בכ"י א': ותחת.
 (85) בכ"י א': לילו.
 (86) בכ"י א': של פסת.
 (87) בכ"י א': [לו].
 (88) בכ"י א': [בו].
 (89) בכ"י א': הלילה.
 (90) בכ"י א': [נשפעים].
 (91) בכ"י א': עד שאני בעודי אברך אותך.
 (92) בכ"י א': משיבה אותם ואמרת [לו].
 (93) בכ"י א': ליעקב.
 (94) בכ"י א': [יעקב שהיה].
 (95) בכ"י א': קללות.
 (96) בכ"י א': ואמרה לו אמו [בני].
 (97) בכ"י א': ברכות [הם].
 (98) בכ"י א': זרעין.
 (99) בכ"י א': והלך.
 (100) בכ"י א': אחד שהקריב.
 (101) בכ"י א': והביאו.
 (102) בכ"י א': קום נא שבה ואוכלה
 [וגו] אמ'.
 (103) בכ"י א': ליתא: יעקב בייחוד ...
 תורה.
 (104) בכ"י א': שפיכת.
 (105) בכ"י א': ורע.
 (106) בכ"י א': וכל מי שהו"א שומ"ע
 עושה חלקו [ע"ס הקו"ל קו"ל יעקב, שאינו
 שומע אינו עושה חלקו].

- (36) בכ"י א': אחותו.
 (37) בכ"י א': [שום].
 (38) בכ"י א': בפניו.
 (39) בכ"י א': שמה.
 (40) בכ"י א': [ובנו והכינו והתקינו, ולאחר שנים היה עובר אל שונם ויסר אל העלייה].

- (41) בכ"י א': עמדה.
 (42) בכ"י א': להסתכל.
 (43) בכ"י א': מעין.
 (44) צ"ל: לו.
 (45) בכ"י א': מני.
 (46) בכ"י א': והרה.
 (47) בכ"י א': וקרהו.
 (48) בכ"י א': כלוהו עד [דאלין עד] דמטי [וימת].
 (49) בכ"י א': עד הר.
 (50) בכ"י א': ונפלה [על] פניה ארצה.
 (51) בכ"י א': אמרה [לו] אלוהי.
 (52) בכ"י א': ונשתפך.
 (53) בכ"י א': שהקב"ה עושה היה.
 (54) בכ"י א': אל איש [האלהים] וגוי.
 (55) על הגליון: מלכים ב' ד.
 (56) בכ"י א': הגיד.
 (57) בכ"י א': שבידו.
 (58) בכ"י א': [אמי לו].
 (59) בכ"י א': כל דבר [רע] מאומה עד שהולך אתה.
 (60) בכ"י א': [וגחוי] היה מדבר כמשחק.
 (61) בכ"י א': [לו].
 (62) בכ"י א': כי המטה.
 (63) בכ"י א': עלה.
 (64) בכ"י א': ועינו על עינו.
 (65) בכ"י א': ר' ועירה.
 (66) בכ"י א': צדקה.
 (67) בכ"י א': ובזכות צדקות שהיה עושה שרת [עליו].
 (68) על הגליון: דה"ב ל"ד כ"א.
 (69) בכ"י א': [ואליקים].
 (70) בכ"י א': "שנקרא בפסוק", במקום: שאתה אומ'.
 (71) בכ"י א': [מסרה כסף וגו'].
 (72) בכ"י א': החרסה.
 (73) בכ"י א': ויבואו.
 (74) בכ"י א': עליהם.

- (107) בכ"י א': עשר.
 (108) בכ"י א': ברך.
 (109) בכ"י א': טללי.
 (110) בכ"י א': אלהים.
 (111) בכ"י א': ושיצא.
 (112) בכ"י א': מעוט.
 (113) בכ"י א': תחיית.

פרק שנים ושלשים

- (1) בכ"י א': פרק ל"ג.
 (2) בכ"י א': [בארץ].
 (3) בכ"י א': [את].
 (4) בכ"י א': ממנו.
 (5) בכ"י א': ליתא.
 (6) בכ"י א': שער.
 (7) בכ"י א': הקב"ה.
 (8) בכ"י א': ממון.
 (9) בכ"י א': [וגו'].
 (10) בכ"י א': [ז"ל].
 (11) בכ"י א': לצרפת.
 (12) בכ"י א': ומשמנו ויצהרו.
 (13) בכ"י א': [וגו] אמי ר' לוי היא והוא כתב הוא והיא בין.
 (14) בכ"י א': זכות.
 (15) בכ"י א': ולאחר.
 (16) על הגליון: מלכים א' י"ז.
 (17) בכ"י א': אחר.
 (18) בכ"י א': וגו'.
 (19) בכ"י א': והזכרת אלי עוני.
 (20) בכ"י א': אצלי.
 (21) בכ"י א': ואומ'.
 (22) בכ"י א': [עלי].
 (23) בכ"י א': היא.
 (24) בכ"י א': מה.
 (25) בכ"י א': לעקשיני.
 (26) בכ"י א': [את] גפשו [של].
 (27) בכ"י א': בקרבו.
 (28) בכ"י א': י"י.
 (29) בכ"י א': וכתוב.
 (30) בכ"י א': זו.
 (31) בכ"י א': בוצ.
 (32) בכ"י א': "לעמוד לפניו", במקום: להסתכל בפניו.
 (33) בכ"י א': [והיתה].
 (34) בכ"י א': למערה.
 (35) בכ"י א': [גדולה].

- (75) בכ"י א': בקבר.
 (76) בכ"י א': [וילך].
 (77) בכ"י א': והנה.
 (78) בכ"י א': ואת הידעונים.
 (79) בכ"י א': וחור.
 (80) כן הוא חלק בכ"י ובכ"י א':
 [ואהב את].
 (81) בכ"י א': [אל].
 (82) בכ"י א': ושאל לה.
 (83) בכ"י א': להעלות.
 (84) בכ"י א': "אותו", במקום: את
 שמואל.
 (85) בכ"י א': וראה האשה [הזו] ופחדה.
 (86) על הגליון: שמואל א' כ"ח י"ג.
 (87) בכ"י א': הרבה.
 (88) על גליון השורה, תראי... עמו:
 "המתים". ואינו ברור לאיזה מלה כיוון
 המעתיק.
 (89) בכ"י א': לבושים בתכריכיהם ותדע.
 (90) בכ"י א': זורע [נחטה] ערומה ועולה
 לבושה כמה קליפות.
 (91) בכ"י א': והיורדים [לארץ] לבושים
 אינן עולים.
 (92) בכ"י א': מחנניה.
 (93) בכ"י א': האש.
 (94) בכ"י א': בתכריכים.
 (95) בכ"י א': ומתכנשין אחשדרפניא
 [ושער ראשיהן לא התחרך].
 (96) בכ"י א': למדנו.
 (97) בכ"י א': [הרמתי].
 (98) בכ"י א': עוטה.
 (99) בכ"י א': ר' יוחנן.
 (100) בכ"י א': שאמי.
 (101) בכ"י א': תהא.
 (102) בכ"י א': שרוי.
 (103) בכ"י א': ביתו.
 (104) בכ"י א': "ושלש בניו וגו'", במקום:
 וכ' בניו.
 (105) בכ"י א': אמר ר' יוחנן.
 (106) בכ"י א': אלא גם לדרוש באוב
 ולשאול [בידעונין].
 (107) בכ"י א': עמו.
 (108) בכ"י א': "אותו וכי", במקום:
 את ישראל.
 (109) בכ"י א': ר' תחנה.
 (110) בכ"י א': [בני].
 (111) בכ"י א': ממעשיה.
 (112) בכ"י א': אחאב בן קוליה וצדקיהו
 בן מעשיה.
 (113) בכ"י א': אליל.
 (114) בכ"י א': ובאים.
 (115) בכ"י א': יהושוע בן צדוק [איש
 צדיק].
 (116) בכ"י א': "הוא יבא עמנו ויצלינו",
 במקום: נאמר שהיה עמנו והוא מצילנו.
 (117) בכ"י א': אדונינו.
 (118) בכ"י א': יהושוע.
 (119) בכ"י א': באש [ולא שרפתו האש].
 (120) בכ"י א': והעליהו לפני כסא כבוד.
 (121) בכ"י א': וראינו את יהושוע.
 (122) בכ"י א': ולקח מהם קללה [לכל
 גלות וגו'].
 (123) בכ"י א': שרפם.
 (124) בכ"י א': [מלך בבל באש ויהושוע].
 (125) בכ"י א': שנסתבכו.
 (126) בכ"י א': וגו' [ומנין שנצול שני
 ויאמר י"י אל השטן וגו'].
 (127) בכ"י א': ר' יהודה.
 (128) בכ"י א': [בהיכל] בבק.
 (129) בכ"י א': השתחוה.
 (130) בכ"י א': בצלם יוצרן.
 (131) בכ"י א': [ובניהם].
 (132) בכ"י א': [חוץ מדינאל ותביריו].
 (133) בכ"י א': דניאל שהיה נקרא בשם
 אלוהיהם.
 (134) בכ"י א': [חביריו].
 (135) בכ"י א': בתוך.
 (136) בכ"י א': וירר.
 (137) בכ"י א': והצילן.
 (138) בכ"י א': [לישראל].
 (139) בכ"י א': למה עזבתם אותו.
 (140) בכ"י א': בה.
 (141) בכ"י א': וחרכתם אותה כך.
 (142) בכ"י א': להחריב.
 (143) בכ"י א': ונהרגו.
 (144) בכ"י א': הרוגי בבל שרת.
 (145) בכ"י א': לי.
 (146) בכ"י א': [הרבה מאד].
 (147) בכ"י א': להחיותם [אמר הנביא
 רבון העולמים יש כך כח לעשות].
 (148) בכ"י א': מכן.
 (149) בכ"י א': יעתה.

- (150) הקיום נמצאים בכ"י והם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.
 (151) בכ"י א': אדמה.
 (152) בכ"י א': [הנבא על העצמות אמ' לפניו].
 (153) בכ"י א': [בשר וגידין ועצמות או מביאה עליהם].
 (154) בכ"י א': ועצם.
 (155) בכ"י א': [בהמה וחיה ועוף].
 (156) בכ"י א': [מיד השמיע הקב"ה את קולו מבין שני הכרובים ורעשה הארץ שג' ויהי קול כתנבאי והנה רעש וגו' וכל בהמה חיה ועוף שאכלו מהם ומתו בארץ אחרת].
 (157) בכ"י א': [הארץ היא].
 (158) בכ"י א': עצם [שג' ותקרב עצמות עצם אל עצמן].
 (159) בכ"י א': ר' יהושע בן קרחה.
 (160) הקיום נמצאים בכ"י, והם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.
 (161) בכ"י א': ומוציא.
 (162) בכ"י א': וראתי [עליהם].
 (163) בכ"י א': גידין וגו'.
 (164) בכ"י א': הגביא על.
 (165) בכ"י א': [בן אדם ואמרת].
 (166) בכ"י א': מארבע הרוחות בואו רות.
 (167) בכ"י א': והחזירו.
 (168) בכ"י א': [בשר איש].
 (169) בכ"י א': ותבוא.
 (170) בכ"י א': ויחיו וגו'.
 (171) בכ"י א': כתי'.
 (172) בכ"י א': כשם שג'.
 (173) בכ"י א': ואף כאן [במתים שהחיה יחזקאל].
 (174) בכ"י א': טיבו.
 (175) בכ"י א': ותרבות.
 (176) בכ"י א': והנה.
 (177) בכ"י א': היינו.
 (178) בכ"י א': להקבץ.
 (179) בכ"י א': [לארץ].
 (180) בכ"י א': "לכן הנני", במקום : הנה אנכי.
 (181) בכ"י א': [וכו'].
 (182) בכ"י א': [וחייתם וגו'].
פרק שלשים ושלש
 (1) בכ"י א': פרק ל"ד.
 (2) בכ"י א': [וגו'].
- (3) בכ"י א': לאמ' שתי.
 (4) בכ"י א': הקב"ה.
 (5) בכ"י א': ליתא.
 (6) בכ"י א': מלכותם.
 (7) בכ"י א': נאמ' [כ"י].
 (8) בכ"י א': [ואין אלהים עמדי].
 (9) בכ"י א': כל גוי שיוכיר.
 (10) בכ"י א': שיש אלוה שני.
 (11) בכ"י א': שאין [בה] תחייה.
 (12) בכ"י א': "שני", במקום : אלא אני.
 (13) בכ"י א': אחיינו.
 (14) בכ"י א': [לעתיד לבא].
 (15) בכ"י א': ממית [לאלו] ומחיה [אלו].
 (16) בכ"י א': את ירושלים ואת עמי.
 (17) בכ"י א': אפי.
 (18) בכ"י א': [מיד].
 (19) בכ"י א': ר' יוחנן.
 (20) בכ"י א': עולים בתחיית המתים.
 (21) בכ"י א': [מתים כל יחיו רפאים כל יקומו].
 (22) על הגליון : הכותים.
 (23) בכ"י א': ולא יקומו.
 (24) בכ"י א': ליום.
 (25) בכ"י א': [אנשי].
 (26) בכ"י א': [אדם לעתיד לבא הקב"ה מאבד אותם מן העולם כדי שלא יהא מוסיק].
 (27) בכ"י א': ליתא : וכל... ומוסיק.
 (28) בכ"י א': [הזה והקצית הבקר דומה לעתיד לבא ומה שינת הלילה דומה לעולם הזה אדם שוכב].
 (29) בכ"י א': ורוחו משוטטת.
 (30—31) בכ"י א': חזיון.
 (32) בכ"י א': [בנפול תרדמה על אנשים וגו'].
 (33) בכ"י א': יגלה אוון.
 (34) בכ"י א': רוחן משוטטת.
 (35) בכ"י א': ומגידות.
 (36) בכ"י א': שיהיה [בעולם].
 (37) בכ"י א': אבל [דומה להם] והם.
 (38) בכ"י א': רגון ושבח לאל.
 (39) בכ"י א': והקצת הבוקר דומה [לעתיד לבא משל למה הדבר דומה לאדם שהוא מקיץ משנתו כן יקיצו המתים].
 (40) בכ"י א': חסדיך [וגו'].
 (41) בכ"י א': חמשה קולות יוצאים.

- (42) בכ"י א': שכורתים עץ אילן.
 (43) בכ"י א': ליתא: ובשעה שהנחש...
 נשמע.
 (44) בכ"י א': [יוצא ממעי אמו ובשעה שהנפש יוצא מן הגוף ואן הנפש].
 (45) בכ"י א': [שג' כי לא יראני אדם וחי].
 (46) בכ"י א': ר' זעירא אומ'.
 (47) בכ"י א': [שג' ויאסף אל עמיו].
 (48) בכ"י א': הצדיקים.
 (49) בכ"י א': והרשעים.
 (50) בכ"י א': שכן.
 (51) בכ"י א': לאבינו אברהם.
 (52) בכ"י א': [וכו'].
 (53) בכ"י א': וכי הנפש יוצא.
 (54) בכ"י א': והוא שלום.
 (55) בכ"י א': מקדמין אותו בשלום.
 (56) בכ"י א': וכתו' אחר אומ' [לכן הנה אוסיף אל קבר אבותיך].
 (57) בכ"י א': קברתי.
 (58) בכ"י א': ר' חונא.
 (59) בכ"י א': המתים.
 (60) בכ"י א': לארץ.
 (61) בכ"י א': [את י"י אלהים].
 (62) על הגליון: הכותיים. ובכ"י א': וכל הגוים המתים.
 (63) בכ"י א': [ישראל].
 (64) בכ"י א': נשלכת על.
 (65) בכ"י א': אויבך.
 (66) בכ"י א': [לחוצה לארץ].
 (67) בכ"י א': ולעתיד.
 (68) בכ"י א': ארץ ישראל.
 (69) בכ"י א': [אותה].
 (70) בכ"י א': ליתא: כאדם... שבתוכה.
 (71) בכ"י א': ומשליכה לחוצה לארץ.
 (72) בכ"י א': אוהבים.
 (73) בכ"י א': ומעשיו הטובים.
 (74) בכ"י א': בשעה.
 (75) בכ"י א': "היה מכנס בניו", במקום: קורא לבניו.
 (76) בכ"י א': [בואן] והצילונו.
 (77) בכ"י א': והם [משיבים לו] ואומרים.
 (78) בכ"י א': שאין.
 (79) בכ"י א': לא כך כתוב.
 (80) בכ"י א': [וגו' ויקר פדיון נפשם].
 (81) בכ"י א': ליתא: ואפילו ממונו... חסירי עולם.
 (82) בכ"י א': "והוא מכנס", במקום: וכשהוא... מכנים.
 (83) בכ"י א': ליתא: הרבה... ובהרים.
 (84) בכ"י א': הציליני מדין המות [הרע].
 (85) בכ"י א': משיב [אותו ואומ' לו לא].
 (86) בכ"י א': והוא.
 (87) הקוים נמצאים בכ"י, והם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.
 (88) בכ"י א': [את] מעשיו.
 (89) בכ"י א': להן [בבקשה מכם].
 (90) בכ"י א': [הרע].
 (91) בכ"י א': ליתא: ותחזוק... אנצל.
 (92) בכ"י א': והם.
 (93) בכ"י א': אותו [ואומרים לו].
 (94) בכ"י א': מקדמים אותו [לפניך].
 (95) בכ"י א': [וצדקה תציל ממות וכי יש צדקה תציל ממות אלא המות הרע וכתו' אחר אומ'].
 (96) בכ"י א': צדיק [וגו'].
 (97) בכ"י א': [כל] שבעת.
 (98) בכ"י א': [הנפש חוזרת והולכת מביתו לקברו ומקברו לביתו ולאח' שבעת ימי האבל].
 (99) בכ"י א': "מתליע ונמס", במקום: להתליע רמה.
 (100) בכ"י א': כמו שהיה.
 (101) בכ"י א': וישוב.
 (102) בכ"י א': אל.
 (103) בכ"י א': [והנפש חוזרת למקום שנתנה מן השמים שג' והרוח תשוב אל האלהים].
 (104) בכ"י א': [לא היה בו רוח].
 (105) בכ"י א': מה עשה [הקב"ה] נפח ברוח פיו [נשמה].
 (106) בכ"י א': כל הגופים [נמסים] בעפר.
 (107) בכ"י א': עד שאינו משתאר.
 (108) בכ"י א': גימא.
 (109) בכ"י א': ליתא: והוא מתערב... בעיסה.
 (110) בכ"י א': כשיקרא הקב"ה [לארץ] ליתן פקדון.
 (111) בכ"י א': כל הגופות הוא מתערב בעפר ארץ [כשאוור שהוא מתערב בעיסה נפה וכברה ומעלה את הגוף בלא מום].

139) בכ"י א': [אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק].

140) בכ"י א': רעיתי.

141) בכ"י א': [קחצותי רסיסי לילה].

פרק ארבע ושלשים

1) הורחץ איננו מביא בפרק זה את שנוי הנוסחאות מכ"י א', אעפ"י שבמקום אחר אומר הורחץ על כ"י ההוא ש"גוף הכתי"י הוא שלם" (ראה מבוא). וגם איננו מביא את שנוי הנוסחאות מכ"י ג'.
2) הקוים נמצאים בכ"י. והם לסימני מחיקה.

3) על גליון השורה, "מקום שבכל מקום... עמהם":... קרא הב"ה מקום. אבל איננו ברור לאיזה מלות שבשורה היא כיוון המעתיק.

פרק חמשה ושלשים

- 1) בכ"י ג': פרק שלשים.
- 2) בכ"י ג': צעדיך.
- 3) בכ"י ג': [כח].
- 4) בכ"י א' וג': [את].
- 5) בכ"י ג': והיה.
- 6) בכ"י א' ליתא.
- 7) בכ"י ג': לו.
- 8) בכ"י א' וג': לגלות.
- 9) בכ"י ג': [ויעקב גלה את האבן].
- 10) בכ"י א': [וגו].
- 11) בכ"י ג': ר' עקיבה.
- 12) בכ"י א': ומוצא.
- 13) בכ"י א': חרבו מיושרת ; בכ"י ג': דרכו מצלחת [ומישרת].
- 14) בכ"י ג' ליתא.
- 15) בכ"י א' וג': עד.
- 16) הורחץ מעיר כאן שמכאן ועד המאמר לקמן, ר"א אומר (מג') [משבעה] חדשים, העתיק את שנוי הנוסחאות מכ"י ג' בפרד"א דפוס חארשא.
- 17) בכ"י א': מצא.
- 18) בכ"י א': [וגו].
- 19) בכ"י א': והצליח.
- 20) בכ"י א': "ומנין תדע לך בא וראה משה עד", במקום : ועוד... ממשה.
- 21) בכ"י א': שלא בא.
- 22) בכ"י א': [ותבאנה וגו].
- 23) בכ"י א': וגו'.

112) בכ"י א': [וגם את] ההרים מתדעונים והקברות.

113) בכ"י א': "ואבני קברים מתפורות", במקום: ואני אומ' קברות מתפורות.

114) בכ"י א': והושיעם י"י.

115) בכ"י א': [כצאן עמו וגו].

116) בכ"י א': הנשמות.

117) בכ"י א': [משל] למה.

118) בכ"י א': "שעומד", במקום : שהיה מהלך.

119) בכ"י א': ולעתיד.

120) בכ"י א': ומחזיר [את] כל רוח ורוח לגוף.

121) בכ"י ב': כשר. והגהתי לפי ג' כ"י א'.

122) בכ"י א': [וגו] והנפש דומה ליוצרן מה הקב"ה לפניו אין שינה כך הנפש אינה ישינה, מה הקב"ה עושה רואה ואינו נראה כך הנפש רואה ואינה נראה, מה הקב"ה סובל את עולמו כך הנפש סובלת את הגוף, וכל הנפשות משלו הן, שני הן כל הנפשות לי הנה.

123) בכ"י א': אומללה הארץ.

124) בכ"י א': "יושביה", במקום : כל דריה.

125) בכ"י א': [כך הארץ אומללה].

126) בכ"י א' ליתא : שני... יושביה.

127) בכ"י א': ליתן פירותיה [שני והארץ חנפה תחת יושביה וגו].

128) בכ"י א': [ומחבש את הכל].

129) בכ"י א': מתוך.

130) בכ"י א': [ונשענים].

131) בכ"י א': כנכלת בהמה יקומו ליום.

132) בכ"י א': ורננו.

133) בכ"י א': אין [טל של] צדיקים [טל של חושך אלא אור ונהו].

134) בכ"י א': מהו [וארץ רפאים תפיל].

135) בכ"י א': אמ' ר' תנחום אררעי

ארעא תפקידה תפליס [טל תחית המחים, מאיזה מקום הוא יורד מראשו של הקב"ה שראשו של הקב"ה].

136) בכ"י א': מלא.

137) בכ"י א': לעתיד לבא [והקב"ה] נוער.

138) בכ"י א': [ומחדש את הכל ומנין שראשו של הקב"ה].

- 24) בכ"י א': ומנין [תדע לך שהיה כן].
 25) בכ"י א': בא.
 26) בכ"י א': לפניו.
 27) בכ"י א': [עם הצאן].
 28) בכ"י א': ר' הונא אומ'.
 29) מכאן עד המאמר לקמן, לפני הב"ה קודם שיבא, ליתא בכ"י א'.
 30-31) אפשר שצ"ל: בלי שום.
 32) הקוים הם לסימן מחיקה.
 33) המלה "שכניך" נמצאה על הגליון.
 34) צ"ל: שררה.
 35) אפשר שצ"ל: יצחק.
 36) צ"ל: בירושלים.
 37) בכ"י א': [הכל צפוי] לפני שאמ' והיה העולם עד שלא בא.
 38) בכ"י א': מעט.
 39) בכ"י א': ליתא: מה שהיתה... מהרבה. ואפשר שנשמט בט"ס מן "מהרבה" עד "מהרבה".
 40) בכ"י א': "כדי לפרות ולרבות צאנו של לבן על רגל של יעקב", במקום: וכי... לבן.
 41) בכ"י א': מכאן [אמרו] יש רגל [מחרבת בית ויש רגל] אדם מברכת [בית].
 42) בכ"י א': אחי.
 43) בכ"י א': אומ'.
 44) בכ"י א': נחשתי.
 45) בכ"י א': שמע.
 46) בכ"י א': [ואת כח גבורתו שעשה על הבאר ורץ לקראתו לנשקו ולחבקו שני ויהי כשמוע לבן וגו'].
 47) בכ"י א': אמ'.
 48) בכ"י א': אתה אחי.
 49) בכ"י א': הוא.
 50) בכ"י א': [אדם כאחיו].
 51) בכ"י א': "ובנו בן", במקום: כבנו ובן.
 52) בכ"י א': ובינך [וגו'].
 53) בכ"י א': ליתא: ובין רועי... אנחנו.
 54) בכ"י א': כתוב.
 55) בכ"י א': שכן.
 56) בכ"י א': כאחיו.
 57) בכ"י א': מנין [אנו למדין].
 58) בכ"י א': [שני] ויאמר יעקב אל אחיו לקטו אבנים וכי אחיו היו והלא בניו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו בן בניו של אדם כבניו מנין אנו למדין מיעקב].
 59) בכ"י א': שני.
 60) בכ"י א': [בני בנותיו של אדם הן כבנותיו שני ויען לבן ויאמ' ליעקב הבנות בנותי והבנים בני וכי בניו היו ולא בני בנותיו היו אלא ללמדך שבני בנותיו של אדם כבניו].
 61) בכ"י א': והתחיל.
 62) בכ"י א': שבע.
 63) בכ"י א': עשה שבעה ימי משחה ושמה.
 64) בכ"י א': ימי.
 65) בכ"י א': [ונתנה לך וגו'].
 66) בכ"י א': כן יעקב.
 67) בכ"י א': נאספו.
 68) בכ"י א': אבינו יעקב.
 69) בכ"י א': "שני", במקום: הדא הוא דכתי'.
 70) בכ"י א': [להם].
 71) בכ"י א': יעקב.
 72) בכ"י א': נתן.
 73) בכ"י א': יהיה [שכר].
 74) בכ"י א': וגו'.
 75) בכ"י א': לקח לבן.
 76) בכ"י א': אלא [בנימוס הארץ] בנותיו.
 77) בכ"י א': פלגשו נקראו שפחותיו.
 78) בכ"י א': [את בלהה וגו'].
 79) בכ"י א': ונתן לה ההריון לנחם נפשה.
 80) בכ"י א': לא.
 81) בכ"י א': "ותלד בן קרא", במקום: ליעקב בן ותקרא.
 82) בכ"י א': ולשבע שנים; בכ"י ג': ובשבע שנים.
 83) בכ"י ג': [לו].
 84) בכ"י א': וגו' אחד.
 85) בכ"י א': שבטים.
 86) בכ"י א': [ונולד] זוגו.
 87) בכ"י א': שלא נולד זוגו עמה; בכ"י ג': שלא נולד זוגו עמו.
 88) בכ"י א': לא.
 89) בכ"י א': וגו' נולד.
 90) בכ"י ג': אסורה.
 91) בכ"י א': וגו' ליתא.

- 92) בכ"י א': ברח [לצאת]; בכ"י ג': וברח [לצאת].
- 93) בכ"י ג': [מנין].
- 94) בכ"י ג': ויגד.
- 95) בכ"י א': וכי למה.
- 96) בכ"י א' וג': לשכן.
- 97) בכ"י א': עמך.
- 98) בכ"י א': ארצך.
- 99) בכ"י א': ואל מולדתך; בכ"י ג': ולמולדתך.
- 100) בכ"י א': [יעקב]; בכ"י ג': [מפני לבן].
- 101) בכ"י א': מבקש.
- 102) בכ"י ג': "אחריו", במקום: המלאך.
- 103) בכ"י א': [את].
- 104) בכ"י א': [עליו]; בכ"י ג': ליתא; "אחריו".
- 105) בכ"י א': ועד.
- 106) בכ"י ג': את לבן [הארמי וגו'].
- 107) בכ"י א': [ואמ' לו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע וגו'].
- 108) בכ"י א': אמ'.
- 109) בכ"י א': והואיל.
- 110) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': [את].
- 111) בכ"י א' וג': אדם.
- 112) בכ"י א': ובשמים.
- 113) בכ"י א': ציץ.
- 114) בכ"י א': רוח הטומאה ומנחים.
- 115) בכ"י א': [תחת לשונו ונותנים אותו בקיר]; בכ"י ג': [תחת לשונו ונותנים אותו בקיר].
- 116) בכ"י א': [גר].
- 117) בכ"י א': עמם; בכ"י ג': עמהם.
- 118) בכ"י א' וג': ויעקב לא ידע.
- 119) בכ"י א' וג': ואמ' כל מי שגנב [את].
- 120) בכ"י א': המלך.
- 121) בכ"י ג': [לפיכך] ידה.
- 122) בכ"י א' וג': כצאת.
- 123) בכ"י א': אבות שלשה.
- 124) בכ"י א': ארחי.
- 125) בכ"י א': [עוגות שרה כשהייתה לישה]; בכ"י ג' ליתא: גדולה... לעשות.
- 126) בכ"י א': ליתא: להם סעודה גדולה.
- 127) בכ"י א' ליתא: להם... שעה.
- 128) בכ"י א': גדתה.
- 129) בכ"י ב': מן העונות; בכ"י ג': את העונות. והגהתי לפי כ"י א'.
- 130) בכ"י ג': ורץ מלפניו בן בקר.
- 131) בכ"י א' וג': [שם].
- 132) בכ"י א': על מטתיהם ושינים; בכ"י ג': על המיטות ושינים.
- 133) בכ"י א': דולקות עליהם; בכ"י ג': דולקין לפנייהם.
- 134) בכ"י א' וג': [את] מערת [המכפלה].
- 135) בכ"י א': היבוס.
- 136) בכ"י א': בממכר זהב. ו"טוב" ליתא שם.
- 137) בכ"י א' וג': [עולם].
- 138) בכ"י א' וג': [על שם].
- 139) בכ"י א': העיר; בכ"י ג' ליתא.
- 140) בכ"י א': עליהם האנשים.
- 141) בכ"י א' וג': להם.
- 142) בכ"י א': אמרו [לן] אנו יודעין; בכ"י ג': אמרו [לן] יודעין אנו.
- 143) בכ"י ג': שהבטיח עתיד.
- 144) בכ"י א' וג': האל.
- 145) בכ"י א': [ברית]; בכ"י ג': כרת עמנו.
- 146) בכ"י א': שאין זרעך יורש; בכ"י ג': שאין ישראל יורשין.
- 147) בכ"י א': היבוס [הזאת ואנו מוכרים לך את מערת המכפלה בממכר זהב ובכתב עולם ולאחזות עולם לו (?) עולם וכרת ברית עמם ובשבועה שאין ישראל יורשין את עיר יבוס].
- 148) בכ"י א': [של בני יבוס]; בכ"י ג': [של בני יבוס, וכרת עמם ברית שבועה].
- 149) בכ"י א' וג': [מערת].
- 150) בכ"י א': בממכר.
- 151) בכ"י א': וכתבו עליהן [אות ברית שבועת אברם].
- 152) בכ"י ג': רצו להיכנס.
- 153) בכ"י א' ליתא: וכשבאו... אברהם; בכ"י ג': ולא היו יכולין מפני [אות] ברית [שבועת] אברהם.
- 154) בכ"י ג': יושב.
- 155) בכ"י א': [ניכלו וגו'].
- 156) בכ"י א': רצה להיכנס בעיר היבוס; בכ"י ג': רצה להיכנס בעיר היבוס.
- 157) בכ"י א': ויאמרו [אנשי יבוס].
- 158) בכ"י א': מכת.

- 159) בכ"י א' וג': "ברית שבועת", במקום:
 "השבועה וברית".
 160) בכ"י ג': לאחריו.
 161) בכ"י א': במצד [על כן].
 162) בכ"י א' וג': וגו'.
 163) בכ"י א': [אמר לו] אין ; בכ"י ג':
 [אמר לדוד] אין.
 164) בכ"י א': להכנס.
 165) בכ"י א': את.
 166) בכ"י א': עליהן [ברית] שבועות;
 בכ"י ג': עליהם [את ברית] שבועת.
 167) בכ"י א': [אלו הם הצלמים שג'
 על כן יאמרו עור ופסח לא יבא בית י"י
 שמה תאמ' העורים והפסחים] ; בכ"י ג':
 [על כן יאמרו עור ופסח לא יבא אל הבית
 שמה תאמר העורים והפסחים].
 168) בכ"י א': לבית המקדש.
 169) בכ"י א': [העורים והפסחים].
 170) בכ"י א': יראון.
 171) בכ"י א': "רגליהם", במקום : רגל
 להם ; בכ"י ג' : רגלים להם.
 172) בכ"י א': יהלכון.
 173) בכ"י א': שונא.
 174) בכ"י א': [עובדי].
 175) בכ"י א': ויסר.
 176) בכ"י א': [וגו'] ; בכ"י ג' : [שג'
 ייעל יואב בראשונה].
 177) בכ"י א' וג' : בכתב.
 178) בכ"י א' : ולאחות.
 179) בכ"י א' : [דוד].
 180) בכ"י א' : [ושבט].
 181) בכ"י א' ליתא : הרי... שקלים.
 182) בכ"י א' : ויתן לארון היבוסי
 [במקום וגו'].
 183) בכ"י א' : [ברית] שגר.
 184) בכ"י א' וג' : [ממנו].
 185) בכ"י א' : בעולם.
 186) בכ"י ג' : ויצאו.
 187) בכ"י ג' : גדודיו.
 188) בכ"י א' : ועתה.
 189) בכ"י ג' : להם.
 190) בכ"י א' ליתא : שג'... וכו' ; בכ"י
 ג' ליתא : וכו'.
 191) בכ"י א' : [ויאמרו] ראה.
 192) בכ"י א' וג' : י"י.
- 193) בכ"י א' : כרות עמנו ; בכ"י ג' :
 כרות עמי.
 194) בכ"י א' : ושבועה שאין זרע ; בכ"י
 ג' : שבועה שאין ישראל.
 195) בכ"י א' : יורש את הארץ הזאת
 [וכרת עמהן ברית ושבועה] ; בכ"י ג' : [וכרת
 עמהם שבועה].
 196) בכ"י א' : [אחת].
 197) בכ"י א' : ונתן להם [שיהיה בידם]
 אות.
 198) בכ"י א' : [יצחק עד שלקח מהן אות
 ברית שבועת].
 199) בכ"י א' : פלישתים [ואחר כך לקח
 את ארץ פלישתים].
 200) בכ"י א' : ויכנעו הפלישתים ולא יספו
 עוד ; בכ"י ג' ליתא : מה עשה יצחק... ולא
 יכלו עוד. ועל הגליון : "פה יש הפסק כאיזה
 תיבות".
 201) בכ"י א' : שאמ' לו לבן יודע ; בכ"י
 ג' : לבן אמ' יודע.
 202) בכ"י א' : שעתיד הקב"ה ; בכ"י ג' :
 שעתיד הבה".
 203) בכ"י א' : כרות עמנו ; בכ"י ג' :
 כרות עמי.
 204) בכ"י א' וג' : וברת.
 205) בכ"י א' : [שאין ישראל יורשים] ;
 בכ"י ג' ליתא : שבועה.
 206) בכ"י א' : בברית ; בכ"י ג' ליתא.
 207) בכ"י ג' : בשבועה.
 208) בכ"י א' : ואחיו.
 209) בכ"י א' : [ואם ארם יורשים שלא
 יבואו לארץ ישראל] ; בכ"י ג' : לבן.
 210) בכ"י א' : עליך [וגו'] ; בכ"י ג' :
 [את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את
 הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה].
 211) בכ"י ג' : "וכשרצה דוד", במקום :
 וכשמלך דוד רצה.
 212) בכ"י א' : אל.
 213) בכ"י א' : [היה].
 214) בכ"י ג' : [אות].
 215) הקוים הם לסימן מחיקה.
 216) בכ"י א' וג' : עליה.
 217) בכ"י א' וג' : ושבר.
 218) בכ"י א' : ואחר כך לקח [את] ; בכ"י
 ג' : אחר כך כבש [את].

- (34) בכ"י א': [מה בהמה].
 (35) בכ"י א': יעקב לעבור.
 (36) בכ"י א': נהל יבוק (וצ"ל נהר יבוק ; או : נחל יבוק).
 (37) בכ"י א': ונתעכיה.
 (38) בכ"י א': [אבינו].
 (39) בכ"י א': [כל].
 (40) בכ"י א': [נועש מהן חמש מאות וחמשים מכאן אתה למד שכל מקנה קנינו של יעקב אבינו שהביא מפרדס].
 (41) בכ"י א': חמשת.
 (42) בכ"י א': [רצה יעקב לעבור את נהר יבוק ונתעכב שם].
 (43) בכ"י א': [לא כך אמרת כל אשר תחן לי עשר וכו'].
 (44) בכ"י א': ליתא : ליעקב . . . מכל.
 (45) בכ"י א': והרי.
 (46) בכ"י א': ארבע.
 (47) בכ"י א': לארבע.
 (48) בכ"י א': [וגמ' בבנימין].
 (49) בכ"י א': לי"י.
 (50) בכ"י א': בשמירת.
 (51) בכ"י א': והעלהו לפני כסא הכבוד אמ'.
 (52) בכ"י א': וחלק מעשרך.
 (53) בכ"י א': פשט.
 (54) בכ"י א': ובירכו שיהיו [כל בני].
 (55) בכ"י א': לפני.
 (56) בכ"י א': המשרת לפני מלך.
 (57) בכ"י א': [הקב"ה].
 (58) בכ"י א': בשמו.
 (59) בכ"י א': אשי י"י ונחלתן.
 (60) בכ"י א': זמם.
 (61) בכ"י א': בקשת ובחיצים אלא בפי [ובשיני].
 (62) בכ"י א': וישכחו.
 (63) בכ"י א': [של יעקב כעצם השן ועליו הכתוב אומ']
 (64) בכ"י א': צוארך כמגדיל השן.
 (65) בכ"י א': וכיון שראה [הרשע].
 (66) בכ"י א': תאות לבו.
 (67) בכ"י ב': "של". והגהתי לפי גי' כ"י א'.
 (68) בכ"י א': לקח.
 (69) בכ"י א': [לן].
 (70) בכ"י א': לחול.

- (219) בכ"י א': [מלך צובה חמחה] ; בכ"י ג': [מלך צובא].

פרק ששה ושלשים

- (1) בכ"י א': פרק ל"ז ; בכ"י ג': פרק שלשים ואחד (והורחיק מעיר כאן על הגליון: "מכת"י זה העתקתי בהפד"א דפוס ווארשא" — ומשום זה לא הביא בפרק זה את השנויים מכ"י ג').
 (2) בכ"י א': ליתא : ובא... נחש.
 (3) בכ"י א': "אחרי יעקב", במקום : אחריו כאריה.
 (4) בכ"י א': ליתא.
 (5) בכ"י א': על הדרך כדוב [העומד על האיש].
 (6) בכ"י א': אם על בנים.
 (7) בכ"י א': והארי.
 (8) בכ"י ב': בנים.
 (9) בכ"י א': השם ברוך הוא.
 (10) בכ"י א': והנה.
 (11) בכ"י א': מפניו [שאינו מתירא ממך].
 (12) בכ"י א': אמרו.
 (13) בכ"י א': ועמד לי על דרך.
 (14) בכ"י א': [כאיש].
 (15) בכ"י א': בנים.
 (16) בכ"י א': ולהצילו.
 (17) בכ"י א': [וגו']
 (18) בכ"י א': עת עמידתו לשורר ולומר.
 (19) בכ"י א': לשלחו.
 (20) בכ"י א': משורר [ומומר].
 (21) בכ"י א': ושמעו.
 (22) בכ"י א': מומר ומשורר.
 (23) בכ"י א': ליתא : אמרו ... המלאך.
 (24) בכ"י א': עליו.
 (25) בכ"י א': שולחך.
 (26) בכ"י א': [וברכו שני].
 (27) בכ"י א': [אמ' לו שלחני].
 (28) בכ"י א': [שני] לא יעקב יאמ' עוד שמך וגו'.
 (29) בכ"י א': [יעקב].
 (30) בכ"י א': ולהפילו על הארץ.
 (31) בכ"י א': [שעל כף הירך מיעקב ונש גיד הנשה].
 (32) בכ"י א': ונעשה.
 (33) בכ"י א': [את].

- (23) בכ"י א': [לה].
 (24) בכ"י א' וג': [ונסלה].
 (25) בכ"י א': לביתו של פוטיפר ; בכ"י ג': לביתו של פוטיפרע.
 (26) בכ"י א': בת דינה.
 (27) בכ"י א': אשה של פוטיפר.
 (28) בכ"י א' וג': ויקח.
 (29) בכ"י א': [וגו'].
 (30) בכ"י א' ליתא : בת פוטיפרע ; בכ"י ג' : [וגו'].
 (31) בכ"י ג' : [ויאמרו].
 (32) בכ"י א' וג': אחותינו.
 (33) בכ"י א': וישמע.
 (34) בכ"י א' : ונתיירא ; בכ"י ג' : נתיירא [הרבה].
 (35) בכ"י ב' : שנא. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.
 (36) בכ"י א' : ישמעו.
 (37) בכ"י א' וג': כל.
 (38) בכ"י א' : מקלל ; בכ"י ג' : מילל.
 (39) בכ"י ג' : זנית.
 (40) בכ"י א' : [ארור אפס כי עז].
 (41) בכ"י א' : וכלי חמס מכירותיהם.
 (42) בכ"י א' : מלכי [ארץ] ; בכ"י ג' : מלכי [הארץ].
 (43) בכ"י א' וג': אמרו.
 (44) בכ"י ג' : [כל].
 (45) בכ"י א' : לקח.
 (46) בכ"י ג' : ביתו.
 (47) בכ"י א' : ואת נשיו ; בכ"י ג' : ליתא.
 (48) בכ"י א' : אוהלים ; בכ"י ג' : באהל.
 (49) בכ"י א' וג': ונסה.
 (50) בכ"י א' : בחוצה (?) ; לו ; בכ"י ג' : חוצה לו.
 (51) הקוים הם לסימן מחיקה.
 (52) בכ"י א' : [הרבה].
 (53) בכ"י א' וג': הכתו.
 (54) בכ"י ג' : את.
 (55) בכ"י א' : [לו].
 (56) בכ"י א' : חלוק.
 (57) בכ"י א' : אבי.
 (58) בכ"י ג' : לשני חלקים.
 (59) בכ"י א' : גדול.
 (60) בכ"י ג' : הרש.

- (71) בכ"י א' : מחניף אדם לרשעים.
 (72) הקוים הם לסימן מחיקה. וגם ליתא בכ"י א'.
 (73) בכ"י א' : [אמ'] לו עשו אחי יש לי רב שני' ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי לך אשר לך וגו' ובשביל שחלק כבוד ליעקב לפיכך חלקו בני ישראל כבוד לבני עשו בלשון שני' רב לכם טוב וגו'.
 (74) בכ"י א' : אלא שאני אמרתי ורב יעבור.
 (75) בכ"י א' : משול עליך [בעולם הזה ואת תמשול בו].
 (76) בכ"י א' : לעתיד לבא.
 (77) בכ"י א' : יעבור.
 (78) בכ"י א' : [נופלים עד שיבא שריד יעקב ויקצץ רגליהם של בני עשו].
 (79) בכ"י א' : "הקב"ה", במקום : מיעקב.

פרק שבעה ושלשים

- (1) בכ"י א' : פרק ל"ח ; בכ"י ג' : פרק שלשים ושנים.
 (2) בכ"י ג' : ליתא.
 (3) בכ"י ג' : הנחש.
 (4) בכ"י א' וג' : [לכיתו].
 (5) בכ"י א' וג' : ליתא.
 (6) בכ"י א' : נחש.
 (7) בכ"י א' : ואי זה ; בכ"י ג' : ואי זהו.
 (8) בכ"י א' וג' : נחש.
 (9) בכ"י א' : ליתא.
 (10) בכ"י א' : [היתה] יושבת ; בכ"י ג' : יושב.
 (11) בכ"י ג' : [צנועה].
 (12) בכ"י א' : יוצאת חוצה ; בכ"י ג' : יוצאה החוצה.
 (13) בכ"י א' : [בתופים] ; בכ"י ג' : בתופים.
 (14) בכ"י א' : משחקות.
 (15) בכ"י א' : והרת ; בכ"י ג' : ליתא.
 (16) בכ"י א' : ויאמרו.
 (17) בכ"י א' וג' : להרגה שאמרו.
 (18) בכ"י א' : ארץ ; בכ"י ג' : ליתא.
 (19) בכ"י א' : בה ; בכ"י ג' : ליתא.
 (20) בכ"י א' : [זנות].
 (21) בכ"י א' וג' : [מה עשה כתב על ציץ].
 (22) בכ"י ג' : הזהב.

- 61 בכ"י א': אינו.
 62 בכ"י א': לחלק.
 63 בכ"י א': [ואת מערת המכפלה];
 בכ"י ג': ארץ כנען [ואת מערת המכפלה].
 64 בכ"י א': לחלק אחד.
 65 בכ"י א' וג': [למדבר למולכו שני וילך עשו אל ישמעאל].
 66 בכ"י א' וג': "אלא טול כל", במקום: ולכן טול אתה.
 67 בכ"י א': נתן ליעקב.
 68 בכ"י א' וג': [אחוזתי מארץ כנען].
 69 בכ"י א': [ואת בנותיו].
 70 בכ"י א': וילך אל ארץ [גד]; בכ"י ג': וילך אל ארץ [מפני יעקב אחיו].
 71 בכ"י א' וג': ובשכר שהלך; בכ"י ג': בשכר שפינה.
 72 בכ"י א': מפני.
 73 בכ"י א': ניתן; בכ"י ג': נתנו.
 74 בכ"י א': מדינות מאה.
 75 כן הוא חלק בכ"י. ובכ"י א': ומגדיל הוא [רומין]; בכ"י ג': מגדאל זה [רומין].
 76 בכ"י א': אחוזות; בכ"י ג': אביו.
 77 בכ"י א' ליתא: שני . . . אביו; בכ"י ג': [בארץ כנען].
 78 בכ"י א': זקן; בכ"י ג': זקונים.
 79 בכ"י א': [וגו'].
 80 בכ"י ג': [יוסף].
 81 בכ"י א': והלא בן זקונים היה בנימין.
 82 בכ"י א': בנבואה.
 83 בכ"י א': בניו [וראו אחיו את אביהם אוהב אותן]; בכ"י ג': בניו.
 84 בכ"י א' וג': [שנ'].
 85 בכ"י א': הוא; בכ"י ג' ליתא.
 86 בכ"י א': שהוא עתיד.
 87 בכ"י ג': והוסיפו עליו [קנאה]; בכ"י א': והוסיפו לו [קנאה על קנאה].
 88 בכ"י א': ויוספו.
 89 בכ"י א' וג': פלגשי.
 90 בכ"י א': אילות; בכ"י ג': איילות.
 91 בכ"י א': מכבשים.
 92 בכ"י ג': והוסיף.
 93 בכ"י א' וג': לפני.
 94 בכ"י א': [לראות את פניו עוד שני ולא יכלו].
- 95 בכ"י ג': [יוסף].
 96 בכ"י ג': ושלום.
 97 בכ"י א': [שנ' לך נא ראה וגו']; בכ"י ג': [לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן שנ' לך נא ראה את שלום אחיך ושלום הצאן].
 98 בכ"י א': תועה בשדה.
 99 בכ"י א' וג': [בו].
 100 בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג' ליתא.
 101 בכ"י א' וג': מה [אתה] מבקש.
 102 בכ"י א': אני.
 103 בכ"י א': [ובטרם וגו'].
 104 בכ"י א' ליתא: ויתנכלו אותו להמיתו; בכ"י ג' ליתא: שני . . . להמיתו.
 105 בכ"י א': [תשפכו דם שני ויאמר אליהם ראובן אל].
 106 בכ"י א' ליתא: השליכו . . . במדבר; בכ"י ג': [ויד אל תשלחו בן].
 107 בכ"י א' וג': ושמעו.
 108 בכ"י א': לבור.
 109 בכ"י א': [ויקחן].
 110 בכ"י א' וג': [וגר'].
 111 בכ"י א': מן; בכ"י ג': [מן].
 112 בכ"י א': לרדת.
 113 בכ"י א': להעלותו.
 114 בכ"י א' וג': מן הבור.
 115 בכ"י א': [ותשע] אחיו; בכ"י ג': [ותשעה] אחיו.
 116 בכ"י א': [כלם כאיש אחד].
 117 בכ"י א' וג': לב.
 118 בכ"י א': ישמעלים.
 119 בכ"י א': בוא; בכ"י ג': לכו.
 120 בכ"י א': לישמעלי.
 121 בכ"י א': והן; בכ"י ג': והיו.
 122 בכ"י א': [את]; בכ"י ג': שמע.
 123 בכ"י א': לישמעלי.
 124 בכ"י ג': [מהם].
 125 בכ"י א': [מהם]; בכ"י ג' ליתא.
 126 בכ"י א': לרגליהם; בכ"י ג': ברגלים.
 127 בכ"י א' וג': "נחרים", במקום: נשים חרם.
 128 בכ"י א' וג': "אמר להם יהודה", במקום: אמרו - ביניהם.
 129 בכ"י א': אינו כאן; בכ"י ג': [ראובן].

- (130) בכ"י א': אין.
 (131) בכ"י א': בתשעה; בכ"י ג' ליתא.
 (132) בכ"י א': [מה עשן] שיתפו למקום;
 בכ"י ג': [מה עשן] שתפו למקום.
 (133) בכ"י א': והחרמו.
 (134) בכ"י א' וג' ליתא: ביניהם . . .
 ליעקב.
 (135) בכ"י א' וג': וירד.
 (136) בכ"י א': להעלותו; בכ"י ג':
 [את].
 (137) בכ"י א' וג': [מצא אותן].
 (138) בכ"י א' וג': והגידו.
 (139) בכ"י א': [את] הדבר.
 (140) בכ"י ג': והחרם.
 (141) בכ"י א': שהתרי' [ושמע ראובן את
 החרם].
 (142) בכ"י א': "והקב"ה", במקום: וגם
 הב"ה; ובכ"י ג' ליתא: וגם הב"ה.
 (143) בכ"י א': מפני.
 (144) בכ"י א': [והדבר הוה לא הגיד
 ליעקב מפני החרם].
 (145) בכ"י א' וג': בדבר.
 (146) בכ"י א': ואמ' [יעקב]; בכ"י ג':
 ואמ'.
 (147) בכ"י א': טרף.
 (148) בכ"י א' וג': לשבטים.
 (149) בכ"י א': "שמת"; ובכ"י ג':
 "שמתו", במקום: עת מיתתם.
 (150) בכ"י א' וג': [ונגלה].
 (151) בכ"י א': אדוני; בכ"י ג': י"י.
 (152) בכ"י א' וג': [לכם].
 (153) בכ"י א' וג': ובמכירת.
 (154) בכ"י א': בארץ.
 (155) בכ"י ג': ממצרים.
 (156) בכ"י ג': שיוסף.
 (157) בכ"י א': וחייתה נפשו ורוחו [וכי
 מתה היתה רוחו של יעקב אביהם אל' מפני
 החרם נסתלקה רוח הקדש מעליו וכיון שהתיר
 את החרם שרת עליו רוח כבתחלה].
 (158) בכ"י א' ליתא: של יעקב; בכ"י
 ג': [וכי מתה היתה רוחו של יעקב אביהם
 אלא מפני החרם נסתלקה רוח הקדש מעליו
 וכיון שהתירו את החרם שרתה עליו רוח
 הקדש כבתחלה].
 (159) בכ"י א': הדא היא דכתי'.
 (160) בכ"י ג': ר' עקיבה.
 (161) בכ"י א': השבועה.
 (162) בכ"י ג': ושבועה הוא חרם.
 (163) בכ"י א' וג': וכל.
 (164) בכ"י א' וג': מפר [את].
 (165) בכ"י א': השבוע' [וכל מי שהוא
 מפר את השבועה כאלו מפר את החרם].
 (166) בכ"י א': וכל מי שהוא יודע בדבר.
 (167) בכ"י א': החרם בא עליו; בכ"י ג':
 בא עליו החרם.
 (168) בכ"י א': ואבניו.
 (169) בכ"י א': "הוצאתיה ולנה בתוך
 ביתו וגו'", במקום: וכלתו . . . אבניו.
 (170) בכ"י א': [כח] החרם; בכ"י ג':
 החרם [שהוא גדול].
 (171) בכ"י א': מיהושוע; בכ"י ג':
 מיהושע.
 (172) בכ"י א' וג': שחרם [את].
 (173) בכ"י א' וג': וכל.
 (174) בכ"י א': לה.
 (175) בכ"י א' וג': תשרף.
 (176) בכ"י א': עכן בן כרמי בן זרח;
 בכ"י ג': עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח.
 (177) בכ"י א' וג': פרוסה.
 (178) בכ"י א': לשון הזהב; בכ"י ג':
 ולשון זהב.
 (179) בכ"י א': האהל.
 (180) בכ"י א' וג': מעלו.
 (181) בכ"י א' וג': [עליו].
 (182) בכ"י א' וג': וששה.
 (183) בכ"י א': שני' ויכו את אנשי העיר
 מהם וגו'; בכ"י ג': "כשלים וששה איש",
 במקום: וכו'.
 (184) בכ"י א': הלך יהושוע וקרע [את].
 (185) בכ"י ג': בגדו.
 (186) בכ"י א' וג': [כרית].
 (187) בכ"י א': י"י.
 (188) בכ"י א': מבקש.
 (189) בכ"י א': הקב"ה.
 (190) בכ"י א': אמר.
 (191) בכ"י א': מעלו ישראל [מעל].
 (192) בכ"י א' וג': בשמים עשרה.
 (193) בכ"י ג': [שהיה מצוה בידו אבנו
 מגייה אורה וכל שבט ושבט].
 (194) בכ"י א': [של צדקה היתה אבנו
 מגייה אורה וכל שבט שהיתה עושה דבר].
 (195) בכ"י א': "היתה אבנו מכה את",

- במקום : לא היתה מגיה ; בכ"י ג' : מגיהה.
 (196) בכ"י א' : [ויקרב].
 (197) בכ"י א' : "בן זרח", במקום : בן כרמי ; בכ"י ג' ליתא : בן כרמי.
 (198) בכ"י א' : וכתוב ; בכ"י ג' : וכת"י.
 (199) בכ"י א' : [אלא עד שידעו בדבר ולא הגידו].
 (200) בכ"י א' ליתא : אם כן ... עכור.
 (201) בכ"י ג' ליתא : ובנים לא יומחו ... שמעל בחרם.
 (202) בכ"י א' : "אם סקילה למה שריפה ואם שריפה למה סקילה אלא סקילה", במקום : שם היה לו . . . בחרם אלא.
 (203) בכ"י ג' : [באבנים, אם סקילה למה שריפה ואם שריפה למה סקילה אלא סקילה על שידעו בדבר ולא הגידו].
 (204) בכ"י א' ליתא : סקלם... שרפם.
 (205) בכ"י א' : [ושריפה] על ; בכ"י ג' : [שריפה] על.
 (206) בכ"י א' וג' : שלשים וששה.
 (207) בכ"י א' : ויכו את אנשי העיר [וגו'].
 (208) בכ"י א' וג' : הודיה.
 (209) בכ"י א' : לשמו של.
 (210) בכ"י א' : [ויאמר יהושע מה עכרתנו וגו'].
 (211) בכ"י א' ליתא : ה' ביום הוה ; בכ"י ג' : י"י היום הוה.
 (212) בכ"י א' וג' : היום.
 (213) בכ"י א' : "לעולם הבא", במקום : לעתיד לבא.
 (214) בכ"י א' וג' : תדע.
 (215) בכ"י א' : "מ"א השבטים שבטי יה", במקום : מן השבטים.
 (216) בכ"י א' : ועל.
 (217) בכ"י א' : את הזנות ; בכ"י ג' : על זנות.
 (218) בכ"י א' וג' : בני.
 (219) בכ"י א' : ושנייה ושלישית ; בכ"י ג' : שנייה ושלישית.
 (220) בכ"י א' וג' : [ברית].
 (221) בכ"י א' וג' : מבקשים.
 (222) בכ"י א' : והחרימו שיהיו ; בכ"י ג' : וחרמו שיהיו.
 (223) בכ"י א' : [שבועה].
 (224) בכ"י א' : מגדול ועד קטן.
 (225) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' ליתא.
- (226) בכ"י א' וג' : שבועה נשבעו.
 (227) בכ"י א' : "החרם הוא", ובכ"י ג' : "שהחרם זאת", במקום : שחרם זו היא.
 (228) בכ"י א' : "עלו ובאו עמהם", ובכ"י ג' : "עלו עמהם", במקום : בא עליהם.
 (229) בכ"י א' : [כי המלחמה לאמור].
 (230) בכ"י א' : תמות.
 (231) בכ"י א' וג' : שחרם.
 (232) בכ"י א' : אמר.
 (233) בכ"י א' : דבש מעט.
 (234) בכ"י א' : ויאורו ; בכ"י ג' : ותהי.
 (235) בכ"י א' : וראה.
 (236) בכ"י א' : הפלישתים ; בכ"י ג' : פלשתים.
 (237) בכ"י ג' : בחרם ישראל.
 (238) בכ"י א' : [שעל כהן גדול שהיה כנגד שנים עשר שבטים].
 (239) בכ"י א' : שהיתה.
 (240) בכ"י א' : של צדקה.
 (241) בכ"י א' : היתה.
 (242) בכ"י א' : מגיהה אורחה ; בכ"י ג' : מגיהה אורה.
 (243) בכ"י ג' : שעשה.
 (244) בכ"י א' : [של].
 (245) בכ"י א' : היתה [מכהה] אבנו [ואת].
 (246) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : מגיהה.
 (247) בכ"י א' : [ראה אבנו של שבט בנימין שהיתה מכהה את אורה].
 (248) בכ"י ג' : מעלו.
 (249) בכ"י א' : [בבנימין].
 (250) בכ"י א' : לקח.
 (251) בכ"י א' : לי אלהים.
 (252) בכ"י ג' ליתא : כה . . . יוסיף.
 (253) בכ"י א' : אדונינו ; בכ"י ג' : אדוני.
 (254) בכ"י ג' : שגגה הוא והקריבו עליה.
 (255) בכ"י א' וג' : ונעתר.
 (256) בכ"י א' : יונתן.
 (257) בכ"י א' : מותר המשה.
 (258) בכ"י א' : [חשובים למלך].
 (259) בכ"י א' : "תשעה גויים", במקום : גם.
 (260) בכ"י א' : דינאי ואפרכתי ; בכ"י ג' : דינאי ואפרסכתאי.
 (261) בכ"י ג' : לאשורה.
 (262) בכ"י א' וג' : [את].

- (263) בכ"י א' וג': והושיב.
 (264) בכ"י א': הקב"ה.
 (265) בכ"י א': [שנ' ויהי בתחלת שבתם
 שם וגו']; בכ"י ג': [שנ' ויהי בתחלת
 שבתם שם].
 (266) בכ"י א': חית ; בכ"י ג' ליתא.
 (267) בכ"י א' וג': את עברי.
 (268) בכ"י א': [י"י].
 (269) בכ"י ג': "את ארצם", במקום ;
 לארצם.
 (270) בכ"י א': גימול.
 (271) בכ"י א': תטילו.
 (272) בכ"י א' וג': [וימולו אותם].
 (273) בכ"י א': וילמדו [אותם] תורה ;
 בכ"י ג': וילמדו [אותם ספר] התורה.
 (274) בכ"י א': ר' דוסטי ברייני ואדר
 מיכה ; בכ"י ג': ר' דוסתאי בר' ינאי ואחד
 מיניה.
 (275) בכ"י א': [ספר] תורה ; בכ"י ג' ;
 [ספר] התורה [ובוכין].
 (276) בכ"י א': בכתב נוטריקון ; בכ"י
 ג' : בכתב נוטריקון.
 (277) בכ"י א': ובוכי.
 (278) בכ"י א': הגוים האלו והיו.
 (279) בכ"י א': [ואת אלהיהם היו עובדים] ;
 בכ"י ג' : בחוק התורה [ואת אלהיהם היו
 עובדין].
 (280) בכ"י א': שלתיאל.
 (281) בכ"י ג' : בוגין בהיכל [י"י].
 (282) בכ"י ג' : באדין [קס] זרובבל [וגו'].
 (283) בכ"י א' ליתא : ויהושע . . . וכו' ;
 בכ"י ג' ליתא : בן שאלתיאל וכו'.
 (284) בכ"י ג' : כותים.
 (285) בכ"י ג' : העיר.
 (286) בכ"י א' וג': [את].
 (287) בכ"י א' : ונועדה.
 (288) בכ"י א' : יחדיו [וגו'] ; בכ"י ג' :
 יחדיו.
 (289) בכ"י ג' : שבטלו.
 (290) בכ"י א' ליתא : ועוד שבקשו . . .
 היובל.
 (291) בכ"י א' : זרובבל ועזרא .
 (292) בכ"י א' : ויהושע בן יהושדוק.
 (293) בכ"י א' וג' : קבצו את הקהל.
 (294) בכ"י ג' : י"י.
 (295) בכ"י א' וג' : חינוקות.
- (296) בכ"י א' וג': ספרי תורה [בידם].
 (297) בכ"י א' : הכותים.
 (298) בכ"י א' : השם.
 (299) בכ"י א' וג' : ובכתב.
 (300) בכ"י א' : אדם [ישראל] פת כותי ;
 בכ"י ג' : אדם [ישראל] פת כותיים.
 (301) בכ"י א' : "פת" ; ובכ"י ג' :
 "מפת", במקום : בשר משחיתת.
 (302) בכ"י א' : כאוכל בשר ; בכ"י ג' :
 אוכל מבשר.
 (303) בכ"י א' : יגייר.
 (304) בכ"י א' : בישראל ; בכ"י ג' :
 מישראל.
 (305) בכ"י א' : ולא יהיה.
 (306) בכ"י א' וג' : בישראל.
 (307) בכ"י א' : בירושלים.
 (308) בכ"י א' : [את].
 (309) בכ"י א' : אצל [אותם] שבבל [וצ"ל :
 שבבבל] ; בכ"י ג' : אצל שבבבל.
 (310) בכ"י א' : החרם.
 (311) בכ"י א' : להם.
 (312) בכ"י א' : ואלהה די שכן שמיה תמן
 [תמה וגו'] ; בכ"י ג' : ואלהא דישכין שמיה
 תמן.
- פרק שמנה ושלשים**
- (1) בכ"י א' : פרק ל"ט ; בכ"י ג' : פרק
 שלשים ושלשה.
 (2) בכ"י א' וג' : הרביעית.
 (3) בכ"י א' : ואמר ; בכ"י ג' ליתא.
 (4) בכ"י א' ליתא.
 (5) בכ"י א' וג' : אעזוב [את] ארץ אבותי
 [ונאת] ארץ.
 (6) בכ"י ג' ליתא.
 (7) בכ"י א' : ארץ [מגורי ואת ארץ]
 שכינתו ; בכ"י ג' : וארץ שכינתו.
 (8) בכ"י א' : הקב"ה.
 (9) בכ"י ג' : בתוכה.
 (10) בכ"י א' : [לי] ; בכ"י ג' : [אל ארץ
 מצרים].
 (11) בכ"י א' : [בתוך אומה].
 (12) בכ"י א' וג' ליתא.
 (13) בכ"י ג' : [יעקב].
 (14) בכ"י א' וג' : [מצרימה].
 (15) בכ"י א' : שמע.
 (16) בכ"י א' : [בני].

- (17) בכ"י ג': [בנות].
 (18) בכ"י א': וכתו' אחד ; בכ"י ג' : אדם אחר].
 (50) בכ"י א' וג': שרת.
 (51) בכ"י ג': רוח נחה.
 (52) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : עד.
 (53) בכ"י ג' : רעה.
 (54) בכ"י א' : הכהו ; בכ"י ג' : הסתו.
 (55) בכ"י א' : [אחת].
 (56) בכ"י א' וג': דבר.
 (57) בכ"י א' וג': ופלטי.
 (58) בכ"י א' : והיה צפוי לעמוד מן יוסף ; בכ"י ג' : והיה צפוי להעמיד מן יוסף.
 (59) בכ"י ג' : ויצא [הזרע מבין] ראשי אצבעותיו.
 (60) בכ"י ג' : עשר.
 (61) בכ"י א' : שניים ; בכ"י ג' : שם.
 (62) בכ"י א' וג': לעשקו.
 (63) בכ"י א' : חלומות.
 (64) בכ"י א' : [איש כחלומן].
 (65) בכ"י א' : [בענינו].
 (66) בכ"י א' וג': כששרת.
 (67) בכ"י א' : [ויאמ' פרעה אל עבדיו] ; בכ"י ג' : [ויאמר פרעה אל עבדיו].
 (68) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' : „איש אשר רוח אלהים בו", במקום : וכו'.
 (69) בכ"י ג' : [של שבעים אומות היה יודע].
 (70) בכ"י א' ליתא : וכל הלשונות... בינותם ; בכ"י ג' ליתא : היו באים... בינותם.
 (71) בכ"י א' : „לא היו ימים מועטין עד שעבר בשוק" ; ובכ"י ג' : „עד שהוא עובר בשוק", במקום : ועוד... לשוק.
 (72) בכ"י א' וג': ורואה.
 (73) בכ"י א' : כתיים כתיים ; בכ"י ג' : כיתים כיתים.
 (74) בכ"י ג' : בלשונו.
 (75) בכ"י א' : היו.
 (76) בכ"י ג' : [בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע].
 (77) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' ליתא.
 (78) בכ"י א' : במרכבה ועובר ; בכ"י ג' : במרכבה והיה עובר.
 (79) הקוים הם לסימן מחיקה.
 (80) בכ"י א' : [ארץ] מצרים.
 (81) בכ"י א' : [והיו] המצירות ; בכ"י ג' : מצירות.
 (17) בכ"י ג' : [בנות].
 (18) בכ"י א' : וכתו' אחד ; בכ"י ג' : וכתו' אחר.
 (19) בכ"י א' : [ואת כל אשר לו והביא אותם מצרימה שנו' בניו ובני בניו וגו' ובמקום אחר אומ' ואת דינה בתו].
 (20) בכ"י א' : וכן [הוא] ; בכ"י ג' : וכאן [הוא].
 (21) בכ"י א' : [אלא].
 (22) בכ"י א' וג': [היו] וכל.
 (23) בכ"י א' : לקחו [את] אחיותם [ואת] שאר.
 (24) בכ"י ג' : לפי.
 (25) בכ"י א' : בגוי.
 (26) בכ"י א' : „שנ' ", במקום : כולו ; בכ"י ג' : [שנ'] כולו.
 (27) בכ"י א' : [וגו'].
 (28) בכ"י ג' : וששה.
 (29) בכ"י ג' : ושתי בניו [שהיו].
 (30) בכ"י א' וג': ששים ותשעה.
 (31) בכ"י א' : וכתו'.
 (32) בכ"י א' : עמם.
 (33) בכ"י א' : מספר ; בכ"י ג' : למספר.
 (34) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' ליתא : לקיים... מצרימה.
 (35) בכ"י א' : נתיחסו ; בכ"י ג' : נתיחיסו.
 (36) בכ"י א' : הגבורים [כלם] ; בכ"י ג' : הגבורים [יעלו למספר].
 (37) בכ"י א' : שששים.
 (38) בכ"י א' : חר.
 (39) בכ"י א' : ועלו מספרם [ששים רבוא] ; ובכ"י ג' ליתא : חסר אחד... במספר.
 (40) בכ"י א' : כמו.
 (41) בכ"י א' : וגם.
 (42) בכ"י א' : ר' ישמעל.
 (43) בכ"י א' : שמע יוסף [את הדבר הזה] ושתק ; בכ"י ג' : „ושתק יוסף את הדבר", במקום : ושמע יוסף ושתק.
 (44) בכ"י א' : דמיה ; בכ"י ג' : דמיה.
 (45) בכ"י א' : לפיכך נקצרו ; בכ"י ג' : לפיכך נתקצרו.
 (46) בכ"י א' וג': עשר.
 (47) בכ"י א' וג': [יוסף].
 (48) בכ"י א' : [המהלכים].
 (49) בכ"י א' : [ואין] המלך יוצא לקראת

- (82) בכ"י א': החומה.
 (83) בכ"י ג': [של].
 (84) בכ"י א': בהן.
 (85) בכ"י א': יופי תארן ; בכ"י ג':
 "יופיו", ו"תאריו" ליתא שם.
 (86) בכ"י א' וג': [ולאן] שזפתה.
 (87) בכ"י א': פורה ורובה.
 (88) בכ"י א' וג': פורת.
 (89) בכ"י א': [וכל] הלשונות באים לשבור אוכל והיו מביאים את המס שלהם מנחה לשבור את יוסף ומדבר לכל עם ועם איש כלשונו, לפיכך נקרא תורגמן שג' כי המליץ בינותם ; בכ"י ג': [וכל] הלשונות באין לשבר אוכל והיו מביאין המס שלהם מנחה אל יוסף ומדבר לכל עם ועם כלשונו, לפיכך נקרא שמו תורגמן שג' כי המליץ בינותם.
 (90) בכ"י א': [לפיכך היה מדבר] ואלו שוברין [את] ; בכ"י ג': ואלו שוברין [את].
 (91) בכ"י א': [ויוצאי].
 (92) בכ"י א': לאלו.
 (93) בכ"י א': "בכמה שער השוק" ; ובכ"י ג': "בכמה הוא שער השוק", במקום : בכמה... בשוק.
 (94) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : ומהם.
 (95) בכ"י א' וג': ובהם.
 (96) בכ"י א': הממכר.
 (97) בכ"י ג': אצל.
 (98) בכ"י א': שלא יצא [את] ; בכ"י ג': "של ארעא", במקום : שלא להוציא.
 (99) בכ"י ג': [מכאן אמרו] כל.
 (100) בכ"י א': "ולא היה רוצה לייקר השער שהמייקר את השער", במקום : שכל... פחות.
 (101) בכ"י א': ר' תנחום.
 (102) בכ"י א': [בכל עיר ועיר].
 (103) בכ"י א': לקבץ.
 (104) בכ"י א' וג': תבואת.
 (105) בכ"י א': המצרים ; בכ"י ג': מצרים.
 (106) בכ"י א' וג': [עליו].
 (107) בכ"י א': התועלה ; בכ"י ג': התולעת.
 (108) בכ"י א' ליתא : אוכלים את ; בכ"י ג' : אוכל את [כל].
 (109) בכ"י א': [שהתחיל] לכלכל ; בכ"י ג' : לכלכל.
 (110) בכ"י א': [לשובע].
 (111) בכ"י ג': כלכל.
 (112) בכ"י א' ליתא : לפיכך ... שובע ; בכ"י ג' ליתא : ועור ... שובע.
 (113) בכ"י א': אמי ; בכ"י ג' ליתא.
 (114) בכ"י א': שאת.
 (115) בכ"י א' וג': לקברי.
 (116) בכ"י א' וג': היו הראשונים.
 (117) בכ"י א': תורה.
 (118) בכ"י א': יריכי.
 (119) בכ"י א': [ויאמ' השבעה לי וגו'] ; בכ"י ג' : [השבעה לי].
 (120) בכ"י א' וג' ליתא : אבי ... וכי.
 (121) בכ"י ג' : "והיו עולין", במקום : ועלו.
 (122) בכ"י ג' : ולגמול.
 (123) בכ"י ג' : [אבינו].
 (124) בכ"י ג' : אתה.
 (125) בכ"י א' ליתא : ויעלו ... מצרים ; בכ"י ג' ליתא : וכל ... מצרים.
 (126) בכ"י א' : [של ישראל ארבעים וחמשה אלף וכל הארץ מביאין רעבון לחם למחני] ; בכ"י ג' : [ישראל ארבעים וחמשה אלף וכל הארץ מביאין רעבון לחם למוזנו].
 (127) בכ"י א' : גמלתם ; בכ"י ג' : עשיתם.
 (128) בכ"י א' : [עבדי] יעקב ; בכ"י ג' : יעקב [עבדי].
 (129) בכ"י ג' : [כל].
 (130) בכ"י א' : נגועו.
 (131) בכ"י א' : לקבר.
 (132) בכ"י א' וג' : נותן.
 (133) בכ"י א' : קבורה ; בכ"י ג' : [לקבורה].
 (134) בכ"י א' : להרהר.
 (135) בכ"י ג' : היא.
 (136) בכ"י א' : אמי ; בכ"י ג' : [נפתלי].
 (137) בכ"י א' : לכבוש [את] המולות.
 (138) בכ"י א' : מצרים.
 (139) בכ"י א' : ועלה ; בכ"י ג' : ולהעלות.
 (140) בכ"י א' : שהיה ביניהם ; בכ"י ג' : שהיתה ביניהם.
 (141) בכ"י א' : "לכך נאמי נפתלי אילה שלוחה" ; ובכ"י ג' : "לכך נפתלי נקרא אילה שלוחה", במקום : לכך ... שלוחה.

- (16) בכ"י א' : וכשמת.
 (17) בכ"י א' וג' : נשלל [כל].
 (18) בכ"י א' וג' : ונתן.
 (19) בכ"י א' : והאותיות.
 (20) בכ"י ג' : ונטען.
 (21) בכ"י א' : בביתו.
 (22) בכ"י א' וג' : ליתא ; ולא היה אדם...
 לגן ביתו. ואפשר שנשמט בט"ס מן "ביתו"
 עד "ביתו".
 (23) בכ"י א' וג' : [משה].
 (24) בכ"י א' : האותיות.
 (25) בכ"י א' : [היה] ; בכ"י ג' : ליתא.
 (26) בכ"י ג' : ליתא.
 (27) בכ"י ג' : משה.
 (28) בכ"י א' : [האיש שהוא].
 (29) בכ"י א' : [ניתן לו וגו'].
 (30) בכ"י א' וג' : צאנו [של].
 (31) בכ"י א' : [באותה משה].
 (32) בכ"י א' וג' : חית.
 (33) בכ"י ג' : "אותם", במקום : את הצאן.
 (34) בכ"י א' וג' : שראו.
 (35) בכ"י א' וג' : [נגלה].
 (36) בכ"י א' : [שני] וירא מלאך י"י אליו
 מתוך הסנה וגו' ; בכ"י ג' : [שני] וירא
 מלאך י"י אליו בלבת אש מתוך הסנה.
 (37) בכ"י א' וג' : [האש בתוך].
 (38) בכ"י ג' : והסנה איננו.
 (39) בכ"י ג' : [אש] אינו אוכל את.
 (40) בכ"י א' : איננו ; בכ"י ג' : אינה.
 (41) בכ"י א' : ואין הסנה ; בכ"י ג' :
 והסנה איננו.
 (42) בכ"י א' וג' : נצמת.
 (43) בכ"י א' וג' : תחתיו.
 (44) בכ"י ג' : והיה.
 (45) בכ"י א' : [והלך לראות את המופת
 שני] ויאמר משה אסורה נא ואראה וגו' ;
 בכ"י ג' : [והלך לראות את המופת שני]
 ויאמר משה אסורה נא ואראה.
 (46) בכ"י א' וג' : ליתא : אמי מאן יקרא...
 יבער הסנה.
 (47) בכ"י א' : תורה.
 (48) בכ"י א' וג' : ליתא : אמר לו הב"ה...
 מעל רגלך. ואפשר שנשמט בט"ס מן "אמי"
 לו" עד "אמי לו".
 (49) בכ"י ג' : [הרין] שלשה וארבע.
 (50) בכ"י א' : שאני עלג לשוני.
- (142) בכ"י ג' : חושם.
 (143) בכ"י א' : בנו [של].
 (144) בכ"י ג' : באוניו.
 (145) בכ"י א' וג' : אנו.
 (146) בכ"י א' : הראה באצבע ; בכ"י ג' :
 הראוהו באצבעו.
 (147) בכ"י א' : אמרו לו ; בכ"י ג' : ליתא ;
 אמי לו.
 (148) בכ"י א' : [אבינו מה עשה] ; בכ"י
 ג' : [אבינו].
 (149) בכ"י ג' : [בסיף].
 (150) בכ"י א' : [בסיף] ; בכ"י ג' : ליתא ;
 של עשו.
 (151) בכ"י א' : [לו].
 (152) בכ"י א' : בתוך מערת ; בכ"י ג' :
 למערת.
 (153) בכ"י א' וג' : שלחו.
 (154) בכ"י א' וג' : להר.
 (155) בכ"י א' : ליתא ; בכ"י ג' : מצות.
 (156) בכ"י א' : תורה.
 (157) בכ"י ג' : יעול.
 (158) בכ"י א' : [חי] ; אני ; בכ"י ג' :
 [חי] אני [אם].
 (159) בכ"י א' וג' : י"י.
 (160) בכ"י א' : ליתא ; ובכ"י ג' : ובל.
 (161) בכ"י א' : ליתא ; ובכ"י ג' : י"י.

פרק תשעה ושלשים

- (1) בכ"י א' : פרק מ' ; בכ"י ג' : פרק
 שלשים וארבעה.
 (2) בכ"י ג' : החמישית.
 (3) בכ"י א' : [וגו'].
 (4) בכ"י א' : ושכן [בתוך] הסנה ; בכ"י
 ג' : וירד בסנה.
 (5) בכ"י א' : ליתא.
 (6) בכ"י ג' : למה.
 (7) בכ"י א' וג' : ליתא.
 (8) בכ"י א' וג' : [את].
 (9) בכ"י א' : בצוקה.
 (10) בכ"י א' : [בתוך] הצרה לקיים מה ;
 בכ"י ג' : [לקיים מה].
 (11) בכ"י ג' : מסר.
 (12) בכ"י א' : [מסרו] ; בכ"י ג' : [מסר].
 (13) בכ"י א' : ליתא ; בכ"י ג' : מסר.
 (14) בכ"י ג' : [מסר].
 (15) בכ"י א' : הורידו.

- (51) בכ"י א': י"י [בי אדוני]; בכ"י ג' : ליתא ; ויאמר... ה'.
- (52) בכ"י א' : "רוצה", במקום : שאתה ; בכ"י ג' : [משלחני ליד אויבי ומבקש נפשי ; ש' לא איש דברים אנכי אם מתמול גם משלשום ולא עוד אלא שאתה].
- (53) בכ"י א' : לשלחני ביד.
- (54) בכ"י א' : ומבקשי נפשי ; בכ"י ג' : ומבקש נפשי.
- (55) בכ"י א' : [לא] על כן.
- (56) בכ"י א' : מפניהם.
- (57) בכ"י ג' : הקדוש ברוך הוא].
- (58) בכ"י א' וג' : מהם.
- (59) בכ"י א' : שירדו מנכסיהם ; בכ"י ג' : [שהיו] יורדים מנכסיהם.
- (60) בכ"י א' : לומד כל.
- (61) בכ"י א' וג' : [הוא].
- (62) בכ"י א' : "וזהו", במקום : לכך נאמ'.
- (63) בכ"י ג' : וגי' ליתא : המבקשים... פרעה.
- (64) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : לשלח.
- (65) בכ"י א' : [לך].
- (66) בכ"י א' : [בני].
- (67) בכ"י ג' : אתה.
- (68) בכ"י א' : אנוכי.
- (69) בכ"י א' וג' : אליה.
- (70) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' : "לפני בא יום י"י הגדול והגורא", במקום : וכו'.
- (71) בכ"י א' ליתא : והשיב... אבותם.
- (72) בכ"י ג' : [מופת] אות.
- (73) בכ"י ג' : ונחש.
- (74) בכ"י ג' : נחש.
- (75) בכ"י א' : בדבר.
- (76) בכ"י א' : "כה הנחש", במקום : מפני שהנחש.
- (77) בכ"י א' וג' : וממית.
- (78) בכ"י ג' : היו.
- (79) בכ"י א' : וחזו ונעשה עץ יבש ; בכ"י ג' : וחזרה ונעשה [ונעשה] כעץ היבש.
- (80) בכ"י א' : כעץ יבש [הזה] ; בכ"י ג' : כעץ היבש.
- (81) בכ"י א' : י"י.
- (82) בכ"י א' : [את].
- (83) בכ"י ג' : [לו על פרעה].
- (84) בכ"י ג' : ויבא ידו [אל] חיקו.
- (85) בכ"י א' : [כשלג].
- (86) בכ"י א' וג' : [הקב"ה].
- (87) בכ"י ג' : דבר.
- (88) בכ"י ג' : [הזה].
- (89) בכ"י ג' : וחזר.
- (90) בכ"י א' : תטהר.
- (91) בכ"י א' : מצרים ; בכ"י ג' : המצרים.
- (92) בכ"י א' : [עיד].
- (93) בכ"י א' : בחקיק [וגו'] ; בכ"י ג' : בחקיק [והוציאה כבשרו].
- (94) בכ"י א' : למה [אמ'] והראה ; בכ"י ג' : ולמה הראה.
- (95) בכ"י ג' : [האש].
- (96) בכ"י א' : בסנה [האש].
- (97) בכ"י א' : לאש.
- (98) בכ"י א' : לקוצים.
- (99) בכ"י ג' : וכדודרים.
- (100) בכ"י א' : [כל].
- (101) בכ"י א' : "לא אשן", במקום : אלא אש ; בכ"י ג' : "אשון", ו"אלא" ליתא שם.
- (102) בכ"י א' וג' : וכדודרים.
- (103) בכ"י א' : "אלא אלא", במקום : ואין.
- (104) בכ"י א' : שלהבו.
- (105) בכ"י א' : דברי התורה [אבל].
- (106) בכ"י א' : אוכל [את כל].
- (107) בכ"י א' : לקוצים ; בכ"י ג' : ליתא : ואין אימות... כקוצים.
- (108) בכ"י א' וג' : עמים.
- (109) בכ"י א' : [וגו'] ; בכ"י ג' : [קוצים ככוחים באש יצתו].
- (110) בכ"י א' : הקב"ה.
- (111) בכ"י א' : שמך הגדול והקדש.
- (112) בכ"י ג' : [לך].
- (113) בכ"י א' : י"י ; בכ"י ג' : אלהים.
- (114) בכ"י א' : [אל כשה] ; בכ"י ג' : [אל משה כה תאמר אל בני ישראל י"י אלהי אבותיכם].
- (115) בכ"י א' : וגו' ; בכ"י ג' : ליתא.
- (116) בכ"י א' : באי ; בכ"י ג' : ברוך אתה י"י.

פרק ארבעים

- (1) בכ"י א' : פרק מ"א ; בכ"י ג' : פרק שלשים וחמשה.
- (2) בכ"י א' : הששית ; בכ"י ג' : השישית.
- (3) בכ"י א' וג' : י"י.
- (4) בכ"י א' ליתא.

- (5) בכ"י א': נגלה הקב"ה על ישראל
[בסיני]; בכ"י ג': נגלה הב"ה [על הר סיני]
על ישראל.
- (6) בכ"י א' וג': נתלה.
- (7) בכ"י א' וג': ליתא.
- (8) בכ"י ג' ליתא.
- (9) בכ"י ג': בשמים וערפל.
- (10) בכ"י א': והקב"ה.
- (11) בכ"י א': עומדים.
- (12) בכ"י א': [וגו'].
- (13) בכ"י ג': ירד.
- (14) בכ"י ג': שעיר.
- (15) בכ"י ג': יו.
- (16) בכ"י ג': קבלו.
- (17) בכ"י א': מה.
- (18) בכ"י ג' ליתא: אמרו לו... תרצח.
- (19) בכ"י ג': [הברכה] והדבר.
- (20) בכ"י א' וג': שברך.
- (21) בכ"י א': שני.
- (22) בכ"י א' וג': על.
- (23) בכ"י א': תחיה.
- (24) בכ"י א': ישמעל.
- (25) בכ"י א' ליתא: שני הופיע... ישמעאל.
- (26) בכ"י א' וג': [וישב].
- (27) בכ"י א': [עליכם]; בכ"י ג' ליתא:
אתם.
- (28) בכ"י ג': מה.
- (29) בכ"י ג': [אבותינו].
- (30) בכ"י א': גונב גונבתי [וגו']; בכ"י
ג': גונב גונבתי.
- (31) בכ"י א': ומשה.
- (32) בכ"י א': [על] כל; בכ"י ג': [את]
כל.
- (33) בכ"י ג': ואמ'.
- (34) בכ"י א': [אתם].
- (35) בכ"י ג': כתר.
- (36) בכ"י א': "אין רוצים בתורה"; ובכ"י
ג': "אין אנו רוצין בתורה", במקום: אנו
רואין.
- (37) בכ"י א' וג': ליתא: שאין אנו...
האלילים.
- (38) בכ"י א': אלא יתן תורתו לעמו.
- (39) בכ"י א': [ישראל].
- (40) בכ"י א' וג': ואתה.
- (41) בכ"י ג': [קדש].
- (42) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג' ליתא.
- (43) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': יי.
- (44) בכ"י ג': אחזה.
- (45) בכ"י א': [ולמה מימינו]; בכ"י ג':
[ולמה בימינו].
- (46) בכ"י א': [מנין]; בכ"י ג': חיבה.
- (47) בכ"י ג': בלשון.
- (48) בכ"י ג' ליתא: בלשון חבה שני...
בלשון שבועה.
- (49) בכ"י א' ליתא: ובלשון שבועה... אלא
שבועה.
- (50) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג' ליתא:
ובורע עונו... בימינו.
- (51) בכ"י א': בחלוקות [נוסעים
בחלקקות וחוגים בחלוקות].
- (52) בכ"י א' וג': להר.
- (53) בכ"י א': כנגד ההר נכאיש אחד
בלב אחד].
- (54) בכ"י א': [עליכם].
- (55) בכ"י א': [עד] שלא נשמע את
התורה; בכ"י ג': [עד] שלא נשמע התורה].
- (56) בכ"י א': [ועושים]; בכ"י ג':
[ועושים].
- (57) בכ"י א': "אותה המצות שבתורה";
ובכ"י ג': "כל מה שכתוב בה", במקום: כל
הכתוב בה.
- (58) בכ"י א' וג': [ויאמרו].
- (59) בכ"י ג': [הדברים].
- (60) בכ"י א' וג': דבר.
- (61) בכ"י א' וג': ר' אליעזר.
- (62) בכ"י א': מסנה; בכ"י ג' ליתא.
- (63) בכ"י ג': הוא.
- (64) בכ"י א' וג': [את] התורה.
- (65) בכ"י א': עורכים; בכ"י ג': עורכים.
- (66) בכ"י א': בלבד.
- (67) בכ"י א': הקב"ה.
- (68) בכ"י א': [את מצותיהן].
- (69) בכ"י א': שהאשים; בכ"י ג':
שאנשים.
- (70) בכ"י א' וג': אחר.
- (71) בכ"י א': [ותגיד לבני ישראל לבית
יעקב].
- (72) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': והגד.
- (73) בכ"י א': ר' חכיא; בכ"י ג': ר'
חכיא.
- (74) בכ"י א': מהלילה.

- (75) בכ"י א': וישנו [להם] לישראל; בכ"י ג': וישבו [להם] ישראל.
- (76) בכ"י א' וג': ששנת.
- (77) בכ"י ג': עצרת.
- (78) בכ"י א': ערבה שלילה.
- (79) בכ"י א': [את].
- (80) בכ"י א': משנת; בכ"י ג': משנתם.
- (81) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': קומה.
- (82) בכ"י א': האלהים.
- (83) הקיום הם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א' וג'.
- (84) בכ"י א' ליתא: התורה כבר... לכם את. ואפשר שנשמט בט"ס מן "התורה" עד "התורה".
- (85) בכ"י א': התואה.
- (86) בכ"י א' ליתא: באה השעה; בכ"י ג' ליתא: כבר החתן... באה השעה.
- (87) בכ"י א': וג'.
- (88) בכ"י ג': "והב"ה אף הוא", במקום: ואף הב"ה.
- (89) בכ"י א' ליתא: כחתן... לקראתן. ואפשר שנשמט בט"ס מן "לקראתן" עד "לקראתן".
- (90) בכ"י ג' ליתא: כחתן... התורה.
- (91) בכ"י א': בצאתך לפני עמך וגו'; בכ"י ג': בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה.
- (92) בכ"י ג': קרחה.
- (93) בכ"י ג': וכולו.
- (94) בכ"י ג': שפרוסה.
- (95) בכ"י א': עומדים; בכ"י ג': יושבים.
- (96) בכ"י א': על הארץ.
- (97) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': האהל.
- (98) בכ"י א': כך משה היה; בכ"י ג': כך היה משה.
- (99) בכ"י ג': רגליו בתוך ההר.
- (100) בכ"י ג': בשמים.
- (101) בכ"י א': והק"ב; בכ"י ג' ליתא: צופה... והב"ה.
- (102) בכ"י א': עמיה.
- (103) בכ"י ג': [דבר] אל.
- (104) בכ"י א': הקב"ה [למשה].
- (105) בכ"י א': לך וקדש את העם שני ימים שני לך אל העם וקדשתם; בכ"י ג': לך וקדש את ישראל שני ימים שני לך אל העם וקדשתם.
- (106) בכ"י א': היה.
- (107) בכ"י א': [ערלים לא היו במדבר בתוכן מן היה יורד להם מן השמים מים היו שותין מן הבאר ענני כבוד מקיפין עליהן וכי מה היתה קדושתן במדבר]; בכ"י ג': [ערלים לא היו בתוכם מן היה יורד להם מן השמים מים היו שותין מן הבאר וענני כבוד היו מקיפין עליהם וכי מה היתה קדושתן במדבר].
- (108) בכ"י א': [משה].
- (109) בכ"י א' וג': [מישראל].
- (110) בכ"י א': ונמצא מתעכבין מלקבל; בכ"י ג': ונמצאו [ישראל] מתעכבין לקבל.
- (111) בכ"י ג': [משה].
- (112) בכ"י א' וג': משלו.
- (113) בכ"י א': נמצאו.
- (114) בכ"י א': משלו; בכ"י ג' ליתא: שאם ילך... מדעתו.
- (115) בכ"י ג': "מישראל", במקום: בני אדם.
- (116) בכ"י א': באותה שעה; בכ"י ג': באותו הלילה.
- (117) בכ"י א' וג': [יורד משה אל המחנה ואחר כך אני].
- (118) בכ"י א' וג' ליתא: אמי לו... אני.
- (119) בכ"י ב': תורתו. והגהתי לפי ג' כ"י א' וג'.
- (120) בכ"י א': [אמי להם] רד; בכ"י ג': "אמי לו", ו"רד" ליתא שם.
- (121) בכ"י ג': שהיה.
- (122) בכ"י א': העדות.
- (123) בכ"י א': וקרא לרבוהך; בכ"י ג': קרא לרבוהך.
- (124) בכ"י ג': את.
- (125) בכ"י ג': והב"ה השמיע [את] תורתו לישראל.
- (126) בכ"י א': וגו'; בכ"י ג': "ויאמר אליהם", במקום: וכו'.
- (127) בכ"י ג': וכת' בתריה.
- (128) בכ"י ג': [והארץ].
- (129) בכ"י ג': ההרים והגבעות נתמוטטו.
- (130) בכ"י ג': רעדו.
- (131) הקיום הם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א' וג'.
- (132) בכ"י א' ליתא: שם עמדו עמהם; בכ"י ג': [בהר סיני].

- (133) בכ"י א': [כין] את.
 (134) בכ"י א': ישנו פה [וגו], ואלו
 שעתידין להבראות עד סוף כל הדורות שם
 עמדו עמהם, שנ' ואת אשר איננו פה [וגו];
 בכ"י ג': [נעמנו היום].
 (135) בכ"י ג': [רבינו].
 (136) בכ"י א' וג': [יכולין].
 (137) בכ"י א' ליתא: ונשמעה... נמות.
 (138) בכ"י ג' ליתא: ואל ידבר... שמתנו.
 (139) בכ"י ג': [של ישראל].
 (140) בכ"י א': למיכאל ולגבריאל; בכ"י
 ג': לגבריאל ולמיכאל.
 (141) בכ"י ג': ואחז.
 (142) בכ"י א' וג': כרצונו.
 (143) בכ"י ג': [נגש] אין.
 (144) בכ"י א': אלא [משה] נגש; בכ"י
 ג': אלא נוגש.
 (145) בכ"י א': "וכל שאר", במקום:
 ושאר כל.
 (146) בכ"י א': דברו על פיו [של];
 בכ"י ג' ליתא: עם פי.
 (147) בכ"י ג': בצנת.
 (148) בכ"י א': [וכו']; בכ"י ג': קרח
 [וגו].
 (149) בכ"י א': כשמעכם.
 (150) בכ"י א': את הקול מתוך החשך
 וגו'; בכ"י ג': את הקול מתוך החשך.
 ו"השופר" ליתא בכ"י א' וג'.
 (151) בכ"י א' וג': [נא].
 (152) בכ"י ג': אשה.
 (153) בכ"י א': ותלה בחופת; בכ"י ג':
 ותלה בחופות.
 (154) בכ"י א': פרכיות שחורות [ולא
 פרכיות לבנות]; בכ"י ג': פרכות לבנות
 [ולא פרכות שחורות שני].
 (155) בכ"י א': "עם אשתו"; ובכ"י ג':
 "את אשתו", במקום: עם זאת.
 (156) בכ"י א': אסטרוֹלִיגוֹם.
 (157) בכ"י א': שאירע.
 (158) בכ"י א': לבנו.
 (159) בכ"י א': [המלך].
 (160) בכ"י א' ליתא: המלך... המלכים;
 בכ"י ג' ליתא: שלא תאמרו... המלכים.
 (161) בכ"י ג': [כך] הבה [גלוי וידוע
 לפנינו כל מעשיהם, המלך זה הבה].
 (162) בכ"י ג': תורה.
- (163) בכ"י א': [הקב"ה]; בכ"י ג':
 [את].
 (164) בכ"י ג': שנ'.
 (165) בכ"י א': כשמעם את הקול; בכ"י
 ג': [מתוך החשך].
 (166) בכ"י ג': [אדם].
 (167) בכ"י א': "והוא שומע את רגש";
 ובכ"י ג': "ושומע את רגש", במקום:
 מתרגש.
 (168) בכ"י ג': [את].
 (169) בכ"י א': בברקים וברעמים; בכ"י
 ג': וברקים ורעמים.
 (170) בכ"י א' וג' ליתא: ואת הלפידים...
 וכו'.
 (171) בכ"י ג': מצות.
 (172) בכ"י א' וג': שש מאות ואחת עשרה
 [מצות].
 (173) בכ"י ג': הכתו'.
 (174) בכ"י ג': ומינין התורה.
 (175) בכ"י א': שש מאות ואחת עשרה
 [מצות]; בכ"י ג': שש מאות ואחת עשרה.
 (176) בכ"י א': אלהים [וגו']; בכ"י ג':
 אלהים.
 (177) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': שמעתי
 [כי עוז לאלהים].
 (178) בכ"י א': מתו; בכ"י ג': משל.
 (179) בכ"י א': בנים; בכ"י ג': כינים.
 (180) בכ"י א' וג' ליתא: ולא ראו...
 בחייהם.
 (181) בכ"י א': ולא.
 (182) בכ"י א': "במותם", במקום:
 ותולעה.
 (183) בכ"י א': ולעולם הבא.
 (184) בכ"י א': הכתוב אומר; בכ"י ג':
 הכתו' אומ'.
- פרק אחד וארבעים**
- (1) בכ"י א': פרק מ"ב; בכ"י ג': פרק
 שלשים וששה.
 (2) בכ"י א': [וגו].
 (3) בכ"י א' ליתא.
 (4) בכ"י ג': "זשה", במקום: זהו שאמ'
 הכתוב.
 (5) בכ"י א': פודס.
 (6) בכ"י א': [למינה]; בכ"י ג': [למינו].
 (7) בכ"י א': ישראל יצאו.

- (8) בכ"י ג' : המצרים.
 (9) בכ"י א' : אחר.
 (10) בכ"י א' וג' : ליתא.
 (11) בכ"י ג' : אחריהם.
 (12) בכ"י ג' : ליתא.
 (13) בכ"י ג' : ומלפניהם.
 (14) בכ"י א' : וראו ישראל [את] המצריי;
 בכ"י ג' : וראו את המצרים.
 (15) בכ"י א' : ונתייאר.
 (16) בכ"י א' : לאלהם.
 (17) בכ"י א' : [וגו']; בכ"י ג' : [והנה מצרים נוסע אחריהם ויצעקו בני ישראל את יי].
 (18) בכ"י א' וג' : בצרתן.
 (19) בכ"י א' וג' : ועמד.
 (20) בכ"י א' וג' : [משה].
 (21) בכ"י א' וג' : מאחריהם.
 (22) בכ"י א' : והים לפניהם לאיזה.
 (23) בכ"י א' : חומה.
 (24) בכ"י א' : לבין המצרים ; בכ"י ג' : לבין המצריים.
 (25) בכ"י א' : והיו המצריים רצים ; בכ"י ג' : והיו המצרים רצים.
 (26) בכ"י ג' : מאחרי.
 (27) בכ"י א' : אותו ; בכ"י ג' : ליתא.
 (28) בכ"י ג' : קראו.
 (29) בכ"י א' : וקדושה.
 (30) בכ"י ג' : לאלהיהם.
 (31) בכ"י א' : לא.
 (32) בכ"י א' : [אל תהי קורא ולא קרב אלא ולא קרא זה אל זה כל הלילה] ; בכ"י ג' : ליתא : כל הלילה.
 (33) בכ"י ג' : [את].
 (34) בכ"י א' : [ומאן הים להבקע ומה עשה הב"ה הביט אל הים] ; בכ"י ג' : [להבקע מה עשה הב"ה הביט אל הים].
 (35) בכ"י א' : הימים.
 (36) בכ"י א' : מים [אלהים] ; בכ"י ג' : מים [אלהים ראוך מים].
 (37) בכ"י ג' : שנקו.
 (38) בכ"י ג' : נקרעו.
 (39) בכ"י א' וג' : לשנים עשר נחלים [שהם].
 (40) בכ"י א' וג' : ונעשו.
 (41) בכ"י ג' : חומת.
 (42) בכ"י א' : והיה.
- (43) בכ"י א' : רגליהם.
 (44) בכ"י א' : ליתא ; בכ"י ג' : [רבים].
 (45) בכ"י ג' : ר' עקיבה.
 (46) בכ"י ג' : "יוסף" במקום : ים סוף.
 (47) בכ"י ג' : וחזרו לאחריהם יראים.
 (48) בכ"י ג' : [ושבטו של יהודה קדשו שמו הגדול ונכנסו תחלה לים ובממשלה בני יהודה נכנסו תחלה].
 (49) בכ"י א' : [ושבט יהודה קדשו את שמו הגדול ונכנסו תחלה לים כוף ובממשלת יד בני יהודה נכנסו תחלה].
 (50) בכ"י א' : ליתא ; ושבטו של בנימין... אחריהם לים ; בכ"י ג' : ליתא : עליהם ושבטו של בנימין... אחריהם לים.
 (51) בכ"י ג' : אחרי.
 (52) בכ"י א' : ברוך הוא.
 (53) בכ"י ג' : הראה.
 (54) בכ"י א' : סוסים.
 (55) בכ"י א' : ליתא : דמתיך רעיתי ; בכ"י ג' : דימתיך רעית.
 (56) בכ"י א' : סוסיה.
 (57) בכ"י א' : [ובהל] ורץ ; בכ"י ג' : ורץ [וצהל].
 (58) בכ"י א' : ונכנס אחריה לים ; בכ"י ג' : ונכנס לים אחריה.
 (59) בכ"י א' : וראו המצריים ; בכ"י ג' : וראו המצרים.
 (60) בכ"י ג' : את פרעה.
 (61) בכ"י א' וג' : בים.
 (62) בכ"י א' : [אחרי].
 (63) בכ"י א' : ליתא ; בכ"י ג' : אחרי.
 (64) בכ"י א' : ליתא : את הרקב ; בכ"י ג' : [ואת הפרשים].
 (65) בכ"י א' : מדה.
 (66) בכ"י א' : [את] הילדים היאורה ; בכ"י ג' : הילודים ליאור.
 (67) בכ"י ג' : [הב"ה].
 (68) בכ"י א' : אל הים.
 (69) בכ"י א' וג' : אשירה לי.
 (70) בכ"י ג' : הילודים.
 (71) בכ"י א' : ליאורה ; בכ"י ג' : היאורה.
 (72) בכ"י א' : [היה] ; בכ"י ג' : אל.
 (73) בכ"י ג' : היאורה.
 (74) בכ"י ג' : פולט.
 (75) בכ"י ג' : והב"ה.
 (76) בכ"י א' : מצדו ; בכ"י ג' : מצידו.

- (77) בכ"י א': [אותו דבש וחלב והסלע שבצידהן היה].
 (78) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': מציק.
 (79) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': [דבש וחלב והסלע שבצידהן היה].
 (80) בכ"י ג': מניק.
 (81) בכ"י א': מסכת את בניה; בכ"י ג': מסיכה את בנה.
 (82) בכ"י א': ויניקיהו; בכ"י ג': ויניקיהו.
 (83) בכ"י א' וג': [לים].
 (84) בכ"י א' וג': והכירוהו.
 (85) בכ"י א': וקלסו [אותו].
 (86) בכ"י א' וג': ר'.
 (87) בכ"י א': היו.
 (88) בכ"י ג': "מיוגבלים", במקום: מגנר לים.
 (89) בכ"י ג': כנאדות.
 (90) בכ"י א': [כנגד מחנה ישראל והלכו וראו אותם]; בכ"י ג': [כנגד מחנה ישראל והלכו ישראל וראו אותם].
 (91) בכ"י א': והכירו אותם; בכ"י ג': "והכרום", במקום: והביא אותם.
 (92) בכ"י א': [בני].
 (93) בכ"י ג': והיו.
 (94) בכ"י א' וג': [וג'].
 (95) בכ"י א': ר' אבון.
 (96) בכ"י א': אדוני.
 (97) בכ"י א': תועה; בכ"י ג': תועים.
 (98) בכ"י א': כל.
 (99) בכ"י ג': ובזמן.
 (100) בכ"י א' וג' ליתא: והולכין בדרך... נאמן היה.
 (101) בכ"י א': [משה] התחיל משורר; בכ"י ג': התחיל לשורר.
 (102) בכ"י א': ומזמר; בכ"י ג' ליתא.
 (103) בכ"י א': "כלם", במקום: כל ישראל.
 (104) בכ"י א': משוררת ומזמרת.
 (105) בכ"י א' וג': היה.
 (106) בכ"י א' וג': [במדבר].
 (107) בכ"י א': ומובטחים.
 (108) בכ"י א': שהמקום ברוך הוא; בכ"י ג': שהמקום.
 (109) בכ"י א': ונפלאות.
 (110) בכ"י ג': "עת יציאתם", במקום: עד יציאתן.
 (111) בכ"י א': לאבדינו מן עולםך.
 (112) בכ"י ג': כאילו.
 (113) בכ"י א': גאון.
 (114) בכ"י א' וג': וחרון.
 (115) בכ"י א': [וברוב גאוןך תהרוס קמיר].
 (116) בכ"י א' ליתא: יאכלמו כקש; בכ"י ג': [וברוב גאוןך].
 (117) בכ"י א' וג': [אמרן].
 (118) בכ"י ג': במלאכי.
 (119) בכ"י א': כנוי; בכ"י ג': כינוי.
 (120) בכ"י ג': שמו.
 (121) בכ"י א': אלהים.
 (122) בכ"י א' וג': וגבריאלי.
 (123) בכ"י א': כמוכה.
 (124) בכ"י א': יי; בכ"י ג' ליתא.
 (125) בכ"י ג': [בין] בלשון.
 (126) בכ"י א': [ואמר] מי כמוכה; בכ"י ג': [ואמ'] מי כמור.
 (127) בכ"י א': [עושה פלא]; בכ"י ג': [תהלות מלאכי השרת].
 (128) בכ"י א': קדש.
 (129) בכ"י א': לקבר [את] החללים; בכ"י ג': קבלי [את] החללים.
 (130) בכ"י א': "אלו שהם", במקום: אותם שיחיו.
 (131) בכ"י ג': עליהם.
 (132) בכ"י א': כשהרג ססרא.
 (133) בכ"י א': [אני] משליך.
 (134) בכ"י א' ליתא: אמרה לפניו... כמה וכמה.
 (135) בכ"י א' ליתא: רבון כל העולמים; בכ"י ג' ליתא: רבון כל העולמים... רבון כל העולמים.
 (136) בכ"י ג': [לה].
 (137) בכ"י א' ליתא: ונטה... מידו.
 (138) בכ"י א' וג': [שני] נטית.
 (139) בכ"י א' ליתא: ואין ימינך... ובלעה אותם; בכ"י ג' ליתא: תבלעמו... ובלעה אותם.
 (140) בכ"י א' וג': שמעו.
 (141) בכ"י א': הים.
 (142) בכ"י א' וג': ורגזו.
 (143) בכ"י א': ירגזון [וגו']; בכ"י ג': ירגזון.
 (144) בכ"י א': לבן.
 (145) בכ"י א': אבן; בכ"י ג': כאבן.

- 146) בכ"י א': שאעבור [עמך].
 147) בכ"י א': י"י [וגו']; בכ"י ג': י"י.
 148) בכ"י א' וג': [להר קדשן].
 149) בכ"י א' וג': [לרן].
 150) בכ"י ג': הקדוש ברוך הוא.
 151) בכ"י א': אמרו [תוציאנין].
 152) בכ"י א' וג': והמביא.
 153) בכ"י א': מוציא; בכ"י ג': המוציא.
 154) בכ"י א' וג': [אמ' לרן] חייך.
 155) בכ"י ג': כרבריק.
 156) בכ"י א': נסע [נאמן] ואמת.
 157) בכ"י א': [וג'].
 158) בכ"י ג': ואמרה.
 159) בכ"י א' וג': י"י.
- פרק שנים וארבעים**
- 1) בכ"י א': פרק מ"ג; בכ"י ג': פרק שלשים ושבעה.
 2) בכ"י א': והמעשים.
 3) בכ"י א' ליתא.
 4) בכ"י ג': כחרים לפני.
 5) בכ"י א': ר' ישמעל; בכ"י ג': ר' עקיבה.
 6) בכ"י ג': אילו.
 7) בכ"י ג': "וימין הקב"ה, במקום: והב"ה ימינו.
 8) בכ"י א' וג': [יום].
 9) בכ"י א' וג': ואומ'.
 10) בכ"י א' וג': ליתא.
 11) בכ"י ג': תדע לך כח [הצדקה] והתשובה.
 12) בכ"י ג': שחמר ורצח וגול.
 13) בכ"י א': [וגו'].
 14) בכ"י א': ושאל.
 15) בכ"י א': והיה.
 16) בכ"י א': שב.
 17) בכ"י ג': מעשו.
 18) בכ"י א': ונרצת תשובתו; בכ"י ג': ונרצית תשובתו.
 19) בכ"י ג' ליתא.
 20) בכ"י א': אל האבות.
 21) בכ"י ג': מלך ישראל.
 22) בכ"י א' וג': נשבעתי.
 23) בכ"י א': באת.
 24) בכ"י א' וג': [את].
 25) בכ"י ג': נתנו הצאן [הזה].
- 26) בכ"י א': ובג' שעות נפלו; בכ"י ג': ובשלש שעות נפלו.
 27) בכ"י א' וג': נפל.
 28) בכ"י ג': שהוא.
 29) בכ"י א': [שבלבן].
 30) בכ"י א': לשבעים.
 31) בכ"י א': "אנשים אין כתו' כאן אלא שבעים"; ובכ"י ג': "איש אנשים אין כתי' אלא איש", במקום: איש כתוב... אנשים.
 32) בכ"י א' וג': י"י.
 33) בכ"י ג': [לפני הב"ה].
 34) בכ"י ג': לפניו.
 35) בכ"י א': העולם אני.
 36) בכ"י א': הער.
 37) בכ"י ג': ונרצית.
 38) בכ"י ג': ומהו.
 39) בכ"י א' וג': וכה.
 40) בכ"י ג': [המתן].
 41) בכ"י א': מרתת; בכ"י ג': מרחיע.
 42) בכ"י ג': [שנ].
 43) בכ"י ג': יכל.
 44) בכ"י ג': [לדרוש אלהיו כי גבעת מפני מלאך ייין].
 45) בכ"י א': חוקיה.
 46) בכ"י א': תועבת; בכ"י ג': התועבות.
 47) בכ"י א': ורעות.
 48) בכ"י א' וג': [שנ].
 49) בכ"י ג': [והוא] יצא.
 50) בכ"י א': מפריח וזובח; בכ"י ג': מקטר ומזבח.
 51) בכ"י א' וג': גדודי.
 52) בכ"י א' וג': ואחור [אותו].
 53) בכ"י א': במקיבת ראש.
 54) בכ"י ג': והורידו [אותו].
 55) בכ"י א': במסיבת.
 56) בכ"י א': אלליהם.
 57) בכ"י א' וג': [להם].
 58) בכ"י ג': לאביו.
 59) בכ"י ג': לאלה.
 60) בכ"י א': תחינתו; בכ"י ג': תפלתו.
 61) בכ"י ג': [כח התשובה].
 62) בכ"י א': שהיו.
 63) בכ"י א': רעיו [שודדים].
 64) בכ"י א' וג': וגוולים.
 65) בכ"י א': [עד] יעבור; בכ"י ג': יעבר.

- 66) בכ"י א': ושב אל אלהי אביו; בכ"י ג': ושב לפני אלהי אביו.
 67) בכ"י א': ונרצת; בכ"י ג': ונרצית.
 68) בכ"י א': שמחו.
 69) בכ"י א' וג': [בן לקיש].
 70) בכ"י ג': האוצר.
 71) בכ"י א': רעינו.
 72) בכ"י א': תחתיות; בכ"י ג': תחתיה.
 73) בכ"י א': משא.
 74) בכ"י א': זה עמנו היה.
 75) בכ"י א': "ואותם האנשים", במקום: ואנו.
 76) בכ"י ג': תחתיה.
 77) בכ"י ג': בחיים.
 78) בכ"י א': [אמרו לו] הנח; בכ"י ג': [אמרו] לפני הנח.
 79) בכ"י ג': ונעשה.
 80) בכ"י א': "לאחר מיתתו", במקום: אלא... המיתה; בכ"י ג': "מותו", במקום: המיתה.
 81) בכ"י ג': לפרש בים [הגדול].
 82) בכ"י א' וג': [לחם].
 83) בכ"י ג': [אם] רוצה.
 84) בכ"י א': "ללכת לו לקראת", במקום: לילך לקצה; בכ"י ג': לילך לקצת.
 85) בכ"י א' וג': [במדבר].
 86) בכ"י א': לשתות.
 87) בכ"י א' וג': "אין אדם", במקום: האדם אינו.
 88) בכ"י ג': מותו.
 89) בכ"י א' וג': לתת לאיש.
 90) בכ"י א': לדרכיו [שנ' כי אני יי] חוקר לב וגו'.
 91) בכ"י א': "ביי", במקום: בצור עליון.
 92) בכ"י ג': והרבה [לחטא].
 93) בכ"י ג': [ובאותו] לשון.
 94) בכ"י א' וג': כמוכה.
 95) בכ"י א' וג': מבין.
 96) בכ"י א' וג': ומנין.
 97) בכ"י א': שמת.
 98) בכ"י ג': ואומ'.
 99) בכ"י א' ליתא; ואך... וכו'; בכ"י ג': ליתא; וכו'.
 100) בכ"י א': הלך.
 101) בכ"י ג': בנינוה.
- 102) בכ"י א': מכתב; בכ"י ג': מכתבין.
 103) בכ"י א': רעהו; בכ"י ג': לרעהו.
 104) בכ"י א' וג': אל.
 105) בכ"י א': [ונאלו] מעשים; בכ"י ג': [ונאלו] מעשים.
 106) בכ"י א': וכשלח.
 107) בכ"י א': הקב"ה; בכ"י ג': הקדוש ברוך הוא.
 108) בכ"י ג': [את] יונה.
 109) בכ"י א': וילבש.
 110) בכ"י א': [שלח] יעשה.
 111) בכ"י א': עשו.
 112) בכ"י א' וג': אחד [ובניהם מצד אחד].
 113) בכ"י א': ושל.
 114) בכ"י א': בצד אחד; בכ"י ג': ליתא; וכל בהמה... אחר.
 115) בכ"י א': וילדיהן [מצד אחד].
 116) בכ"י א' וג': [שדי] אמותם.
 117) בכ"י א' וג': והאמהות רואין.
 118) בכ"י א': [ואין] בידיהם [להניק].
 119) בכ"י ג': להניק.
 120) בכ"י א': "מאה ועשרים ושלשה אלף ושלשת"; ובכ"י ג': "מאה ועשרים ושלשה אלף", במקום: ק"כ אלף וג'.
 121) בכ"י א' וג': משתים.
 122) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': עשרה.
 123) בכ"י א': [וגו'] וינחם יי על הרעה וגו'.
 124) בכ"י א' ליתא: העיר הגדולה; בכ"י ג': [אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם וינחם יי על הרעה].
 125) בכ"י א': [הקב"ה]; בכ"י ג': [להם].
 126) בכ"י א': עמהם; בכ"י ג' ליתא.
 127) בכ"י א': [יום]; בכ"י ג': [לנינוה].
 128) בכ"י ג': יותר.
 129) בכ"י א': תחתית.
 130) בכ"י א': [וגו']; בכ"י ג': [ונפש חללים תשוע].
 131) בכ"י א': ברוך הוא; בכ"י ג': הקדוש ברוך הוא.
 132) בכ"י א': יי.
 133) בכ"י א' ליתא; בכ"י ג': בעונך.
 134) בכ"י א': [בקולו].

- 134א) בכ"י ג' ליתא : עד ההוא... כי כשלת.
 135) בכ"י א' וג': „בכבודך וחילך“, במקום: בעוניך ומלך.
 136) בכ"י א' : כתו'.
 137) בכ"י ג' : בעונך.
 138) בכ"י ג' : [ואין] קחו.
 139) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : [אין] כתיב].
 140) בכ"י א' : [ולא כסף וזהב].
 141) בכ"י א' : אינם ; בכ"י ג' : אינן.
 142) בכ"י א' וג': הצער.
 143) בכ"י א' וג' : שאין.
 144) בכ"י א' : גדולה].
 145) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : אליה.
 146) בכ"י א' ליתא ; בכ"י ג' : יי'.
 147) בכ"י ג' : [ברוך יי' לעולם אמן ואמן סלה].

פרק שלשה וארבעים

- 1) הורוויץ העתיק כאן לראשונה את הפרק בלי שום שנויי נוסחאות, ואיננו מעיר מאיזה כ"י העתיק זה. אבל מסימן בריש הפרק, „פרק שלשה וארבעים“ משמע שהעתיק זה מב"י ב', ולא מכ"י ג', וראה מה שאמרתי במבוא. והשוה שנויי הנוסחאות לקמן ב„פרק מ"ד“, ומה שהעירוני שם בריש הפרק.

פרק מ"ד

- 1) הורוויץ מעיר כאן שהעתיק פרק זה מכ"י א', ושהביא את שנויי הנוסחאות מכ"י ב' (וראה מה שהעירוני לעיל בריש „פרק שלשה וארבעים“). והוא מביא כאן את השנויים האלה רק בריש הפרק.
 2) בכ"י ב' : פרק שלשה וארבעים.
 3) בכ"י ב' : אומר.
 4) בכ"י ב' : ליתא.
 5) בכ"י ב' : הקב"ה.
 6) בכ"י ב' : שנאמר.
 7) בכ"י ב' : אותי.
 8) בכ"י ב' : שנאמר.
 9) בכ"י ב' : כתי'.
 10) בכ"י ב' : [וילחם עם ישראל ברפידים].
 11) בכ"י ב' : עליהם.
 12) בכ"י ב' : [להלחם בהם] ולהפרע מהם.
 13) בכ"י ב' : ראה.
- 14) בכ"י ב' : עיפים.
 15) בכ"י ב' : [ויזנוב כך כל הנחשלים אחריך].
 16) בכ"י ב' : זקנו.
 17) בכ"י ב' : מהם.
 18) בכ"י ב' : [עמוד].
 19) בכ"י ב' : אל.
 20) בכ"י ב' : צר.
 21) כן הוא בהעתקת הורוויץ : (צ"ל צר).
 22) בכ"י ב' : להניע.
 23) בכ"י ב' : היה [הענן] מפלט.
 24) בכ"י ב' : קדוש.
 25) בכ"י ב' : הנחשלים.
 26) בכ"י ב' : אמר.
 27) בכ"י ב' : חיל [יראי שמים].
 28) בכ"י ב' : ומשה.
 29) בכ"י ב' : [בתוך] מחנה.
 30) בכ"י ב' : [שם].
 31) בכ"י ב' : מחוץ.
 32) בכ"י ב' : [את].
 33) בכ"י ב' : [וישמחתוה].
 34) בכ"י ב' : והם גופלים [על פניהם].
 35) בכ"י ב' : פירש.
 36) בכ"י ב' : והם.
 37) בכ"י ב' : את.
 38) בכ"י ב' : „מכאן אתה למד“, במקום: וכשם.
 39) בכ"י ב' : המתפלל.
 40) בכ"י ב' : [לפי חרב].
 41) בכ"י ב' : זוע.
 42) בכ"י ב' : [מן העולם הזה ומן העולם הבא].
 43) בכ"י ב' : ליתא: מה עשה... של עמלק.
 44) בכ"י ב' : [מלחמה ליי' בעמלק מדור דור].
 45) בכ"י ב' : [אחר].
 46) בכ"י ב' : להזכיר לישראל [ולומר להם].
 47) בכ"י ב' : [הזה].
 48) בכ"י ב' : [אם אין].
 49) בכ"י ב' : „אם אני אומר להם כך“, במקום : אומ' אני לישראל כן.
 50) בכ"י ב' : והמגלה פנים [לחביר].
 51) בכ"י ב' : [נאלא אני אומר להם כך מעשה עמלק והם מבינים מה שכתוב לפניו].
 52) בכ"י ב' : וכלב.

- (53) בכ"י ב': [כל].
 (54) בכ"י ב': ושיסה (עד כאן מביא הורחין בפרק זה שנויים מכ"י ב').

- (26) בכ"י א': „אל פלטיני, במקום: אלא פלטי.
 (27) בכ"י א' ליתא: וירבעם... הדור. ואפשר שושמט בט"ס מן „הדור“ עד „הדור“.
 (28) בכ"י א': בזבזים.

פרק מ"ה

(1) הורחין העתיק כאן שורות אחדות של הפרק, בלי שום שנויי נוסחאות. ומסימן בראש הפרק, „פרק מ"ה“ מוכח שהעתיקו מכ"י א'. והשוה שנויי הנוסחאות לקמן ב„פרק ארבעה וארבעים“, ומה שהעירותי שם בריש הפרק.

- (29) בכ"י א': עמדו עליו [מישראל] והרגוהו [עמד אהרון].
 (30) בכ"י א': [חור בן אחותו].
 (31) בכ"י א': בנה [להם].
 (32) בכ"י א': אהרון.
 (33) בכ"י א': אחותו.
 (34) בכ"י א': [לפניו].
 (35) בכ"י א': דן דין אהרן.
 (36) בכ"י א': זהב וכסף.
 (37) בכ"י א': הרי אני.
 (38) בכ"י א': ובניכם.
 (39) בכ"י א': ויבטל.
 (40) בכ"י א': [שני] ויאמ' אליהם אהרון

פרק ארבעה וארבעים

(1) מכאן עד פרק שמנה וארבעים העתיק הורחין מכ"י ב', והביא את השנויים מכ"י א' (וראה מה שהעירותי לעיל בריש „פרק מ"ה“). ומפרק שמנה וארבעים עד סוף הספר העתיק מכ"י ב', בלי שום שנויי נוסחאות מכתבי יד אחרים.

- פרקו נזמי וגו'.
 (41) בכ"י א': ושמעו.
 (42) בכ"י א': רצו.
 (43) בכ"י א': „פסל ומסכה“, במקום: שקוץ ותועבה.
 (44) בכ"י א': לנשים.
 (45) הקוים הם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.

- (2) בכ"י א': מ"ה.
 (3) בכ"י א': אומר.
 (4) בכ"י א': הקב"ה.
 (5) בכ"י א': ליתא.
 (6) בכ"י א': למצרים.
 (7) בכ"י א': שכל.
 (8) בכ"י א': את.
 (9) בכ"י א': שלא.
 (10) בכ"י א': דברים.
 (11) בכ"י א': ונשבע.
 (12) בכ"י א': שאתה.
 (13) בכ"י א': אני.
 (14) בכ"י א': מלהכניס [אותך].
 (15) בכ"י א': ומנין.
 (16) בכ"י א': [דבר וגו'].
 (17) בכ"י א': [וגו'].
 (18) בכ"י א': „כאלהי מצרים“, במקום: כשקוץ המצריים.

- (46) בכ"י א': בעולם הזה.
 (47) בכ"י א': [ניתור מן האנשים ומה שבר נתן להם בעולם הבא שהם עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים].
 (48) בכ"י א': [מה עשו].
 (49) בכ"י א': עד אותה שעה.
 (50) בכ"י א': כמעשי.
 (51) בכ"י א': העבדים.
 (52) בכ"י א': [לאהרן].
 (53) בכ"י א': כתו'.
 (54) בכ"י א': [אשר].
 (55) בכ"י א': וחרוט.
 (56-58) בכ"י א' ליתא: ואותו לבד... העגל הזה.

(19) הקוים הם לסימן מחיקה; וכן ליתא בכ"י א'.

- (20) בכ"י א': עושה.
 (21) בכ"י א': [אחיו].
 (22) בכ"י א': [בן].
 (23) בכ"י א': [אפתי שני] וירבעם בן נבט.
 (24) בכ"י א': ואומ'.
 (25) בכ"י א': קיש.

- (65) בכ"י א': מגדולתך.
 (66) בכ"י א': [ונחלתך].
 (67) בכ"י א': משה.
 (68) בכ"י א': סובלות.
 (69) הקוים הם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.
 (70) בכ"י א': [את].
 (71) בכ"י א': האותיות.
 (72) בכ"י א': ונמצאו.
 (73) בכ"י א': ידיו [של].
 (74) בכ"י א': יכול משה.
 (75) בכ"י א': [אותם ולא].
 (76) בכ"י א': ויתר [אף] משה [וגו'].
 (77) בכ"י א': [כל הנשיא].
 (78) בכ"י א': נשתתפו.
 (79) בכ"י א': במעשה [העגל].
 (80) הקוים הם לסימן מחיקה. וכן ליתא בכ"י א'.
 (81) בכ"י א': [ואין אצילים אלא הנשיא].
 (82) בכ"י א': לפיכך.
 (83) על הגליון : כבוד.
 (84) בכ"י א': שיתף.
 (85) בכ"י א': וגו'.
 (86) בכ"י א': עמד ונתגבר.
 (87) בכ"י א': ושרף [העגל].
 (88) בכ"י א': בעפר.
 (89) בכ"י א': והשליך [את עפרו].
 (90) בכ"י א': ליתא : וישרוף... בני ישראל.
 (91) בכ"י א': שנשרף.
 (92) בכ"י א': [בכל לבו].
 (93) בכ"י א': "שפשפות עצמותיו ונעשות כזהב", במקום : היו... מהזהב.
 (94) בכ"י א': אותם.
 (95) בכ"י א': שלשת.
 (96) בכ"י א': [ויעשו בני לוי וגו'].
 (97) בכ"י א': וחמה ומשחית.
 (98) בכ"י א': נתנו כצאן לסבח.
 (99) בכ"י א': יצחק.
 (100) בכ"י א': לאלו.
 (101) בכ"י א': זרעם.
 (102) בכ"י א': וליעקב.
 (103) בכ"י א': שלשת המלאכים [מישראל].
 (104) בכ"י א': וחמה.
 (105) בכ"י א': שניים.
 (106) בכ"י א': שנשבעת.
- (107) בכ"י א': [אשר נשבעת להם בן וגו'].
 (108) בכ"י א': ליתא : והוא רחום... חמתו.
 (109) בכ"י א': "כל פעם ופעם שהיו ישראל חוטאים", במקום : ובכל... חוטאין.
 (110) בכ"י א': ופוער פיו לנשוף.
 (111) בכ"י א': ולהשחית.
 (112) בכ"י א': בארץ.
 (113) בכ"י א': וכל פעם שישראל חוטאים הוא.
 (114) בכ"י א': פוער.
 (115) בכ"י א': לנשוף.
 (116) בכ"י א': והיה.
 (117) בכ"י א': [וחזור לאחריו].
 (118) בכ"י א': שני.
 (119) בכ"י א': בגאי [וגו'].
- פרק המשה וארבעים**
- (1) בכ"י א': פרק מ"ו.
 (2) בכ"י א': ר' אליעזר.
 (3) בכ"י א': ליתא.
 (4) בכ"י א': בתשעה.
 (5) בכ"י א': [עשר].
 (6) בכ"י א': ובתשע.
 (7) בכ"י א': לאלהיהם.
 (8) בכ"י א': הימים.
 (9) בכ"י א': בשמח'.
 (10) בכ"י א': הקב"ה.
 (11) בכ"י א': [וגו'].
 (12) בכ"י א': בשביל שיחזרו לאחריהם.
 (13) בכ"י א': שהוריד [הקב"ה].
 (14) בכ"י א': ומשה.
 (15) בכ"י א': וגו'.
 (16) בכ"י א': קרחה.
 (17) בכ"י א': משנה.
 (18) בכ"י א': שבר.
 (19) בכ"י א': ליטי.
 (20) בכ"י א': שהרי עלה משה.
 (21) בכ"י א': יתעו.
 (22) בכ"י א': והקב"ה.
 (23) בכ"י א': באותה שופר.
 (24) הורחיק מעיר כאן שבכ"י ב' "חצי דף חלק בלא כתיבה", ושהעתיק מכאן עד המאמר, בן בתירא אומ', מכ"י א'.
 (25) הקוים הם לסימן מחיקה.
 (26) במאמרו (?).
 (27) עד כאן חסר בכ"י ב'.

- (28) בכ"י א': עשה.
 (29) בכ"י א': לחוקות.
 (30) בכ"י א': שכתוב.
 (31) בכ"י א': [בכל] המתנה.
 (32) בכ"י א': [ארץ].
 (33) בכ"י א': מגדול ועד קטן.
 (34) בכ"י א': [בעולם הזה ולעולם הבאה].
 (35) בכ"י א': ליתא: מכפר על... ולעה"ב.
 (36) בכ"י א': [שבתן הוא לכם].
 (37) בכ"י א': [ושבתון].
 (38) בכ"י א': ואפי' כל מועדות עוברין
 [חוץ] מיום.
 (39) בכ"י א': [שיום הכפורים מכפר על
 העבירות החמורות והקלוי ומגין].
 (40) בכ"י א': הכפור.
 (41) בכ"י א': מחטאתם.
 (42) בכ"י א': [לפני י"י תטהרו].
 (43) בכ"י א': שמאל.
 (44) בכ"י א': אי.
 (45) בכ"י א': [רשות].
 (46) בכ"י א': בהם.
 (47) בכ"י א': לפיכך [היו] נותנים.
 (48) בכ"י א': "שאלו יקרבו", במקום:
 שלא יקריבו.
 (49) בכ"י א': לי"י.
 (50) בכ"י א': [חטא].
 (51) בכ"י א': לפני [הקב"ה].
 (52) בכ"י א': כמלאכים.
 (53) צ"ל: השרת.
 (54) בכ"י א': ליתא: ישראל אין בהם...
 מה מלאכי.
 (55) הקיום הם לסימן מחיקה. וכן ליתא
 בכ"י א'.
 (56) בכ"י א': אף.
 (57) בכ"י א': [בהם אכילה ושתייה כך
 הם ישראל אין בהם אכילה ושתייה ביום
 הכפורי, מה מלאכי שרת אין].
 (58) בכ"י א': בהם.
 (59) בכ"י א': המקדש.
 (60) בכ"י א': ועל כל [עם] הקהל [הזה].
 (61) בכ"י א': למגדול ועד קטן.
 (62) בכ"י א': ואכפר.
 (63) בכ"י א': אמי [משה].
 (64) בכ"י א': כבודך.
 (65) אמי' לו [הקב"ה] אין [אתה].
- (66) הכ"י של הורחץ כאן הוא קרוע, בגוף
 השורה, וגם בגליון, מקום שנוי הנוסחאות.
 (67) בכ"י א': אדם.
 (68) בכ"י א': השבוע [אשר] נשבעתי.
 (69) בכ"י א': עושה.
 (70) בכ"י א': המערה.
 (71) בכ"י א': אעבור [לפניך את כל
 המלאכים המהלכים לפני עמוד בכרך ואל
 תפחד שני אני אעביר את].
 (72) בכ"י א': "על פניך", במקום: וכו'.
 (73) בכ"י א': [שני] אני אעביר כל טובי
 [וגו'].
 (74) בכ"י א': [וזה ילוד אשה רוצה לראות
 כבודו].
 (75) בכ"י א': והגיעה.
 (76) בכ"י א': [שני] וירד י"י בענן וגו'.
 (77) בכ"י א': וסיכך.
 (78) בכ"י א': ידיו.
 (79) בכ"י א': ליתא: שלא ימות... ידו
 מעליו. ואפשר שנשמט בט"ס מן "עליו" עד
 "מעליו".
 (80) בכ"י א': שכינה.
 (81) בכ"י א': [וגו'].
 (82) בכ"י א': צעק.
 (83) בכ"י א': י"י י"י.
 (84) בכ"י א': ליתא: אך אפים... וגכה.
 (85) בכ"י א': אמרתה.
 (86) בכ"י א': "לעונות כל", במקום: לכל
 עונות של.
 (87) בכ"י א': [היתה].
 (88) בכ"י א': אמי.
 (89) בכ"י א': אמי' לו משה.
 (90) בכ"י א': י"י.

פרק ששה וארבעים

- (1) בכ"י א': פרק מ"ז.
 (א) בכ"י א': ר' אליעזר.
 (2) בכ"י א': הקב"ה.
 (3) בכ"י א': תורה.
 (4) בכ"י א': מלאכי [השרת].
 (5) בכ"י א': "זרנות ועטרות", במקום:
 זיגות ופטרות.
 (6) בכ"י א': ליתא.
 (7) בכ"י א': ימים.
 (8) בכ"י א': עד שלו עשו אותו המעשה.
 (9) בכ"י א': [את] המעשה.

- (10) בכ"י א': אלהים.
 (11) בכ"י א': ואמ' להם.
 (12) בכ"י א': [וגו'].
 (13) בכ"י א': ועכשיו.
 (14) בכ"י א': [בזמן] שאדם.
 (15) בכ"י א': תפארת.
 (16) בכ"י א': את.
 (17) בכ"י א': [אותו].
 (18) בכ"י א': לילה.
 (19) בכ"י א': אותן.
 (20) בכ"י א': מהן.
 (21) בחשינם (?). ובכ"י א': כרצונם.
 (22) בכ"י א': ויצילו.
 (23) בכ"י א': כתוב.
 (24) בכ"י א': [בני ישראל].
 (25) בכ"י א': [בני] ישראל.
 (26) בכ"י א': ושתה.
 (27) בכ"י א': וכתו'.
 (28) בכ"י א': וישבו.
 (29) בכ"י א': כתו'.
 (30) בכ"י א': [העם].
 (31) בכ"י א': עצה.
 (32) בכ"י א': עשרים וארבעה.
 (33) בכ"י א': [לעמוד].
 (34) בכ"י א': עשו להם חניות.
 (35) בכ"י א': ממכר.
 (36) בכ"י א': [והיו] רואים.
 (37) בכ"י א': אל.
 (38) בכ"י א': שני.
 (39) בכ"י א': הכונה [וגו'].
 (40) בכ"י א': שכם.
 (41) בכ"י א': מה שעשה זקינו.
 (42) בכ"י א': [אלא].
 (43) בכ"י א': בפרהסיה.
 (44) בכ"י א': המדינות.
 (45) בכ"י א': המלאך.
 (46) בכ"י א': והסף.
 (47) בכ"י א': [מידו של משה].
 (48) בכ"י א': ורך.
 (49) בכ"י א': ודקרו מאחריו בבריתו ויצא [את].
 (50) בכ"י א': אשה.
 (51) בכ"י א': לפיכך.
 (52) בכ"י א': ולחיה.
 (53) בכ"י א': "לכך נתן [לן] הקב"ה", במקום : לפי נתן הב"ה.
 (54) בכ"י א': [לן] ולבניו.
 (55) בכ"י א': [וכו'].
 (56) בכ"י א': ויתפלל.
 (57) בכ"י א': ויראו.
 (58) בכ"י א': [את] המגפה [שנ'] ותעצר המגפה.
 (59) בכ"י א': כשמו [של] אליהו.
 (60) בכ"י א': [ז"ל].
 (61) בכ"י א': שעשה תשובה.
 (62) בכ"י א': בארץ.
 (63) בכ"י א': הקב"ה [חיי העולם הבא וחיי העולם הזה שני בריתי היתה אתו החיים וגו'] ונתן לו הקב"ה.
 (64) בכ"י א': [לן].
 (65) בכ"י א': צדיקים.
 (66) בכ"י א': [ברית].
 (67) בכ"י א': ר' אליעזר.
 (68) בכ"י א': השם.
 (69) בכ"י א': ובחרם.
 (70) בכ"י א': גוים.
 (71) בכ"י א': ברפס.
 (72) בכ"י א': [ישתו וגו'].
 (73) בכ"י א': ע"ז.
 (74) בכ"י א': וכתוב.
 (75) בכ"י א': מדיני.
 (76) בכ"י א': שהפילו.
 (77) בכ"י א': עשרים וארבעה.
 (78) בכ"י א': [שאמ'].
 (79) בכ"י א': וכלי המקדש.
 (80) בכ"י א': לו.
 (81) בכ"י א': נפל ישראל.
 (82) בכ"י א': [איש].
 (83) בכ"י א': ובכעס.
 (84) בכ"י א': ואותי.
פרק שבעה וארבעים
 (1) בכ"י א': פרק מ"ח.
 (2) בכ"י א': כרת י"י [ברית] את אברהם [וגו'].
 (3) בכ"י א': ליתא.
 (4) בכ"י א': הקב"ה.
 (5) בכ"י א': [לי].
 (6) בכ"י א': ואמרת.
 (7) בכ"י א': [אמ'] במה.
 (8) בכ"י א': [וגו'].
 (9) בכ"י א': ר' אליעזר.

- (10) בכ"י א': [אלא ללמדך].
 (11) בכ"י א': "ושבע שנים השובע ושבע",
 במקום: ושבעה... ושני.
 (12) בכ"י א': הרעב.
 (13) בכ"י א': רעב [בקרב הארץ].
 (14) בכ"י א': הרי שלשים ותשע שנים.
 (15) בכ"י א': ארבעים וחמש.
 (16) בכ"י א': תשעים ושנים.
 (17) בכ"י א': שנים [שני ושני].
 (18) כן הוא חלק בכ"י. ובכ"י א': [שבע].
 (19) בכ"י א': ושלשים.
 (20) בכ"י א': [מלך מצרים].
 (21) בכ"י א': עשר ומאתי שנה.
 (22) בכ"י א': וכן.
 (23) בכ"י א': אמ' [להם] ר' אליעזר.
 (24) בכ"י א': [שנה] אמ' לו מאתיים ועשר.
 (25) בכ"י א': עמרו.
 (26) בכ"י א': וחמש.
 (27) בכ"י א': "עד שלא ירד", במקום: קודם שבא.
 (28) בכ"י א': [שנה].
 (29) בכ"י א': [על] הקץ.
 (30) בכ"י א': הרי.
 (31) בכ"י א': [שלשה] שהן .
 (32) בכ"י א': אותם.
 (33) בכ"י א': ובני.
 (34) בכ"י א': [איש].
 (35) בכ"י א': [כי].
 (36) בכ"י א': וגו' [והם] אותם שהחיה יחזקאל כמו שתמצא בפסוק עוד היום בנוב לעמוד בתרגום יונתן].
 (37) בכ"י א': מצרים.
 (38) בכ"י א': עד.
 (39) בכ"י א': ההרטומים (הדרטומים?).
 (40) בכ"י א': לפרעה.
 (41) בכ"י א': עתיד [נער] אחד להולד.
 (42) בכ"י א': מוציא.
 (43) בכ"י א': חשב.
 (44) בכ"י א': הילדים הזכרים היאורה.
 (45) בכ"י א': לפיכך השליכו [את] כל הילדים היאורה.
 (46) בכ"י א': ושלש.
 (47) בכ"י א': [והוא] כמוס מעינינו].
 (48) בכ"י א': [הזכרים].
 (49) בכ"י א': היאורה.
 (50) בכ"י א': [את שני] חייהם.
 (51) בכ"י א': וגו'.
 (52) בכ"י א': [נכשם] שנקראו המלאכים גבריאל מיכאל רפאל והאחרים].
 (53) בכ"י א': בארץ.
 (54) בכ"י א': [חדשים].
 (55) בכ"י א': בתיבה גמא.
 (56) בכ"י א': מנוגעת.
 (57) בכ"י א': באה.
 (58) בכ"י א': ידם.
 (59) בכ"י א': וגרסאות.
 (60) בכ"י א': וקיימת.
 (61) בכ"י א': מישראל.
 (62) בכ"י א': מקיים.
 (63) בכ"י א': לפיכך.
 (64) בכ"י א': לעולם הוה.
 (65) בכ"י א': משה.
 (66) בכ"י א': שבפיו [והרגו].
 (67) בכ"י א': מחנה [ישראל].
 (68) בכ"י א': [דתן ואבירם שני].
 (69) בכ"י א': אמ'.
 (70) בכ"י א': [להרוג אותם].
 (71) בכ"י א': שהרגתה [אתמול].
 (72) בכ"י א': כתו'.
 (73) בכ"י א': וכשנא.
 (74) בכ"י א': אצל.
 (75) בכ"י א': יי'.
 (76) בכ"י א': "מי יי", במקום: את ה'.
 (77) בכ"י א': והשליך.
 (78) בכ"י א': "שרף נחש", במקום: נחש שרף.
 (79) בכ"י א': [החרטומים].
 (80) בכ"י א': מטהם.
 (81) בכ"י א': [שרפים].
 (82) בכ"י א': [אותם] ואת.
 (83) בכ"י א': הביא ידו [אל] חיקו.
 (84) בכ"י א': [כשלב].
 (85) בכ"י א': "שהיה הקב"ה מביא עליהם", במקום: שהביא הבי"ה.
 (86) בכ"י א': [עליהם].
 (87) בכ"י א': "אמ' ר' עקיבה", במקום: ר' עקיבא אומ'.
 (88) בכ"י א': ספקלטורים.
 (89) בכ"י א': הבתים.
 (90) בכ"י א': והקביה.
 (91) בכ"י א': שמע.
 (92) בכ"י א': נאקתם.

- (93) בכ"י א': י"י [וגו'].
 (94) בכ"י א': ליתא : ויוציא אתכם . . .
 בבכוריהם.
 (95) בכ"י א': מצרים.
 (96) בכ"י א': תועבתם.
 (97) בכ"י א': "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני וי", במקום : ובאלהיהם... שפטים.
 (98) בכ"י א': ר' יוסף.
 (99) בכ"י א': המצרים.
 (100) בכ"י א': [ואת] נשיהם.
 (101) בכ"י א': בדייה [בן].
 (102) בכ"י א': [של].
 (103) בכ"י א': לילה.
 (104) בכ"י א': נוגשי.
 (105) בכ"י א': והרגוהו.
 (106) בכ"י א': ואם.
 (107) בכ"י א': ר' ישמעל.
 (108) בכ"י א': חמש.
 (109) בכ"י א': אצבע הקטנה [בה] הראה
 [את] נח.
 (110) בכ"י א': התיבה.
 (111) בכ"י א': [שהיא שנייה].
 (112) בכ"י א': [בכור].
 (113) בכ"י א': [מכות].
 (114) בכ"י א': [שהיא שלישית].
 (115) בכ"י א': [ויתן אל משה ככלות
 וגו'].
 (116) בכ"י א': הרביעית.
 (117) בכ"י א': [בה].
 (118) בכ"י א': אויבך.
 (119) בכ"י א': אותיות.
 (120) בכ"י א': ליסוד.
 (121) בכ"י א': כף [אל] כף [נגאל].
 (122) בכ"י א': [וממולדת].
 (123) בכ"י א': אבינו יצחק.
 (124) בכ"י א': מארץ.
 (125) בכ"י א': אבינו יעקב [מיד עשו].
 (126) בכ"י א': "פ"פ", במקום: פ"א פ"א.
 (127) בכ"י א': ישראל.
 (128) בכ"י א': פקר.
 (129) בכ"י א': "צ"צ", במקום: צד"י צד"י.
 (130) בכ"י א': מלכות.
 (131) בכ"י א': ויאמ'.
 (132) בכ"י א': הצמחתי.
 (133) בכ"י א': האיש.
 (134) בכ"י א': ולא נמסרו [האותיות
 האלו].
 (135) בכ"י א': [בן יעקב].
 (136) בכ"י א': בת [אשר].
 (137) בכ"י א': וכשבא.
 (138) בכ"י א': [את].
 (139) בכ"י א': [זקני ישראל].
 (140) בכ"י א': איש.
 (141) בכ"י א': לעיננו.
 (142) בכ"י א': [שהוא] עתיד.
 (143) בכ"י א': [פקדתי אתכם].
 (144) בכ"י א': [את] ישראל.
 (145) בכ"י א': הלבנים [וגו'].
 (146) בכ"י א': ליתא : אשר הם עושים...
 לעבדך.
 (147) בכ"י א': "וישראל היו", במקום:
 והיו ישראל.
 (148) בכ"י א': [של] מדבר.
 (149) בכ"י א': ורומסים.
 (150) בכ"י א': בחמרים.
 (151) בכ"י א': מתבוסס בחומר.
 (152) בכ"י א': שותלח.
 (153) בכ"י א': המלבן.
 (154) בכ"י א': ועלת.
 (155) בכ"י א': כבוד.
 (156) בכ"י א': וירד.
 (157) בכ"י א': [ולקח את המלבן בטיט].
 (158) בכ"י א': ושמתים [ושותים יין].
 (159) בכ"י א': לאלהים.
 (160) בכ"י א': שבאה.
 (161) בכ"י א': בו.
 (162) בכ"י א': מוצא [אתם אותם ממצרים
 לילה אומרים כגנב עשה].
 (163) בכ"י א': הרי אני.
 (164) בכ"י א': "בגבורות השמש ובחצי
 היום", במקום : בחצי... השמש.
 (165) בכ"י א': הברכות.
 (166) בכ"י א': לאברהם אבינו [שנ'].